

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

Альманах 1975

ALMANAC of the Ukrainian National Association

FOR THE YEAR

1975

SVOBODA PRESS

Jersey City — New York

Альманах

УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДНОГО
СОЮЗУ

НА РІК

1975

Річник 65-ий

ВИДАВНИЦТВО „СВОБОДА”

Джерзі Ситі — Нью Йорк

Обкладинка роботи артиста-маляра

БОГДАНА ТИТЛИ

Printed in U.S.A.

Siroboda — 81-83 Grand Street, Jersey City, N.J. 07303

ДЕРЖАВНІ ГИМНИ

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ГИМН

*Ще не вмерла Україна і слава і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці, —
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.
Душу-тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми, браття, козацького роду.*

ЗОРЯНИЙ ПРАПОР

*О скажи: бачиш ти у досвітній порі
Чим гордились ми так при останнім дня блиску?
Чий смуги й зірки в загрозливій борні
Понад фюрги грізні майоріли велично?
І ракетні вогні, зриви бомб голосні,
Засвідчили усім, що прапор наш вгорі!
О скажи, що той зоряний прапор ще має
Над землею вільних й над відважних краєм!*

О КАНАДО!

*О Канадо! Ти рідний край і дім!
Любови сонцем сяєш нам святим!
В серцях свободна і ясна,
Як Півніз та міцна!
На варті ставши бережем
Тебе своїм межем!
О Канадо! Славний волі край!
Ми бережем Тебе усі мов рай;
Боронимо Тебе — наш рідний край!*

Ці тексти американського й канадського національних гімнів у перекладі на українську мову — американський у перекладі д-ра Семена Демидчука і канадський у перекладі ред. Богдана Кравцева — в якій їх відспівано під час врочистості Присягати Української Будівлі Українського Народного Союзу його основоположникам і піонерам 22-го лютого 1974

Счень - January

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 С	Боніфатія, мч.	НАЙМЕН. ГОСП. св. ВАС.
2 20 Ч	Ігнатія, мч.	Сильвестра, Серафима
3 21 П	Юліанії, мч.	Меланії, Гордія
4 22 С	Анісії, мч.	Собор 70 Ап., Зосима
5 23 Н	НЕДІЛЯ ОТЦІВ	Н. п. Богоявл. і Навеч.
6 24 П	Навеч. Різдва, Євгенії, мч.	БОГОЯВЛЕННЯ, ЙОРДАН
7 25 В	РІЗДВО Г. Н. І. Хр.	Івана Христителя, соб.
8 26 С	Собор Пр. Бог.	Юрія, Омеляна
9 27 Ч	Степана, первмч.	Полієвкта, Витослава
10 28 П	Домни, Агафії і мч.	Григорія Нис., Маркіяна
11 29 С	Дітей убитих у Вифлєсмї	† Теодосія Вел.
12 30 Н	НЕДІЛЯ П. РІЗДВА. Анісії	32 Н. про ЗАКХЕЯ. Тетяни
13 31 П	Меланії, мч.	Єрмила. Максима
14 1 В	НАЙМЕН. ГОСПОДНЄ. ВАС.	Агнії, Ніни, Отців у Син.
15 2 С	Сильвестра, Серафима	Павла, Івана
16 3 Ч	Меланії, Гордія	Покл. оковам Петра
17 4 П	Собор 70 Ап., Зосима	† Антонія Вел.
18 5 С	Навеч. Богоявл.	Атанасія й Кирила, св.
19 6 Н	БОГОЯВЛЕННЯ, ЙОРДАН	Н. про Митаря й Фарисея
20 7 П	Івана Христителя, соб.	Євтимія В., Ірини
21 8 В	Юрія, Омеляна	Максима, ісп. Валеріяна
22 9 С	Полієвкта, Витослава	имотея, ап. Леонтія, мч.
23 10 Ч	Григорія Нис., Маркіяна	Тимонта. Станіслава
24 11 П	† Теодосія Вел.	Оксани, Богданни
25 12 С	Тетяни, мч.	Григорія Бог., Авксентія
26 13 Н	НЕД. п. БОГОЯВЛ. Єрмила	Н. про Блудного Сина
27 14 П	Агнії, Ніни, Отців у Син.	Перен. мощів Ів. Золот.
28 15 В	Павла, Прохора	Єфрема, преп. Паладія
29 16 С	Покл. оковам Петра	Перен. мощів Ігн. Богон.
30 17 Ч	† Антонія Вел.	Трьох Святих
31 18 П	Атанасія й Кирила	Кира, Івана, безсребн.

Січень 1975

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

1 січня — Новий Рік

7 січня — Різдво Христове (за старим календарем)

22 січня — Свято Української Незалежності

Лютий - February

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 С	Макарія, преп.	Трифона, мч.
2 20 Н	30 п. Зшестя, † Евтимія	М'ясопуста. Стріт. Госл.
3 21 П	Максима, ісп. Валеріяна	Семена й Анни, прав.
4 22 В	Тимотея, ап. Леонтія, мч.	Ісидора, преп.
5 23 С	Климентя, свщмч.	Агафії, мч. Полієвкта
6 24 Ч	Оксани, Богданни	Вукола, мч. Христини
7 25 П	† Григорія Богосл.	Партенія, преп. Луки
8 26 С	Ксенофонта, Аркадія, преп.	Теодора, Сави, преп.
9 27 Н	31 п. Сшестя. † пер. мц. Ів.	Сирупуста. Никифора
10 28 П	Єфрема, Паладія, преп.	Харлампія, прп. Вел. Піст
11 29 В	Перен. мц. Ігн. Богон.	Власія, свщмч.
12 30 С	Трьох Святих	Мелетія, Алексія
13 31 Ч	Кира, Івана, безсрб.	Мартиніяна, мч. Миросл.
14 1 П	Трифона, мч.	† Кирила, св. Авксентія
15 2 С	Стрітення Господнє	Онисима, Евсевія, ап.
16 3 Н	32. Про Закхея. Сем. Анни	Перша В. Посту. Памфіл.
17 4 П	Ісидора, преп.	Федора, Маріянини
18 5 В	Агафії, мч. Полієвкта	Льва, папи; Флявіяна
19 6 С	Вукола, мч. Христини	Архипа, ап., Теодоти
20 7 Ч	Партенія, преп. Луки	Льва, преп., Агатона
21 8 П	Теодора, Сави, преп.	Тимотея, Евстахія
22 9 С	Никифора, Панкратія	Відн. мц. муч. Євгенії
23 10 Н	Нед. про Митаря и Фарисея	Друга В. Посту. Полікарпа
24 11 П	Власія, свщмч.	† 1 і 2 відн. гол. І. Христ.
25 12 В	Мелетія, Алексія	Тараса, мч.
26 13 С	Маритніяна, мч. Мирослава	Порфира, мч. Севастіяна
27 14 Ч	† Кирила, св., Авксентія	Прокопа, Тита
28 15 П	Онисима, ап. Евсевія	Василя, преп. Нестора

Лютий 1975

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

12 лютого — Уродини Лінкольна

17 лютого — уродини Вашингтона

Перезень — March

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

к. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 16 С	Памфіла, Валентина	Евдокії, преп. Домніни
2 17 Н	НЕДІЛЯ про БЛ. СИНА	Хреступоклінна. Теодота
3 18 П	Льва, Флавіана	Евтропія і дружини
4 19 В	Архипа, ап. Теодоти	Гарасима, прп. Вячеслава
5 20 С	Льва Кат. Агатона	Конона, мч.
6 21 Ч	Тимотея, преп. Евстахія	42 Мч. у Аморії
7 22 П	Відн. Мщ. у Євгенії. Мавр.	Василя і інш. Мч.
8 23 С	Полікарпа, свщмч. Дамяна	Теофілякта, св.
9 24 Н	Н. М'ясоп. † Відн. Гол. І. Хр.	Четверта Вел. Посту.
10 25 П	Тараса, мч.	Віктора
11 26 В	Порфірія, мч. Севастіана	Софронія, св.
12 27 С	Прокопа, Тита	Теофана, прп. (Поклони)
13 28 Ч	Василя, преп. Нестора	Никифора, св., Савина
14 1 П	Евдокії, Божени	Венедикта, Ростислава
15 2 С	Теодота	Агапія, мч. (Акаф. сүб.)
16 3 Н	Н. Сиропусна. Евтроп і др.	П'ята В. Посту. Савина
17 4 П	Гарасима (1-й день В. Посту)	Олекси, преп.
18 5 В	Конона, мч.	Кирила, св.
19 6 С	42 Мч. у Аморії	Хрисанта й Дарії, мч.
20 7 Ч	Василя і інш. мч.	Патрикія, Сергія і ін. мч.
21 8 П	Теофілякта, св.	Якова, ісп.
22 9 С	† 40 Муч. у Севастії	Василя, свщмч. (Лаз. сүб.)
23 10 Н	Перша В. Посту. Віктора	ВЕРБНА НЕДІЛЯ. Лідії
24 11 П	Софронія, св.	Захарії, Артемона, преп.
25 12 В	Теофана преп., Григорія	БЛАГОВ. ПР. БОГОРОД.
26 13 С	Никифора, св. Савина	Собор Арх. Гавриїла
27 14 Ч	Венедикта, Ростислава	Матрони, мч. (СТРАСТІ)
28 15 П	Агапія, мч.	Велика П'ятниця
29 16 С	Савина, папи	Велика Сүбота
30 17 Н	Друга В. Посту. Олекси	ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТА
31 18 П	Кирила, св.	Світлий Понеділок

Березень 1975

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

30 березня — Воскресення Христове (за новим календарем)

Квітець - Аргі

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 В	Хрисанта й Дарії, мч.	Світлий Вівторок
2 20 С	Патрикія, Сергія і ін. Мч.	Тита, преп.
3 21 Ч	Якова, ісп.	Никити, преп.
4 22 П	Василія, Василички	Йосифа, Юрія
5 23 С	Никона, преп. Лідії	Теодула, Агатопода, мч.
6 24 Н	Третя В. Посту. Захарії	Н. про ап. Тому. † Метод.
7 25 П	БЛАГОВІЩ. ПР. БОГОРОД.	Георгія, мч.
8 26 В	Собор Арх. Гавриїла	Іродіона і ін. ап.
9 27 С	Матрони, мч.	Євсихія, мч.
10 28 Ч	Іларіона, преп.	Терентія, Зенона, Харит.
11 29 П	Марка, свщмч.	Антипи, свщмч.
12 30 С	Івана, Зосима	Василія, преп.
13 31 Н	Четверта В. Посту	Н. про жінок Миронисць
14 1 П	Марії Єгип.	Мартина, папи
15 2 В	Тита, преп.	Аристарха, ап.
16 3 С	Никити, преп. (Поклони)	Агапії, Ірини, дів і мч.
17 4 Ч	Йосипа, Юрія	Симона, преп. Зосима
18 5 П	Теодула, Агатопода, мч.	Івана, Віктора, преп.
19 6 С	† Методія, ап. сл. (Ак. суб.)	Івана, Христофора
20 7 Н	П'ята В. Посту. Георгія	Н. про Розслабленого
21 8 П	Іродіона і ін. ап.	Януарія, мч.
22 9 В	Євсихія, мч.	Теодора, Віталія, преп.
23 10 С	Терентія, Зенона, Харитини	† Юрія, велкмч. (Переп.)
24 11 Ч	Антими, свщм.	Сави Страт., мч.
25 12 П	Василія, преп.	† Марка, ап.
26 13 С	Артемона, свщмч. (Лаз. суб.)	Василія, Глафіри, мч.
27 14 Н	Вербна Неділя. Мартина	Н. про Самаріянку
28 15 П	Аристарха, ап.	Ясона, ап. Дади, мч.
29 16 В	Агапії, Ірини, дів і мч.	9 Мч. у Кизиці
30 17 С	Симеона, Зосима, преп.	† Якова, ап.

Квітень 1975

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

Травень - May

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

к. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 Ч	Івана, Віктора, пр. (СТРАСТІ)	Єремії, прор.
2 19 П	Велика П'ЯТНИЦЯ	Атанасія Вел.
3 20 С	Велика СУБОТА	† Теодосія Печ., преп.
4 21 Н	ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТА	Н. про Сліпородженого
5 22 П	Світлий Понеділок	Ірини, мч. Никифора, пр.
6 23 В	Світ. Вівторок. † Юрія	Йова Праведного
7 24 С	Сави, преп.	Акакія, мч.
8 25 Ч	† Марка, ап.	† Івана Богосл. Вознесіння
9 26 П	Василя, свщмч.	† Перен. Мщ. св. Миколи
10 27 С	Симеона, свщмч.	† Симона Зилоти, Таїсії
11 28 Н	Н. про ТОМУ. Ясона	НЕД. ОТЦІВ. † Кир. і Мет.
12 29 П	Артема, Мелитона	Епіфанія, св.
13 30 В	† Якова, ап.	Глікерії, мч.
14 1 С	Єремії, прор.	Ісидора, мч.
15 2 Ч	Атанасія Вел.	Пахомія, преп.
16 3 П	† Теодосія Печ., Маври	Теодора Осв., Віта
17 4 С	Пелагії, преп.	Андрініка, ап.
18 5 Н	про жінок МИРОНОСИЦЬ	ЗШЕСТЯ СВ. ДУХА
19 6 П	Йова Прав.	Пресв. Тройці
20 7 В	Акакія, мч.	Талалея, мч.
21 8 С	† Івана Богослова	† Константина й Єлени
22 9 Ч	† Перен. Мощ. св. Миколи	Василиска, мч.
23 10 П	† Симона Зилоти, Таїсії	Михайла, св.
24 11 С	† Кирила й Методія, ап. сл.	Симеона, преп. Маріянни
25 12 Н	Н. про РОЗСЛАВЛЕНОГО	НЕДІЛЯ ВСІХ СВЯТИХ
26 13 П	Глікерії, мч.	Карпа, ап.
27 14 В	Ісидора, мч.	Терапонта, мч.
28 15 С	Пахомія, пр. (Переп. Праз.)	Никити, преп.
29 16 Ч	Теодора Осв., Віта	Пресвятої Євхаристії
30 17 П	Андроніка, ап.	Ісаакія, преп.
31 18 С	Теодота, мч. Клавдії	Єрмії, ап. Єрмея, мч.

Травень 1975

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

4 травня - Воскресення Христове (за старим календарем)

26 травня — Пропам'ятний День

Червень - June

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 Н	Н. про САМАРІЯНКУ	2 п. ЗШЕСТЯ. ПРЕСВ. ЄВХ. Никифора, іспов.
2 20 П	Талалея, мч.	Лукиліяна, мч.
3 21 В	† Константина й Єлени	Митрофана, св.
4 22 С	Василиска, мч.	Доротея, свщмч.
5 23 Ч	Михайла, св.	Хр. чолов. Іларіона, Вис.
6 24 П	Симеона, преп. Маріянни	Теодота, свщмч. Сострад.
7 25 С	† Трете відн. гол. Ів. Хр.	
8 26 Н	Н. про СЛІПОРОДЖЕНОГО	3 п. ЗШЕСТЯ. Хр. Чолов.
9 27 П	Терапонта, мч.	Кирила Алекс., св.
10 28 В	Никити, преп.	Тимотея, сп.
11 29 С	Теодосії, преп.	† Вартоломея і Варнави
12 30 Ч	ВОЗНЕСІННЯ ГОСП.	Онуфрія В., Петра Атон.
13 31 П	Єрмея, ап.	Акилини, мч.
14 1 С	Юстина Філ. Хариті, мч.	Єлесея, прор.
15 2 Н	НЕДІЛЯ ОТЦІВ	4 після ЗШЕСТЯ. Амоса
16 3 П	Лукиліяна, мч.	Тихона, св.
17 4 В	Митрофана, св.	Мануїла, мч.
18 5 С	Доротея, свщмч. Ігоря	Леонтія, мч.
19 6 Ч	Іларіона, Теклі	† Юди Тадея, ап.
20 7 П	Теодота, св.	Методія, свщмч.
21 8 С	Теодора Тир.	Юліана Т.
22 9 Н	ЗШЕСТЯ СВ. ДУХА	5 після ЗШЕСТЯ. Зіни
23 10 П	Пресв. Тройці	Агрипини, мч.
24 11 В	† Вартоломея і Варнави, ап.	Різдво Івана Христ.
25 12 С	Онуфрія В. Петра Ат.	Февронії, діви
26 13 Ч	Акилини, мч.	Давида, преп.
27 14 П	Єлесея, прор.	Самсона, преп. Мартина
28 15 С	Амона, прор.	Перен. Мщ. Кира й Івана
29 16 Н	ВСІХ СВЯТИХ	6 п. ЗШЕСТЯ. † Петра і П.
30 17 П	Мануїла, мч.	† 12 Апостолів

Червень 1975

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

липень - July

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 В	Леонтія, мч.	Косми й Даміана, безсрб.
2 19 С	† Юди Тадея, ап.	† Полож. Ризи Пр. Богор.
3 20 Ч	Пресв. Євх. Методія свщмч.	Якента, мч.
4 21 П	Юліана Т.	Андрея Крит., Марти
5 22 С	Евзевія, мч. Зіни	† Атанасія Ат., св.
6 23 Н	2 п. ЗШЕСТЯ, ПРЕСВ. ЄВХ.	7 п. ЗШЕСТЯ. Валентина
7 24 П	Різдво Івана Христ.	Томи, преп.
8 25 В	Февронії, діви	Прокопа, влкмч.
9 26 С	Давида, преп.	Панкратія, св.
10 27 Ч	Самсона, Мартина, мч.	† Антонія Печ.
11 28 П	Хр. Чолов. Кира й Івана	Ольги, княгині укр.
12 29 С	Петра й Павла	Прокла, мч.
13 30 Н	ХРИСТА ЧОЛОВІКОЛЮБЦЯ	8-ма після ЗШЕСТЯ
14 1 П	Косми й Даміана, безсрб.	Акили, мч.
15 2 В	† Полож. Ризи Пр. Богор.	† Володимира, кн. укр.
16 3 С	Якента, мч.	Антиногена, свщмч.
17 4 Ч	Андрея Крит., Марти	Марини, Маргарити
18 5 П	† Атанасія Атон.	Якента, Еміліяна, мч.
19 6 С	Сисоя, мч. Валентина	Мокрини, преп.
20 7 Н	4-та після ЗШЕСТЯ. Томи	9 після ЗШЕСТЯ. † Іллі
21 8 П	Прокопа, влкмч.	Симеона, преп.
22 9 В	Панкратія, свщмч.	Марії Магдалини
23 10 С	† Антонія Печ., преп.	Трофима, Теофіла
24 11 Ч	Ольги, кн. укр.	† Бориса й Гліба, мч.
25 12 П	Прокла, мч.	† Успення св. Анни
26 13 С	Собор Арх. Гавриїла	Єрмолая, свщмч.
27 14 Н	5-та після ЗШЕСТЯ. Акили	10 п. ЗШЕСТЯ. † Пантел.
28 15 П	† Володимира, кн. укр.	Прохора, Ніканора, діяк.
29 16 В	Антиногена, свщмч.	Калиніка, мч.
30 17 С	Марини, мч.	Сили, ап.
31 18 Ч	Якента, Еміліяна, мч.	Євдокима, преп. Юліти.

Липень 1975

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

4 липня — День Незалежності

Серпень - August

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 П	Мокрини, преп.	Винесення Ч. Хреста
2 20 С	† Іллі, прор.	Перен. Мщ. Степана
3 21 Н	6-та п. ЗШЕСТЯ. Симеона	11 після ЗШЕСТЯ. Соломії
4 22 П	Марії Магдалини	Евдокії, мч.
5 23 В	Трофима, Теофіла, мч.	Евсигнія, мч.
6 24 С	† Бориса й Гліба, мч.	Преображення Госп.
7 25 Ч	† Успіння св. Анни	Дометія, препмч. Пасива
8 26 П	Єрмолая, свщмч.	Еміліяна, Мирона, мч.
9 27 С	† Пантелеймона, влкмч.	† Матея, ап.
10 28 Н	7-ма п. ЗШЕСТЯ. Юліана мч.	12 після ЗШЕСТЯ. Романа
11 29 П	Калініка, мч.	Євпла, мч.
12 30 В	Сили, ап.	Фотія, Аникити, мч.
13 31 С	Євдокима, преп. Юліти	Максима, ісп.
14 1 Ч	Винесення Ч. Хреста	Перен. Мщ. Теодосія П.
15 2 П	Перен. Мщ. Степана	УСПІННЯ ПРЕСВ. БОГОР.
16 3 С	Ісаакія, мч. Соломії	Перен. Образу Спасителя
17 4 Н	8-ма п. ЗШЕСТЯ. Мол. у Еф.	13 після ЗШЕСТЯ. Мирона
18 5 П	Евсигнія, мч.	Флора й Лавра, мч.
19 6 В	Преображення	Андрія, мч.
20 7 С	Дометія, Пасива, мч.	Самуїла, прор.
21 8 Ч	Еміліяна, Мирона, мч.	Тадея, ап.
22 9 П	† Матея, ап.	Агатоніка, мч.
23 10 С	Лаврентія, мч. Романа	Іринея, св.
24 11 Н	9-та п. ЗШЕСТЯ. Євпла	14 після ЗШЕСТЯ. Евтихія
25 12 П	Фотія, Аникити, мч.	Вартоломея, Тіта
26 13 В	Максима, ісп.	Адріяна, Наталії, мч.
27 14 С	Перен. Мщ. Теодосія П.	Пімена, преп.
28 15 Ч	УСПІННЯ ПР. БОГОРОДИЦІ	Августина, св.
29 16 П	Перен. Образу Спасителя	† Усіков. Гол. Івана Хр.
30 17 С	Мирона, Левкія	Олександра, св.
31 18 Н	10-та п. ЗШЕСТЯ. Флора і Л.	15 п. ЗШЕСТЯ. † П. Пояса

Серпень 1975

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

Вересень — September

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 П	Андрія, мч.	Нов. Церк. Рік. Симеона
2 20 В	Самуїла, прор.	Маманта, мч.
3 21 С	Тадея, ап.	Антима, свщмч.
4 22 Ч	Агатоніка, мч.	Вавили, свщмч.
5 23 П	Іриней, св.	Захарії, прор. Раїси, мч.
6 24 С	Евтихія, свщмч.	Чудо Арх. Михайла
7 25 Н	11-та п. ЗШЕСТЯ. Варт. Тита	16 після ЗШЕСТЯ. Созонта
8 26 П	Адріана й Наталії, мч.	Різдво Пр. Богородиці
9 27 В	Пімена, преп.	Йоакима й Анни, прав.
10 28 С	Августина, св.	Минодори, Митродори
11 29 Ч	† Усієн. Гол. Ів. Христ.	Теодори, преп.
12 30 П	Олександра, св.	Автонома, свщмч.
13 31 С	† Пол. Ризи Пр. Богор.	Корнилія, сотни.
14 1 Н	12-та п. ЗШЕСТЯ. † Н. Рік	17 після ЗШЕСТЯ. Ч. Х р.
15 2 П	Маманта, мч.	Никити, мч.
16 3 В	Антима, свщмч.	Евфимії, влкмч.
17 4 С	Вавили, свщмч.	Софії, Віри, Надії, Люб.
18 5 Ч	Захарії, прор. Раїси, мч.	Євменія, Ірини, преп.
19 6 П	Чудо Арх. Михайла	Трофима, Саватія, мч.
20 7 С	Созонта, мч.	Михайла, мч. Плакиди
21 8 Н	13-та п. ЗШЕСТЯ. Різд. Бог.	18 п. ЗШЕСТЯ. Кондрата
22 9 П	Йоакима й Анни	Фоки, свщмч.
23 10 В	Минодори, Митродори, мч.	Зачаття Івана Христителя
24 11 С	Теодори, преп.	Теклі, преподмч.
25 12 Ч	Автонома, свщмч.	Єфросинії, преп.
26 13 П	Корнилія, сотн.	† Ів. Богослова, ап.
27 14 С	Воздв. Ч. Хреста	Калістрата, мч.
28 15 Н	14-та п. ЗШЕСТЯ. Никити	19 п. ЗШЕСТЯ. † Харитона
29 16 П	Евфимії, мч. Людмили	Киріяка, преп.
30 17 В	Софії, Віри, Надії, Любови	Григорія, свщмч.

Вересень 1975

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

Жовтень — October

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

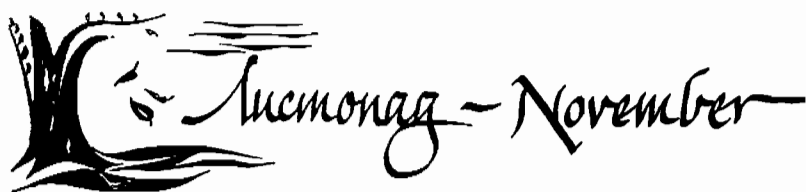
н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 С	Євменія, Ірини, мч.	† Покрова Пр. Богородиці
2 19 Ч	Трофима, Саватія, мч.	Киріяка, мч. Юстини
3 20 П	Михайла, Плакиди, мч.	Діонісія Ареопаріта
4 21 С	Кондрата, ап.	Єротея, свщмч.
5 22 Н	15-та п. ЗШЕСТЯ. Фоки	20 після ЗШЕСТЯ. Харит.
6 23 П	Зачат. Ів. Христ.	† Томи, ап.
7 24 В	Теклі, препмч.	Сергія й Вакха, мч.
8 25 С	Ефросинії, преп.	Пелагії, преп.
9 26 Ч	† Івана Богосл., ап.	† Якова, ап.
10 27 П	Калістрата, Филімона, мч.	Евлампія, мч.
11 28 С	† Харитона, Вячеслава	Филипа, ап. Зинаїди
12 29 Н	16-та п. ЗШЕСТЯ. Киріяка	21 після ЗШЕСТЯ. Прова
13 30 П	Григорія, свщмч.	Карпа, Папіли, мч.
14 1 В	† Покрова Пр. Богородиці	Назарія, Гервасія, мч.
15 2 С	Киріяка, мч. Юстини	Евтимія, Лукяна, препмч.
16 3 Ч	Діонісія Ареопаріта	Лонгіна, Дометія, мч.
17 4 П	Єротея, свщмч. Онисима	Осії, прор. Лазаря
18 5 С	Харитини, мч.	† Луки, ап.
19 6 Н	17-та п. ЗШЕСТЯ. † Томи	22 після ЗШЕСТЯ. Йоїла
20 7 П	Сергія й Вакха, мч.	Артемія, влкмч.
21 8 В	Пелагії, преп.	Іларіона В., преп.
22 9 С	† Якова, ап.	Аверкія, мч.
23 10 Ч	Евлампія, мч.	Якова, ап.
24 11 П	Филипа, Зинаїди	Арети, Теофіла, мч.
25 12 С	Прова, Домініки, мч.	Маркіана, Мартирія, мч.
26 13 Н	18-та п. ЗШЕСТЯ. Карпа	23 п. ЗШЕСТЯ. † Дмитрія
27 14 П	Назарія, Гервасія, мч.	Нестора, мч.
28 15 В	Евтимія, Лукяна, мч.	Параскевії, Ніоніли, мч.
29 16 С	Лонгіна, Дометія, мч.	Анастасії, преп.
30 17 Ч	Осії, прор. Лазаря, преп.	Зиновія і Зиновії, мч.
31 18 П	† Луки, ап.	Стахія і ін. мч.

Жовтень 1975

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

13 жовтня — День Колумба

27 жовтня — День Ветерана

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 С	Йоїла, прор. Клеопатри	Косми й Даміана, безсрб.
2 20 Н	19-та п. ЗШЕСТЯ. Артемія	24 п. ЗШЕСТЯ. Акиндини
3 21 П	Іларіона, преп.	Акемпсима, препмч.
4 22 В	Аверкія, мч.	Йоанікія, преп.
5 23 С	Якова, ап.	Галактіона, мч.
6 24 Ч	Арети, Теофіла, мч.	Павла, сп. Клавдії, мч.
7 25 П	Маркіана, Мартирія, мч.	Мучеників у Мелетії
8 26 С	Дмитрія, влкмч.	Михайла, Арханг.
9 27 Н	20-та п. ЗШЕСТЯ. Нестора	25 п. ЗШЕСТЯ. Матрони
10 28 П	Параскевії, Неоніли, мч.	Ореста, Олімпа, Родіона
11 29 В	Анастасії, преп.	Мини, Віктора, Вінкентія
12 30 С	Зиновія і Зиновії, мч.	† Йосафата, свщмч.
13 31 Ч	Стахія і інш. мч.	† Івана Золотоуст., св.
14 1 П	Косми й Даміана, безсрбн.	† Филипа, ап.
15 2 С	Акиндини, Домни, мч.	Гурія, мч.
16 3 Н	21-ша п. ЗШЕСТЯ. Акемпс.	26 п. ЗШЕСТЯ. † Матея, ап.
17 4 П	Йоанікія, преп.	Григорія, св.
18 5 В	Галактіона, мч.	Платона і Романа, мч.
19 6 С	Павла, сп. Клавдії, мч.	Авдія, прор.
20 7 Ч	Мучеників у Мелетії	Григорія Декаполіта
21 8 П	Михайла, Арханг.	Введення Пр. Богор.
22 9 С	Матрони, преп.	Филимона, ап. Ярополка
23 10 Н	22-га п. ЗШЕСТЯ. Ераста	27 п. ЗШЕСТЯ. Амфілоха
24 11 П	Мини, Віктора, Вінкентія	Катерини, мч.
25 12 В	† Йосафата, свщмч.	Климентя, папи
26 13 С	† Івана Золотоуст.	Аліпія, преп.
27 14 Ч	† Филипа, ап.	Якова Перс., мч.
28 15 П	Гурія, мч.	Степана, мч. Ірини
29 16 С	† Матея, ап.	Парамона, Нектарія, мч.
30 17 Н	23-тя п. ЗШЕСТЯ. Григорія	28 п. ЗШЕСТЯ. † Андрія

Листопад 1975

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

27 листопада — День Подяки

Грудень - December

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 П	Платона й Романа, мч.	Наума, прор.
2 19 В	Авдія, прор.	Авакума, прор.
3 20 С	Григорія Декаполіта	Софонія, прор.
4 21 Ч	Введення Богородиці	Зарвари, мч.
5 22 П	Филимона, ап. Ярополка	† Сави Освященого
6 23 С	Амфілохія, св.	Миколи Святителя
7 24 Н	24-та п. ЗШЕСТЯ. Катерини	19 п. ЗШЕСТЯ. Амвросія
8 25 П	Климентя, папи	Патапія, преп.
9 26 В	Алипія, преп.	Непорочне Зачаття
10 27 С	Якова Перс. муч.	Мини і інш. мч.
11 28 Ч	Степана препмч., Ірини	Даниїла, преп.
12 29 П	Парамона, мч.	Спиридона, св.
13 30 С	† Андрія, ап.	Ореста, Лукії, мч.
14 1 Н	25-та п. ЗШЕСТЯ. Наума	НЕДІЛЯ ПРАОТЦІВ
15 2 П	Авакума, прор.	Елевтерія, свщмч.
16 3 В	Софронія, прор.	Аггея, прор.
17 4 С	Варвари, мч.	Даниїла, прор.
18 5 Ч	† Сави Освященого	Севастіяна, Зої, мч.
19 6 П	Миколи Святителя	Боніфатія, мч.
20 7 С	Амвросія, св.	Ігнатія Богоносця
21 8 Н	26-та п. ЗШЕСТЯ. Патапія	НЕДІЛЯ ОТЦІВ. п. Різдвом
22 9 П	Непорочне Зачаття	Анастасії, мч.
23 10 В	Мини й інш. мч.	Мучеників у Криті
24 11 С	Даниїла, прор.	Нав. Різдва. Євгенії, мч.
25 12 Ч	Спиридона, св.	РІЗДВО Г. Н. І. Х.
26 13 П	† Ореста, Лукії	Собор Пр. Богородиці
27 14 С	Тирса, Калиніка, мч.	Степана, архид. прмч.
28 15 Н	НЕДІЛЯ ПРАОТЦІВ. Елевт.	НЕДІЛЯ після РІЗДВА
29 16 П	Теофанії, Аггея, прор.	Дітей убитих у Вифлеємі
30 17 В	Даниїла, прор.	Анісії, мч.
31 18 С	Севастіяна, Зої, мч.	Меланії, преп.

Грудень 1975

ЩОБ НЕ ЗАБУТИ

25 грудня — Різдво Христове (за нсвим календарем)

ЩО ТАКЕ КАЛЕНДАР?

Слово календар походить від латинського „calendarium”, а це знову від слова „calendae”, яким означувано початок кожного місяця.

Основою кожного календаря є астрономічні зміни дня й ночі, періоди місяця й пори року. День і ніч, себто доба, у всіх народів уже від найдавніших часів правила на означення короткого протягу часу. Довший протяг часу, наприклад рік або ряд років, під такий спосіб мірення не підходив, тому всі народи почали користуватися місяцем і його астрономічними змінами від одної повні до другої і цей протяг часу також у багатьох мовах задержав назву місяця. Рік після всіх майже календарних систем виносив дванадцять місяців по 29 і по 30 днів. Але що ні рік, ні час обороту місяця не вказують круглого числа днів, тому поставали різні системи для обчислювання часу, а кожна система тим самим творила окремий календар.

На протязі віків постало багато календарів; деякі з них задержалися ще по нинішній день. З важніших це календарі: єгипетський, грецький, жидівський, китайський, перський, юліанський і ліліанський або григоріанський.

ЄГИПЕТСЬКИЙ КАЛЕНДАР

У старинних єгиптян мірилом часу був рік, що складався з 12 тридцятиденних місяців і 5 додаткових днів. Цей період часу відповідав більш-менш протягові часу, в якому відбулися розливи Нілю, а саме Ніль, головна ріка Єгипту, виступала з берегів що 365 днів і 6 годин. Через кожних чотири роки розливи відбувалися на один день пізніше і тому початок року автоматично посувався взад. У зв'язку з цим на протязі 1461 років зміни в природі, тобто пори року і розливи Нілю, відбувалися тільки 1460 разів, значить лишався зайвий рік. Щоб його усунути, єгипет-

ські астрономи завели так званий період Сиріюса, що починався днем першого місяця в момент сходу зірки Сирія. Зайвий рік зовсім відкидали і цей період охоплював 1460 соняшних років.

ГРЕЦЬКИЙ КАЛЕНДАР

Основою числення часу у греків був спочатку місячний рік, зложений з 12 місяців по 29 і 30 днів. Згодом установили вони період восьми років, в якому до другого, п'ятого і восьмого додавали по місяцеві. З огляду на те, що цей період виказував різницю півтора доби, грецький астроном Ментон в 430 році перед Христом, запропонував 19-річний період, в якому 12 років мало б по 12 місяців, а 7 по 13 місяців. Різниця виносила тільки $\frac{1}{4}$ доби. В часах Арістотеля, астроном Каліпп зладив період 76 років, в якому рік обіймав $365\frac{1}{4}$ днів, тобто такий сам, що і в юліанському календарі.

ЖИДІВСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Жидівський рік ґрунтувався на рухові місяця довкола землі і ділився на звичайний і переступний. Звичайний рік мав 12 місяців, а переступний 13. Днів в місяці є 29 і 30. Від греків прийняли жиди ментонський, 19-літній період. Початком доби вважають жиди захід сонця. Уживаний тепер у жидів календар походить щойно з XI століття по Христі і уложив його рабін Гігель Ганасі.

ПЕРСЬКИЙ І КИТАЙСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Перський календар подібний був до єгипетського. Рік складався спершу з 365 соняшних днів і ділився на 12 місяців по 30 днів. Крім цього додавали по 5 днів до кожного року. В XI столітті перський календар змінили і від того часу що чотири роки

почали додавати по одному днєві. Потім це робили щоп'ять років.

Основою китайського календаря є місяць і соняшний рік при 19-річному періоді, в якому сім років має по 13 місяців, а решта по 12. Місяць починається повнею: доба ділиться на 12 годин.

ЮЛІАНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Юліанський календар постав в 46 р. по Христі в часі панування Юлія Цезаря. Спочатку римський календар вносив 304 днів і ділився на 10 місяців, а саме: березень, квітень, травень, червень, липень, серпень, вересень, жовтень, листопад і грудень. Коли римляни завоювали Єгипет, прийняли вси від єгиптян їх календар і додали ще два місяці: січень і лютий. Щоб як слід урегулювати справу календаря, Юлій Цезар запросив з Єгипту астронома Созігена і цей зладив новий календар, який зберігся до наших часів під іменем юліанського.

Юліанський календар має $365\frac{1}{4}$ днів. На кожні чотири роки, три були звичайні і числили 365 днів, а четвертий був переступний при 366 днях. За переступний рік вважали той, якого два останні числа без решти діляться на чотири. Додатковим в переступному році був день 24 лютого, який рахували два рази. Початком року був перший день березня, а основним роком числення 707 рік від заснування Риму. Пізніше початок року перенесено на день 1 січня. Юліанський календар прийняла церква на Нікейському соборі в 325 році по Христі.

Соняшний рік виносить 365.2422 дня, а за юліанським календарем $365\frac{1}{4}$. Наслідком цього постає там різниця, а саме 0.0078 дня менше. Ця різниця протягом 128.5 років нарос-

тає до одного дня, так що юліанський календар постійно відбігає від початку соняшного року. В XVI столітті ця різниця виносила вже 10 днів. Тоді то астроном Людвик Лілій зладив проєкт нового календаря, який затвердив папа Григорій XIII і видав наказ завести такі зміни: замість 5 жовтня 1582 р. вважати 15 жовтня 1582 р. і переступним роком вважати кожний четвертий рік, але ті роки, що кінчаються двома зерами, вважати звичайними, крім тих, що діляться без решти на чотири. Новий календар названо григоріанським або новим стилем, хоч у дійсності повинен він називатися ліліянським в честь свого творця.

Різниця між юліанським і григоріанським календарями виносила в 1582 р. 10 днів, в 1700 р. 11 днів, в 1800 р. 12 днів, а тепер виносить 13. Обидва ці календарі християнські, це значить, що числять початок ери від народження Христа, а цілий рік присвячений або пам'яті святих або різним християнським торжествам. Християнський календар в юліанському стилю датується від VI століття і є твором римського абата Діонізія Егізга. Прийнявся він дуже поволі. Католицька Португалія прийняла його в XV віці, православна Росія щойно в XVIII віці, а єгипетські копти не узнають його по нинішній день.

Ця сама історія була й з календарем в новому стилі. Німці, як протестанти, довго не хотіли його прийняти, бо трактували це як наказ папи і прийняли його щойно в 1700 р. Англія прийняла його ще пізніше, а саме 1752 р., однак перед тим уряд мусів побороти великий спротив населення, який в багатьох випадках мав кривавий перебіг. Сьогодні новий стиль обов'язує серед усіх культурних націй, за винятком церков східних обрядів.

ПОРІВНЯННЯ ГОДИН В АМЕРИЦІ И У ШИРОКОМУ СВІТІ

ЗСА мають т. зв. „звичайний час” — Стандарт Тайм — від 1883 р., а 19 березня 1918 р. Конгрес доручив Міжстейтовій Торговельній Комісії встановити докладний час для різних зон країни. ЗСА поділені на 4 зони звичайного часу, якими є часові зони Східня, Центральна, Гірська і Тихоокеанська. Час у тих зонах рахується від 75-го, 90-го, 105-го й 120-го полуденника на захід від Грінвічу. У кожній з отих зон час є повільніший (пізніший) на 5, 6, 7 чи пак 8 годин від часу Грінвічу.

На межі між Східньою часовою зоною в ЗСА і Центральною лежить напр. місто Arolachicola на Флориді,

зараховане до Східнього часу (зони). На межі Центральної і Гірської зон такі міста користуються центральним звичайним часом: Мардо, Мекенсі, Савт Дакота; Філіпсбург, Кензас; Стоктон, Кензас; Плейнвіл, Кензас; Елліс, Кензас; — всі інші в тій самій смузі — мають гірський звичайний час. Всі місцевості на межі між Гірською і Тихоокеанською часовою зоною вживають гірського звичайного часу за винятком м. Гантінгтон у стейті Орегон, що має тихоокеанський час. Впродовж останніх 15 років названа вгорі Комісія перевела різні зміни щодо часу для окремих частин країни. В тій самій порі:

12 ГОД. ВПОЛУДНЕ ЗВИЧАЙНОГО СХІДНЬОГО ЧАСУ 12 O'CLOCK NOON EASTERN STANDARD TIME

Atlanta, Ga.	Detroit, Mich.
Baltimore, Md.	Miami, Fla.
Boston, Mass.	New York, N.Y.
Buffalo, N.Y.	Newark, N.J.
Charlston, N.C.	New Haven, Conn.
& W. Va.	Philadelphia, Pa.
Cincinnati, Ohio	Pittsburgh, Pa.
Cleveland, Ohio	Washington, D.C.
Columbus, Ohio	Wilmington, Del.

11 ГОД. ПЕРЕД ПОЛ. ЦЕНТРАЛЬНОГО ЧАСУ 11 A.M. CENTRAL STANDARD TIME

Birmingham, Ala.	Memphis, Tenn.
Bismark, N.D.	Milwaukee, Wisc.
Chicago, Ill.	Minneapolis, Minn.
Dallas, Tex.	New Orleans, La.
Des Moines, Iowa	Oklahoma City,
Galveston, Tex.	Okla.
Houston, Tex.	St. Louis, Mo.
Indianapolis, Ind.	Topeka, Kans.
Kansas City, Mo.	Tulsa, Okla.
Louisville, Ky.	Wichita, Kans.

10 ГОД. РАНКУ ГІРСЬКОГО ЧАСУ 10 A.M. MOUNTAIN STANDARD TIME

Albuquerque, N.M.	Helena, Ark.
Boise, Idaho	Pierre S.D.,
Butte, Montana	Phoenix, Ariz.
Cheyenne, Wy.	Salt Lake City,
Denver, Colo.	Utah

9 ГОД. РАНКУ ТИХООКЕАН- СЬКОГО ЧАСУ 9 A.M. PACIFIC STANDARD TIME

Los Angeles, Calif.	Seattle, Wash.
Portland, Ore.	Spokane, Wash.
Reno, Nevada	Tacoma, Wash.
San Francisco, Cal.	

Виказ слов'янських святих

- Богодар 9. листопада.
Богомир 13. січня.
Богуслав 29. квітня.
Богухвал 18. березня.
Богдан 19. березня.
Богданна 6. лютого.
Богдар 27. травня.
Бойомир 6. січня.
Божена 14. березня.
Божеслава 31. травня.
Болеслав 22. липня і 19. серпня.
Борис і Гліб 9. серпня.
Боян 28. березня.
Бронислав 16. жовтня.
Будислав 1. березня.
Ванда 23. червня.
Вислав 7. червня і 9. грудня.
Витослав 22. січня.
Вірослав 27. лютого.
Властимир 23. жовтня.
Войтіх 23. квітня.
Володимир 16. I., 9. IV. і 28. VII.
Володимира 9. січня і 11. серпня.
Володислав 3. квітня.
Володислава 13. грудня.
Всеволод 6. листопада.
Вячеслав 15. квітня і 28. вересня.
Гліб 2. травня, 24. липня, 5. вересня.
Годислав 22. березня.
Годимир 31. жовтня.
Горислав 28. листопада.
Гнівомир 8. лютого.
Гримислав 12. жовтня.
Дам'ян 27. вересня.
Держислав 16. липня.
Добриня 20. лютого, 2. березня.
Добромир 4. січня і 5. червня.
Доброслав 10. січня.
Довгослав 18. червня.
Домослав 15. січня.
Збігнєв 17. березня і 1. квітня.
Збоїслав 28. червня.
Здислав 29. січня.
Здобислав 30. липня.
Земислав 13. жовтня.
Зимовит 19. жовтня.
Ізяслав 6. липня.
Казимир 4. березня.
Казимира 21. серпня.
Красислав 17. квітня.
Любомир 1. травня.
Любомира 21. III., 24. III. і 24. VII.
Любослав 12. квітня.
Любомир 10. листопада.
Людослав 30. листопада.
Лютослав 26. жовтня.
Мечислав 1. січня.
Милослав 3. липня.
Милош 25. січня.
Мирон 17. серпня.
Мирослав 26. лютого.
Мирослава 26. липня.
Мстислав 8. січня.
Мстислава 9. березня.
Олег 7. серпня.
Ольга 24. липня.
Остромир 4. серпня.
Пребислав 22. жовтня.
Предислав 23. лютого.
Перемислав 13. квітня і 30. жовтня.
Прибислав 27. січня.
Радивой 10. липня.
Радомир 28. січня і 16. листопада.
Радослав 15. липня.
Ратимир 19. січня.
Ратислав 2. червня.
Радослав 2. березня і 8. квітня.
Ростислав 17. січня і 4. вересня.
Світлана 20. лютого.
Слабовій 25. лютого.
Славомир 17. травня і 5. листопада.
Славомира 23. грудня.
Станислав 5. II., 8. V. і 18. XI.
Станомир 2. жовтня.
Судомир 2. квітня.
Святополк 1. червня і 25. вересня.
Святослав 7. січня і 3. травня.
Святош 12. березня.
Томир 27. листопада.
Томира 24. травня.
Томислав 21. грудня.
Щастибог 14. грудня.
Щастислава 1. лютого.
Яромир 11. квітня і 28. травня.
Ярополк 18. січня.
Ярослав 21. січня і 25. квітня.
-

Г И М Н АМЕРИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

Написав В. Щурат

Далека Ти, а близька нам,
Кохана вітзино!
Як сонце з неба Твоїм ланам,
Ти світиш нам водно.

Світи нам, вітзино, світи,
Кохана Україно,
Щоб знали ми, куди нам іти
У слушную годину —

У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!

Як птахи ті, що їх пожар
Прогнав з-під рідних стріх,
На перший поклик, хога б з-під хмар,
Ми злетимо до них.

Поклиж нас, вітзино, поклиж,
Кохана Україно!
Ми злетимо, як козацтво у Січ,
У слушную годину —

У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!

Не даром ми тепер живем
У вітчині свобод;
Ми знати будем, як без ярем
Живе й росте народ.

Вставай лиш, вітзино, вставай
І клиж нас, Україно!
Ми здобудем заморський наш край
У слушную годину —

Як бій, то бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!

ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ

(У 60-річчя УСС)

Написав Лука Луців

**УСС 60 РОКІВ ТОМУ ВІДНОВИЛИ
БОРІТЬБУ ЗА САМОСТІЙНІСТЬ
УКРАЇНИ**

*Емблема УСС — Відзнака на шапці
1914 — 1918*

1914-ий РІК — ПОЧАТОК ДОБИ ЗА ВИЗВОЛЕННЯ НАРОДІВ

Тепер уже знають всі, що 1914-ий рік був межевим роком у новітній історії людства. Того ж року почалася Перша світова війна, в якій Українські Січові Стрільці відновили боротьбу за самостійність України. У Першій світовій війні брали участь майже всі великі імперії. Якби не Росія, то мала Сербія пристала б була на вимоги Австро - Угорщини.

Формально вибух війни між Австрією та Сербією 28-го липня 1914 року спричинило убивство сербом австро - угорського кронпринца та його дружини. В цій війні взяли участь Німеччина, Франція та Англія, а вкінці й Америка. Всі ці держави, крім Америки, втратили свої колонії, і численні народи після війни здобули собі волю. Австрія розпалася на свої складові частини. Те саме сталося було б і з Росією, але вона під брехливими гаслами комунізму зберегла свою єдність за допомогою терору і насильства. Україна мусіла обороняти свою самостійність. В цій боротьбі брали участь і Українські Січові Стрільці.

Та погляньмо на те, як прийшло до організації Українських Січових Стрільців.

Українська проблема перед Першою світовою війною

Росія ступнево поневолювала Україну, яка за гетьмана Богдана Хмельницького, як рівна з рівною, об'єдналася з Московщиною. Гетьман Іван Мазепа зірвався до боротьби проти Московщини, та після трагічної бит-

ви під Полтавою в 1709 р. російські царі щораз більше обмежували волю України, аж вкінці скасували останній символ самостійності України — Запорізьку Січ.

Шевченко своїм могутнім словом пригадав українському народові його „славу і волю“, але російський уряд всіма засобами старався нищити скремішність українського народу, яка стояла на перешкоді Московщині до її могутності. Росія поборювала українців в межах своєї держави, але в Австро - Угорщині вони мали можливість розвивати свою культуру.

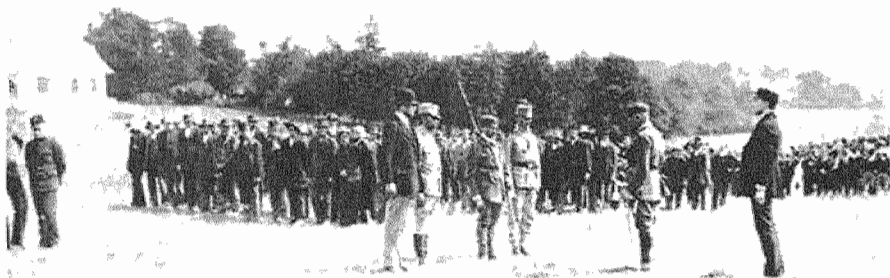
Росія у війні проти Австро - Угорщини бажала відібрати від неї території, замешкані українським народом, щоб засимілювати українців і позбутися загрози „мазениства“. Росія бачила, що їй не вдасться зліквідувати в себе українства доти, поки поза її межами існуватиме український П'є-монт Галичина, де український нарід має, хоч і неповну, свободу розвитку. У Росії в 1914 році царський уряд заборонив відзначати століття

від дня народження Тараса Шевченка, а в Австрії, у Львові, в місячнику „Життя“ в 1912 році можна було надрукувати такі слова:

„Самостійна Україна це наші бажання, молитва, пориви, змагання. Нашою діяльністю, в тім ясно означеним напрямі, а головню витворюванням нових суспільних сил на Україні, по обох боках кордону, — сил боєвих, животворних, відроджуючих суспільність, свідомих завдань, в тій ясно означеній цілі, маємо творити такі умовини, при яких наш поступлять Самостійної України зістав би якнайскорше зреалізований“.

Про Росію писалосся так в тому журналі:

„Російський царат, та тюрма народів, той некультурний, дикий азійат, що вічно загрожує європейській культурі, що своїх найкращих синів помордував по тюрмах і в Сибірі або вислав на шибеницях, — чи ж він сміє сподіватися мінімуму нашої симпатії?“

Вирави добровольців-УСС у Львові на „Кайзервальді“. Серпень 1914.

Стежа ихор. Г. Іваненка перед відходом у ворожий терен.
Карпати, січень 1915.

„Проч з російським царатом! Хай живе Самостійна Україна!”

Українська проблема ставала актуальною в міжнародній політиці, і українці вирішили бути активними учасниками розв'язки цієї проблеми.

„Січ” іде з Чорногори!

Українці в Галичині добре передбачили, що російський молох прос-тягне свою захланну руку, щоб знищити українство, яке мало сяку-таку волю розвитку в Австрії. І вони почали організувати руханкові товариства, які прийняли назву „Січей”. Інші руханкові товариства звалися „Соколами”. Перша „Січ” постала в 1900 році. Перед 1914 роком були тисячі „Січей” і „Соколів” з Стрілецькими Секціями, в яких проводилась військова підготовка.

Відомий поет Василь Пачовський згадує, як у червні 1909 року в Коломиї січовики вшановували гетьмана Івана Мазепу, який старався визво-

лити Україну від „опіки” царя Петра І. Саме тоді в Полтаві царська чорна сотня відзначала 200-ліття погрому України під Полтавою. В. Пачовський наводить у своїх спогадах таку строфу зі свого вірша - пісні:

Слава, слава, слава, Мазепо!

„Січ” іде. „Січ” іде,

„Січ” іде з Чорногори!

Україна встає, Україна гуде -

„Січ” іде і клекоче як море!..

В. Пачовський писав: „Нехай пам'ятають царські посіпаки, що під тими горами гуртуються нові сили, нехай пам'ятають, що воскресє і росте в силу нова Січ на Україні:

Зруйнував цар нам Січ!

Ми втекли в сині гори з трубою...

Двісті літ стали, стрепенулася ніч, —
Ми зірвались і трубим до бою!

Тоді на Січовому святі в Коломиї кланялися гетьманові Мазепі „най-кращі сини України, сам її цвіт, нова „Січ” галицько - буковинська, кланя-

лася іменем цілої України, кланялася знаменами, бунчуками і піснями козацькими, і кликали: „Слава, слава, слава, Мазепо!”

Через п'ять років, 28 червня, Українські Січові Стрільці вже маршували на вулицях Львова поруч „Січей” і „Соколів”, вшановуючи століття з дня народження Тараса Шевченка. На здвиговій площі УСС виконали під проводом сотника К. Гутковського свої перші військові вправи перед сотисичною українською публікою, яка ентузіастично вітала появу української збройної сили. Це було за п'ять хвилин перед дванадцятою, бо вже 28-го липня 1914 року почалася війна Австрії з Сербією, яка розгорілася у світову пожежу, бо Росія підтримувала Сербію, Німеччина — Австрію, а інші держави приєднувалися до тої чи тої сторони.

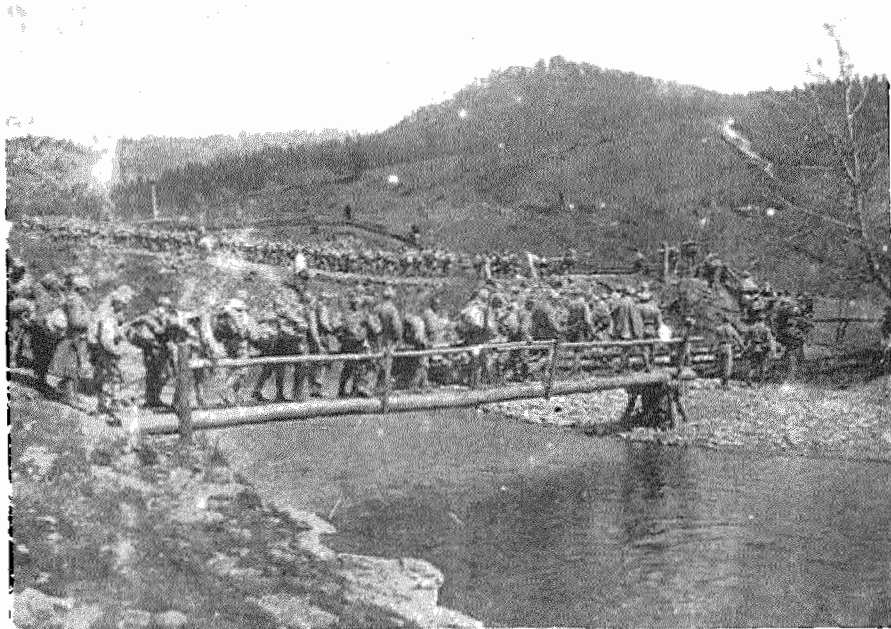
**„Настав слухний час,
день нашого воскресіння”.**

Це слова з Маніфесту Головної Української Ради до всього українсь-

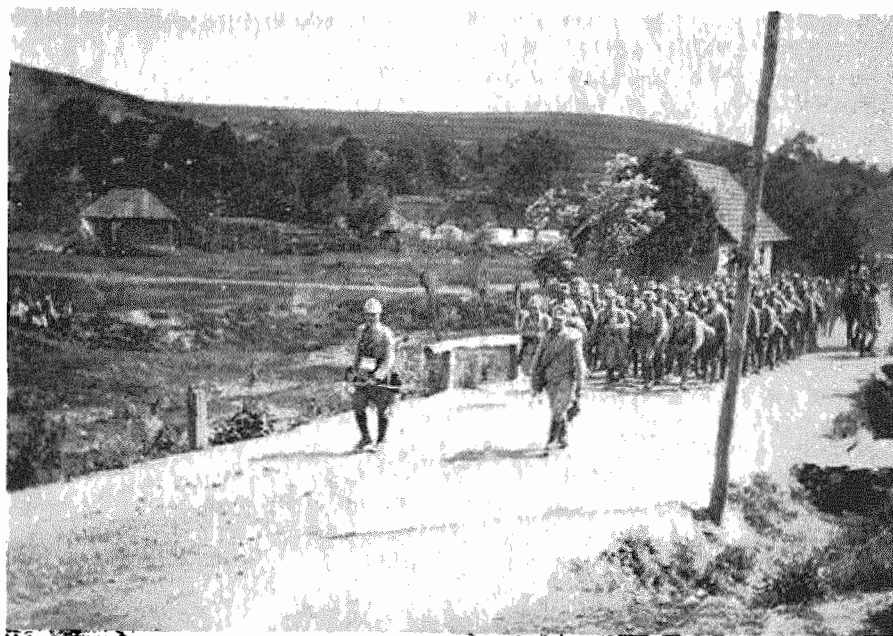
кого народу. „В сей час український нарід кличе синів до бою за волю України. В сей час нема жертви, яка для нас могла б бути завелика”. Головна Українська Рада номінувала Українську Бойову Управу, яка мала „верховну владу” над Українськими Січовими Стрільцями.

Головна Українська Рада репрезентувала українців з австрійської займанщини, політичні емігранти з Росії зорганізувалися в Союзі Визволення України, який тісно співпрацював з організаціями українців в Австрії.

Маніфест Головної Української Ради знайшов могутній відгомін, і тисячі людей в селах і містах голосилися як добровільці до Українських Січових Стрільців. Найбільше добровільців було у Львові, де був осідок Бойової Управи. Добровільці з одушевленням бралися до військового вишколу, знаючи, що за кілька тижнів треба буде вправляти не на вишкільній площі, а на полі бою під ворожими шрапнелями.

УСС в поході з-під Маківки до Болехова. Травень 1915. Фот. І. Іванець.

**Вхід сотні Вітовського до його рідного села Медухи, к. Галича
Початок липня 1915.**

Бойовий похід УСС на Поділля. Серпень 1915.

З початку війни ворог мав успіхи і зайняв частину австрійської території. Та українські добровільці вірили у перемогу своєї слушної справи. Героїня Стефаникового оповідання „Марія“, відпроваджуючи своїх синів до УСС, бачила і чула, як над українськими добровільцями „хоругви і прапори шелестіли, і як гримів спів про Україну... Земля дудніла над довгими рядами, що співали січову пісню”.

Запалу до боротьби проти найлютішого ворога України не охолодив той факт, що ворог зближався до Львова і штаб Бойової Управи мусів відступити до Стрия, де зібралися були добровільці УСС з південних повітів. Там вирішилася доля десятків тих добровільців, які не могли стати в ряди борців за волю України, бо австрійський уряд за намовою поляків вирішив, що Легіон УСС може складатися тільки з 2,500 вояків. Понад 20 тисяч добровільців, які почали були військовий вишкіл, мусіли з огірченням залишити ряди УСС.

На Закарпатській Україні

3-го вересня 1914 р. УСС в силі 2,500 стрільців виїхали зі Стрия до Мукачева на Закарпаття, звідки їх приміщено в двох селах — Страбичеві й Горонді. Там можна було спокійніше зайнятися вишколом стрільців, хоча деякі стрільці відбували вправи в стрілянні вже у Львові.

Не довго тривав вишкіл, бо ворог вже був у Карпатах, і 10-го вересня сотня Дідушка виїхала на фронт, а 17-го вересня відійшла на фронт сотня Семенюка. Ці обидві сотні 27 і 28 вересня вперше від часу битви під Полтавою в 1709 році мали можливість зі зброєю в руках виступити проти війська російських царів. Ця бойова зустріч української зброї зі зброєю Москви відбулася в карпатських місцевостях Сянки і Нижні Верещьки. Про це пише історик УССтрілецтва д-р Степан Ріпечкий так:

„В моменті, коли ім'я України було викреслене з пам'яті світу, із соток

Пресова Кватира в Коші УСС. Перший зліва віст. А. Бабюк, перший справа підх. М. Угрин-Везгрішний.

Свято Шевченка в Коші УСС в Свистільниках. Промова сот. Н. Гірного.
2.IV.1916.

стрілецьких крісів залунало та понеслось далеко по широкому світі бойове слово в обороні України. А проголосили його Українські Січові Стрільці. Відродилась лицарська традиція України. Свіжі могили УСС під Сянками й Верещиками, що на них поставлено хрести із прізвищами героїв та з новими гордими написами „Впав за волю України” — стали незаперечним доказом нашого права на вільне, незалежне життя, збагатили нашу націю найкращими цінностями та започаткували героїчний похід українського народу до волі, що триває по сьогоднішній день”. (ст. 85).

УСС-стрільці прийняли за свій гимн стародавню козацьку пісню, яка веде їх під час їхнього походу вздовж і виширш української землі і яка стала народною нашою пісню, що її часто співається на патріотичних імпрезах:

Ой, у лузі червона калина
похилилася,
Чогось наша славна Україна
зажурилася...
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славну Україну,
гей-гей, розвеселимо.

Машерують наші добровольці
у кривавий тан,
Визволити братів українців
з московських кайдан;
А ми наших братів українців
визволимо,
А ми нашу славну Україну,
гей-гей, розвеселимо!

І так почався „кривавий тан” УСС, який тривав аж до 1920 року. Не можемо ширше затримуватися на окремих етапах боротьби УСС-стрільців.

УСС-и з успіхом взяли участь у так званій жовтневій офензиві 1914 року. Найбільше далася стрільцям у знаки люта зима 1914 - 1915 року, яку УСС-и перебули в Карпатах, виконуючи розвідчу службу в засніжених горах. Та вони не тратили гумору і не попадали в розпач, співаючи:

Не час, орле, горювати,
Глум забудь і біль;
Краще згинуть, як так жити,
В бій веде, у бій!

Позиційна війна в Карпатах взимі 1914 - 1915 рр. дала можливість стрілецтву вирішувати ідеологічні проблеми. УСС-и „духово росли”, як пише їхній історик, та ідейно кріпшали, на-в'язуючи зв'язок з українським гро-

мадянством, що було на еміграції у Відні, бо вся українська територія була зайнята ворогом, який нищив українські культурні здобутки, заарештувавши тих провідних українців, що не втекли. Заарештований та вивезений в глибину Росії був і Митрополит Андрей Шептицький.

Маківка

Наприкінці квітня 1915 р. погналися воєнні операції на тому відтинку фронту, де стояли УСС'и. Почалися завзяті бої за гору Маківку, які тривали від 29-го квітня до 2-го травня. В тих боях УСС'и вперше виступали як окрема українська військова одиниця і здобули для себе признання від своїх і чужих. На Маківці боролися сім стрілецьких сотень, розбивши два російські полки. Побосвище так густо устелилось російським труном, що й перейти було годі. В тому бою УСС'и втратили 42 вбитими, 76 раненими і 35 полоненими. Австрійська команда писала, що УСС'и можуть гордо дивитися на свої подвиги. бо

повсякчасно залишитися в історії слава їхніх хоробрих діл та золотий лавровий листок в історії їхнього народу".

Загальна Українська Рада називала УСС'ів „найкращими синами українського народу, справжніми борцями за його волю і долю".

Українська Бойова Управа писала, звертаючись до УСС'ів:

„Маківка, це Ваш стрілецький Маратон, — але Маратон це цілого українського народу! Охоронний вал передусім проти московської навали, але й кріпка твердиця проти всіх ворогів України".

Після закінчення Першої світової війни Маківка стала символом боротьби за українську державу. Українська молодь — зокрема пластуни — з усіх усюд сходилися на цю гору, щоб скласти поклін героям і щоб пригадати собі свій обов'язок здійснювати ті ідеали, за які гинули УСС'и.

Переможний похід УСС'ів із Карпат на Поділля

УСС'и мріяли в Карпатах про те, щоб прогнати москалів із рідної

В стрілецьких ровах в Куропатниках. Зпереду чет. М. Маренін. Березень 1917.

Пробоевий відділ Гуцульської сотні. Кірлібаба травень 1917.

землі. Стрілецькі співці навіть склали про це пісню:

Коби скорше з гір Карпат
З'їхати в долину
І свobodно повітати
Славну Україну!

Мрія УСС'ів здійснилася. В травні 1915 р. почалася офензива і УСС'и разом із австрійськими й німецькими військами прогнали московських окупантів аж на Поділля. Ворог утівав із боями. Великий бій звели УСС'и з москалями під Болеховом, де хорунжа УСС'ів Олена Степанівна дісталася до неволі.

Мали УСС'и і те щастя, що їм припало здобувати стародавню столицю галицьких князів Галич. Сталося це 27-го червня 1915 р. Стрілецький старшина Іван Балюк писав про цю подію в листі до Відня під мурами замку:

„Тихо було між нами. А в цій тиші чули ми, як щось незламне, мов залізо і граніт, пронизує наші ряди, як лучить нас з тим давнім, що тут дрімає, як концентрується велика, еле-

ментарна, міцна сила, що вже перейшла Рубікон, сказала в нас своє перше слово і вже ломить, вже прориває собі дорогу. Ми чули, що ми мов щілина, через яку прорвалася перша струя цієї енергії, яка за віки назбиралася, і незадовго прорветься щілиною, мов розбурхане море, і ніхто не покладе їй ні забори, ні стриму”.

Це розбурхане українське море б'є і тепер у ворожі греблі, і воно не втишиться, аж поки не здійсниться слова Франкової пісні:

Гей, Січ іде, підківками брязь;
В нашій хаті, наша воля,
А всім зайдам зась!

В 1915 році УСС боями над Стрипою у Селиківцях і Соколові здобували нові листки до свого вінка слави. В 1916 р. під натиском московського війська вони відступили на Золоту Липу, і так прийшло до кривавої битви на горі Лисоні під Бережанами. УСС билися з надзвичайною відвагою. Ворог залізом і оловом, гранатами та шрапнелями засипав лінії стрільців,

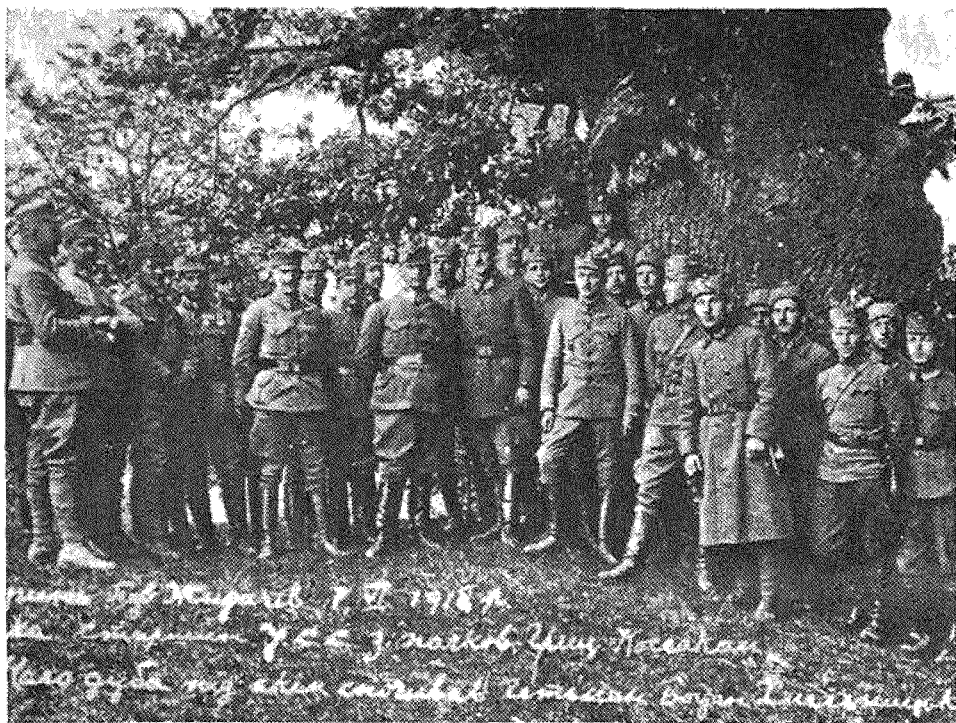
які йшли до протинаступу. Вояцька амбіція Українських Січових Стрільців, їх бажання рятувати честь українського Легіону перемогли. УСС здобули славу, але це дорого їх коштувало: з 44-ох старшин залишилося здатних до дальшої боротьби тільки 16. Загальні втрати становили понад 700 стрільців, підстаршин і старшин. Це було більше як половина бойового стану Легіону УСС'ів. Хорунжий Федь Черник, пізніший славний сотник СС, написав на своєму знімку так: „Смерти немає, є тільки стрілецька честь”. Ці слова були гаслом Українських Січових Стрільців та їхніх київських побратимів — Січових Стрільців.

УСС та СС у вільній Україні

В 1917 році українці в Росії після вибуху революції почали будувати

свою державу. Праця ця йшла ступнево, та вже в січні 1918 року Україна проголосила свою самостійність як Українська Народна Республіка, а 27 лютого 1918 року УСС'и могли здійснити свою мрію з 1914 року і перейшли річку Збруч в селі Окопи та ввійти до Кам'янця Подільського. Це була немаловажна подія, і про неї повідомляла населення України Рада Народних Міністрів 23 лютого такими словами: „На Україну для допомоги українським козакам, котрі зараз б'ються з ватагами великоросів, червоногвардійців та солдатів, йдуть дивізії українських полонених, Українські Січові Стрільці та німецькі війська”.

УСС'и звели в Україні свій останній бій як частина австрійської армії під Олександрівськом (тепер Запоріжжя). Було це 13 і 14-го квітня 1918 року. Але цей бій приніс УСС'ам найбільшу радість. Поет, сотник Остап Луцький,

Група старшин УСС з полк. Грицем Коссаком в селі Верині біля Жидачева в червні 1918 року під дубом, що під ним — згідно з традицією — колись спочивав гетьман Богдан Хмельницький

**Польове Богослуження Вишколу УСС перед виїздом на Україну.
Вернь 7.VI.1918.**

пізніше відомий кооперативний діяч і сенатор до варшавського сенату, так писав про побут на запорізькім Великім Лузі:

„Ніяке слово не може висказати радості, що молотом билася в серці кожного галицького українця в той день серед українського війська на Запорозькім Великім Лузі... Там ми відчули найглибше і нашими очима побачили все минуле, вічну єдність України, її вчорашній і завтрашній день!”

УСС'и воювали не тільки у вільній Україні над Дніпром. Вони клали свої буйні голови і у вільному Львові, який 1-го листопада 1918 року став вільним українським містом, будучи під чужим пануванням від 1349 року. Тоді Український Легіон став Першою Бригадою Української Галицької Армії. Ця Бригада здобула нові листки до вінка своєї слави, б'ючи ворога в Галичині і після переходу за Збруч в 1919 році на широких степах України.

Треба згадати, що в стрілецьких лавах змагалися за волю України не тільки чоловіки, але й дівчата, яких прославив у своєму вірші-пісні „Стрілецький марш” поет Осип Маковей.

Хто ж то там іде і перед веде?
Диво! Се наші дівчата!
Личко як мак! Кругом козак,
Душа стрілецька завзята.

Згадаймо хоч кілька з них: хор. Олена Степанівна, хор. Софія Галечко, ст. дес. Павлина Михайлишин та стр. Анна Дмитерко - Ратичева.

Минулися славні діла УСС'ів, та не пропала їхня слава, бо її закріпила в українському народі стрілецька пісня. Про цю пісню пише стрілецький поет і композитор Роман Купчинський, що вона:

І шум лісів, і розговори степу.
І матірня любов, і чар палкий
кохання.

За свободою жаль і мрії
про свободу,
І весь наш біль, всі наші
сподівання.
Ти дзеркало душі Країни та народу!

У стрілецьких піснях звучать і сум-
ні нотки, але переважає в них бадьо-
рість і радість.

Ми йдемо в бій, земля дуднить,
Радіють гори, степи,

Бо нас у бій благословить
Могучий дух Мазепи!

Література

1.) За волю України. Збірник. Нью
Йорк, 1967, ст. 608.

2.) Д-р Степан Ріпецький. Україн-
ське Січове Стрілецтво. Нью Йорк,
1956, ст. 360.

3.) Лука Луців. Слідами стрілець -
кої слави. 1964, ст. 33.

Всі ці книжки вийшли у Видавниц-
тві „Червона Калина”.

Василь ОНУФРІЄНКО

СЛОВО ПРО ГЕРОІВ

*Не їм заповіт — підставляти обличчя,
Коли налітає ворожий удар
І хати горять, мов посохле паліття,
Сягаючи димом осмалених змар.*

*Не їм заповіт — пригиняючи спину,
Ставати на коліна в своєму дворі
І зайді гужому — негідному сину —
Безмовно робить від зорі до зорі.*

*Ні, в їхніх серцях вікові заповіти,
Нерушні, твердіші твердої стіни:
Коли простягає хтось руку на діти —
Берися за зброю, дітей борони.*

*Коли хтось мудрує ув око вцілити —
У голову вражу без промаху бий!
Ніхто хай не йде твоєю землею ділити
І хліб забирає загарьований твій!*

*Коли піднімається постать змійна
За горло вхопити тебе з-за плега,—
Звалити на землю її під коліна
І голову стяти ударом меча!*

*І поки давитиме горна навала,
У пам'яті хай нам всім дзвоном дзвенить:
Вживай половину заліза на рала,
А другу — на зброю: життя боронить!*

РУХ ОПОРУ В УКРАЇНІ

Написав М. Сосновський

Майже сто років тому, 10-го березня 1881 року, в царській російській імперії був поширений „Лист Екзекутивного комітету Народної Волі до Александра III”. Мова тут йде про політичну декларацію російської терористичної організації „Народна Воля”, опубліковану після успішного атентату на царя Александра II 1-го березня 1881 року. У цій декларації стверджується, що „кривава трагедія, яка мала місце над Катерининським Каналом не була справою випадку і не була непередбачена після всього того, що сталося за останніх десять років, вона була неминуча... Тільки хтось цілком нездібний на те, щоб аналізувати життя народу, може намагатися пояснити її, говорячи про „кримінальні наміри окремих осіб” чи навіть „банди”. Не зважаючи на всі жорстокі переслідування... з метою придушити революційний рух, ми бачили за останніх десять років, що він уперто розвивається і росте. Він притягнув до себе найкращі елементи в країні, найбільш енергійних людей і тих, що здібні на найбільшу жертву; він досягнув стадії

сподіваної партизанської боротьби, що вже ведеться упродовж десяти років проти уряду... В Росії вішають однаково винних і невинних; тюрми і місця заслання наповнені людьми; десятки так званих „проводирів” арештовано і повішено. Вони загинули героїйськи і з резигнацією мучеників. Але рух не зупинився; він ріс і постійно скріплювався...”

Звертаючись до царя Александра III, Екзекутивний комітет Народної Волі вказує на те, що існує можливість поправки стосунків і припинення терористично - революційної боротьби. Для цього, однак, цар і уряд мусять виконати дві засадничі передумови:

„1.) Загальна амнестія для всіх „політичних кримінальних злочинців”, з уваги на те, що їх вчинки не були кримінальні, а були тільки виконанням громадянського обов'язку.

2. Скликання представників усього російського населення з метою заставитися над існуючим станом держави і суспільним життям та з метою пе-

ребудувати його згідно з бажанням населення."

Особливо важливими були вимоги революційної організації у пов'язанні з пляном скликати свосередній парламент. В першій мірі йшлося тут про переведення у „повній свободі" загальних виборів, при чому „ніякі обмеження не могли б бути стосовані ні щодо виборців, ні щодо делегатів". Черговою вимогою було те, щоб виборчу кампанію і самі вибори переведено вільно, запевняючи „повну свободу преси", „повну свободу вислову", „повну свободу виборчих програм".

Як прийняв царський уряд ці вимоги Народної Волі - - відомо. Також відомо, що сталося з схопленими членами цієї організації. 3-го квітня 1881 року Желябов, Софія Перовська, Михайлов, Кибальчич, Рисаков загинули на шибеницях. Не повішено тільки Г'есі Гельфман, якій відсунено реченець кари смерті з уваги на вагітність. Її повішено 30-го січня 1882 року, через п'ять днів по смерті її новонародженої в тюрмі дитини.

Цей фрагмент з революційної боротьби проти царату, в якій активну і навіть провідну роль відігравали також українці, пригадується сьогодні, коли знайомимося з т.зв. дисидентським рухом в СРСР, тобто на території спадкоємця царської російської імперії. У світі подій з-перед майже староріччя і у світі боротьби протирежимних сил, в першій мірі інтелігентських проти ненависного царату, події в сучасній російській колоніальній імперії з тоталітарною советською системою набирають історичної перспективи і свосередньої закономірності незакінченого історичного процесу. За минуле століття великі катаклізми потрясли російською імперією, сталися чималі зміни, але незмінними залишилися тюрми і місця заслання, арешти, засуди, екзекуції всіх тих, які нічого більше не вимагають, як тільки „свободи думки, слова, зборів", вільних виборів. Враховуючи все це, розвиток подій в СРСР на сучасному

етапі треба постійно бачити в ширшому історичному контексті, бо тільки тоді можна краще зрозуміти саму суть і мотивацію політики советського режиму, а також оцінити перспективи руху опору існуючій системі, чи того, що популярно окреслюється як „дисидентизм".

Сучасний рух опору („дисидентизм") в Україні, подібно як українське національне відродження другої половини XIX і початку XX ст., мас менший чи більший зв'язок з дисидентським рухом в Росії і інших республіках СРСР. Все таки своїми цілями український рух опору є рухом не тільки окремишнім, але й особливим. Це стає зрозумілим, коли ми докладніше проаналізуємо природу дисидентизму, наприклад, російського, і природу дисидентизму в Україні. Вистачить тут згадати, що максимальні вимоги російських дисидентів обмежуються забезпеченням населенню у советській системі свободи чи прав політичних, громадських, соціальних, культурних і економічних. Всі ці вимоги видвигаютъ також речники руху опору в Україні, але зони у цих вимогах виходять не стільки від засад так званих основних прав людини, як від основного права національної спільноти як такої на справді вільний і незалежний розвиток. Серед українських дисидентів навіть найбільші марксист, чи оборонці так званої лєнінської національної політики, в основу ставлять національний момент і найперше заторкують порушення основного права української нації на вільний і самобутній розвиток у системі СРСР. Класичним зразком такого підходу і такої настанови є Іван Дзюба з його загальновідомим твором „Інтернаціоналізм чи русифікація?"

На цей момент звертають увагу дослідники дисидентизму в СРСР. В журналі „Проблеми Комунізму" ще у 1968 році читасмо: „є знаменним фактом, що автори протестів походять не тільки з Москви і Ленінграду, двох міст, якими у минулому інтелекту-

альний фермент був обмежений. Є петиції з Новосибірська, з Магадану, з Харкова, з Дубна, з колективного господарства в Латвії, з невеликого містечка над Волгою. Разом з українськими і релігійними документами... вони, можна б сказати, репрезентують принаймні початок справжнього національного феномену... Виглядає поза всяким сумнівом, що число советських громадян, які одверто змагаються за свободу релігії... зросло феноменально за останніх кілька років; що, не зважаючи на масові переслідування, боротьба за національні права в Україні продовжується неослаблено”².

Хвиля дисидентизму в СРСР, а зокрема в Україні, виявилася з початком т. зв. післясталинської відлиги, коли формально „детронізовано” авторитет Сталіна, тобто від XX з’їзду КПСС. Перші голоси з вимогами свободи появились серед працівників пера, письменників, поетів, літературознавців, і це явище фактично було загальним і питомим для всього СРСР. Коли ж ідеться про Україну, то відома стала і перейшла вже до історії група так званих шестидесятників. Літературна творчість найвидатніших представників цієї групи була на Україні подихом чогось нового і незвичного, своєрідним проламанням льоду, яким за сталинської доби сковано душу народу. Ліна Костенко, В. Симоненко, М. Вінграновський, І. Драч, В. Коротич, Г. Кириченко, В. Голобородько та інші — всі вони, не зважаючи на те, що з ними пізніше сталося, „дали зразки справжньої поезії”. Найвидатнішим речником цієї групи став покійний уже Василь Симоненко, у творчості якого „сильний і своєрідний талант поєднався з вишуканою громадською мужністю, якою він піднісся над усіма своїми сучасниками”³.

Василь Симоненко кинув виклик советській системі, пишучи: „До безтями ненавиджу казенну, патентовану, відгодовану мудрість. Якими б цитатами бездари не підпирали свою ро-

Валентин Мороз

зумову стелю, вона, однак, занижка для нормальної людини. Як простір немислимий без руху, так поезія немислима без думки. Що то за простір, коли на ньому не можна рухатися. Яка то поезія, коли вона не мислить? Поезія — це прекрасна мудрість”⁴.

Чи не найкраще важливість літературного відродження у післясталинській добі в Україні оцінили самі речники українського руху опору. Василь Стус у відповідь оборонцеві політики режиму Л. Дмитеркові написав, що „після 1956 року з’явилися вірші Ліни Костенко і Миколи Вінграновського, статті І. Дзюби, Є. Сверстюка та І. Світличного — людей, які повернули нам почуття самоповаги. Це пробіски нашого налюднілого зору, свідчення нашого самовідродження, морального одужання”⁵. Інформуючи про смерть Валентини Петрієнко, „Український Вісник” писав: „Хоч ім’я Валентини Петрієнко не було широко відомим... її по праву відносять до покоління шестидесятників, які почали будити приспану національну свідомість”⁶.

Відзначування пам’яті Василя Си-

For his outstanding and internationally recognized
contributions to the cause of freedom and justice the
World Anti-Communist League presents its
FREEDOM FIGHTER AWARD to

VALENTYN MOROZ

at the Seventh Conference of the World
Anti-Communist League

Washington, D.C.
April 8 - 11, 1974

*Грамота Нагороди Борця за свободу, призначена Валентині Морозові
Сьомою Конференцією Світової Антикомуністичної Ліги*

моненка дало привід багатьом видатним літературознавцям оцінити роль померлого поета і шестидесятників в загальному. Іван Світличний, наприклад, відзначив, що „Василь Симоненко увійшов у нашу літературу разом з тим поколінням, яке ще звідало згубну атмосферу сталінського свавілля, але вже гартувалося в боротьбі за ширші демократичні принципи, за краще життя народу. Він увійшов в літературу разом з тим поколінням, яке для нас уособлюється іменами Ліни Костенко й Івана Дзюби, Івана Драча й Миколи Вінграновського і багатьох багатьох інших”⁷. Про „Симоненка як ідею” писав Євген Свєрстюк, наголошуючи „глибинне розуміння Симоненком значення свого кореня, постійне відчуття сили, що йде від рідної землі, відчуття радості і

гіркості обов’язку перед рідним народом”⁸.

Рік пізніше Іван Дзюба проаналізував творчість Симоненка в загальному контексті тодішнього часу, пишучи, що „Василь Симоненко став поетом не тоді, коли написав свої перші чи й не перші вірші, а тоді, коли на повен голос заговорив про найбільші болі свого народу. Так він опинився в центрі важливих процесів, що охопили нашу молоду літературу, твердо став серед тієї групи літературної молоді, що відроджує Шевченкове начало, його велике звертання до мертвих, і живих, і ненароджених земляків своїх, продовжене Франковим „Народе мій, замучений, розбитий...”, продовжене Лесею Українською, гостро і по-новому голошене в 20-ті роки і так трагічно обірване в

ру Василь Симоненко заповів вірність отій великій шевченківській традиції нашої літератури”¹⁰.

Вийняткову важливість виступу групи шестидесятників високо оцінив Валентин Мороз в есеї 1970 року, показуючи цей виступ на тлі трагічних наслідків сталінізму в Україні, коли „людина, яка не вірила ні в що, мусіла збайдужіти і до України”. З цього погляду шестидесятники своєю творчістю започаткували „нову епоху”.

„І от на це холодне згарище, де вже навіть попіл давно розвіявся за вітром, прийшли шестидесятники — „Симоненкове покоління”, пише Мороз. — „Не все було вартісним і глибоким у їх перших творах. І все ж прихід їх був — е п о х о ю. Бо вони повернули втрачену вагомість словам і поняттям, заставили людей знову повірити у реальність духового світу. Це був справжній подвиг: в атмосфері тотального зневір'я у щось повірити. І запалити вірою інших... Кожна епоха мала таких будителів, що відроджували слова і поняття після девальвації, надавали їм знову живого змісту... А Симоненко чи Вінграновський одним доторком пробуджували в людях заснулу українську душу, робили їх живими. Це й була місія шестидесятників: принести в замерзлу українську дійсність іскру одержимості. Без неї не мав сили навіть Шевченко. Його читали і не помічали...”¹⁰.

Злам в українській літературі кінця 50-их і упродовж 60-их років знайшов свого відповідника на іншому, суспільно-політичному відтинку. У другій половині 50-их років на українських землях почали діяти менші й більші гурти, які об'єднували в основному молодих людей, занепокоєних станом, у якому опинився наш народ під пануванням Москви. Хоч про ці гуртки маємо інформації з часів уже їхньої ліквідації, на основі деяких матеріалів, які були поширені в Україні самвидавним порядком

Іван Дзюба

і частинно дійшли також за кордон, можемо вивчити справжні настрої і тенденції серед українського активу. На базі матеріалів у літературних творах і на базі матеріалів цих гуртків можемо також побачити розвиток української національної думки за час останніх 15 років. Поява на українському ґрунті після довшої перерви своєрідних зорганізованих уже клітин спору з такою чи іншою політичною програмою має особливе значення. Важливість цього факту тим більша, що постав він після жорстокої розправи советського режиму з революційно-національним рухом ОУН і УПА 40-их і на початку 50-их років та після доби сталінського терору.

Інформуючи про групу юристів або Української Робітниче-Селянської Спілки, Іван Кандиба між іншим пише, що „подібних справ до нашої (в Україні) було багато... Подібних, але менших справ багато, а одиноких по справі сотні із різних областей України”¹¹. Від І. Кандиби довідуємося

Іван Світличний

про арештування в грудні 1958 року „ряду молодих робітників і студентів, які створили організацію під назвою Об'єднана Партія Визволення України (ОПВУ), метою якої було визволення і створення самостійної незалежної України”¹². У 1961 році „органи Львівського КДБ викрили ще одну підпільну українську організацію під назвою Український Національний Комітет (УНК) — всього двадцять чоловік”. Членів цього Комітету судили в грудні 1961 року. В основному членами були робітники львівських заводів, а обвинувачувано їх у намаганні добитися „виходу Української РСР із складу Союзу РСР”¹³.

„Український Вісник” з 1972 року поінформував про те, що в 1967 році викрито „групу УНФ” (Український Національний Фронт). Один із заарештованих членів розкрив той факт, що УНФ видавав нелегально журнал „Батьківщина і Воля”, якого появилось п'ять чисел¹⁴. У зв'язку з цим

варто додати, що в 1973 році поширились протирежимні летючки в Україні, підписані Українським Національним Фронтом.

Програма „групи юристів”

З усіх політичних документів руху опору в Україні програма „групи юристів” чи Української Робітничо-Селянської Спілки (УРСС) відома у найповнішій формі. Одночасно ця програма віддзеркалює ідеї, концепції, прагнення молодого покоління в Україні. Своїм змістом вона перегукується з ранішими самвидавними матеріалами, отже якоюсь мірою може вважатися за типову для системи політичного мислення покоління 60-их і 70-их років.

Коли йдеться про саму групу, то вона була невелика числом — всього 7 осіб. Очолював її юрист Лев Лук'яненко, який був автором програми. Згідно з офіційним судовим протоколом, що його цитує І. Кандиба, також юрист і член цієї групи, „УРСС своїм завданням ставила: боротьбу проти радянського державного і суспільного устрою, проти КПРС і Радянського уряду, за відрив Української РСР від Союзу РСР і створення так званої „самостійної України”, в програмі фальсифікувалась історія України, опрацьовувалась діяльність бущого націоналістичного підпілля, в програмі вказувалось на глибоку конспіративність всієї діяльності УРСС”.

Займаючи становище до обвинувального акту і вироку, І. Кандиба в листі на адресу першого секретаря ЦК КП України Петра Шелеста підтверджує факт опрацювання такої програми, але заперечує її кваліфікацію як „зраду батьківщини” чи „злочин взагалі”. На думку Кандиби, йдеться тут тільки про аналізу існуючого ладу і „гостру критику політики партії і уряду”, а „особливий критиці піддавалась національна політика на Україні на протязі всього періоду існування радянської влади... вказувалось на обмеження Ук-

раїни в її політичних, економічних правах, що вона позбавлена суверенітету, позбавлена права вступати в зносини з другими державами нашої планети в політичному, економічному відношеннях. Українська мова не стала державною мовою, вона витіснена з органів державної влади, з наукових установ, вищих і середніх учбових закладів, зі сфери промислових підприємств, з громадсько-культурного життя нації... над Україною тяжіє в усіх її галузях господарства політика великодержавного російського шовінізму”.

На основі такої аналізи „група юристів” зробила висновок, що „Україна в складі Союзу РСР не має можливості розвиватися як в політичному, так і в економічному і культурному відношенні, що в деяких випадках її становище далеко гірше від становища при царському режимові і, фактично, являється колонією Москви, а в кращому випадку культурною автономією”. Черговий і заключний висновок це, що „для нормального розвитку української нації і її державности Україна повинна вийти згідно з ст.ст. 14 і 17 Конституцій УРСР і СРСР із складу Союзу РСР та стати ні від кого незалежною, самостійною державою”.

У програмі було таке уточнення цього питання: „Ми боремося за таку самостійну Україну, яка, високо забезпечуючи матеріальні і духові потреби своїх громадян на ґрунті усупільненої економіки, розвивалася б у напрямку до комунізму, подруге, в якій би всі громадяни дійсно користувалися політичними свободами і визначали напрямком економічного і політичного розвитку України — такою є остаточна боротьба нашої „партії”. Коли йдеться про методи і шляхи, то в програмі записано, „засобом нашої боротьби, боротьби за певний наш ідеал, яким є самостійність України з широко розвиненим соціалістичним державним устроєм. Справа утворення Самостійної України кінець-кінцем

В'ячеслав Чорновіл

вирішуватиметься не лише партією, а усім українським народом. Отже, мета цього першого етапу нашої боротьби полягає в завоюванні демократичних свобод, необхідних для організації всього українського народу на боротьбу за утворення незалежної, національної держави. Методи досягнення цієї мети мирні, конституційні”¹⁵.

Як бачимо з тексту програми і пояснень та уточнень І. Кандиби, причиною утворення протирежимної групи було невідрадне політичне, культурне і господарське положення України, совєтська національна політика, спрямована на русифікацію українського населення, масове винищування українського населення, заборона вільної літературної творчості, позбавлення українського народу всіх основних прав, позбавлення України її суверенности. Проєктів програми було фактично два. Перший проєкт включав вимогу виведення України із складу ССРСР, другий — схвалений на зібранні групи — цієї

вимоги не мав, а тільки мав „відображати положення боротьби в основному за українізацію і за необмежені політичні права громадян і взагалі за демократизацію і другі питання”¹⁶.

Советський суд, як відомо, не взяв до уваги ніяких вияснювань арештованих членів групи і всіх їх засуджено на довголітні ув'язнення, а Лева Лук'яненка на кару смерті — розстріл. Цю кару йому дещо пізніше замінено на 15 років позбавлення волі.

Дві хвили арештів

Відлига в Україні і літературне відродження та відродження політичної думки, тільки гальмовані режимом на початку 60-их років, були остаточно перервані в половині 1965 року, коли КГБ перевів ряд широкозакроєних арештів серед української інтелігенції. На початку 1966 року відбулися закриті суди і арештованих позасуджувано на довголітнє ув'язнення. Очевидно, нікому поза советськими чинниками невідоме точне число арештованих і засуджених, але, на основі різних інформацій з тюрем, концтаборів, місць заслання, можна здогадуватися, що йдеться про тисячі осіб.

Незвичайно вимовним, хоч і трагічним, свідомством того часу є розповідь одного з арештованих і засуджених, Вячеслава Чорновола, який у своїй збірці „Лихо з розуму”, ще в 1967 році, дав силуетки 20 українських політичних в'язнів — в тому числі письменників і поетів, науковців, мистців. Як свідчить В. Чорновіл, поліційний терор і важкі присуди не заломили арештованих, які відважно обороняли свої переконання на суді і не піддалися залякуванню КГБ.

„Організатори чергової кампанії проти української інтелігенції прорачувалися, — пише у передмові до своєї збірки Чорновіл. На цей раз вони мають справу з людьми високої освіти, що виховані в радянських умовах і суть марксизму-ленізму вміють збагнути з першоджерел, а не

з принагідно підібраних цитат; з людьми, умудреними гірким досвідом 30-40-их років. Тому то, не зважаючи на нелегкі умови табірнього утримання, всі засуджені продовжують нарощувати свій інтелектуальний потенціал, турбуються тими ж нерозв'язаними проблемами, що й до арешту. І нічого, крім карцерів та „бурів”, не можуть протиставити їхній переконаності не вельми грамотні „вихователі”, з яких дехто має брудні руки ще з „добрих” сталінських часів”¹⁷.

У „листах до друзів”, до рідних, у тюремних творах окремі в'язні постійно підкреслюють свою невинність і факти вчиненого над ними насильства збоку режиму. Мало того, вказують на важке положення українського народу в ССРСР, на „викривлювання національної політики щодо українського народу”.

Окрему категорію документів становлять заяви, звернення, клопотання, виготовлювані і пересилані на адреси різних урядово - партійних чинників УСССР, ССРСР, КГБ, а також на адреси закордонних політичних і державних діячів, міжнародних організацій, як Об'єднані Нації тощо. У всіх цих документах масою справу з розкриванням справжнього обличчя совєтської системи, порушування правопорядку, нівечення основних прав людини. Провідний мотив документів, це вимога уряду повернути в ССРСР необмежені політичні, соціальні, економічні, культурні і громадські права, повернути права союзним республікам, бо „великі слова про рівність і свободу повинні мати зміст”, як пише в одній з таких заяв мистець Панаас Завалиха.

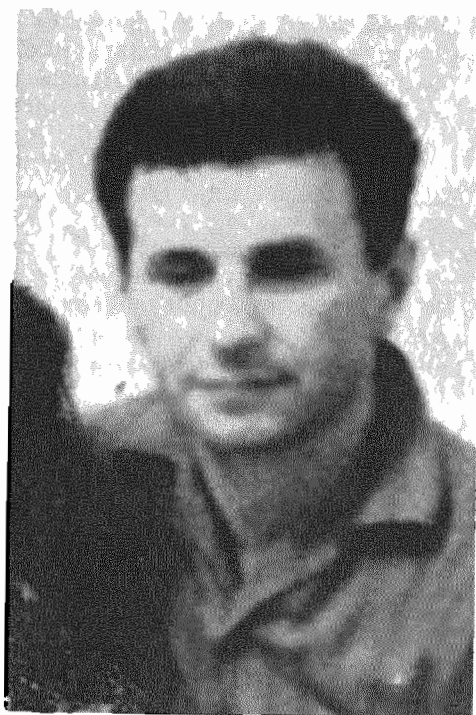
Після першої хвилі арештів і засудів у половині 60-их років в Україні КГБ „заспокоївся”, вижидаючи, безумовно, наслідків переведеного серед української інтелігенції погрому. Розвиток дальших подій, однак, показав, що політика брутального терору, репресій, залякування, широко stosована у сталінську добу, тепер себе не виправдус. На Україні продовжу-

валося поширювання самвидавної літератури, а в 1970 році появилася перший випуск періодика „Український Вісник”. Все це показувало, що рух опору не тільки не заломився чи, принаймні, послабився, а, навпаки, набрав на сили, почав кристалізуватися.

З цього погляду окрему вимову має з'ясування видавцями „Українського Вісника” завдань цього видання. Це з'ясування одночасно дає гостру критику совєтської дійсності. Мета „Вісника”, — пишуть видавці, — містити „без узагальнень інформацію про порушення свободи слова й інших демократичних свобод, гарантованих Конституцією, про судові і позасудові репресії на Україні, про порушення національної суверенності (факти шовінізму й українофобії), про спроби дезінформувати громадськість, про становище українських політв'язнів по тюрмах і таборах, про різні акції протесту тощо”. Видавці стверджують, що „необхідність такого позacenзурного видання на Україні давно дозріла. Є багато проблем, які викликають загальний інтерес і турбують широкі кола української громадськості, але зовсім не висвітлюються офіційною пресою. Якщо ж зрідка під тиском обставин преса і згадує ці проблеми, то вдається до свідомої фальсифікації”.

Незвичайно важливим є ствердження видавців, що „Український Вісник” — видання в кожному разі не антисовєтське і не антикомуністичне. Своїм змістом і завданням воно цілком легальне і конституційне”, бо, мовляв, критику совєтської дійсності, помилок уряду і урядових осіб, а „зокрема порушення демократичних прав особи і нації „Вісник” не розцінює як антирадянську діяльність, а вважає гарантованими принципами соціалістичної демократії і Конституцією, правом і почесним обов'язком кожного громадянина”¹⁸.

Поява в Україні самвидавним порядком періодичного видання з таким змістом і широко закреслена обо-

Свєген Свєрст'юк

рона прав українського народу і української людини виявляють не тільки громадянську підвагу, враховуючи умови совєтської тоталітарно-поліційної системи, а й високий рівень політичної свідомості і тверду рішучість найкращого українського молодого активу активно стати до боротьби за права свого народу і за свої ідеали. Треба відзначити, що на сторінках „Українського Вісника” знайшли для себе місце інформація про підсовєтську дійсність в Україні, оборона конкретних політичних постулатів, а також літературні твори, що їх не пропустила совєтська цензура. Все це разом створює з випусків „Українського Вісника” справді унікальне суспільно-політичне і літературне досягнення у майже неймовірних умовах і незвичайно дорогою ціною, бо ціною арештів, засудів і довготривалих ув'язнень ідейної молоді України. „Український Вісник” з усіх сам-

видавних видань чи не найкраще і найвимовніше говорить про носіїв руху опору в Україні, їхній характер, світогляд, почуття громадської відповідальності і врешті — „одержимість” ідеєю.

Отже, не приходиться дивуватися, що советський режим вирішив започаткувати чергову хвилю терору в Україні і завдати нищівного удару самвидавові, „Українському Вісникові” та всім намаганням учасників опору добитися поправки відносин, в першій мірі привернення в Україні демократичних прав і свобод.

На початку 1972 року в Україні арештовано понад 200 осіб з рядів національно свідомої та активної інтелігенції і по якомусь часі всіх їх з деякими виїмками позасуджувано на довічне ув'язнення в тюрмах і концтаборах. Разом з цим розпочато натиск на найвидатніших діячів з метою зламати їх морально і примусити до каяття та публікації в пресі відповідних заяв. Головний натиск був спрямований на автора „Інтернаціоналізм чи русифікація?” Івана Дзюбу, враховуючи той факт, що власне Дзюба дав у своїй книжці розторошувальну критику совєтської національної політики в Україні.

Як відомо, тиск на Дзюбу продовжувався довгий час, і у висліді він дав заяву на форумі Спілки Письменників України, про що інформувала „Літературна Україна” з 6 січня 1970 року. Ця заява Дзюби дала між іншим спонуку Валентині Морозові написати есеї „Серед снігів”, у якому Мороз гостро скритикував Дзюбу за цю заяву, стверджуючи, що при ніяких умовах він такої заяви не міг дати. За словами В. Мороза, „склалося так, що найвагомішим документом сучасного українського відродження, його сконденсованим виразом стала Дзюбина книга. Світ вивчає теперішню Україну „через Дзюбу”. Дзюба став символом. Став прикладом — а про значення прикладу сказав він сам... Щербата українська доля поклала на його плечі тягар символу.

І скидати його під ноги — недостойно. Надто багато написав і сказав Дзюба, щоб носити тепер письмові виправдання до Козаченка”¹⁹.

Це все, очевидно, було відоме КГБ та совєтським партійним чинникам і тому вони зробили все, щоб Дзюбу морально вбити, використовуючи стан його здоров'я. З цим їм пощастило, і Дзюба проголосив свою чергову заяву, у якій не тільки „засудив” свої „помилки”, а й заповів своє „перевиховання” у безпосередньому контакті з життям робітництва, на заводах, при станку. Таким чином совєтському режимові частково пощастило у його наступі на український рух опору, виводячи з його рядів передового представника. На ширшу скалю пляну, здійснити, однак, не вдалося.

За час від початку 1972 року КГБ не зумів добитися ні однієї покаєної заяви. Арештовані і засуджені у цій другій хвилі совєтського терору разом зі своїми рідними видержали важкий іспит, не зважаючи на дуже трагічні для них усіх наслідки. Всі вони у тюрмах і концтаборах у найважчих умовах продовжують виявляти таку ж стійкість характеру і таку ж твердість, якими відзначалися, проживаючи на волі, коли виступали зі своїми критичними писаннями.

Валентин Мороз

Слова Валентина Мороза про Івана Дзюбу можна сьогодні, вже з деякої перспективи часу, в першій мірі застосувати до нього самого. Йдеться про те, що не Іван Дзюба, а Валентин Мороз став „символом доби”, найвидатнішим речником українського опору, „став для людей богом”. Справа в тому, що у своєму житті, спинившись під пресом поліційної машини КГБ, Мороз вирішив „витримати до кінця”, навіть якщо б йому за його незламність прийшлося заплатити власним життям.

Історія не знає багато таких людей, які змігли б так докладно спрямувати своє життя по лінії своєї власної на-

уки і були такими всецілими апостолами голошених ними ідей. У Валентина Мороза це поєднання абсолютне, і в цьому його винятковість, його сила і значення. Пишучи есей „Серед снігів“, В. Мороз наче дає свою власну найінтимнішу сільветку, розкриваючи без решти світ своїх ідей і своє світорозуміння, а зокрема розуміння місця людини - індивіда у цьому світі. Його безмежна любов до України і свого народу, його одержимість національною ідеєю, його глибинне розуміння процесу національного відродження і врешті його розуміння відповідальності кожного за майбутнє своєї нації — ставлять його в ряд наших передових суспільно-політичних мислителів, а його живий, особистий і безпосередній приклад підносять його на рівень справжніх апостолів - революціонерів, творців нової віри і відродження людини і націй.

Розуміючи глибину політичного і духового занепаду української нації в умовах совєтсько - російської неволі, Валентин Мороз вказує на те, що „ні один духовний переворот не відбувся без апостолів. Сучасне українське відродження також немисливе без них”²⁰. Для нього актуально є „логіка завітнішого дня”, яку, як пише він, збагнути чи „віднайти може тільки одержимий”. Українська нація далі перебуває у „льодовиковому періоді, в умовах постійної зими, з якої єдиний вихід „сіяти квітки на морозі”. В розумінні Мороза „Україна — це квітка, що виросла серед снігів. Україна — це квітка - ломикамінь... Україна живе завдяки іншій логіці — логіці одержимості”²¹.

Але й інтерпретація „одержимості” Морозом оригінальна. Це, з одного боку, „внутрішній вогонь”, „безмежна віра”, особливий стан душі, коли „істина, розігріта в душі до певного „градуса”, стає цінністю”, „зовсім окремою субстанцією, необхідною поряд з іншими компонентами для повноцінного духовного життя”. З другого боку, „одержимість” — це конкретне і коженденне служіння справі, змаган-

Михайло Осадчий

ня за специфічні ідеали. „Так, одержимість не замінить ні таланту, ні працьовитості... Протиставляти одержимість буденній роботі — те саме, що протиставляти сірники дровам”, — пише Мороз і додає, що — „одержимість не є замінником ні таланту, ні працьовитості — але без неї і те і друге лежатимуть мертвою брилою”.

Уточнюючи це засадниче для філософії сучасного руху опору в Україні ствердження, В. Мороз каже, що „одержимість — це не екстремізм і не вибуховість. Вибуховими бувають частіше налоскотані емоції. Полум'я одержимості горить рівно і спокійно. Самсспалюватись не обов'язково. Мені, наприклад, більше імponує філософія Швейка, який казав: не той добрий вояк, що вмирає за вітчизну, а той, що заставляє ворога вмирати за вітчизну. Так що закиди в донкіхотстві і непрактичності адресовані не туди. Ми не проти роботи — в тому числі найбруднішої... Ні, ми не кличемо до авантюриництва. „Тайний союз

меча і орла" закладати не треба... Безконечне лихоліття породило на Україні плоску, одновимірну людину. Якщо одержимість — то вже партизанська, анархічна. Якщо ж практичність — то обов'язково рабська, безпринципова. Будьмо, нарешті, глибшими. Навчімося робити буденні, прозаїчні справи, не втрачаючи чистого палахкотіння"».

У цьому контексті окреме значення має завваження Мороза на тему української провідної верстви. „Українське відродження потребує людей нової якості, аристократів духу. Ми звикли, — пише Мороз, — по-плебейському реготати над словом „шляхта" і забули, що від нього походить також „шляхетність". Найбільше лихо України в тому, що постійні лихоліття зробили з нас націю плебейв. А будівничі, елітарні якості може мати тільки аристократ. Це добре розуміли... Сталін запевняв нас, що головна сила історії — „пролетаріят", але чомусь нищив нашу інтелігенцію, еліту"»²³.

Питання української провідної верстви було, як відомо, завжди актуальним у нашій історії, враховуючи вирішальне значення цієї верстви для майбутнього нації. Ще на початку 20-их років цю проблему на повну ширинь поставив у нас ідеолог української „класократії" Вячеслав Липинський, пишучи подібно як тепер В. Мороз, про „українську аристократію", бо „творить націю якась активна група людей серед цієї етнографічної маси, група, що веде серед неї перед у розвитку об'єднуючих, організуючих, будуєчих націю політичних вартостей"»²⁴. Дещо пізніше це питання підніс Дмитро Донцов, видвігнувши концепцію „ордену" і суспільно-політичної організації на засаді „кастократії". З хвилиною поновного відродження в Україні у післясталінській добі питання провідної верстви нації, національної „аристократії", мусіло стати на порядку дня, і власне Валентин Мороз став тим, хто його

у такій виразній і правильній формі поставив перед очі своїх земляків.

Валентин Мороз написав кілька творів, але коли б він дав тільки цей есей „Серед снігів", то вже це одне кваліфікує його як політичного мислителя великої міри і як одного з грона тих, яким на долю припало вести націю до волі і незалежності.

Очевидно, ніхто нічого ще не може сказати, що станеться з Валентином Морозом і як закінчиться його єдиноборство з всемогутнім КГБ. Залишаючи на боці питання дальшого розвитку подій і зв'язаної з ними особистої долі Мороза, ми вже сьогодні можемо сказати, що на шляху національного відродження української нації 60-их і 70-их років він став промотором зрушень, які скоріше чи пізніше принесуть переможне завершення процесу відродження.

Перспективи руху опору в Україні

Євген Сверстюк в есеї „Іван Котляревський сміється" зробив незвичайно вагоме помічання щодо перспектив українського національного відродження. Ці його думки можна використати, розглядаючи перспективи руху опору в Україні, який і є невід'ємною часткою отого нашого загальнонаціонального відродження.

„Ніякою логікою не пояснити нам наших відроджень після поразок і самого факту нашого національного існування, — пише Є. Сверстюк. — Ми живемо в стихійно - іраціональному, в глибинах, самим корінням, що вічно пробивається паростками і рідко досягає нормального цвітіння. Лише в глибинних джерелах вільно народжується наша сила, яка на поверхні не має жадної видимостійкої форми існування. Наші перемоги нагадували нічний бенкет на руїнах чужого палацу. Зате наші поразки кожен раз здавалися остаточними — нас вирубували на пні, забуваючи в кривавому п'яному газарті, що в глибинах недосяжне коріння, а в нашій землі

— проростає кинуте в бою зерно. Вранці сходило сонце, на лоно землі падала свіжа роса і усміхнено вискакували молоді памолоді, що за правом живого здобували собі простір. Праця, боротьба, муки — в дужому тілі народжувався здоровий, глосний і вільний сміх. Ми знову сміялись, і це завжди було добрим початком”²⁵.

Ця особлива філософія історії України завжди приходять на думку, коли доводиться розглядати наші реальні можливості в боротьбі з могутньою російською імперською машиною, завданням якої є зробити все, щоб зліквідувати нас як окремішню націю і щоб завершити це за царату накреслений план суцільного геноциду. Для кожного об’єктивного спостерігача мусять бути ясним, що за час останніх 15 років Україна виявила незвичайну живучість у боротьбі з російським імперіалізмом, не зважаючи на всю його перевагу і на те, що той же імперіалізм користується у своєму наступі на Україну меншою чи більшою, вільною чи невольною допомогою таки самих наших земляків, які позаймали у советській державній, партійній, військовій, господарській і поліційній системі відповідальні позиції. Це у чималій мірі послаблює наші позиції і наш протиросійський фронт.

Таку невідрадну ситуацію клясично схопив у своїй „Хроніці опору” Валентин Мороз, пишучи про „тупу байдужність”, з якою українська інтелігенція реагує на нищення українських культурних цінностей. Згадуючи про маленьку Вірменію, над якою „вже не висить Дамоклів меч русифікації”, і що „Вірменія не тільки формально, але й фактично вірменська”, В. Мороз відзначає, що причина вірменських успіхів у тому, як вони відносяться до своєї спадщини. І в нас підуть справи „повірменськи” — але тільки тоді, коли ми перестанемо бути байдужими спостерігачами при руйнуванні наших bastionів українського Опору, як Космач. А покищо Україна служить полігоном, де експериментують лю-

ди типу Параджанова, Солнцевої — люди не обов’язково безталанні, але талант їх пропадає марно, бо вони ніколи не відчувають Україну... На українському пустирі пасуться всі... Вірмени просто не пустили б їх (тобто росіян) до залі за сімома замками, де творяться національні тайства. Ні, не тому, що вони „ужасне націоналісти”, як галасують московські заробітчани, яким не вдалося попастися на вірменських харчах, а тому, що вірменську культуру повинні творити вірмени. Інакше обличчя Вірменії загубить виразність. Вірмени це добре розуміють. Українці ще мусять дійти до цього розуміння”²⁶.

Оцінка В. Мороза яскраво ілюструє трудність ситуації і одночасно вказує на шляхи і методи, що їх треба stosувати, якщо хочемо дійти до бажаної мети. Підставовим у всьому цьому є постава українського народу до накиненого режиму і системи. Справа „опору” існуючій системі не обмежується такою чи іншою акцією, але, як каже Мороз, охоплює ціле життя суспільства, мусять проникнути усю його духовість, стати своєрідним „вірую”. На успіх спротиву російському імперіалізму Україна зможе розрахувати тоді тільки, коли росіяни зустрінуть на Україні мур одностойного опору, коли кожне село і місто стане „bastiоном” українства.

Мобілізація широких народних мас — це завдання провідного, свідомого активу в Україні, і тільки в такому контексті можна належно оцінити ту роботу, що її проводить Самвидав, поети, письменники, журналісти, а то й звичайні робітники та селяни, zaangażовані на відтинку поширювання самвидавної літератури. Очевидно, це не тільки великий, але й розрахований на довгу мету важкий задум, який буде нести зі собою чимало жертв в людях, що їх вириватиме з рідного ґрунту окупант.

Вирішальну роль у цьому розгортанні й посилюванні опору мусять відіграти українська інтелігенція. Від

неї залежатиме, як скоро поповнюватимуться ряди активу і якими шляхами піде розвиток української політичної думки. Перед такою проблемою знаходиться не тільки український народ і не тільки інші народи в СРСР у т.зв. советських соціалістичних республіках, але також народи у сателітних державах. На сторінках польського паризького місячника „Культура” з жовтня 1974 року була опублікована стаття автора з Польщі „Спокуси і перестороги”, у якій він розглядає між іншим також польські перспективи і робить ряд висновків чи пропозицій. Ці думки у багатьох місцях нагадують думки і погляди наших речників опору в Україні.

Польський автор, зокрема, наголошує відповідальність інтелігенції за долю свого народу, яка має, як пише він, „з'ясовувати народові його права і обов'язки, окреслювати місце, що приналежне для нього у світі, врешті визначати історичні цілі, для здійснення яких він покликаний до існування”.²⁷ Польська інтелігенція, — пише цей автор, — упродовж останніх 30 років цього свого завдання не виконувала, що привело до „занепаду польської політичної думки”. Під сучасну пору наступив у Польщі зворот на краще, бо до голосу приходить нове покоління, яке починає інакше ставитися до політичної дійсності, а в першій мірі розриває з вислужництвом режимові. Найважливіше, однак, на що, зокрема, звертає увагу польський автор, це справа усвідомлення тієї істини, що „жаден європейський народ... не може погодитися на обмеження свого права вирішувати про себе”, чого домагаються різні зовнішні чинники, в тому числі й дві надпотиуги ЗСА і СРСР у своїх концепціях поділу світу на сфери впливів. „Наріжним каменем відродженої польської політичної думки буде справа боротьби за незалежність, за здобуття суверенності для існуючої держави. На формулювання, в яких ця думка знайде свій вислів,

у незвичайній мірі вплине постава політичних центрів у Советському Союзі”.²⁸

Як бачимо, українське національне відродження з його провідними ідеями, зокрема, коли йдеться про привернення справді суверенних прав українському народові і його державі, не є якимсь виїнятком, а є часткою великого процесу, що відбувається на території советсько-російської імперії і контрольованого нею політично-воєнного блоку. В цьому, ми думаємо, криється основа сили нашого руху і запорака його остаточної перемоги без уваги на те, яких би він не зазнав переходно-додаткових ударів і втрат.

У своєму „Замість останнього слова” Валентин Мороз назвав советські урядові репресії в Україні „бумерангом”, стверджуючи, що „репресії не дають звичайного ефекту”. Щоб більше, репресії „вже дають зворотний ефект. І кожна нова репресія буде тепер новим бумерангом... Ті золоті часи, коли все життя було втиснуте в офіційні рамки, минули безповоротно... Ваші (тобто режимні) греблі міцні й надійні, але вони стоять на сухому. Весняні води прямо оминули їх і знайшли нові русла. Ваші шлягбавми закриті. Але вони нікого не сплять, бо траси давно пролягли збоку від них. Національне відродження є процесом, що має практично необмежені ресурси, бо національне почуття живе в душі кожної людини, назвіть тієї, яка, здавалося б, давно померла духово... Є тільки один вихід: відмовитись від застарілої політики репресій і знайти нові форми співжиття з новими явищами, які вже утвердились в нашій дійсності безповоротно. Така реальність. Вона з'явилась, не питаючи дозволу, і принесла речі, що вимагають нового підходу. Для людей, покликаних займатися державними справами, є над чим думати. А ви все забавляєтесь, пускаючи бумеранг”.²⁹

Про перспективи руху опору в Україні найкраще говорять слова

Мороза: „Буде суд. Що ж, будемо битися... Сидіти за ґратами нікому не легко. Алеж не поважати себе — ще важче. І тому будемо битись!”³⁰ А ще в 1965 році Іван Дзюба, вшановуючи пам'ять „поета національної ідеї” Василя Симоненка, говорив: „Бувають епохи, коли вирішальні битви відбуваються на площині соціальної моралі, громадянської поведінки, коли навіть елементарна людська гідність, опираючись брутальному тиску, може стати важкою бунтівничою, революційною силою. До таких епох, на мою думку, великою мірою належить і наша доба”³¹.

Ці слова, без уваги на особисту долю їх автора, вказують на суть проблеми. Коли ж ми, дивлячись на 15 років у нашій історії і боротьбі за нашу незалежність і національно-державну суверенність, намагаємося сьогодні бодай дещо відхилити серпанок, що ним сповите невідоме завтра, то можемо ствердити, що совєтсько-російській колоніальній імперії вже не пощастить, що б не робили її вожді, закрити зробленого вилому на відтинку національного відродження України і інших поневолених народів.

Крапку над „і” поставив Василь Симоненко, пишучи про „незнищисть” своєї нації, свого народу. Його слова, це наче передсказ майбутнього, що гряде, коли про „катів мого народу” залишиться вже тільки згадка:

*Народ мій є! Народ мій
завжди буде!
Ніхто не перекреслить
мій народ!
Пощезнуть всі перевертні
й прибуду
І орди завойовників-заброд!
Ви, байстрюки катів
осатанілих,
Не забувайте, виродки, ніде:
Народ мій є! В його волягил
жилах
Козацька кров пульсує
і гуде!*

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Цит. за: F. Venturi, *Roots of revolution*. Transl. from the Italian (New York, Grosset & Dunlop, 1966), p. 718.
2. *Problems of communism*, July-August, 1968, p. 3-5.
3. В. Симоненко, *Берег чекань*. 2-е вид. Вибір і коментарі І. Кошелівця (Мюнхен, В-во „Сучасність”, 1973), стор. 58.
4. Там же, стор. 264.
5. В. Стус, *Місце в бою чи в розправі?* „Український Вісник”, вип. 1-2, 1971, стор. 17-18.
6. „Український Вісник”, вип. 6, березень 1972, стор. 117.
7. І. Світличний, *Виступ на вечорі пам'яті Василя Симоненка*. „Український Вісник”, вип. 4, 1971, стор. 112.
8. С. Сверстюк, *Виступ на вечорі пам'яті Василя Симоненка*. „Український Вісник”, 1971, стор. 118.
9. І. Дзюба, *Вступне слово на вечорі в першу річницю смерті Василя Симоненка*. „Укр. Вісник”, 1971, стор. 123.
10. В. Мороз, *Серед снігів*. „Сучасність”, ч. 3, 1971, стор. 66-67.
11. І. Кандиба, *Першому секретареві ЦК КП України Шелестові Петрові Юхимовичу*. „Сучасність”, ч. 10, 1967, стор. 64-65.
12. Там же, стор. 69.
13. Там же, стор. 62 і 65.
14. „Український Вісник”, вип. 6, цит. твір, стор. 153.
15. І. Кандиба, цит. твір, стор. 54-55.
16. Там же, стор. 56.
17. В. Чорновіл, *Лихо з розуму: портрети двадцяти „злочинців”*. Збірник матеріалів (Париж, Перша Українська Друкарня в Франції, 1967), стор. 24.
18. „Український Вісник”, вип. 1-2, 1971, стор. 7-8.
19. В. Мороз, *Серед снігів*, цит. твір, стор. 74.
20. Там же, стор. 71.
21. Там же, стор. 69.
22. Там же, стор. 66, 72, 74.
23. Там же, стор. 76.
24. В. Липинський, *Листи до братів-хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму, писані 1919-1926 рр.* (Відень, 1926), стор. 130.
25. С. Сверстюк, *Іван Котляревський сміється* (Широке море України: документи Самвидаву з України VII, Париж, Перша Українська Друкарня у Франції, 1972), стор. 9-10.
26. В. Мороз, *Хроніка опору* (Широке море України, цит. твір), стор. 224.
27. X. Y. Z., *Pokusy i przestrogi*. „Kultura”, Paryz, nr. 10, 1974, str. 34.
28. Там же, стор. 48-49.
29. В. Мороз, *Замість останнього слова* (Широке море України).
30. Там же, стор. 201.
31. І. Дзюба, цит. твір, стор. 129.

* * *

Візні, безсмерті шляхетні пориви!
Що ви є на світі? Накликання? Чари?
Перший змах крил у польоті за хмари?
Чистого серця до правди змагання?
Думки народження? Привид кохання?
Спілка, братерство краси та відваги?
Спалах свідомости? Вибух наснаги?
Радість пригоди? Жагуність бажання?
Чи неповторність природних мотивів —
Гуркіт громів довгожданої зливи?
Що ви і нащо нестямні пориви?
Нащо серця ви ворухите й душі?
Нащо бентежите юність тривожну?
Стелите мітами даль бездорожню?
Старість обазну зриваєте з ліжка?
Тихих неволите йти у опришки?
Дужих взите боронити слабого?
Щепите лють і зневагу до злого?
І на неорану клижете ниву
Тих, хто прибився у гавань щасливу?
Нащо? Де глузд ваш, шляхетні пориви?
З вами бійці не бояться могили —
Деся і в найслабшого творяться сили,
З вами у горну годину і скруту
Легше зустріти останню мінуту...
Поки живу я — живіте зо мною!
Клизте! Будіте! Зривайте до бою
З гадом смертельним розлуки німої!
Думці, душі не давайте спокою!
Юністю дишайте! Марте весною!

Будьте зі мною!

У Владимирській в'язниці 1970 р.

СВЯТОСЛАВ КАРАВАНСЬКИЙ, літературознавець, поет і публіцист. Народжений 1920 р. в Одесі. В 1944 р. засуджений на 25 років ув'язнення. Звільнений за амністією після 16 років і 5 місяців, був заарештований знову в листопаді 1965 р. і засуджений на 8 років і 7 місяців --- решту попереднього вироку. В 1970 р. йому „додали” ще 5 років.

ТОРГ УКРАЇНЦЯМИ

Написав Іван Кедрин

Упродовж перших трьох тижнів вересня 1939 року могутня воєнна машина гітлерської Німеччини розтопила польську державу. Частина уцілілих вояків польської армії дісталась у німецький полон, частина встигла переступити кордон до Румунії, частина помаршувала на схід, дивлячись на Советський Союз, як на свого союзника чи, в найгіршому випадку, нейтральну країну, яка дасть їм захист. Не здавали собі ще справи, що пакт Ріббентропа - Молотова з 23 серпня 1939 був власне „зеленим світлом” для Німеччини, щоб вона поведла похід проти Польщі з заходу, після чого СССР, зламавши пакт неагресії з Польщею з 25 липня 1934 року, вмаршував до Польщі зі сходу, під облудним гаслом „визволення” українських, білоруських і литовських земель. Польських військовиків, які втікали на схід, Совети вивозили до своїх кадетів на каторжні роботи, стріляли в Катинському лісі та винищили на Колимі. Розмірно найкраща доля зустріла тих польських старшин, які опинилися у військових шпиталях та в'язницях.

Коли німецько - совєтська ідилія закінчилася в червні 1941 року німе-

цьким воєнним походом проти СССР, між польським урядом, який перебував на еміграції в Лондоні, та урядом СССР підписано 30 липня 1941 р. договір про звільнення з СССР усіх ув'язнених колишніх польських громадян, і 4 грудня 1941 року Сталін та генерал Сікорський підписали в Кремлі договір про творення в СССР польської армії під командуванням генерала Владислава Андерса.

18-го березня 1942 р. ген. Андерс у своїй другій розмові з Сталіним дістав від нього дозвіл на перенесення організаційної кадри польської армії — кругло 70.000 — на Середній Схід. Прийшли виникли і бойові дії 2-го польського корпусу, або — популярно — армії Андерса у Північній Африці, згодом в Італії. Зенітним пунктом тих бойових дій була вирішна участь армії Андерса у здобутті сильної німецької фортеці, яка боронила доступ до Риму, Монте Кассіно, насправді цілого комплексу фортець на ланцюзі горбів 19 - 25 травня 1944 р. Але воєнні успіхи армії Андерса та жертви польських військових добровольців на воєнному фронті в Норвегії йшли неначе паралельно з політичними невдачами. Коли після прогри під Сталінградом німецька армія почала від-

ступ на захід, то в міру наближування совєтських військ до колишніх польських державних кордонів змінювалася совєтська політика у некористь поляків.

Використовуючи становище польського уряду у Лондоні в справі Катиня, як ніби солідарне з німецькими нацистами, совєтський уряд зірвав з легальним польським урядом у Лондоні і почав творити власний уряд, набравши до нього комуністичних анонімів і таких осіб, як комуністка Ванда Васілевська, дочка колишнього польського міністра закордонних справ, Леона Васілевського, дружина українського комуністичного драматурга Олександра Корнійчука, і Берлінг — дезертир з польської армії, підполковник, що його Совети зробили генералом та організатором польської „народної” армії. Західні великодержави схвалили доконані Советами факти: на конференціях Рузвельта, Черчілла і Сталіна в Тегерані, що тривала від 28 листопада до 1 грудня 1943 р., і в Ялті 4-11 лютого 1945 р. вирішено признати за майбутній польсько-совєтський державний кордон так звану лінію Керзона (Сян-Буг), не запитавши про це згоди ані поляків, ані — особливо — заселюючих ту територію українців. Прийшов кінець війни, демобілізація в Британії і Америці та — демобілізація армії Андерса. Одні її члени зголосились на поворот до Польщі під комуністичне — насправді московське правління, більшість допущено до Британії, де їх, після перевишколу, включено в британську економіку...

Про всі ці і споріднені з ними речі оповідає генерал Владислав Андерс у своїй книжці „Без останнього розділу”.¹ Маса фактичного матеріалу — подій, дат, цифр, олов'ядакий хист, легкий, приступний стиль, технічний розподіл тексту на багато розділів, все це робить ту 448-сторінкову книжку перлиною польської післявоєнної мемуаристики. Вона цікава, зо-

крема, українському читачеві своїми згадками про українців і особливо ствердженням ще раз, як за Другої світової війни торгували Україною й українцями західні великодержави, Совети й поляки, ніколи не запитавши представників України, яка її воля.

Генерал Андерс не був україножером — адже він був одружений з дочкою українського католицького священника. Ніколи не вживав терміну „русін”, тільки „українець”, нема в його книжці ніякої лайки чи безпосередньо неприхильної українцям завваги. Але він, як величезна більшість польських емігрантів, вважав, що лінія Керзона — це новий „розподіл Польщі” і що без Львова та Вільна Польща ніяк „не може існувати”, дармащо якось існує. Він, очевидно, прийняв з вдовolenням рішення ЗСА і Британії ще перед закінченням Другої світової війни, що треба рекомпенсувати Польщу за втрачені східні землі — колишніми польськими землями з-перед її розподілів у XVIII сторіччі, але не вважав, що приєднання тих західних земель до Польщі може виправдати втрату Львова й Вільна. Як багато — багато його земляків мав дуже односторонній критерій у підході до територіальних прав народу: за поляками визнавав історичне право на землі, що їх колись мала Польща, але того права не визнавав за українцями, хоча Львова не заснував ніякий польський володар. Ніколи не згадував про етнічне право народу, що більшістю заселює дану країну, мати у тій країні державницьку волюність. Не з прихильності до українців та їхнього права самовизначення, а з огірчення супроти Москви і Антанги, він слушно стверджував, що „на тих землях (на схід від лінії Керзона) крім поляків є тільки українці і білоруси. Ніхто їх не запитує, до кого хочуть належати”. Розумів добре, що „вибори, переведені у вересні 1939 року під тиском совєтських багнетів, були фарсом...”. Про політичний світогляд Андерса найкраще свідчить його під-

хід до Ризького миру з 18 березня 1921 р. Не згадавши ані словом, що тей мирсвий договір Польщі й Советів був зламанням Варшавського договору з УНР з 20 квітня 1920 року і що фактично й практично Польща зрадила у тому договорі свого українського союзника, який воював по стороні Польщі проти Москви, ген. Андерс заявив тільки: „Большевики вважали мир, підписаний у Ризі 1921 року, для себе дуже корисним. Ми — ні. Надто багато земель, замешкалих мільйонами поляків, залишилося по тій стороні. Ленін сплатчу готов був відступити Польщі значно більше. Наш уряд був стриманий, бо хотів виминути в майбутності будь-які суперечки з Москвою”. Твердження про первісну готовість Москви віддати Польщі ще дальші терени на сході стосується тільки білоруських земель, про що є згадка в книжках про Ризький мир.²

Після „чуда над Вислою” 18 серпня 1920 р., коли переможний наступ советських армій обернувся на їх катастрфу (до якої чимало причинилася Армія УНР на крайньому правому крилі польсько - українського фронту і оборона Замостя 6-ою Дивізією генерала Марка Безручка, яка зупинила й відкинула кінноту Будьонного, про що напевне знав ген. Андерс), — польська армія могла переслідувати советській війська далі на схід. Але проти включення більшої території в склад польської держави було не так бажання Польщі зберегти добрі взаємини з Москвою у майбутньому, як перестороги антантських держав, — про що м.і. пише поважний польський історик, проф. Пьотр С. С. Вандич.³ Жаль генерала Андерса, що в Ризькому мирі Польща не здобула ще більше земель на сході з більшістю непольського населення — причинок до його політичного світогляду.

Проте, книжка генерала Андерса в одному збігається з поглядами і почуттями українців: вона строго антисовєтська, антимосковська. Владислав Андерс скінчив перед Першою

світовою війною політехніку в Ризі, перед вибухом російської революції у 1917 р. закінчив військову академію у Петербурзі, а в р.р. 1921-1924 студіював у військовій академії у Парижі. Людина з такою високою загальною і військовою освітою, він володів плавко російською мовою (поруч з німецькою, французькою і англійською), добре знав історію Росії, історію большевизму та психіку москалів і характер совєтського правління. Поминувши власний досвід — 20 місяців у луб'янській і бутирській в'язницях у Москві, він ніколи не довіряв большевицьким лідерам включно із Сталіним і перестерігав проти віри в їхню чесність і добру волю всіх польських і антантських цивільних та військових лідерів, з якими мав діло, всіх провідних мужів західних великодержав. Він був рішучим противником будь-яких переговорів і будь-якої співпраці з наставленим Москвою урядом спершу у Любліні, згодом у Варшаві і завжди вважав, що залежна в усіх найважливіших справах від рішень і наказів з Москви сучасна польська держава є тільки з назви суверенною державою. Жаль, що цей правильний підхід генерала Андерса до Москви і її політики не став вихідним пунктом для єдиноправильного висновку, що Польща може будувати свою тривку державну, насправді суверенну, майбутність не на анахронічному політичному максималізмі з часів Ягайлонів, а на визнанні самовизначення українців, західних і східних, — актами з 22-го січня 1918 і 22-го січня 1919 рр. та актом 1 листопада 1918. І жаль, що він, маючи залізну логіку високоосвіченого військовика, не подумався, що 1) Польща ніколи не збереже своєї повної суверенности, поки на сході існуватиме єдина - неподільна російська імперія (незалежно від її кожноразової назви), 2) майбутнє існування суверенної Польщі можливе тільки при розвалі російської імперії на національні держави, в першу чергу при відновленні української — союзної з Польщею — держави і 3) що

Львів, при існуванні на сході імперії — може бути тільки членом імперії і предметом русифікації, як є тепер, або бути українським в складі вільної України — „терціум нон датур”, а коли польські максималісти прагнуть власне тієї третьої, нереальної можливості, то тільки загірюють основи свого державного існування.

Можна розуміти й шанувати сентимент поляків до Львова, де вони народилися і де жили їхні батьки та діди. Але цей сентимент штовхнув навіть генерала Андерса до тверджень, побудованих на патріотичних плітках з початків німецько - польської війни у вересні 1939. Отож, пише ген. Андерс: „Ми отримали вістки, що Львів, завжди геройський, борониться і що німці не можуть його здобути”. Львів зовсім не боронився. Так звані фортифікації довкола Львова, переведені на швидку руку у вересні 1939 року (командантом львівської військової округи був генерал Лянґнер) були б іграшкою для німців, якби вони поведи були наступ. Але німецькі війська зупинилися перед Львовом, чекаючи на вирішення не так військової, як політичної проблеми, хто має окупувати Львів і де має бути демаркаційна німецько - советська лінія після того, як 17 вересня 1939 переступила Збруч Перша „Українська” советська армія.

Польський уряд, як відомо, мав спершу замір перенести столицю Польщі до Львова, але це був задум нереальний. Як польський уряд опинився у Косові на Гуцульщині і відтіль перейшов до Черновців і далі на південь Румунії, оповідає останній польський міністер закордонних справ, полк. Юзеф Бек. Про зламання Советами пакту неагресії з Польщею він не подає ніяких коментарів, обмежившись одним словом, що Совети перевели „агресію”.⁴

Перша згадка про українців у споминах генерала Андерса — з утечі решток його розбитої дивізії, біля Турки у Східній Галичині: „У темряві заатакувала нас банда, вірогідно мішана, російських вояків і українсь-

ких партизанів”. Андерс був тоді двічі важко поранений, дістався до Сталого Самбора, після того перевели його до військового шпиталю у Львові. Він сам признає, що це врятувало йому життя, бо оминув долі висстріляних у Катині польських старшин. Був уже записаний на списокраних військовиків, що їх перевозили до Польщі, але у Перемишлі його большевики затримали, завернули до Львова, там арештували і вивезли до Москви. 20 місяців перебував ген. Андерс у московських в'язницях і оповідає про страхіття советського так званого судочинства і тюремництва, наче з „Архіпелагу Гулаг” Солженіцина, та про всю панівну в СССР систему терору, сперту передусім на шпигунстві й донощівстві. Пишучи про винищення Сталіним найкращих советських високих старшин і про потребу відмождження советського старшинського корпусу, Андерс зауважив, що поважне враження справила тоді п'єса „Фронт” Корнійчука, „тогочасного фаворита Сталіна”, який осміщував тип командувачів типу Ворошилова й Будьонного. Андерс — уже на волі — збагнув, що Сталін, як колись Петро I, був наставлений на фізичне винищення українців. „Яке було наше здивування, коли ми довідалися, що, наприклад, Центральний Комітет Української Комуністичної Партії (большевиків), який керував цілим українським партизанським рухом, урядус на передмісті Москви, і що всіх українських партизанів советське командування вживає на передпіллі Москви, а не в Україні. Ленінград боронили теж українці, але мало їх залишилось при житті. . .”

Незабаром після початку німецько-советської війни, про яку в'язні в московських тюрмах дізналися з вибухів бомб над Москвою, викликали Андерса знову до слідчого, який цим разом був дуже ввічливий і запитав, чи Андерсові чогось не треба. Той відповів: „Харчів і цигарок”. Після того вперше за 20 місяців повели його до стрижія, опісля водили його туди щодругий день. 4-го серпня 1941 р. повели

його довгими коридорами до елегантного, вистеленого килимами кабінету, де на його привітання встали два чоловіки і представилися: всемогутній голова НКВД Берія і його заступник ген. Меркулов. Вони заявили, що советський і польський уряди домовилися про творення в СРСР польської армії і що він, Андерс, призначений на її організатора та командувача. Водночас заявили, що він — на вслі й дістане всі засоби для творення армії.

Того самого дня відвезли ген. Андерса до задалегіть приготованого помешкання: від'їхав без шкарпеток та в підштанці і ссрочі з печаткою „в'язниця Луб'янка", зате лімузиною шефа НКВД...

З усіх труднощів і митарств, що їх Андерс мусів перейти при творенні Другого польського корпусу, українського читача цікавлять тільки ті подробиці, які безпосередньо чи посередньо стосуються українців. Перш за все Андерс ствердив, що „советські власті рішуче спротивилися прийманню до війська національних меншин, і відповідні інструкції видали рекрутаційним комісіям". Це становище потвердив лист ген. Панфілова з 24 червня 1942 р. „Я енергійно інтерв'ював у цій справі". Андерс покликався на польсько - советську угоду з 30 липня 1941, в якій сказано про звільнення всіх польських громадян, не виключаючи „національних меншин". Коли представники жидів зголосились до Андерса з пропозицією, щоб він створив у Другому корпусі окремі жидівські частини, він спротивився: „Польська армія повинна бути створена як однастайна організація на основі рівного ставлення до всіх польських громадян без різниці національності чи віровизнання". Згідно з цим принципом видано розпорядження „про виключення в польській армії будь - якого розпалювання міжнаціональної ворожнечі". Якщо навіть прийняти, що ген. Андерс діяв тут у добрій волі і дійсно прагнув „рівності" всіх членів Другого кор-

пусу без різниці національності і віровизнання, то дійсність в тому корпусі різко такому підходові перечила. Знаємо із споминів українців, колишніх членів армії Андерса, що українські вояки в 2-му польському корпусі переживали подвійну геєнну: боїв проти німецького ворога і ворожості польських військовиків супроти українців. Українці з 2-го корпусу у своїх споминах стверджують, що у тому польському корпусі панувала така нестерпна шовіністична атмосфера, що українські добровольці мусіли приховувати свою національність задля фізичного самозбереження і щойно згодом, коли потайки віднаходили один одного, почали себе сміливіше почувати.⁵ Не відомо, чи це знав генерал Андерс, але його наказ проти „розпалювання міжнаціональної ворожнечі" мав таку саму вагистість, як советські державні закони про демократичні свободи і право окремих республік виступити із Союзу.

З цілої книжки ген. Андерса для нас найцікавіший його спомин про нараду, яка відбулася у Москві 3-го грудня 1941 р. з участю Сталіна, польських генералів Андерса та Сікорського, прем'єра і військового міністра у закордонному уряді Польщі, советського міністра закордонних справ Молотова, польського амбасадора у Москві Станіслава Кота і неназваного перекладача. Може ще цікавішим є його спомин про прийняття, що його советський уряд уладив на честь Сікорського, і про розмову, яка тоді відбулася між Сталіним і Сікорським. Андерс, очевидно, свідомий, що це були історичні події, які треба подати „в оригіналі", а не переповідаючи власними словами, і тому наводить протоколярний текст розмов тодішніх г'яльвищих репрезентантів СРСР і Польщі. Цей протокол справді найвишмовніший: він був зладжений польськими учасниками і затверджений Сікорським. Советського протоколу тих розмов польська сторона не отримала.

„Сікорський: Я надзвичайно радий,

що можу привітати одного з справжніх творців сучасної історії і гратувати Панові Президентові з приводу героїства російської армії у боротьбі проти німців. Як воєк висловлюю подив для мужньої оборони Москви, якою Ви так успішно керуєте, перебуваючи в столиці. Одночасно дякую Панові Президентові за дуже велику гостинність, якою користуюсь від самого початку, як я вступив на советську землю.

Сталін: „Дякую за сказані Паном Прем'єром слова. І я дуже радий, що бачу Вас у Москві.”

— „Сікорський: Розпочну від того, що я ніколи не вів і не погоджувався з веденою 20 років політикою, скерованою проти Советського Союзу. Тому я мав моральне право підписати угоду, бо вона може стати укоронуванням тез, які я визначив віддавна. Що більше, маю у цій справі за собою польський народ так у Краю, як і в усіх польських скупченнях, однаково великих, як в Америці, де живе 4 1/2 мільйона поляків, Канаді, Франції, де є їх 600.000, як і в інших, менших. Тих, які такої, як моя, політики не вели, маю проти себе. Я не хотів би, щоб повільна реалізація угоди послатила політику зближення і приязне співжиття між нашими державами. Від повного і докладного здійснення угоди залежить, чи ми дійсно стали на закруті історії. Це залежить від Вас, бо Ваші рішення у цій країні вирішні. Отже, треба виконати нашу угоду, треба, щоб зникли докучливі шикани супроти нашого населення. Знаю докладно труднощі, в яких опинилася Росія. Чотири п'ятих усіх збройних сил Німецького Райху напали на нас. Розуміючи це, я є адвокатом Вашої справи в Лондоні і З'єднаних Стейтах. Вже кілька місяців тому я склав меморіал, доказуючи, що є річчю кінцевою створити другий фронт на Заході.

Сталін: „Дякую Панові Прем'єрові. Це слушно і добре.”

Сікорський: „Але це не легке завдання. Існують великі транспортні

труднощі. Переправити через Канал Ляманш більшу кількість військ, зайняти і розгорнути відповідні позиції на континенті, це не просте завдання. Такі операції треба підготувати дуже дбайливо, докладно і солідно, не можна тут наляпати, щоб не повторився другий Дакар.”

Молотов: „Правильно. Коли б така операція не повелася, то це мало б дуже від'ємні наслідки.

Сікорський: „Але вертаюся до речі. Стверджую перед Паном Президентом, що його заяву про амністію не виконано. Багато, і то найбільш вартісних наших людей, знаходиться ще в таборах праці і в'язниць.”

Сталін (записує): „Це неможливо, бо амністія стосувалася всіх і всі поляки звільнені.” Останні слова звернені до Молотова. Молотов потакує.

Андерс (на вимогу генерала Сікорського подас подробиці): „Це не згоджується з дійсним станом, бо маємо найдокладніші дані, що в таборах звільняли найперше жидів, пізніше українців і врешті фізично слабший польський робочий матеріал. Спільних затримали, звільнивши тільки невелике їх число. Маю у війську людей, яких з таких таборів звільнили ледве кілька тижнів тому і які потверджують, що в окремих таборах залишилися ще сотки, ба навіть тисячі наших земляків. Наказів уряду там не виконують, бо команданти окремих таборів, маючи обов'язок виконати продукційний плян, не хочуть позбуватись найкращого робочого матеріалу, без якого виконання пляну було б інколи неможливе.

Молотов (всміхається, притакуючи головою).

Андерс: „Ті люди цілком не розуміють великої ваги нашої спільної справи, яка таким чином зазнає великої шкоди.”

Сталін: „Ті люди повинні піти під суд.”

Андерс: „Так.”

Сікорський: „Не наша річ давати советському урядові докладні списки наших людей. Але повні списки ма-

ють команданти таборів. Маю з собою списки коло 4.000 старшин, яких силою ув'язнили і які по нинішній день перебувають у в'язницях та в таборах праці, і навіть той список не є повний, бо охоплює тільки прізвища, що їх можна було подати з пам'яті. Я наказав перевірити, чи нема їх в Краю, з яким маю постійний зв'язок. Виявилось, що нема там ні одного з них. Так само нема в таборах наших воєнно полонених у Німеччині. Ті люди знаходяться тут. Ніхто з них не вернувся.

Сталін: „Це неможливо. Вони втекли.

Андерс: „Кудиж вони могли втікати?“

Сталін: „Ну, до Манджурії...“

Хід дальшої наради Андерс подає на наступних 14-ох сторінках своєї книжки. З наведеної вже частини тих нарад видно забриханість Сталіна, який тоді вже напевно знав про винищення 15.000 польських старшин у Катині й різних советських таборах смерті, проте цинічно говорить про... втечу в'язнених старшин — до Манджурії. Розмова мала інколи гострий характер. Сталін заявив: „Коли поляки не хочуть битися, то хай ідуть собі. Хочуть, нехай відійдуть“. Раз-у-раз Сталін іронічно підкреслював, що це Англія потребує польського війська, проти чого рішуче виступали Сікорський і Андерс, запевняючи, що вони хочуть воювати „на європейському континенті за Польщу“. Коли Андерс змальовував нестерпні умовини, в яких організується й вишколюється вояків 2-го корпусу на терені ССРСР, Сталін скипів: „Значить, ми такі дикуни, що не вміємо нічого направити? Виходить на те, що росіянин вміє тільки душити поляка, але нічого для нього зробити не вміє. Але сбійдемося без вас. Можемо всіх вас віддати. Самі дамо собі раду. Здобудемо Польщу і віддамо її вам. Але що на це люди скажуть? Буде сміх у світі, що тут не можемо нічого вдіяти“.

Але це були епізодичні інциденти,

бо — очевидно — обидві сторони здавали собі справу, що одна одну потребують і тому остаточно порозумілися щодо засадничих справ творення польської армії, щодо проголошення спільної декларації та потреби уточнення сутовійських подробиць на окремій нараді високих польських і советських старшин, яка відбулася наступного дня. Сікорський передав Сталінові текст своєї промови через радіо, яку виголосив наступного дня, і, прощаючись, Сталін висловив жаль, що не знав Андерса раніше. Коли Андерс відповів, що не його вина, що його раніше Сталін не закликав до себе (з в'язниці), Сталін заявив, що „дуже радо“ бачитиме Андерса в майбутньому. Гумористично з нинішнього погляду й історичного досвіду звучать глумливі й презирливі заваги Сталіна про жидів, як „нікчемних“ і „нікудишніх“ вояків. Сталін використав згадку Андерса про жидів у формованій ним армії, щоб принизливо висловлюватися про жидів, як військовий матеріал. Повстання жидів в їхньому гетто у Варшаві проти німців та історія Ізраїлю документально звінчили міт про трусливість жидів і їх вояцьку маловартість. Та нарада тривала дві з половиною години.

Наступного дня, 4 грудня 1941 р., після наради військовиків і промови Сікорського через радіо, Сталін приймав у Кремлі Сікорського й інших членів польської делегації. І на тому власне прийнятті відбулася розмова Сталіна з Сікорським, яка кидає яскраве світло на історичний торг українцями.

„Сікорський: Коли я вчора пропонував перенести всю польську армію до Персії, то думав, що ви насправді не хочете мати сильної польської армії. Признаю, що я тут помилявся. Мені йшлося про умовини, в яких вона могла б якнайшвидше постати.

Сталін: Це мене образило, бо ви не вірите в нашу добру волю.

Сікорський: Але я також був вражений тим, що ви не хочете випуска-

ти з червоної армії і таборів праці всіх польських громадян, що їх забрали з окупованих земель у 1939 році.

Сталін: Чейже ми їх випускаємо.

Андерс: Щойно почали випускати з тих таборів, але тільки самих поляків. Зате офіційно повідомлено нас, що білорусів, жидів і українців не будуть звільняти, дармащо вони були і не перестали бути польськими громадянами, бож ви уневажили всі договори з німцями.

Сталін: Назіщо вам білоруси, українці і жиди? Вам потрібні поляки, це найкращі вояки.

Сікорський: Не думаю про людей, бо їх можна вимінати за поляків советських громадян. Але не можу з засадничого погляду прийняти сугестії про пливкість кордонів Речі Посполитої. Ті, які в 1939 році були польськими громадянами, залишилися польськими громадянами. Не можна силою створювати доконані факти. Цього ніхто на Заході не визнає.

Сталін: Вони взяли участь у голосуванні і стали советськими громадянами.

Андерс: Але не зробили цього добровільно, а коли йдеться про білорусів, то вони почували себе поляками і були добрими вояками у війні 1939 року.

Сікорський: Ви сказали вчора, що світ сміявся б, якби все польське військо вийшло з Росії. То я тепер відповім, що світ сміявся б, якби я тепер розпочав дискусію на тему кордонів з 1939 року і признання фактів, створених силою під час війни.

Сталін: Напевне не будемо сваритися за кордоном.

Сікорський: А чи ви самі не казали, що Львів — це польське місто?

Сталін: Так, але мусітимете сваритися за нього з українцями.

Андерс: Багато українців було і є германофілами, тому мали ми, та й ви згодом такж, багато клопоту.

Сталін: Так, але це були ваші українці, а не наші. Ми їх спільно винищимо.

Сікорський: Йдеться нам не про українців, а про територію.

Сталін: Ми повинні самі встановити наші спільні кордони, і то завчасу, перед мировою конференцією, як тільки польське військо вирушить до бою. Ми повинні припинити розмову на цю тему. Будьте спокійні. Ми вас не скривдимо.

Сікорський: Кордони з 1939 року не можуть підлягати сумнівові. Пан (президент) дозволить, що ще вернеться до цієї теми.

Сталін: Дуже прошу, дуже рад...

Генерал Андерс додав до цієї розмови такий свій коментар:

„Було характеристично, що коли Сікорський говорив з притиском про недоторкальність території Речі Посполитої, Сталін старався вбити клин між польськими і непольськими мешканцями східних земель. Але ген. Сікорський не підтримав розмови в дусі того розрізнювання і тривав при понятті території і кордонів Польщі. Сіяння ворожнечі між поляками й українцями було, як відомо, від XIX сторіччя улюбленим способом Відня, згодом Берліну. Але також російська політика, головню советська, подібно і навіть ще сильніше, як давня царська, полягала в тому, щоб вбивати клин між окремими національностями не тільки на терені СРСР, але й у всіх суміжних з Советським Союзом державах, передусім між поляками і українцями...” На жаль, генерал Андерс не знайшов слова догани на адресу Сталіна, що москалі і поляки будуть „спільно винищувати” українських патріотів... Тут Сталін мав повну рацію: адже весь польський поліційний апарат з-перед 1939 року пішов негайно на службу большевицького правління в р.р. 1939-1941 і масове виарештовування, депортація і винищування у в'язницях українського патріотичного елемента діялось однаково на основі списків, зладжуваних у советському консуляті у Львові, як і в польських поліційних станицях у всіх містах всіх 5-ох східних і південносхід-

ніх вєсвідств Польщі. І, за правильним ствердженням Андерса щодо провокаторської політики Москви супроти українців і поляків, в Україні і тепер увесь пропагандивний апарат насторожує проти Польщі й поляків, змальовуючи у якнайяскравіших барвах нещасну долю українців за шляхетської та післяверсальської Польщі, а в Польщі Москва нацьковує уряд і польську суспільність проти українців, підтримуючи всі міти про те, як то українці з німцями винищували поляків за Другої світової війни, а ніколи поляки не винищували українців. Ця пропаганда знаходить податливий ґрунт у польському суспільстві, в якому все ще покутують залишки заповітів Заглоби Сенкевича і в якому польський клир із кардиналом Вишинським у провіді є духовим надхненником політичного примітивізму, нетолеранції й шовінізму.

Цікаво ще хіба подати характеристику Йосифа Джуґашвілі-Сталіна, як її склав генерал Андерс:

„Запитували мене часто, яке враження справив Сталін, як виглядав і як поведився. Сталін — невисокого росту, широкий в плечах, сильно збудований мужчина. Увагу звертала велика голова, густі чорні брови, чорні, сильно сивиною припорошені вуси і коротко підстрижене волосся. Але передусім вдаряли очі: чорні, матові і холодні. Навіть, коли він сміявся, його очі ніколи не сміялись. Крім цього на першій плян висувався (чого не видно на світлинах) дуже великий східній ніс. Рухи мав надзвичайно опановані, радше котячі. Говорив по-російськи з сильним кавказьким акцентом, спокійно, розважно. Видно, що рахувався з кожним словом. Било від нього величезне почуття влади. Тоді, як я його бачив, був у сірому вбранні напіввійськового крою, з викладаним коміром, зацібнутий під шиєю на кістяні гудзики, в штанах впущених у довгі м'які чорні чоботи російського типу. І цей одяг відрізняв його від

оточення, яке носило або військові уніформи, або типове для Росії цивільне гранатове вбрання. Завжди був дуже ввічливий. Очевидно, корисно відбивався від гикавого Молотова зі злющим обличчям. Пози Сталіним і Молотовим, який виступав як господар дому, на прийнятті були: Берія, адмірал Кузнєцов, Мікоян, Кагановіч і, наскільки пригадую, Малєнков, Щербаков, Жданов і заступник шефа штабу Васілевський. Більшість була у віці коло 50 років, хоча багато років виконували свої функції. Кожний був надзвичайно певний себе і повний енергії, але в приязності Сталіна всі, не виключаючи Молотова, були дуже маленькі. Відчувалося, що готові до всього, на кожний його кивок...”

Деклярація Сталіна-Сікорського з 4 грудня 1941 р. повна примирливих, високопарних фраз, і дальші дії Другого корпусу та особисто генерала Андерса менше цікавлять українського читача. З його, як сказано, на вступі цих завваг, блискуче написаної книжки вражає ще один момент, який, зрештою, з українством вже не має нічого спільного. Як відомо, 5 липня 1943 р. генерал Сікорський згинув серед дуже таємничих обставин. Він сів у Гібральтарі до літака, щоб відлетіти ним до Лондону і за кілька хвилин літак упав в море, похоронивши Сікорського, його доньку, шефа штабу генерала Клімецького та всю залогу. Генерал Андерс, який висловлювався завжди про Сікорського з найбільшою пошаною і сантиментом, присвятив цій трагічній події в Гібральтарі буквально 12 рядків. Можна зрозуміти, чому Андерс, тісно зв'язаний з Англією, не вдавався в розгляд упертих поголосок, що смерть Сікорського не була випадковою, а сталася внаслідок того, що він став західним союзником невигідним. Андерс пережив Сікорського на 27 років, бо помер щойно 23.V. 1970 на 78 р. життя. Похоронили його з великою парадом, у приязності багатьох генералів усіх західних аль-

янтських держав і представників італійського уряду — на польському військовому цвинтарі на Монте Касіно — посеред кругло тисячі похоронених там його вояків. Андерс мав рацію, коли висловлював переконання, що якби жив Сікорський і займав провідне становище у польському екзильному уряді, то події пішли б іншим шляхом. Бо наступником Сікорського на становищі прем'єра став Станіслав Міколайчик, колишній „людовий” посол у Варшавському соймі з р.р. 1930-1935, який згодом пішов на компроміс з наставленим Москвою польським „народним” урядом і поїхав до Варшави, наслідуючи Винниченка, який теж їздив до Харкова, вірячи у можливість співпраці з большевиками для добра України. І так само, як Винниченко втікав з України, Міколайчик втік із „людової” Польщі, переконавшись у неможливості примирити західне розуміння демократії із московсько-комуністичним розумінням. До речі, автор цих рядків мав на цю тему довгі розмови з Міколайчиком у Вашингтоні і Нью Йорку, відвідуючи його разом із покійним д-ром Степаном Витвицьким, президентом УНР в екзилі. Міколайчик був уже знеможеною, огірченою, розчарованою людиною. У розмові на тему можливості

якоїсь спільної польсько - української антисовєтської декларації він тільки махнув рукою: „Мене вже й так вважають за зрадника і цькують, — чи хочете, щоб ще більше цькували та лаялись?!”

Покищо не народилися ще в українців і поляків Шарль де Голль і Конрад Аденауер, які розуміли, що навіть сторіччями плекана ворожнеча і ненависть мусять припинитись і зробити місце співпраці на спільному фронті, як цього вимагає історична konieczність.

1 Władysław Anders, „Bez ostatniego rozdziału”. Wspomnienia z lat 1939-1946. Wydanie drugie, przejrzone i poprawione. The Montgomeryshire Printing Co., Ltd. Newtown, Wales.

2 Jan Dąbski: „Pokój ryski”, Warszawa 1931. —

П. Н. Ольшанський, „Ризький мир”, Москва 1969.

3 Piotr S. Wandych: „Soviet-Polish Relations 1917-1924” — Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1969.

4 „Final Report”, Diplomatic Memoirs of Colonel Josef Beck, — New York, 1957.

5 Павло Шавель. „Шляхами 2-го польського корпусу”. „Вісті Комбатантів”, ч.ч. 2, 4 і 5-6, Нью Йорк-Торонто, 1972.

В ДОРОЗІ ДО „ОБІЦЯНОЇ ЗЕМЛІ”

Написав А. Драган

(У Р И В О К)

Був 1943-й рік. Європа горіла всіми вогнями Другої світової війни, Гітлер робив з людей мило, Сталін „спалював землю” і людське життя не варте було торби січки. Здавалося, що єдиним прагненням кожної людини було прожити ще бодай один день довше. А вже чи не найбільш трагічні дні своєї історії переживала Україна. В плюндруванні її землі та безпощадному винищуванні її населення чергувалися північні „старші брати” із західними „юберменшами” і виглядало, що вся ця світова м’ясо-рубка тільки і відбувалася за українську здобич.

У тому часі ми, себто Юрій Карманін і підписаний, вибралися в чудернацьку подорож до „обіцяної землі”. Правду сказавши, нам ніхто ніколи тієї чи будь-якої іншої землі не обіцяв. Ми сами собі її пообіцяли і трохи Мілько Мушинський, що був в Еспанії під час громадянської війни та оповідав нам про неї всілякі смалені

дуби, але ми й так йому не дуже вірили. Все ж таки вибрались туди з деякими надіями, що пощастить прислужитись добрій справі, що не сталося, та врятувати власну шкуру, що якимось чудом пощастило.

ПЕРЕДІСТОРІЯ НАШОЇ МІСЦІ

Усе має свої причини і цілі. Мала їх і наша ескапада до Еспанії. Почалося від того, що нам самим уже таки добре горіла земля під ногами. Карманін здезертирував з німецької армії, до якої його звербували на перекладача вже на початку війни, а я був своєрідним цивільним дезертиром і якщо з нас до того часу мила не зробили, то тільки тому, що пощастило викрутитись. Тоді бо більше, як коли, можна було говорити за народною приповідкою: „козак не той, що виграв, а той, що викрутився”. Але й викручуватись уже не було багато виглядів. Тому ми й видумали собі „місію до альянтів”, про яку знало

тільки кількоро людей: полковник Андрій Мельник, який наш плян апробував, Митрополит Андрій Шептицький, який дав нам своє благословення, та наші товариші Ярослав Гайвас і Мілько Мушинський, з якими ми говорили про подробиці.

Плян був — можна б сказати — писаний вилами на воді, бо все починалося від того „як пощастить“. Як пощастить — дістатись до Іспанії, як пощастить — відшукати колишніх знайомих Мушинського, як пощастить — використати їхні рекомендації та дістатись до тодішнього англійського амабасадора в Мадриді, Гор Беліши, з яким Мушинський зустрічався під час свого побуту в Іспанії, як пощастить — за його посередництвом і протекцією дістатись до альянтської головної квартири в Касабланці і там — як пощастить — пробувати здобути не тільки прихильність, а й практичну альянтську допомогу для нашого повстанського руху. Ми мали відкликатись на створену в Києві під головуванням проф. Величківського Всеукраїнську Національну Раду, а полковник Мельник, як і усі інші, з якими ми були в порозумінні, постійно попереджали й наголошували, щоб, Боже борони, в жадному разі навіть не згадувати про будь-які наші внутрішні суперечності і коли б нас про них питали, вияснювати, що це звичайні людські розбіжності поглядів, але всі одного прагнуть — волі і незалежності.

У половині того 1943-го року ми ще зустрілись з Гайвасом у помешканні мосі дружини Мирослави у Львові й опісля кожний з нас „іншим путем“ добрів до Берліну. Там ми ще мали останню зустріч з Мушинським, який допоміг нам поплутати наші біографії так, що не тільки ґештапо, але й святий Петро в небі чи сам люципер у пеклі не потрапили б їх розплутати. Це на те, щоб рятувати голови інших, якщо б нам поковзнулася нога і нас спіймали. Мушинський дав нам також ще кілька адрес „по дорозі“: полковника Афнера в Зарбрю-

кен, який мав допомогти нам перейти кордон до Франції, редактора Бойкова в Парижі, який мав постаратися про контакт з французькими повстанцями-макі, та інші. Все виглядало досить можливо, не тому, що так було, але ми мали тоді по 30 років і море було нам по коліна, а вигляди на те, щоб — так сказати б — патріотично врятувати власну шкуру, ще більше заохочували.

„ПФУЙ, КИЗЕ...“

З Мушинським ми відбули нашу зустріч при Кляйст вулиці і вона затягнулася до смерку. Тільки ми вийшли з будинку, як над цілим містом почалася така звичайна тоді в Берліні „серенада“ — суцільне виття сирен, що заповідали альянтський налет. Того вечора він, цей налет, був чи не найбільший за всі часи, щонайменше нам так здавалося. Ми вже не могли, чи радше не мали відваги йти до будь-якого сховку, отже посідали собі на сходи і чекали. Ми бачили, як могутні прожектори перехресними світлами супроводили на великій висоті альянтські літаки, дозкола літаків появлялися клубки диму з експльодованих куль німецької зенітної артилерії, а з літаків спалились, як град, альянтські розривні та запальні бомби, від яких все довкруги валилось і горіло. В тому часі ми обидва, як новітні нерони, сиділи на сходах будинку на Кляйстштрассе та злорадно милувались загибіллю столиці Третього Райху, бо нам самим уже було „все одно“.

Налет тривав добрих дві години і як він закінчився, а сирени відгуділи „відтривогу“, ми по руїнах почимичували на Ангальтер бангоф, який якимось чудом ще функціонував. Десь біля півночі ми таки виїхали в нашу дивовижну путь, попаливши за собою, правда, не мости, але все те, що нас ідентифікувало б.

Розклад європейських залізничних вагонів відомий. Здовж вагону по одному боці довгий перехід-коридор, а

по другому боці „сепаратки” для пасажирів. Наш велемудрий плян безпеки був такий: входимо до „сепаратки” приблизно в середині вагону. Один приміщується в сепаратці, а другий стоїть на коридорі і вважає, з якого боку надійде гештапо, щоб мати час і можливість втікати в другий бік. Але ми не передбачили, що гештапівці можуть рівночасно увійти до вагону з двох боків. Так сталося і тепер. Ми довго їхали і щойно доїжджаючи до Нюрнбергу, який також горів від альянтського налету, наш поїзд зупинився і до вагону з обидвох боків, після деякого часу, увійшли по двох гештапівців. Тількищо виїхали, і вже капут — думали ми собі, примістившись у сепаратці, заповненій подорожніми німцями. Одна з подорожніх, якась солідної конструкції фрав, зняла з горішньої полиці свій клунок, витягнула з нього свій віктунок, в цьому і спорий шмат сиру, що мабуть пам'ятав ще кайзера Вільгельма, такий сопух від нього рознісся по вагоні. Ми й не подумали про спасенну благодать того сопуху. В кожному разі, як гештапівці відкрили двері нашої сепаратки, то один відразу ж заткав собі ніс та зі словами: „Пфуй, кизе!” затріснув двері сепаратки, залишивши нас в ній напівмертвих зі страху.

„БЕРЕМО” ПЕРШИЙ КОРДОН

Дальше вже аж до Заарбрюкен заїхали ми без пригод вранці наступного дня. Але, тим самим поїздом, що ним їхали ми, їхала правдоподібно і якась нацистська знать. В кожному разі, як поїзд зупинився на станції, то на когось очікували численні відділи „Гітлерюгенд” з прапорами і бубнами, від гомону яких у вухах лящало. На нас ніхто не звертав уваги, бо все уніформоване товпилось біля того, якому бубнили.

Ми без пригод добилися до помешкання полковника Афнера, який вже був поінформований про нашу ескападу. Він зразу і поінформував нас про плян переходу німецько-францу-

зького кордону, чи того, що з того кордону ще могло залишитись після німецького наїзду й окупації Франції. А плян був такий: пізно ввечорі ми мали перейти до Франції біля одної фабрики, опісля піти раз вліво, раз вправо і ще як там, аж дійдемо до містка через річку, сховатись під той місток і ждати, аж по ньому йтиме людина, підсвистуючи мелодію „Вставай же сивий коню мій...” Він має дальше нами заопікуватись.

Ми все виконали „по пляну” і ждали під містком в мокляку може яких дві години і таки не діждались заповідженого зв'язкового. Як терпець увірвався, ми видряпались з мокляків з-під містка і почимчикували до недалечкого ліска, що зарисовувався в нічному сумерку. Але виявилось, що це був цвинтар, отже ще ліпше, бо небіжчиків вночі не ховають і в тій порі по цвинтарі ніхто з живих не проходиться. Полягали ми собі між гробами, але заснути дасть Біг. Не тому, що на цвинтарі, але саме в тій порі опадали з дерев каштани і гуркіт того падіння видавався нам не менш приголомшуючим, ніж розрив бомб у Берліні.

Наша перша невдача із зв'язковим на мості започаткувала цілий ланцюг тих невдач, що в результаті, замість завести нас до альянтської головної квартири в Касаблянці, завели нас на весь дальший час війни насамперед до в'язниці й опісля до концентраційного табору в Іспанії.

„НЕ КОМПРА ПА”

„Не компра па” — не розумію — це була перша фраза, яку ми у Франції почули й опісля найбільше її чули й самі нею користувались, додавши до того ще „Мерсі боку”.

Провівши нічку на цвинтарі, обсмарувавшись і цілком понівечивши наші одяги нічлігом між гробами, ми вранці пошкандибали до першої оселі, яку побачили, цілком не маючи певності по якому вона боці кордону. В містечку вже був рух, головню багато

жінок швендялись з баньками, мабуть вибравшись купити молока. В кожному разі ми підступили до першої зустрічної та почали німецькою мовою питати про адресу, яку нам дав полковник Афнер в Заарбрюкен та на якій ми мали, за відповідну кількість франків, дістати фальшиві французькі документи і карточки „тікети” на харчі, очевидно також фальшиві. У відповідь почули: „Не компра па”, хоча, відьма, нас цілком певно розуміла. Те саме повторилося з другою, третьою і, мабуть, десятою. Не було іншої ради, треба було самим якось промишляти. А тут вже і поліції повно, слава Богу, тільки французької.

Ми мандрували якоюсь дорогою, орієнтуючись на захід та в надії, що доберемось до якоїсь публічної комунікації, автобусу чи залізниці. І знову нас заманив якийсь проклятутий лісок. Лісом таки безпечніше, а в додатку ми вже позаростали, треба було підголнитись. Знайшли кусень якоїсь калабані та почали привертати собі цивілізований вигляд, як нас відкрили пастушки та вчинили вереск. Ми „не компра па”, але „діяболь” чи якийсь інше подібне до чорта слово таки зрозуміли. Бігом і ходом, до рогами і навшаня, ми таки добились до містечка із залізничною зупинкою. З купном білетів до Парижу не було проблеми. Витягнули один з найбільших французьких банкнотів, що ними забезпечив нас полковник Афнер, щоб не треба було рахувати вимаганої суми, сказали: „Парі”, і білет та здача були в руці. Та що з того, як при вході на перон стояло двох гештапівців. Ми викомбінували так, щоб увійти на перон, як уже заїде поїзд — він же не міг в такій Піпідівці довго стояти — і тоді спробуємо.

І спробували! Ми не мали жадних клунків чи валіз, тільки шкіряні чечки під пахвою. Мабуть ще ніхто в світі з таким „багажем” не виправлявся в таку дорогу. Поїзд з гуркотом заїхав, а ми со страхом і трепе-

том пустились, як на заріз, на перон. Карманін перейшов без пригоди. Можливо тому, що він бльондин і його могли „взяти” за німця. Але мене страшна рука таки притримала. Не знаю, яким чудом я тоді на місці не впав трупом зі страху. В кожному разі, німачисько французькою мовою кілька хвилин щось до мене мовив, але я, очфідно, цілком „не компра па”. Можливо, що це був інстинкт самозбереження, може ласка Божя, в кожному разі, як німець скінчив свою мову та, очевидно, очікував на мою відповідь, я без надуми, якось відрухово, мабуть навіть не здаючи собі справи про те, що говорю, просялябізував по-німецьки: „Лас кенnten Зі ругіг дойч заген”, — „ви могли це спокійно сказати по-німецьки”. Німець якось здивовано, але з усмішкою пустив мою руку і я натів неживий дійшов до вагону, через вікно якого з таким же страхом і трепетом виглядав Карманін...

Так то почалася наша мандрівка до „обіцяної землі”, яка тривала понад два місяці, сповнена всілякими однаково страшними, як і комічними пригодами. Щойно в половині грудня того 1943-го року, завдяки нашим землякам та їх зв'язкам з французькими повстанцями-„макі” і разом з деякими з них та з двома альянтськими шпигунами нам пощастило майже дослівно перелізти французько-іспанський кордон чи не на найвищому шпилі скelistих Піренеїв. Але доля собі зажартувала: саме в тій іспанській „обіцяній землі”, як нам здавалося, що ми вже „на гладкій дорозі”, ми — можна б сказати — поламали колеса і до кінця війни просиділи на переміну в іспанській в'язниці у Памплоні, яка цілком певно пам'ятає ще середньовічну інквізицію, та в концентраційнім „депозиті” в Міранді над Ебром, при вході до якого привітав нас багатомовно величезний напис на залізних воротах: „Тодо про ля патрія!” - все для батьківщини!

ФІЛОСОФІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ В ТВОРЧОСТІ ШЕВЧЕНКА

Написав Володимир Янів

Величне у своєму неповторному трагізмі та постійнім драматичнім напруженні життя Тараса можна б найзв'язніше і одночасно найпластичніше визначити, як далекий шлях від кріпака до пророка: від кріпака, що сиротиною, босоніж, „без свити й без хліба”, в „ряднині” „малими ногами” проблукав рідну Звенигородщину, шукаючи із ненасиченою цікавістю за синіми обріями стовпів, які підпирали небо, чи глядячи із незаспокоєною тугою за людьми, щоб „добру навчили”. До пророка, що, ставлячи на сторожі своїх німих братів закутих віще слово, вказував їм нехитро мету справедливого національного й соціального ладу й етично-релігійного добра. Якщо до цього ще пригадати, що Шевченко не проповідував, але давав приклад і що він за це не вагався платити найвищої ціни — свободи й життя — за друзів своїх, а ще вищої ціни — власної душі — за Ук-

раїну, якщо пригадати, що він постійно терпів, але ніколи не жалував своєї особистої жертви, — або, сказати його таки словами, що „він карався, мучився, але не каюся”, — то все те вияснює його виняткове місце в історії України, яку він поручав тим більше любити, чим більше було грізне, чим більше люте було врем'я і чим важчі мінuti доводилося переживати.

Але сьогодні Шевченко вже не тільки в пантеоні своєї Батьківщини: сьогодні це вже не наша тільки мрія, що він не лише наш, не лише український: він у тріумфальному поході перейшов увесь світ, його пам'ятники стали чи незабаром стануть у столицях наймогутніших держав, його йменням хрестять вулиці, площі та парки. Він задумано сів перед парламентом Вінніпегу, зайшов до столиці землі Вашингтона, якого поважав, і ждав для нас рідного його послідовника „з новим і праведним законом. Він замандрував на Південну Півкулю — до Куритиби в бразилійській Парані, чи до Буенос Айресу в Аргентині. Він в одному із світових осередків у Римі і у невеликому провінційному місті Тулузі. Його прізвищем названий сквер у Парижі, що довгі десятиліття уважався столицею світу.

Чи не пора подумати, щоб також українська громада у Мюнхені подбала про свій пам'ятник, зокрема, коли в нас щораз більше українських острівців серед баварського мо-

ря, як от церковна площа, інтернат для молоді, наше нове приміщення УВУ, в якому ми оце відзначаємо 160-ліття народин Тараса з нагоди нового семестру. Коли це тут у авлі наш перший прилюдний виступ, то може навіть було б добре призадуматися над відповідною постановою, до здійснення якої потім будемо прямувати.

Ще рік, ще два, чи може десятиліття і над пам'ятниками Тараса у широкому світі заходитиме сонце, як ніколи біля них не промине радісна весна із квітами та зеленню. Він — присутній у наших серцях, живий у наших душах — буде скрізь завдяки нам — українським скитальцям, що розпорошилися по чужині тому, що були вірні його Заповітові, який довіку нагадуватиме наш священний обов'язок не спочити, доки не будуть розірвані кайдани!

Мимоволі сповняє гордість цілу істоту кожного учасника всіх наших святочних актів чи урочистих академій, кожного найскромнішого шанувального вечора, коли усвідомлюємо ці факти. І, не здружуючи в собі того виправданого почуття гордості, чи радості із відчуття виконаного обов'язку, ми мусимо вернутися думкою безпосередньо до того, Чис ім'я згромадило нас сьогодні, як збиразо нас учора й кликатиме завтра! Ми мусимо запитати, що було в Ньому такого, що рішило про світове значення кріпака поневоленого народу?

Шевченко більше, ніж будь-хто з українців, поет народний — і, зрештою, було б важко з цього погляду шукати якихось аналогій у інших народів. Коли він з одного боку найвірніше відбив у своїй творчості найглибші прагнення мільйонів („мертвих і живих), вплинув він одночасно на психічну формацію наступних — „ненароджених”. Тому немає і не може бути розуміння Шевченкової поезії, — чи, ширше, Шевченкової постаті без знання української духовості, — так, як виросла вона тисячоліттями із оточення, — із „генію

льоці”, з української землі, межеве положення якої „на грані двох світів” так влучно схопив великий Мазепа у широко відомій пісні: „Ой, біда-біда тій чайці небозі, що вивела діток своїх при битій дорозі!”

Алеж саме у тій народності Шевченка, одночасно початок і джерело його світового значення, бо треба вчутися в те, що це таке Україна. Це ж тут, у нашій Батьківщині, перехрещувалися духові впливи двох культурних центрів — Візантії та Риму, — це ж через Україну йшли століттями найвідоміші торговельні шляхи із варяг у греки чи із Заходу на Схід — на Каспій і поза Каспій до екзотичної Індії, що давало багатство й силу, що золотило бані храмів, а серця сповнювало радістю успіху чи перемоги. Але, одночасно, через ту саму Україну — через країну на перехресті шляхів — продиралися кочові орди, яким не було чиста і які нищили за день чи ніч набуте десятиліттями важкою працею та впертою запопадливістю добро, а одночасно залишали кожен раз знищення, смерть та руїну. Це відгомном тієї „межовості” України в географічно-територіальному розумінні і послідовно також в історичному розумінні не раз прозвучать у Шевченка описи, як то „москалі, орда, ляхи — бились з козаками” — місця, які іноді переходять у форму питання: „За що боролись ми з ляхами? — За що ми різались з ордами? — За що скородили списами московські ребра?” Іноді ця беззахисність „часноток при битій дорозі” розвинута ширше й трагічніше, як в тому місці із „Гайдамаків”, коли Шевченко у мистецький спосіб наголошує постійність стану непевності й страху:

*Минають дні, минає літо,
А Україна, знай, горить:
По селах плазуть голі діти,
Батьків немає... Шелестить
Пожовкле листя по діброві,
Гуляють жмари, сонце спить:
Ніде не гуть людської мови;*

*Звір тільки вие — йде в село,
Де гує трупи.*

Від пролітої крави чорніє „зелене поле”, яке вправді за рік чи два покривається новою травою, але трупи, які його вкрили „на чотири милі”, не встануть — не воскреснуть. Колись за Шевченка розкопували високі могили, свідків давньої слави, — сьогодні руйнують храми, горять архіви, Видубицький монастир, а ті, що кайданами міняються, оплюгавлюють навіть роковини Пророка, — глумляться над його пам'яттю, фальшуючи його погляди, змінюючи цитати чи вкладаючи в них ехидну інтерпретацію.

Вчуваючися в понурий настрій територіальної чи історичної межовості, ми зразу ж такі усвідомлюємо „межові ситуації” сучасної філософії, які одночасно так нагадують таємних грізних вершників Апокаліпси з їх зловісними віщуваннями: терпіння, війни, голод, пошесті, вину та кару, смерть і повну загибель, межові ситуації, які, ставлячи під сумнів варгість простого існування — голого, постійно загроженого життя, приводять нас до філософичної застаниви та до напруженого шукання справжнього змісту життя.

З трагедій й болю землі на перехрестях шляхів народжується духовна постава цілого народу і неперевершена величина його Пророка.

Уважливе студіювання Кобзаря родить такі переконання, що це просто книга межових ситуацій, — між життям і смертю, — між буттям і пусткою чи ніщоттю — книга, сповнена космічного жаху та болю, яка призводить нас до бажання перемогти жах і навіть смерть глибшим розумінням життя та вічною дією, що завершується безсмертям.

Шевченко був сучасником Кіркегора — відомого засновника філософичного напрямку екзистенціалізму, але навряд чи він міг читати його твори, — до свого розвитку екзистенціалізм дійшов щойно за наших

*Тарас Шевченко
Дереворит Олени Кульгицької*

днів, отже через півстоліття, а то й більше після смерті Шевченка, так, що про впливи чи запозичення й мови бути не може. Коли ж ми, проте, знаходимо спільні філософичні мотиви, то це тільки доказ, наскільки межове положення України — породжуючи межові ситуації — предестинувало, скеровувало її синів до застанови, до рефлексії, до філософичної призадуми про найглибшу істоту буття, — це тільки доказ геніальної інтуїції Шевченка. Виславши із локом матері - кріпачки ввесь біль Батьківщини, він зумів геніально перелити його на папір, і зробив це з тим більшим мистецтвом та силою, що його особисте життя це також одна суцільна межова ситуація. Недарма один із коментаторів Шевченкової творчості підрахував, що поет, проживши 47 літ життя, вольною людиною був ледве 9 років, а треба усвідомити, що 10 літ його заслання це була постійна межа між життям і смертю. Таким чином — Шевченко пророк та поет був одночасно глибоким мислителем - філософом. Тому ми не здивуємося, коли в нарисах

Чижевського із „Історії філософії”, знайдемо також характеристику творчості поета. Інша річ, що з цього погляду поезія Тараса ще дуже мало досліджена і було б — незаперечно — одним із завдань української науки звернути саме на цю проблему увагу.

З цього погляду із поширенням дослідів шевченкознавства чи не на перший план висувається питання аналізи філософської проблеми „вини та карі”, як одної із центральних проблем „межових ситуацій” — ситуацій на грані між життям та смертю. Можна заздалегідь сказати, що ця проблема червоною ниткою в’ється почерез цілий „Кобзар”; зрештою, саме у „вини та карі” сплітаються в одно в Шевченковому на світленні чи не всі інші межові ситуації, зокрема терпіння та смерть.

Проблема вини та карі вже в раннього Шевченка насамперед в особистих трагедіях зведених українських дівчат, чия доля так дуже хвилювала поета, що його малюнок Катерини чи Наймички витискав десятиліттями сльози з очей слухачів. Алеж сила Шевченка, що він бачить глибше, що це не дівчина завинила, але що вона стала жертвою соціальних чи національних умов в Україні. Коли Катерина карається за те, що повірила чужинцеві - москалеві, який ошурих її та покинув, тоді непокірливості Марину силою забирають до панської палати, де вона — боронячи своєї честі — запалює хату, в якій згоряє зарізаний нею її кат. Алеж сама вона не витримує нервового напруження — божеволіє і з матір’ю біжить у студінь степу, де обидві замерзають.

Як у іншому випадку п’яний паннич хотів гратися з найкращою дівчиною в селі й ніхто не відважився її рятувати, наймолодший проколов його вилами і сам пішов на заслання. А за ним пішла добровільно дівчина, хоч вона любила іншого й за іншого мала виходити заміж. Чи ж диво, що такі випадки приводили до того, що скривджені ставали самі злочин-

цями, як у випадку варнака, що, мстачися за ганьбу своєї судженої, зібрав ватагу хлопців та повбивав не тільки безпосередніх винуватців, але й „різав все, що паном звалось”, розпинав „панянок білолицих” на конях та пускав у степ, доки не глянув на золотoverxі храми Києва, і тоді пішов за гомоном дзвонів, щоб розкаятися. Де тут вина, де кара? І як одна вина — панської сваволі — викликає другу: помсти! І де тут особисте, а де загальне? І цей сплет особистого та загального ще виразніший у картині, що могла б стати поряд із клясичними прикладами людського горя: Лицар - козак — вже сам „стар і немоцен” — висилася все, що має найдорожче — трьох синів у козацький табір для найпочеснішої — воєнної — служби народові, а сам залишається з нелітньою донею. На село наїхали колонізатори: польські драгуни із розпусними ксьондзами і відібрали дитину в батька та замкнулися із нею у клуні. Козак з чурою „соломи в сіни наносили, а клуню запалили, — не встануть прокляті оп’ять дітей козачих мордувать: усі до одного згоріли, і Прися бідная моя згоріла з клятими”. Сам батько пішов за синами до козаків, і незабаром всі згинули у зударі з ворогами. Над ними виросла могила із трьома сотнями лицарів. Це є ті малюнки подій, які доводять до реакції в обороні людської гідності, що з рідкою силою проявилось у проповіді благочинного із „Гайдамаків”:

„Не дайте, матері, не дайте

В руках у ката пропадать.

Од Конашевича і досі

Пожар не гасне, люди мруть,

Конають в тюрмах — голі, босі . . .

Діти нехрещені ростуть,

Козацькі діти, а дівзата —

Землі козацької краса

У ляха в’яне, як перш мати,

І непокрита коса

Стидом зігеться; карі оги

в неволі гаснуть; розкувать

Козак сестру свою не хоже,

Тарас Шевченко — посередині в шанці — в колі своїх приятелів і знайомих у Петербурзі

*Сам не соромиться конать
в ярмі, у ляха... Горе, горе!
Молітесь, діти! Страшний суд
Ляхи в Україну несуть,
І заридують горні гори!..."*

Які були наслідки Гайдамащини, знаємо, — хіба можемо пригадати один із вершинних моментів гніву, що вилився у вбивстві Гонтою власних дітей, при чому він сам має почуття, що то не він вбиває, — але „присяга”, сплет обставин, — чи старовинна - антична - фатальна „мой-ра”... І він заздалегідь знає, що більше йому життя не буде, — і що на нього в свою чергу прийде кара за його вину, алеж насправді: чия вина? за що кара?... де тут особисте, а де загальне?

Приклади можна б множити, але сказаного досить, щоб зрозуміти, наскільки цей нагромаджений біль, ро-

зпач чи жах в сумі приводять до застанови, до філософської постави. Вже таки „Гайдамаки” молодого ще тоді Шевченка починалися від такої рефлексії:

*„Все йде, все минає, — і краю немає...
Куди ж воно ділось, відкілля взялось?
І дурень, і мудрий нізого не знає:
Живе... умирає... Одно зацвіло,
А друге зав'яло, навіки зав'яло.
І листя пожовкле вітри рознесли.
А сонечко втане, як перше вставало,
І зорі червоні, як перше пилили,
Попливуть і потім”.*

Згодом уже вповні дозрілий Шевченко на засланні вернеться до того питання:

*„На що нас мати привела?
Чи для добра, чи то для зла?
На що живем, зого бажаєм,*

*І не дізнавшись --- умираєм
І покидаємо діла!"*

І, переходячи від загального до
одиночного, Шевченко питається
про призначення одиниці і про своє
власне призначення, про своє зав-
дання, про ціль свого життя, свою
функцію, своє завдання чи післан-
ництво:

*„Які ж мене, мій Боже милий,
Діла осудять на землі?
Бодай ті діти не росли,
Тебе Святого не гнівили,
Що у неволі народились,
І стид на Тебе понесли!"*

І тут зразу ж при питанні маємо
вже зарисовану і ясну відповідь: ко-
ли ціла поезія Шевченка є поезією
бунту проти неправди й зла, як вони
виявилися у проблемі вини та кари,
так він одночасно у відповіді на свою
філософську рефлексію ставить на
всю ширину картину людини, як
борця за правду і свободу. І коли я
згадав про те, що Шевченка можна
аналізувати з погляду філософії, то
зокрема його поезія має свою ціну
для філософської антропології, тобто
для науки про людину й її місце у
світі. Всі гасла великої французької
революції, що позначилися на цілій
модерній добі, звучать в мистецькій
формі у віпних словах нашого Про-
рока. Невольа, як протиставлення
славетної „Ліберте", за яку пролило-
ся стільки крові, — невольа для лю-
дини це стид, як ми це перед хви-
линою чули. Пригадаймо подібне мі-
сце молитви із „Гамалії", коли коза-
ки у неволі турбуються, що „сором
тут, і сором там -- вставать з чужої
домовини" чи приходить на правед-
ний суд з руками у залізах. В перес-
піві Псалму кається ще раз, що
„срамотою" покрив Господь своїх
людей, коли віддав їх ворогам прок-
лятим, на сміх людям, в наругу су-
сідам:

*"І всякий день перед нами
Стид наш перед нами."*

*Окрадені — замузені,
В путах умираєм,
Не молимося гужим богам,
А Тебе благаєм:
Поможи нам, ізбави нас
Вражої наруги"*

Тому для Шевченка киргизи ще -
сливіші від нас, — вони бідні та убо-
гі, вони голі, алеж на волі моляться
Богу! І тому та пошана до всіх, хто
бореться за волю, зокрема до лицарів
великих — Богом не забутих, во-
лелюбного Кавказу.

А поруч свободи, як ідеал у Шев-
ченка, братерство. Це в „Посланні"
кличе він обняти найменшого брата,
це за псальмами повторює він, щоб
„з братом добрим добро певне по-
жить, не ділити!" Братами є для нього
всі його друзі із процесу, і до брат-
ньої любови закликає він їх напере-
додні заслання. І найгарячіше бажає
він того дня, щоб не стало „врага й
супостата", а щоб „був син і була ма-
ти", бо тоді будуть справжні люди на
землі.

З не меншою пластичністю в нього
третій ідеал — ідеал рівності.

Він докоряє:

*„Доколі будете стяжати
І кров невинну розливати
Людей убогих, а багатим
Судом лукавим помагати?
Вдові убогій допоможіте,
Не осудіте сироти
І виведіть із тісноти
На волю тихих!"*

Згодом він цю думку розвине ще
виразніше:

*„Дарі — раби однакові
Сини перед Богом.
І ви вмерете, як і князь ваш,
І ваш раб убогий."*

І, зокрема, рівні всі лицарі в мо-
гили:

*„Тут пана немає!
Усі ми однако на волі жили,*

*Олександр Архипенко: Погруддя Т. Шевченка
(На пам'ятнику Т. Шевченкові на оселі
УНСоюзу на Союзівці)*

*Усі ми однако за волю лягли,
Усі ми і встанем!"*

Всі ті ідеали повноцінної людини спливаються разом у правдивому відчутті людської гідності, як своєрідної синтези вартостей. І, нагадуючи про гідність, Шевченко вертається до відомої картини св. Письма про людину, сотворену на Божу подобу. Вішуючи з євангельським патосом словами Євангелії страшний суд в Україні для всіх негідників та перестерігаючи перед ним людей без гідності, поет наголошує: „Образ Божий багом не скверніте!" І тому його священний гнів звертається насамперед проти всіх тих, хто гідність затратив, проти всіх „донощиків та фарисеїв у мережаній лібреї", які не вміють стати за правду і свободу! Бо врешті-решт, як дуже правильно — вже напередодні своєї смерті він стверджує:

*„Якби то, думаю, якби
Не похилилися раби,
То не стояло б над Невою
Оцих осквернених палат,
Була б сестра і був би брат,
А то нема тепер нікого!"*

Цей брак особистої гідності веде її до рабства, а весь нарід до неволі! І тому така полум'яна апотеоза прикованого до скали й тортурованого, але неприборканого, незмінно гордого Прометея, як вічного ідеалу людства у його змаганнях та поривах. І тому в боротьбі за повноцінну людину Шевченко наш, але він теж загальнолюдський — і вічно живий та всюдиприсутній. Тому перед ним схиляються в пошані чола земляків та чужинців!

Зрозуміти його, вистудіювати, не пропускаючи ніже титли, ні коми, проаналізувати й представити світові у повній величині — це чергове завдання нашої еміграції після того, як вона зуміла добути для нього міс-

це на вулицях, площах і скверах світових столиць і провінційних містечках. Тепер маємо здобути для Кріпака, що став пророком, місце в серцях усіх, для кого дорогі ідеали Правди, Добра й Справедливості, за якими так тужив Шевченко на засланні, коли казав:

*Думи душу осідають
І канають сльози,
І хожеється сповідатись,
Серце розповити;
І хожеється, Боже милий,
Як хожеється жити,
І любити Твою правду,
І весь світ обняти!"*

І це наближення Шевченкової правди для цілого людства — це наша місія, якщо хочемо бути гідними поета, що ще більше від неволі боявся сну на волі, який приводить людину до того, що вона й сама не знає, чи жила, чи загинула. Не спати нам, ні тут, у Мюнхені, ні будь де: в Парижі, Нью Йорку, Буенос Айрессі чи в Сиднеї.

Якщо цей динамізм справді сповнить кожного українця, якщо ми на чужині не забудемо нашого рідного Єрусалиму, якщо „наш язик не оніміє, не всохне лукавий", тоді ми і на наших „вавилонських ріках" сучасного вигнання зможемо заспівати веселу пісню перемоги, що ми серцем жили, що ми людей любили і задля тої любови готові були за Шевченком світ запалити, щоб врешті на волі помолитися невольничі діти, — невольничі діти України і діти всіх поневолених народів, які стануть на сторожі нового братерства та нової слави, — слави, що буде:

*„Без золота, без каменю
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа Слово!"*

УКРАЇНЬКА КНИЖКА В ДІЯСПОРІ

Написав Богдан Кравців

Про українську книжку, її роль і завдання, зокрема сьогодні в умовах діаспори — українського розсіяння в усьому світі — сказано й написано вже багато. Чимало важливих для її значення аспектів і моментів унагледнили і підкреслили влаштовувані в Чикаго в днях 1-3 листопада 1974 під патронатом і при співучасті таких близьких, скажім, кровно заінтересованих у розвитку, збереженні і культі книжки установ, як Об'єднання Українців Америки „Самопоміч“, Український Книжковий Центр Америки, Український Літературний Фонд та Товариство Українських Бібліотекарів. Вже самі ці назви символізують і репрезентують усі найважливіші для існування й розвитку книжки громадські кола — літераторів — авторів і творців книжки, її видавців і пропагаторів, тих, що становлять базу її поширення — відборців і споживачів і тих, що працюють для її збереження.

Водночас із цим, влаштовані в Чикаго Дні Української Книжки із зорганізованою в їх рамках імпрезантною

виставкою української еміграційної книжкової продукції були достойним і разом із цим актуальним і реальним відзначенням великої пропам'ятної дати в історії української культури — чотирьох сторіч українського книгодрукування, чотиристаріччя виникнення, постанови й утвердження українського друку на землях України, появи надрукованого 1574 року Іваном Федоровичем „Апостола“ і його ж „Букваря“ у Львові. Днями Української Книжки і зокрема влаштовуваними в їх рамках виставками зразків сучасної української книжкової продукції засвідчуємо не тільки нашу історичну свідомість — пам'ять про те, що було й лягло в основу нашої духовості, але й факт, що ми продовжуємо й реалізуємо передані нам першими друкарями й видавцями України традиції і заповіді.

З ювілеями в нас пов'язані часто пишномовні декларації, славослів'я й заяви, чи й навіть такі звичайні сьогодні за совєтськими зразками обіцянки — „виконати й перевиконати“. Протеж, мені здається й погодяться

в цьому напевно зо мною ініціатори та учасники Днів Української Книжки, що найкращим відзначенням великих дат є реальні діла, здійснення конкретних завдань. І тому ж до таких завдань варто обмежитися в цій статті.

Найперше кілька пригадок — звідки ми вийшли, як починалася, як поставала українська книжка в діаспорі, в українських поселеннях світу поза межами України й українських земель у границях інших східноєвропейських держав.

З вибухом Другої світової війни й окупацією західно-українських земель військами СРСР й першим великим ісходом українців з цих земель український видавничий рух зосередився головним чином на території т.зв. Велико-Німеччини, що охоплювала не тільки корінно-німецькі землі, але й т.зв. Протекторат Чехії й Моравії і т.зв. Ген. Губернію (Польщу). Головними осередками української видавничої продукції стали: Краків — з Українським Видавництвом, Прага — з В-вом „Пробоем“, з видавництвами УВУ, УТГІ, Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова, „Пробоем“, „Колос“, Ю. Тищенко й іншими, Берлін з В-вом Українського Наукового Інституту, УНО („Український Вістник“) і „Голос“. Згідно з бібліографією українських книжкових видань у Велико-Німеччині Богдана Романенчука (Львів-Краків: Українське Видавництво, 1942), в часі від вересня 1939 року до грудня 1942 року на згаданих вище теренах появилось 524 книжкових видань (книжок і брошур). Книжкова продукція Українського Видавництва й берлінських та пражських видавництв дальших воєнних — 1943-1945 — років бібліографічно не охоплена: немає ні їх реєстру, ні хочби їх огляду.

Ще численніша й багатша книжкова продукція перших шести повоєнних років 1945-1950, другого великого українського ісходу вже з усіх земель України. За підрахунком передчасно згаслого в Торонті, 1974 року

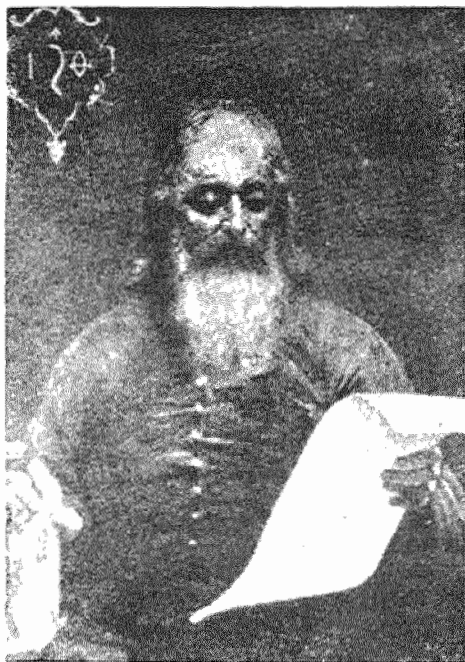
невтомного українського бібліографа Івана Лучкова у самих тільки країнах Західної Європи (поза залізною куртеною), без заокеанських країн, появилось 2104 книжок і брошур (в тому числі 96 чужими мовами), між ними 577 на суспільні теми, 557 з літератури і літературознавства, 295 релігія, 172 з історії і географії, 148 загальних праць, 122 з мистецтва і спорту, 102 прикладні знання, 98 мовознавство і 33 стислі знання. Складена І. Лучковим бібліографія видань цього періоду досі не опублікована. Немає теж якогось монографічного огляду книжкової продукції й усіх видавничих досягнень в тому часі. Якою багатою й різномодною була видавнича активність українських втікачів у цьому періоді, показала влаштована в травні цього року Гарвардським Українським Науковим Інститутом у бібліотеці Вайденера в Гарвардському Університеті (і повторена під час Гарвардських Літніх Курсів в липні-серпні цього ж року) виставка видань і праць й інших пам'яток української активності в таборах Ді-Пі. Не тільки для чужинців, але і для багатьох українців, навіть із тих, що самі перебували в таборах Ді-Пі ця виставка була справжньою несподіванкою — ревелациєю про те, скільки тоді — у важких переселенчих умовах і мізерними засобами — було зроблено.

Надто мало місця й часу на те, щоб творити картину того, що прийшло потім — сутужної й повільної віднови українського видавничого процесу, дальшого походу української книжки на нових місцях поселення — здебільша в ЗСА, в Канаді, Аргентині й Австралії, не згадуючи про Європу, в окремих країнах якої видавниче життя також не загло, хоч і якими важкими, і, здавалося, безвиглядними були тут — зокрема в ЗСА, — ці перші початки книжкового відродження. Видати книжку для письменника чи працю для науковця було в 1949-1952 роках просто не раз нездійсненною мрією. Книжкові появи

рахувалися одиницями і доходили в тих і найближчих роках щонайбільше до кільканадцяти. Протеж усі ці початкові труднощі були переможені й українська книжкова продукція і в ЗСА і в інших країнах діаспори почала постійно рости.

Протеж і в цьому, як і в багатьох інших відношеннях, заіснувало одне велике, але дуже серйозне недотягнення. При всіх досягненнях окремих видавництв — і громадських і приватних — ми й досі не маємо осередка, який би всю цю — ще не надто численну продукцію реєстрував і вивчав. Не подбали про це ні українські наукові установи, ні громадські центри такі, як УККА, ні забезпечені Союзи — і то в той час, як спромоглися на такі огляди й показники і поляки, і росіяни й інші національні спільноти у ЗСА. Єдино в Канаді, заходами канадійської УВАН і зокрема проф. Ярослава Рудницького був започаткований з 1953 року бібліографічний щорічник „Україніка Канадіяна”, упорядники якого зареєстрували кожного року українські книжки і брошури, як теж україніку іншими мовами, що появлялися на терені Канади. На основі цих щорічників можна встановити, що появилосся в 1953-1972 роках, тобто за 20 років у Канаді 1463 книжок і брошур. На цій основі можна б започаткувати уже критичний бібліографічний огляд усієї канадійської україніки.

На жаль, у ЗСА з їх найчисленнішою і найбагатшою в засоби громадою, ми й досі не спромоглися ні на загальну бібліографію усієї книжкової продукції в діаспорі, ні навіть на окремі щорічні реєстри цієї продукції в ЗСА. Єдиною зреалізованою спробою загальної бібліографії українських книжкових видань поза межами УССР був складений Осипом Данком і Мирославом Лабунькою й виданий 1960 року УВАН у Нью Йорку „Річник української бібліографії 1957”, що в ньому зареєстровано 275 книжок і брошур, між ними 202 українською й решта іншими мовами.

*Іван Федорович
— основоположник українського
книгодрукування*

Складений покійним І. Лучковим „Річник української бібліографії 1961” залишився неопублікований (рукописна копія зберігається в бібліотеці автора цієї статті). В цьому річнику зареєстровано 473 назви (в тому числі 376 українською і 97 іншими мовами) — не тільки книжок і брошур і нот, але також каталогів мистецьких вистав, книгарень тощо, як і не раз програм різних урочистостей і концертів. Опрацював, мабуть, І. Лучків річники бібліографії українських еміграційних видань також і за інші роки, алеж залишилися вони невиданими. Реєстрована автором цієї статті з 1960 року в роках його праці у „Свободі” поточна книжкова продукція (надсланих до редакції видань) була публікована до кінця 1973 р. п.н. „З нових видань” в літературних додатках „Свободи”. Доповнивши ці реєстри даними про надслані видавництвами й авторами

видання до Бібліотеки НТШ у Сарселі (публіковані у „Вістях із Сарселю”) та до Української Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі (публіковані в „Інформаційному Бюлетені” цієї ж бібліотеки), можна приблизно встановити, що в 1970 році було виданих 252 книжок і брошур, в 1971 — 237, в 1972 — 207 і в 1973 — 193. Протеж, охоплюють ці реєстри щонайбільше яких 60 відсотків усієї української книжкової продукції в діаспорі.

Набагато більше пощастило українським періодичним виданням — українській еміграційній пресі. Заходами і в рамках діяльності очолюваного проф. Леонідом Бачинським Українського Музею-Архіву у Клівленді появляється постійно, почавши з 1966 року „Бібліографічний показчик української преси поза межами України”, складений невтомним у цій ділянці співробітником Музею д-ром Олександром Фединським. Досі появилася чотири таких показчики: за 1966, 1967, 1968/69 і 1970/71 роки.

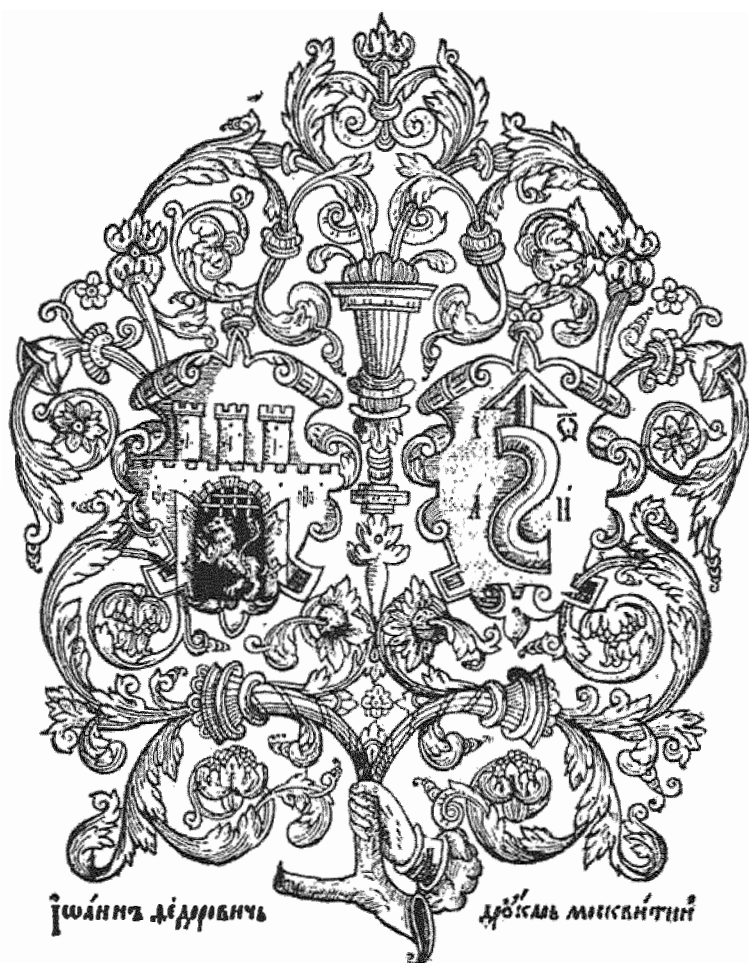
Якщо йде про самі ЗСА, то ми не маємо досі не тільки реєстрів усього того, що було видане українськими видавництвами, книгарнями й окремими особами тут від початків українського поселення (бібліографічний огляд календарів і книжкових видань Руського (згодом Українського) Народного Союзу, починаючи з 1896 року, був складений мною й він охоплював за 1896-1949 роки 40 календарів і 165 книжкових видань; бібліографію українських видань у Клівленді склав Леонід Бачинський), але й навіть поточної бібліографії за окремі роки. Єдиним в цьому відношенні був невеликий показчик С. Чарторийського „Ucrainica Americana” за 1956 рік з 74 позиціями.

Беручи до уваги такий стан, треба думати, що одним із перших і невідкладних завдань мало б бути створення стосовного осередку, що реєстрував би й публікував дані про поточну книжкову продукцію не тільки у ЗСА, але й у всій діаспорі, також і в Канаді, тим більше, що видавання запо-

чаткованого і веденого протягом 20 років проф. Я. Рудницьким щорічника „Ucrainica Canadiana” з 1973 року припинено. Є деякі вигляди, що таким осередком стане книгозбірня чи й відповідна секція Гарвардського Українського Наукового Інституту, бібліографічний відділ якого організує дуже надійно молодий ентузіаст цього діла Едвард Касинець. Здійснення цього завдання важливе головню для обліку й підрахунку того, що зроблено в ділянці книжкової продукції, устійнення наших досягнень і недоліків у цій ділянці, щоб знали ми, на чому стоїмо і що ще треба зробити.

Зв'язане із цим основне й головне завдання українського книгодрукування в діаспорі — випрацювання й устійнення напрямних української книжкової політики поза Україною. У виробленні цих напрямних й у їх реалізації мали б брати участь не тільки українські літератори й видавці, але й компетентні наукові і громадські чинники. Йде про те, що одним з найважливіших завдань української науки й української книжки в діаспорі має бути реалізація й доповнювання того, чого на Україні — в умовах нищення українства й усе тяжчого русифікаційного тиску — немає можливості здійснювати. Стосять ці завдання головню таких дискримінованих й утисканих на Україні ділянок, як історія, філософія, література й мова і взагалі українознавство.

Скільки можна зробити в цьому відношенні і скільки важливих починів уже зреалізовано — показує хочби короткий побіжний огляд українських еміграційних видавничих досягнень: „Енциклопедія Українознавства” — статтейна у 3 томах й гаслова доведена до літери Р в семи томах, у виданні Наукового Товариства ім. Шевченка в Сарселі, англомовна „Ukraine: A Concise Encyclopaedia” у виданні Українського Народного Союзу, перевидання „Книгоспілкою” в Нью Йорку „Історії України-Руси” в 10 томах й „Історії української літератури” М.

*Кінцівка з „Апостола” Івана Федоровича, надрукованого
у Львові 1574 року.*

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА

*Енциклопедія Українознавства
(статтейна), видана в 1949-1952 роках
(у трьох томах)*

Грушевського у 5 томах, повні зібрання творів Івана Франка у 20 томах й Лесі Українки у 12 томах у її ж виданні, повне зібрання творів Тараса Шевченка у 14 томах у виданні М. Денисюка — усе це не тільки великі видавничі почини, але й подвиги. А якщо йде про історію Української Церкви, то унікальними залишаться такі великі й величні, сказавши по-американськи, видавничі проекти, як реалізовані оо. Василиянами під проводом протоархимандрита о. А. Великого "Documenta Romana Ecclesiae Catholicae in terris Ucrainae et Bielorussiae" (Документи з римських архівів, — 47 великих томів у рр. 1952-1973; публіковані Українським Католицьким Університетом ім. св. Климентія Папи під проводом Верх. Архiepіскопа Кардинала Йосифа Сліпого "Monumenta Ucrainae Historica" („Пам'ятки історії України), зібрані Митрополитом Андрієм Шептицьким,

— тринадцять великих томів у рр. 1964-1973; видання Української Православної Церкви у ЗСА в Бавнд-Бруку, між ними „Нарис історії Української Православної Церкви" Івана Власовського у чотирьох томах в рр. 1955-1966, і перевидання там же спогадів О. Лотоцького „Сторінки минулого" в 4 тт. 1966 року. Справжнім подвигом треба назвати і здійснюване Маріяном Коцем видання корпусу „Українські народні мелодії" Зіновія Лиська шість томів з усіх десяти в 1967-1971. Добре доповнюють картину й „Записки НТШ" — 31 тт. в 1948-1970 рр., „Аннали УВАН" — 12 тт. у 1951-1972 рр., „Записки ЧСВВ" — 7 тт. у 1949-1973 рр., „Наукові записки" УВУ 10 тт. у 1957-1969 рр., „Наукові Записки" УТГІ — 23 тт. у 1960-1972 рр., книжкові видання Гарвардського Осередку Українських Студій — 6 тт. у 1970-1973 роках та інші.

Здійснено чимало важливих й основоположних для української культури видань, зокрема з ділянки археології і мистецтва, також на Україні, не зважаючи на всі труднощі і рестрикції. Протеж у загальному українська книжкова продукція в Українській ССР йде вниз до занепаду і з кожним роком бере перевагу російська книжка на Україні. Для прикладу тільки треба згадати, що кількість виданих українською мовою книжок і брошур в УРСР зменшилася з 4048 в 1959 році до 3106 в 1971 році, і в той же час кількість надрукованих в самій УРСР російських книжок збільшилася з 2628 в 1959 році до 4613, тобто на 1507 більше як українських, у 1971 р. Кількість російських журналів в УРСР збільшилася з 14 в 1957 році до 39 в 1971 році. Якщо йде про серійні наукові видання (праці, наукові записки, твори, збірники тощо), то, наприклад, в 1966-67 роках на всіх 472 таких видань в 35 містах УРСР 386 або 81,78% були надруковані російською мовою, 4 російською й українською і тільки 80 або 16,95% українською мовою. Справжнім осередком русифікації стала Академія

Наук Української ССР: на всіх 1512 її видань в 1968 році тільки 276 або 16,59% були надруковані українською мовою, велика більшість — 1211 або 80,09% появилися російською мовою.

Все це накладає на українську діаспору — на українських науковців, авторів і видавців невідкладний і невідкличний обов'язок збільшувати українську книжкову продукцію, зокрема наукову в тих ділянках, що занедбані чи зазнають обмежень на Україні. В цьому допоможе їм широка українська громада в діаспорі, яка все таки, не зважаючи на всі жалі й нарікання і видавців і книгарів, добру й корисну українську книжку підтримує й купує. Доказом цьому може бути те, що деякі видання чи то Романенчукового „Києва“, чи торонтського „Гомону України“ чи мюнхенської „Сучасности“ розійшлися й виходять другими чи й третіми виданнями.

Наприкінці — ще одне конкретне завдання чи може дезидерат: konieczність створення центральної української чи точніше українознавчої бібліотеки в діаспорі. На еміграції маємо уже багато цінних і важливих бібліотек. Не враховуючи бібліотек оо. Василіяні й УКУ в Римі, НТШ у Сарселі й УВУ у Мюнхені, низки бібліотек у Канаді, на нашому американському терені існують бібліотеки й архіви УВАН й НТШ у Нью Йорку, УПЦ в Бавнд Бруку, Українського Музею у Стемфорді, музеїв-архівів у Чикаго і Клівленді і чимало приватних книгозбірень. Є добрі кількісно і якісно збірки українознавчих матеріалів в американських бібліотеках — Конгресовій у Вашингтоні, Публічній і Колумбійській у Нью-Йорку, Вайденера у Гарвардському Університеті, Іллінойського Університету в Шампейні та інших. Організується — крім українських збірок в інших бібліотеках Гарвардського Університету — велика українознавча бібліотека при Гарвардському Українському Науковому Інституті, що в її основу покладено даровані Гарвардському

НАШ ШЕВЧЕНКО

ЗБІРНИК — АЛЬМАНАХ

НА 1961 РІК

Збірник „Наш Шевченко“, виданий в сторігзя смерти Поета УНСоюзом й НТШ у В-ві „Свобода“, як календар-Альманах на 1961 рік.

Осередкові бібліотеки проф. Ярослава Пастернака, д-ра Григорія Дмитрова, Михайла Лисогора з Нью-Йорку і зокрема ред. Михайла Бажанського з Детройту та інших. Вже тепер в складі великої й подекуди унікальної збірки україніки в Гарварді — крім таких унікатів, як перші видання „Енеїди“ й „Кобзаря“, й багатьох інших рідкісних видань 19-го ст. — є чимало книжок, що їх не можна знайти в бібліотеках Києва, Львова, Москви. Бібліотеку ГУНІ можна видатно збагатити й поповнити книжковими фондами і збірками, що зберігаються ще по домах приватних осіб у ЗСА, в Канаді чи й Європі і при невеликому вже навіть зусиллі є можливість створити одну з найбагатших в діаспорі українознавчих бібліотек — центральну українську бібліотеку, що обслуговувала б не тільки великий вже гурт

старших і молодших науковців цього Гарвардського Осередку, але й співробітників інших осередків ЗСА і Канади. Можна б поповнювати її й книжковими фондами менше активних вже установ. В модерному будинку загальної Бібліотеки Гарвардського Університету, що тепер будується, резервовано заходами проф. О. Прицака приміщення на яких триста тисяч одиниць українських книжкових фондів. Чи зможемо обіцяти нам простір вивчити українським матеріалом? А це було б чи не більшим і ще важливішим досягненням, як творені при Гарвардському Університеті катедри української історії, літератури й мови.

На закінчення, ще декілька слів про саму книжку, що так добре представлена на виставці Днів Української Книжки в Чикаго, про її ролі і значення не тільки в житті народів чи їхніх еміграцій, але й у житті людей, про її вагу не лише для розвитку і росту національної культури, але і для розцвіту й завершення індивідуальності, людської особистості. Розвинувшись так буйно й пишню протягом п'яти сторіч книгодрукування,

розлілявшись справжньою повинною знання, насолоди і розваги на всі континенти, всі країни й закутини світу, книжка стала не тільки супутником, помічником і знаряддям для людини в розвитку культури й цивілізації, але дуже часто й найкращим другом людини, приятелем особливо ж тих, що, втративши батьківщину, рідних і друзів, залишилися самотніми у світі своїх спогадів і чекань.

Багато слів і похвал написано про книжку, багато дитирамбів й од їй присвячено. Може найкращою з тих похвал залишиться зворушливий вірш великого книголюбів в українській історії, власника однієї з найбільших і найбагатших бібліотек 18 сторіччя Стефана Яворського, уродженця Ярославщини, західних окраїн Галицької Землі, поета й церковного діяча на Україні і згодом у Московщині про його „Слізне із книгами прощання”, про розлуку із зібраними ним книгами й рукописами. В перекладі українською мовою Миколи Зерова початок цього писаного латинською мовою прощання Стефана Яворського звучить:

*В путь, вирушайте, книжки, що гасто гортав я і пестив,
В путь, моє сьайво, ідіть! Втіхо й окрасо моя!
Іншим щасливішим душам поживою будьте однині,
Інші блаженні серця нектаром вашим поїть!
Горе мені: мої озі розлучаться з вами навіки
Та й не спроможуться вже душу мою наситить.
Ви бо єдині були мені нектаром, медом поживним;
З вами на світі, книжки, солодко жити було.
Ви мені скарб найдорожгий, ви слава моя щонайбільша,
Ви повсякчасна любов і раювання моє!
Ви просвітили мене, превелебні дали мені титла,
Шану вельможних людей подарували мені...
Ви ж, мої книги, писання мої і дім мій, — прощайте!
Праці відданої плід — бібліотеко, прощай!*

Чи не варто й нам — тим, що виїшли з України і шукаємо її у друкованому слові, в літературних і містецьких творах, історичних пам'ятках і свідченнях — підтримати українську книжку в її трудному, алеж звичайному поході дорогами й землями української діаспори й залишити її

потім, як надбання і скарб, як культурну традицію і заповіт чи то своїм дітям і рідним, чи культурним установам — кузням і робітням української науки й українського слова?

Доповідь, виголошена на відкритті Днів Української Книжки і виставки українського друкованого слова в Чикаго 2 листопада 1974 року.

ОЛЕГ КАНДИБА ОЛЬЖИЧ

Написав М. Михалевич

Олег Кандиба - Ольжич ще до його призначення полк. Андрієм Мельником на становище провідника Організації Українських Націоналістів на українських землях, окупованих німцями, мав за собою досвід організатора і координатора тих революційних сил, які ще перед Другою світовою війною, — на терені Карпатської України, — спромоглися перед цілим світом продемонструвати суверенність політики Української Нації в її змаганнях за відновлення і закріплення своєї державності.

Перед карпато - українським зривом д-р Олег Кандиба з доручення полк. Євгена Коновальця створив і ОУН.

Вже під час війни, організовуючи національний спротив новому окупантові й большевицькому підпіллю, Ольжич друкує в „Українському Віснику” статтю „Українська Культура”. В ній він стверджує:

„По своїй суті *кожна культура є національна*. Існують тенденції інтернаціоналізації культури, та є вони протиприродні і в функції негативні . . . Тільки національна культура, оперта на духовій природі та на історичній традиції, забезпечує

органічний вияв творчих сил одиниці і нації. На неї складається: спадщина віків, сприймана націоналістичною духовістю, тобто позбавлена негативних виявів. Основною її прикметою є героїчність . . . Героїчна духовість означає стремління до національного і особистого ідеалу, де почування одиниці й загалу лучаться в ім'я спільноти . . . Націоналізм бачить одиницю та її ціль в службі для суспільности, творячи культуру повного розвитку одиниці на службі ідеї суспільности — в ім'я інших людей (суспільний солідаризм).

Духовість українського націоналізму є суверенна і самовистачальна, вона може бути порівнювана, але не утотожнювана з іншими націоналістичними рухами. Український націоналізм постав із внутрішньої потреби української нації. Творячи свій стиль, націоналізм несе свою героїчну культуру й мистецтво.

Олег Кандиба - Ольжич, син поета Олександра Олеса, народився 7-го липня 1907 року в Житомирі. Шістнадцятилітнім юнаком емігрує до Західної Європи, де закінчує освіту.

В „Українській Малій Енциклопедії” проф. Євген Онацький подає:

... „Олег Ольжич . . . глибокий, оригінальний поет ляпідарного, сконцентрованого стилю, визначний учений археолог, завідувач археологічного відділу чеського національного Музею в Празі, співробітник американської археологічної експедиції Гарвардського університету до Югославії в 1933 році, доцент Гарвардського університету в 1936 р., основоположник Українського Наукового Інституту в Америці і редактор його Збірника (1939 р.) . . .

Був керманічем Культурної референтури ОУН, учасником Карпато-Українського Зриву, де 1939 р. зазнав мадярської в'язниці. Заступник голови Проводу Українських Націоналістів, а після заарештування німцями полк. А. Мельника — виконуючий обов'язки голови Проводу; заарештований німцями у Львові й закатований 9 червня 1944 року в бункері концентраційного табору Саксенгаузен біля Берліну”.

Полковник Андрій Мельник у своїй характеристиці Ольжича стверджує, що діяльність Культурної референтури ОУН Ольжич довів „до неперевершеного розквіту завдяки вже призаному імені визначного вченого й автора ряду наукових праць, завдяки рідким особистим прикметам і завдяки вмілому і старанному добору співробітників . . .”

Проф. Володимир Державін у 1950 році писав в „Самостійній Україні”:

Наукова діяльність д-ра Олега Кандиби, його інтелектуальна творчість і поезія Олега Ольжича, його мистецька творчість походять з єдиного джерела, біографічно пов'язані між собою і деякою мірою рівнобачні. Проте, вони не рівновартісні. Нема сумніву, що Олег Кандиба міг би стати не лише археологом із світовим ім'ям в галузі неолітичної кераміки та середньоевропейського неоліту взагалі, — він міг би стати епохальним світоцем науки, одним із тих великих учених, що їхня конструктивна синтеза на десятки років визначає

розвиток світової наукової думки.

Але . . . не судилося.

Тоді коли Великий Кобзар перший в історії української культури сформулював першу нову концепцію мистецтва — як могутнього формотворчого духового і соціального революційного чинника, Олег Ольжич був першим в історії української культури, хто цю ідею Шевченка втілював у систему національної політики передового руху сучасного українства.

Естетичні ідеї основоположників Українського Націоналістичного Руху відіграли величезну роль в духовому житті України. Висловлювані генієм Шевченка, Ів. Франка, Лесі Українки, вони впливали на формування естетичних поглядів поколінь — предтеч нашої доби.

Подібно як Іван Франко, Ольжич рано усвідомив значення Передового Світогляду для творчості мистців, нації, яка змагається за самоствердження в світі. Зосередження уваги на цій проблемі — одна з найбільших заслуг Ольжича - естетика. Він трактував цю проблему не тільки як відношення культури до політики і взагалі не тільки як проблему ідеологічну, але й як проблему духового ренесансу Української Людини.

Мусимо пригадати, що в часі творення Культурної референтури ОУН панували дві тенденції: під чоботом Москви — доктрина „соцреалізму” і „партійности” на ниві культури, і течії в країнах „вільного світу”, що трималися погляду: „мистецтво повинно стояти вище або поза політикою й ідеологіями!”

Позиція Ольжича була сміливою і новаторською. В історії української і світової культури Ольжич даголосовав ті події і явища, які, — коли мова про нашу національну культуру, — віддзеркалювали осмислення історичних культурних традицій України, засвідчених нашою майже тисячолітньою літературою, театром, музикою,

образотворчим мистецтвом, обрядами національних Церков і народною культурою, яка, на його думку, „творить саму основу національної духовості і культури”.

Ольжич вказав, що народові споконвіку було притаманне не тільки прагнення до вільного і щасливого життя, але й постійне втілювання цих прагнень у фольклорних, літературних і мистецьких творах. Він писав:

„Новітнє українство, віднаходячи і усвідомлюючи собі свою національну істоту, звертається до джерел традиції, глибище, повніше та істотніше схоплюючи її зміст і форму, те стало, що в ній творить невід’ємну, притаманну характеристику нації.

„Новими очима сприймає теперішнє українство теж свою культуру народну, яка творить саму основу національної духовості і культури. Вона бо відбиває ще давніші доби життя нашого народу, які губляться у млі тисячоліть . . . Коштовні скарби української народної культури мають бути повно використані в нашому житті і культурному будівництві . . . бо вони становлять основу духової і культурної творчості Нації та є заporукою її органічного і самобутнього розвитку.”

Поезію Ольжича героїзм не лише тематично просякає, але він становить її творчу психічну домінанту. Це — героїзм органічний, незалежний від зовнішніх чинників і, сказати б, абсолютний.

У героїчній тематиці інших наших поетів і белетристів незрідка відчувається, що це промовляє героїзм людини національно покривдженої, отже, коли не вимушений, то, принаймні, якоюсь мірою зумовлений тими чи іншими історичними подіями і ситуаціями. Бо . . . героїчна тематика — це ще не є героїчний світогляд.

Героїзм в поезії Ольжича вільно образний і вільний від усякого розра-

Олег Кандиба-Ольжич
(7 липня 1907 — † 9-10 червня 1944)

хунку, всякої думки про духову чи іншу нагороду: він сам — своя найвища і єдина гідна нагорода, що навіть вища за славу.

Героїзм у Ольжича не впливає з національно - державницького патріотизму, а радше збігається з ним, як два рівнобіжні вияви того самого глибинно ідеалістичного світогляду.

Героїчний світогляд Ольжича стоїть понад оптимізмом і песимізмом, понад позитивною чи негативною оцінкою земної дійсності; бо саможертвенний героїзм не залежить ні від тієї дійсності, ані від її оцінки, а тільки від емоційно - вольового напруження самої людини, і ні від чого більше.

*Заохеш — і будеш. В людині, зятя,
Лежить невідгадана сила.*

*Зрослась небезпека з відважним
[життям,
Як з тілом смертельного крила.*

*І легко тобі, хож і дивився ниць,
Аби не спіткнутись ні разу,
І нести солодкий тягар таємниць
І гостру петарду наказу.*

*Навзмишся надать блискавицність
[думкам
І рішенням важкість каміння.
Піти ти послати і стать сам-на-сам
З своїм невблаганним сумлінням.*

„... Героїчна доба, в передовій стежі якої знайшлася, — завдяки глибині свого переродження — Україна, — гряде! Чуємо її непереможний могутній хід. Бачимо увесь безмір простору, що відкривається людині героїчної духовости”.

Очевидно, ця героїчна духовість ні в якому разі не становить довільної самоцілі — „чину заради чину”, — відриву від конкретних історичних потреб власної нації. Він писав:

„Приходимо до питання провідної ідеї української духовости, яка б висловлювала покликання української Нації. Є це ідея, в ім'я якої постав колись Переяслав, де „перей-славу отрок той”; в ім'я якої Святослав кликав своїх воїв „не посрамити Землі Руської”, — ідея слави.

З цієї концепції історичного покликання Української Нації впливає, що героїзм Ольжичевого світогляду є безумовний, проте не самоцільний: він базується на ідеї національно-державного покликання, а за останню і найвищу мету має здійснення в людстві того самого божественного ідеалу космічного ладу, що панує в природі, де „ні хмарам, ні зорям не вузько, сповнюючи вічний закон”.

Нас можуть запитати, чи насправді відповідає цей крайній героїзм сучасному національному світоглядові українського народу? Чи не є він на сьогодні утопічним?

На це можна і слід відповісти, що існують поети, які відтворюють і теж стверджують у своїх мистецьких тво-

рах історичний або сьогодинішній світогляд своєї національної спільноти-сучасників. Але є також поети, що той світогляд відтворюють вже у майбутньому, — духовий зір яких сягає за обрії нашого „сьогодні” — і які мають на те право! Бо, хоч національний світогляд корениться в національних традиціях, він ними не обмежується. Він повинен рости не лише з них, але й понад них. Бо традиції не всі шануються і сліпо переймаються наступниками, а вибираються. Відповідні — культивуються, а шкідливі побороються. Із титулу тільки українськості, ніщо не має права на індульгенцію, тим паче на культ.

Ніхто і ніщо не впливає на національний світогляд глибше й плодотворніше, як великий поет і мислитель, зокрема, коли він є героєм, що залатив своїм життям за вічність своєї ідеї. Наша національна література була під животворчим впливом Шевченка в XIX столітті й Івана Франка та Лесі Українки на переломі минулого і нашого віку. Таке ж становище посідає творчість Ольжича, бо вона того гідна, бо вона становить наш національний прапор і наше найглибше національне слово в поетичному мистецтві. Віримо, що вона служитиме дороговказом нашій національній культурі прийдешніх поколінь!

Монументальність Ольжичевого стилю, така неповторна в українській поезії, спирається на тому, що Ольжич — мабуть, єдиний майстер українського віршу — виразно обдарований епічним хистом.

Віршований епос український поезії майже чужий. Навіть найвидатніші корифеї українського мистецтва слова, коли прагнули епічного викладу, то або не досягали його стилістично, або ж досягали лише в жанровому пляні сатири й гуморески. Монументальний стиль навряд чи дається

здійснити на основі самого лише ліризму — як це найвиразніше виявляє поезія Євгена Маланюка, — така співзвучна Ольжичевій ідейно і тематикою. Леся Українка — єдина в українській поезії, що справді була осягнула монументального спомогу перед Ольжичем, але й вона спромоглася на це виключно в драматичних творах і на основі суто драматичних мистецьких засобів.

Ольжичеве мистецтво епічного викладу є неначе йому органічно — приаманне. Але епічність важить для нього не як самоціль, — вона тільки узадає велич героїчного патосу, служить монументальності постаментом для маєстату людського хотіння. Той — майже скрізь епічно оспівуваний Ольжичем „вічний закон” природи і цілого буття — не суперечить лірично оформленій патетиці особистого героїзму. Навпаки, підносить ту патетику на рівень трагічної монументальності в тих візіях екстази, коли „душа рікою вийшла з берегів”, бо . . . „нам дано відрізнити зле і добре, мале і велике”.

В цьому ляммотиві вільного, самовідповідального і неперемінного вибору кульмінує героїчний патос Ольжичевої поезії, виразно перекликаючись з прометеїзмом Івана Франка й Лесі Українки. В ньому ж лірична динаміка Ольжича увінчує собою „сірий граніт” епічної образности, створюючи неперевершену в світовому письменстві монументальність поетичного стилю.

Належне ідейне й мистецьке сприймання поезії Ольжича вимагає від читача високого рівня літературної культури — ба, навіть чималого обізнаності з передісторією та історією Європи, коли йдеться про такі численні у поета вірші з мітичною, археологічною й історичною тематикою. Про неї писав Юрій Клен:

„Здається, що це людина, яка думкою витає в далеких дебрях історичного минулого і тільки інколи повертається до сучасності і часами, як

мапдрівник з далекого краю, приносить нам рідну, коштовну перлину...”

Поет вітає зміну невинну та незмінній Землі, бо ця зміна тільки й таїть для нього безсмертну красу та забезпечує вічний рух, вічне відродження. А спостерігання мінливої поверхні речей приводить його до мудрої проясненості, яка благословить усякий Кінець. Прийняття життя в усій поліфонічній барвистості — це настрій, яким повіває на нас від поезій Ольжича . . . ”

Ольжич оцандний у мистецькому вислові — він вчавлює свій ліризм, вимінає ефектних висловів, образів, ритмів, — і саме цим осягає дійсного мистецького ефекту, що його дає глибока культура й дисципліна автора. Лише при заглибленні в його поезію здивованому цінителю відкривається прихована влучність поетичних образів, згармонізований із змістом ритм і тонкі — модерні дисонанси в римуванні... Він осягає найвищого мистецького рівня безпосередньою щирістю, — первнем, що його зформувати не дається, але який вирішально відмежовує віршописця від поета. Й „зерна неправди за собою” немає в Ольжича, як не було його і в Шевченка.

Олег Ольжич вступив на літературну дорогу не тільки як готовий майстер, але і як поет, змістом свого Слова новий.

Коли вийшла збірка віршів О. Ольжича — „Рінь” — її стрінули стримано. Рінь — це камінці, що вкривають річища перешумілих вод, — те, що говорить про могутні геологічні процеси, про „силу вод рвучку і різкість вітру, що над ним віяв”. Збірка ця говорить про ще величніші біологічні процеси, що звершуються трюмфом людини. Збірка про шумливе людське зростання, про стихійні катастрофи, про смерть піонерів нового життя і про їхні перемоги.

Друга Ольжичева збірка „Бежі” —

органічне завершення „Ріні”. В передмові до „Поезій” О. Ольжича Олег Лащенко писав:

„Вежі” — ця вісь, що вивершує цілу ідейну будову поезії Олега Ольжича, — були критикою промовчані або навіть поставлені під сумнів, як цілість мистецька. Проте, власне зі змісту такого твору, з тематики наших революційних змагань, що її віра поета підносить на висоту символу, могла зродитись та формула, яка висловлює волю цілої нашої сучасності: „державна не твориться в майбутності, — держава будується нині”.

Тим самим, не зважаючи навіть на ще певну обтяженість в цьому творі мови автора елементами публіцистичними, ця збірка для нас є високою поезією, „ліснею віку”, в якій може найсильніше після Франкового „Мойсея” (до речі, також не вільного у своїй мові від „публіцистики”!) й Лесі Українки — Зазвучала в новій українській поезії воля державна.

Слово Олега Ольжича, яке було одним із найсильніших ферментів в процесі кристалізації літературного і взагалі духового життя українського заходу та еміграції в роках тридцятих і в першій половині років сорокових, з природи речей — як слово, що вийшло зі самого серця життя, — не може втратити своєї актуальності та новості й сьогодні, коли наша духовість — говорячи мовою Ольжича — звернула з дороги горіння, на яку була вийшла після Визвольної Боротьби 1917-21 років, — на дорогу „збирання крихот” ...

Шпилі здобуто. Якою ціною? Бай- дуже, — лише „нікчемні і кволі заквалять про зламаний квіт”. Люди, що відцуралися себе, родини і при- звичаєнь, що кидають собою, як пета- рдою, — ці люди вже живуть в ін- шій площині буття. Це титани, які обернули „серця у сурму” і перед я- кими впали всі мури земного.

Через творчість і революційний чин Олега Ольжича та його покоління — Український культурний про-

цес віднаходив свою вищу, держав- ницьку цілеспрямованість. Колишній аполітичний патріотизм культурників -народників обернувся в новий, вже вищої якості патріотизм державниць- кий! Слово Ольжича: його поезія, програмова стаття чи підпільна ві- дозва — завжди політичне, і тим са- мим конкретне і правдиве. Зосеред- жений на єдиній великій для нас ідеї Української Національної Революції, — Олег Кандиба - Ольжич не розпо- рошував свою ідею ані в самообмеже- ному культурництві, ані в утопіях всесвітнянських „моралізувань”, а на- магався на конкретній землі твердим зусиллям волі будувати цитаделю ду- ха — передумову відновлення Укра- їнської Державності.

Великою заслугою Ольжича, — я- ку у нас переочується, — є усвідом- лення ним і наголошення тих явищ культурного процесу в Україні, які дістали назву „культурного ренеса- ну 20-их років”. Культурна референ- тура ОУН мала всі підстави стверди- ти, що по своїй суті засади українсь- кого націоналістичного світогляду є притаманними всім передовим силам українства всіх українських земель, окупованих чи то червоною Москвою, чи „демократичними” Польщею, Че- хо-Словаччиною і Румунією.

Ольжич писав: „Треба ствердити відрубність української поезії не ли- ше супроти московської та загалом сучасної світової. Дух її є виключ- ним у цілій Європі. „Хотіння бути”, високого напруження воля до націо- нального самоствердження — забарв- лює ціле світовідчужання українця. Змагання до осягнення мети держав- но-пслітничної само собою переносить- ся на все життя. Могутнє стремління до осягнення національного ідеалу надає йому вартости абсолюту. А ви- знання одного абсолюту неминуче тягне за собою ряд інших, встанов- люючи систему нерушимих ідей, ска- лю вартостей. Від нації до одиниці. Так родиться ідеалізм. Він починає характеризувати українське життя і українське мистецтво ...

Противенство українського духового життя і нашої поезії — та життя і мистецтва європейського — є безсумнівне. У нас ідеалізм і певність посідання найвищих правд, а поруч з тим матеріалізм Європи і мертве шукання форми. Тут — войовничість, там — пацифістичні страхи... Україна становить тепер в Європі окрему психологічну область.

Тому треба поставити під знак запитання конечність нашої культурної орієнтації на сучасну Європу. Не сотворім собі кумира!

Виключне політичне державне становище українського народу дає передумови для творення самостійного і питомого національного мистецтва. Вартості його вищі від сучасних вартостей мистецтва європейського. Даймо відбутися органічному процесові розвитку, не накидаючи йому непотрібних і обтяжуючих авторитетів...".

„Радянська Україна”: Чи треба сумніватися, що силоміць накинута ідеологія і штучно витворені настрої в догідний час обернуться там у свою протилежність. „Радянська Україна” мусить піднести наші гасла силою самої діалектики національного дозрівання... Та глибина пережиття, яка випала на долю українського народу в його боротьбі, поразці й пізніший визвольний акції, так стимулювала його духове переродження, що відтепер Україна стає в авангарді наступу нової світової духовости. Тому розглядати світовий культурний процес в Україні дається зручніше, ніж де б не було...”

— ★ —

„Комунізм у культурній ділянці від початку став на дуже окресленому становищі, що культура „тільки одна з частин загальної справи пролетаріату” . . . Це становище значило: безоглядна ідеологічність і службовість культурної праці, організація та пляновість культурного будівництва — від мистецтва починаючи і на освіті і вихові кінчаючи. Проте,

в комуністичній дійсності було загато протиріч. Матеріалістично-ідеологічна база комунізму суперечила добі, яка і на ньому позначилася, даючи йому ціхи нового революційного руху. Як це не парадоксально, але комуністична революція може найліпше доводити керівну роль ідеї в житті. Цю революцію винесли на плечах не ведені своїм матеріалістичним інтересом пролетарські маси, а декласований інтелігентський елемент — доктринери і фантасти — перейняті плянетарними ідеями і романтикою громадянської війни”.

„Згадані явища добре помічаються в мистецтві, зокрема в совєтській літературі; імпресіоністично - романтичне світовідчування позначилося дуже сильно й давало зміст творчому під маркою комунізму письменству. Проте, компартія, відчуваючи згадані суперечності, скоро проscribeбувала ті тенденції, програмово запровадивши, як стиль соціалістичної культури, співзвучний ідеологічній базі комунізму т. зв. „пролетарський реалізм”. Цим ментом датується смерть большевицької літератури і мистецтва взагалі. Все, що від тоді було створено вартісного, зокрема ворожою українською стихією, було звернене проти „соціалістичного реалізму”...

„Битий життям, чуючи ще з власних провалів, переляканий світовим натиском націоналізму, а в себе вдома, в першій мірі — націоналізму українського, большевизм примушений був до радикального перегляду й залишення свого становища. Формально він цього не зробив, назверх зберігаючи матеріалістично - марксіську ідеологічну бугафорію, але в своїй життєвій, зокрема культурній, практиці розірвав з попереднім періодом”.

„В літературі, під закидом „формалістичного трюкацтва”, зліквідовано футуризм, що довго грав на своєму формальному радикалізмі, а також реалістичних авторів, що своїм ортодоксальним підходом до проблем на-

вколишньої дійсності виявилися занадто марксівськими, отже „троцькістами“. Аналогічне відбувалося в ділянці пластичних мистецтв і музики, де зліквідовано недавній модернізм і запроваджено ультрареакційні ідеали. В зв'язку з тим почалося форсування „клясичної спадщини“, звичайно московської, у всіх ділянках совєтського мистецтва...”

Цитована Ольжичева аналіза совєтської культурної політики і передбачення ним неминучого переростання „революційної фразеології” в нову форму російського традиційного імперіалізму і шовінізму — приголомшуючі! Аджеж до аналогічних висновків і стверджень багато пізніше прийшли західноєвропейські „ревізіоністи”, а Терц-Синявський у виданій закордоном праці „Про соцреалізм” майже чверть століття після Ольжича!

Кожний великий мистець прагнув дати уявлення людям про те, заради чого вони живуть, змагаються і чого прагнуть. І той ідеал повинен цілком узгоджуватися з сучасними вимогами людини, він повинен відповісти на сьогоднішні питання гноблених і тих, що піднесли руку на гнобителів. Сучасна людина потребує мати перед очима ідеальний образ позитивного героя України.

Життя людини і нації завжди пов-

не суперечностей і боротьби. Без боротьби нема розвитку, поступу, нема й самого життя. В процесі боротьби відбувається долання віджилого, вроженого — і утвердження нового. Старе ніколи не поступається без бою. Тому в процесі боротьби можливі не тільки перемоги, але й болючі втрати, — жертви.

Ольжич свідомий цього, але він дає нам цілком нову оцінку цієї трагічної закономірності:

*Там втрат не буває, де жертва
Здобутий в огні бастион!*

Найновішим в образі його позитивного героя — націоналістична основа його ідеалів. Їх чітко, майже програмово висловлено в „Городку Ягай-лонським” і в „Незнайомому волякові”, де вперше в історії української поезії з такою конкретністю розкривається сама суть ідеї — чину — революційного Підпілля ОУН.

Це образ героїчного борця — людини безкомпромісової, послідовної і безумовно карної. Принциповість і вірність національним ідеалам і заповітам славного українського роду — така Людина ставить понад все.

Тим самим складовими елементами естетичного ідеалу Українського Націоналістичного Руху в Ольжича виступають: мужність, вольовість, нестримний творчий порив, героїка боротьби і творчої щоденної праці, безмежна відданість визвольній справі, своїй нації.

ІНВЕСТИЦІЯ В МОЛОДЬ — КЛЮЧ ДО МАЙБУТНЬОГО

Написав Ярослав Падох

В краях демократичного ладу особливе значення має число зорганізованої громади. Навіть найвищий рівень невеликої спільноти не зможе їй забезпечити значнішого впливу та значніших успіхів. Часто вживаний нами клич „Тільки у великій громаді можливі великі здобутки” має куди глибший сенс, як тільки пропагандивний. Про силу й повагу української громади поза межами України рішає й рішатиме далі передовсім число зорганізованих земляків. А що бодай від вісімдесяти років, тобто від утворення Українського Народного Союзу, найбільшим гуртом організованих українців є УНС, а згодом й інші Союзи, то й від чисельності цих Союзів прямо залежить чисельність активної нашої громади і її успіхи.

Впродовж всієї своєї історії Український Народний Союз постійно зростає, раз скоріше, то знову повільніше, поза кількома кризовими періодами, викликаними чи то модернізацією, а зараз збільшенням ціни життєвого забезпечення в УНС, то знову в часі загальної депресії, чи

врешті внаслідок громадського заклоту, який довів до чималої сецесії з УНС і згодом до утворення інших Союзів. Цей постійний ріст числа членів, а з ним суми, на яку забезпечено членів, та взагалі майна УНС, продовжувався до 1970 року. Після цього прийшли „худі” роки, коли УНС придбав замало членів, щоб покрити всі членські втрати. В 1971 році УНС втратив зі загального свого числа 843, а в 1972 р ще 153 члени. Але черговий 1973 покрити недобір з двох попередніх років.

Отож не в самих втратах лежить суть тривоги. Суть у тому, що втрати понесли усі українські союзи, деякі вже за довший ряд років, а ще гірше, що швидким кроком проходить декомпозиція української громади в Америці, як під ідейним оглядом з уваги на сильнішаючі відосередні сили та скріплення поляризації громади, так і під оглядом — й це куди загрозливіше — свого числа.

Ми поволі при звичайлися до того, що Україна в російсько-большевицьким полоні герметично відокремлена

від вільного світу і від земляків, які в ній живуть. Крім горстки старших віком у вільний світ прибувають тільки одиниці й то зовсім випадкові. Закінчилася вже імміграція до Америки з інших країн українського поселення, а ці, що прибувають сюди з Польщі, рідко включаються в організовані ряди нашої заморської громади, включно до Союзів. А втім, їх небагато.

Порівнюючи, мале число дітей прибуло сюди після закінчення Другої світової війни. Їх еміграції з України перешкоджали труднощі дорogi. Тому прибули на Захід, а згодом до Америки переважно люди середнього віку, або самотні. Діти здебільшого вже народилися в європейських таборах. Тому ця повоєнна імміграція швидко постарілася і відходить з наших рядів майже так масово, як масово прибула сюди двадцять-ять років тому. З острахом оглядаємося на наших зборах і з'їздах, хто залишився з наших знайомих, а при виборі нових керівних органів громадських установ чимраз трудніше підшукати спосібних молодших кандидатів.

Природний процес наступства в громадах перервався. Тут народжені, чи тільки виховані діти, в своїй масі не заступають своїх батьків, ані навіть не збираються їх заступати. Шириться масова дезерція з наших рядів взагалі, не тільки з провідних шарів громадянства. Головна причина — брак відповідного національного виховання, якого молоді не запевнюють батьки і наші громадські установи, та мішані подружжя. Статистика мішаних подруж така жорстока, що її навіть не подають публічно. Її подають, неначе соромлячись, наші церкви, неначе на 90 відсотків. Чи треба додавати, що величезний відсоток таких подруж кінчається пірванням новою родиною усіх зв'язків з українською громадою, включно до церкви. Переселення молодих родин у віддалені підміські околиці dokonують решту. Взагалі молоді, опустивши дім батьків, тільки виймово відвідує наші

церкви, що й говорити про її членство та працю в церковних, чи громадських українських установах. Важливу роллю відіграють ще студентські організації, але вони, як самий студентський вік, позбавлені стабільності.

Перший з цих двох головних загроз втраті нашої національної субстанції поза межами України, а саме — заборони еміграції з України, ми ледве чи зможемо протиставитися, хоч би в такій мірі, в якій це роблять жиди. Зате другий — відчуженню нашої молоді від своєї громади, ми могли б протидіяти куди енергійніше й куди успішніше, щоб бодай відсунути в далеку майбутність це, що мимо наших старань, мусить прийти. Крім великих заходів в цьому напрямі молодіжних організацій, які під цю пору є головним чинником збереження нашої субстанції, її активу та надії на майбутню зміну проводу суспільності; крім не все належно рівних й інтенсивних старань церков та різних суспільних організацій, мимо розначливих намагань обняти українознавчими школами бодай сяке-такє число нашої молоді, на загальна громада не віддає цій початковій проблемі нашого самозбереження і нашого дуже близького майбутнього й сотої частини того труду й тих матеріальних засобів, які повинна була вже здавна віддати. Це відноситься також до наших Союзів.

ТРУДНОЩІ ЦІЛОГО БРАТСЬКОГО СВІТУ

Та не тільки у внутрішніх труднощах української громади в Америці є корінь труднощів наших братських Союзів. Вони помітні в цілому американському братському світі. Про це переконливо говорять числа.

З кінцем 1972 року усіх братських установ, які діють в цій Північній Америці, було приблизно 150, про 138 з яких зібрано інформації. Вони видали своїм членам кругло дев'ять з половиною мільйонів забезпечених

Гурток молодих бандуристів під пам'ятником Шевченкові на Союзівці

грамот на 28 бiльйонiв забезпечення. Крім того вони об'єднують ще бiля мiльйона членiв, якi не є забезпеченi на життi. В самому 1972 р. видано понад п'ятсот тисяч нових забезпечених грамот на суму понад чотири бiльйони доларiв. Члени цих установ були зорганiзованi в 56,000 вiддiлах. В офiцiйній статистицi, що її щорiчно публiкує Загальний (Нацiональний) Братський Конгрес Америки, поданi числа виданих забезпечених грамот в останнiх роках, якi мають особливу вимову щодо росту, чи упадку членства цих братських установ. Ця статистика стверджує, що менше, як третина забезпечених органiзацiй ЗСА i Канади збiльшила число виданих грамот в 1972 р. в порiвняннi з загальним числом тих грамот в попе-

реднiх роках, а значно бiльше, як двi третини установ мали дефiцит у членах. В цiм числi знаходяться малi й великi органiзацiї, деякi навiть з пiвмiльйоновим числом виданих грамот.

Особливо повчаючою та драматичною є статистика нацiональностевих забезпечених установ, у першу чергу слов'янських. На 13 польських Союзiв десять тратять членiв, а заледве три їх на сто-двiстi членiв збiльшили. До тих, якi вiд ряду рокiв тратять тисячi членiв, належить найбiльший Польський Зв'язок Народовий з Чикаго, який видав членам понад 300 тисяч грамот. Не в кращому положеннi є iншi слов'янськi Союзи. Словаки мають сiм забезпечених установ, а шiсть тратять членiв. Подiбно, з яких тiльки одна дещо пiдро-

діється з московськими організаціями, з яких чотири падають, а одна збільшила число своїх членів. Чехи мають три організації, з яких дві тратить, а одна збільшує членство. Ще гірше є зі словінцями, всі три організації яких падають. Не інакше з установами не-слов'янськими. Всі три жидівські, обі литовські і обі мадярські забезпечені організації обнизили число своїх членів.

Дещо краще мається діло з установами, організованими не на основі національного походження, але на основі церковної приналежності. На 34 такі організації 15 зростають у членах, а 19 падають. Найбільший зріст членів мають організації, зв'язані з лютеранськими і католицькими церквами. Деякі з них пов'язані не лише з церковними, але водночас з національними установами. І вони здебільша падають щодо числа виданих грамот, а тим самим і членства. Значне число з тих, що падають щодо числа членів, зростають щодо суми виданого забезпечення й нагромаджених фінансів. Причина в тому, що в загальному постійно, хоч часто дуже поволі, зростає величина індивідуального забезпечення членів в братських установах. Цей зріст у комерційних установах куди більший.

Для інформації варто згадати, що УНС належить до установ життєвого забезпечення середньої величини. Серед названих 138 братських забезпечених установ Український Народний Союз щодо кількості виданих грамот знаходиться на 19-му, а щодо загальної суми, на яку забезпечив членів, на 30-ім місці. В загальному він репрезентує в братському світі около піввідсотка загальної суми забезпечення; около одного відсотка всіх членів й майже один відсоток щодо числа відділів.

Порівняння українських братських Союзів з іншими, що спираються на національне походження і краї яких не знаходяться в межах Советського Союзу, виходить для нас корисно. Адже вплив їх земляків не припи-

нися, або тільки сповільнився, як це є, наприклад, з поляками. Та коли вони падають, а з ними також братські установи, які не спираються на принципи національного походження, то це є доказом, що у відставанні братських установ життєвого забезпечення від подібних установ комерційного світу мусять бути, крім впливу свіжої національної крові, також інші причини, з яких бодай деякі торкаються в рівній мірі українських Союзів. Є ними, у більшості невеликих установ, брак фондів на найуспішніший засіб реклами-телевізією, невідповідний вишкіл забезпечувачів, в нашій випадку секретарів відділів та організаторів членів, а при організаціях, спертих на меншинне національне походження, велике розсіювання членів і кандидатів на них. Не можна також не згадати відсталості етнічних організацій від новочасних метод праці, зокрема занедбування професійного чинника в діяльності забезпечування, що тим небезпечніше для них, бо власне серед цих етнічних груп розуміння значення життєвого забезпечення все ще дуже обмежене. Вибірний секретар, про якого забезпеченню освіти не подбає його установа, не може належно конкурувати з фахово вишколеним асекураційним агентом, навіть у межах тієї ж національної групи.

А втім, згадаймо також перешкоди, які ставить у поширенні життєвого забезпечення, й то не лише серед наших земляків, інфляція, яка перейшла в перманентний стан; зростаюче значення соціального забезпечення, яке в очах господарсько невироблених людей, робить життєве забезпечення зайвим; зростаючий добробут, а з ним зменшена готовість до громадської праці й громадської жертвенності тощо.

Всі ці зміни в нашій житті вимагають, щоб до них пристосуватися, а всі нові перешкоди й труднощі кличуть про нові засоби протидії. Це буде перебудова організаційної структури братських Союзів, передусім ут-

Ансамбль Бандуристок Української Православної Ліги в Детроїті

ворення окремого організаційно го відділу з окремим бюджетом; це буде постійний і фаховий вишкільний апарат, який дбатиме про найкращий вишкіл і перевишкіл давніх, а ще більше нових, секретарів і організаторів, це будуть окремі відділи, а бодай діловоди, присвячені виключно справам жіноцтва (його понад 40% в УНС) та молоді. Це буде далі професійна асекураційна газетка для членів й інформаційно-пропагандивні матеріали, періодично виготовлювані й розслані організаторам та секретарям окремим інформаційно-пропагандним відділом чи діловодом.

Зберігаючи непорушним принцип виборності відділових урядовців і громадський характер Союзу, ми забезпечимо його дальший розвиток, а зокрема ріст членства, мимо найважчих умов, тільки пведенням до нього принципу фаховости. Започаткований в 1963 році, введенням нового посту обласних організаторів, принцип фаховости повинен бути в нас збере-

жений і розбудований. Це ж він запевнив дальший розвиток та ріст тих братських організацій, які мимо труднощів нових обставин і конкуренції асекураційних кольосів комерційного характеру, дальше ростуть і дотримують кроку у світовому поході життєвого забезпечення. Досвід цієї новості в УНС без сумніву стверджує, що обласні організатори є одним з засобів, які мають запевнити ще на довгий час розвиток УНС, мимо всіх згаданих, незвичайно небезпечних і трудних перешкод, які лягли на нашому вісімдесятирічному шляху росту і розбудови.

Вернімся тепер до другого, не менш важливого засобу для запевнення нашої тяглости і поступу, яким є справа нашої молоді, а далі: збільшена до меж надрядности громадська служба УНС.

КЛЮЧ ДО МАЙБУТНОСТІ

Щоб надолужити втрати нашої національної громади, які спричинюю

старіння і відхід покоління народженого в Україні та відчуження поза нею народженої молоді, найважливішою на потребу є наша національна програма для молоді. Ця програма мусить бути ділом всієї суспільності й виконуватися силами, запалом і коштом усієї нашої громади. Але головну ініціативу для уложення такої програми і головний кошт для її введення в життя й вдержання повинні дати Українські Союзи. Бо інвестиція в молодь, велика, тривала і коштвна інвестиція, це чи не єдине, що, побіч введення до союзової організаційної схеми принципу фаховости, може допомогти у врятуванні нашої союзової, а з нею і загально-громадської зміни. І ніякий труд, ніякий кошт не може нас від цієї акції відвести. Бо ніякі інші заходи в наших сучасних умовах, ніяка інша інвестиція, нехай яка прибуткова в рахунку доларів, не дасть нам нашої нової національної субстанції, крім цієї, про яку вгорі мова.

У ранні 35-літні роковини УНС, його тодішній головний секретар й керівник організаційної праці, турбуючись постановами нового іміграційного закону, який дуже обмежував нову іміграцію, писав таке:

„Наплив нових людей нашого народу зі старого краю, що є становив, так би сказати, наплив свіжої крові у живчики нашої організації, перестав зростати, і перед нами стає нове питання, трудніше від тих, які нам досі приходилося розв'язувати”.

Наскільки це „нове питання” актуальніше й трудніше до розв'язання сьогодні, аж страх подумати, 45 років пізніше, ще й до того після досягнення 80-ліття УНС. Без змін політичних обставин, „напливу свіжої крові” до нашого національного, втім і союзового, організму не дістанемо. Щоб вдержати все ж таки цей організм, і вдержати на рівні УНС, мусимо зробити все, що можливе, не дивлячись на кошт, щоб бодай не дозволити дальше обезкровлювати

наш організм відпливом тієї крові, яка ще в нім є, тобто його молоді.

А вплив молоді став таким масовим і таким швидким, що щось подібне не бачив УНС за своїх вісімдесят років. До згаданих раніше причин того загрозливого явища додаймо ще небезпеку розпорошення навіть національно вихованої молоді по всіх безмежних прсторах Америки, а то й дослівно цілого світу. Молоду, спосібну людину манить великий чарівний світ незрівняних пригод і нагод, з якого небагато вертаються у свій раніший, вузький світ. Зробім наш український світ цікавішим і ширшим для нашої молоді, ще заки вона відчувилася від нього, зв'язім її з ним такими міцними нитками, щоб навіть які екзотичні країни й нагоди її від неї не відірвали.

Шлях для цієї великої мети веде від передшкілля, через рідну церкву і школу, дитячі та молодечі організації, а зокрема їхні табори, національні танці і гру на бандурі, до студентських громад, а там до українських, зокрема наукових і професійних установ, про українське подружжя не згадуючи. Запевнити це все нашим дітям і доростаючій молоді є в нашій реальній можливості. Зокрема на це мають змогу наші Союзи. Якщо вони турбуються своєю дальшою долею, якщо бажають дальше рости і поширювати свою працю, то успішний шлях до реалізації їх бажань веде радше крізь передшкілля і дитячі табори, як стукання союзового асекуратора до, на всі замки перед ним зачинених, дверей відчуженого студента чи молодого професіоналіста. Запевнити усій нашій молоді змогу пройти цю найбільш надійну школу національного виховання від садочка до студентської громади, дати їй нагоду зустріти в українським середовищі свою майбутню дружину, це і є те, що тут для ясности цих міркувань називаємо національною програмою збереження нашої молоді при нашій громаді і то збереження на все життя. Фахівці від виховання, со-

ціології і подібних ділянок знання, нехай фахово скажуть це своєю мовою.

Не знаю іншої сили, поза Союзами, яка мала б змогу і більшу потребу зайнятися цією програмою, тим більше, що Союзи частинно вже її виконують від ряду десятиріч. Вони мають деякий досвід, а крім того потрібні фонди і організацію. Приблизно тисяча союзних Відділів розміщених майже по всіх більших осередках українських громад ЗСА і Канади, з секретарями та організаторами, які знають терен і майже по імені українських земляків на ньому, чи це не єдина організаційна сітка, яка може дати раду цьому завданню? До того їх праця та видатки будуть вповні в межах їх статутових та законних можливостей, бо вони — братські установи, дбаючи про такі цілі, знайдуть найвище признание в усіх надзірних органах, своїх і чужих. Адже ці останні вже нераз пригадували нам обов'язок відродження братської діяльності, бо вона в наші багаті на добробут дні й роки дуже припала пороком.

Нашим Союзам слід взятися до цієї акції негайно. В першу чергу слід підшукати відповідних людей для праці в головних канцеляріях, а там поставити на службу молоді на місцях увесь наш союзний апарат, відділовий, на місцях, оточений і центральний. А поставивши, слід звернутися по співпрацю до всієї суспільності. Наша далекозорість заставить і її дивитися в далеку майбутність і для неї трудитися і жертвувати. На перешкоді поставлення національної молодечої програми і її постійного виконання не сміє стати ні загроза

нового обтяження працею й відповідальністю, ні тим більше кошти. Бо це найшляхетніша і найконечніша та найдоцільніша інвестиція, яка оплатиться сторицею. Наша традиційна ощадність й запопадливе нагромадження надвишок, хоч в засаді корисні, мусять уступити на задній план у цій спеціальній акції. Спеціальні, дуже загрозливі обставини, в яких знайшлися наші Союзи й вся наша організована спільнота поза межами України, вимагають спеціальних засобів протидії. Йде ж бо про виховання нашої молоді на добрих членів своєї української спільноти та членів наших Союзів. Деінде ні одних, ні других в сучасних умовах не дістанемо. Поставивши велику програму, мусимо схвалити не менш щедрий бюджет. Грандіозність нашої акції і нашої готовності понести відповідні видатки, спонукають всю суспільність до співпраці і спільного покривання видатків. Треба тільки рішитися на велике діло і його розпочати. Великого бажаймо, а воно стане нашим уділом!

В Україні покоління виховували покоління, молодь — молодь. Тут, якщо ми не виховаємо молоді на добрих українців, вона сама ледве чи себе виховає. Чи хочемо, чи ні, мусимо взяти на себе цей великий обов'язок і відповідальність перед нашою будучністю. Інакше ми будемо винувати за загибель значної частини нового покоління і за загроження нашої громадської і союзової майбутності. Бо стільки дістанемо нових членів завтра, скільки сьогодні виховаємо молоді. Сьогодні і завтра нерозривно пов'язані; дбати про одно і друге це наш обов'язок і наш союзний „інтерес“!

ЯК Я ШУКАВ „СВОБОДИ”

Написав Ікер

За близько чвертьстоліття співпраці з достойною ювіляткою — „Свободою”, яку ми в минулому році так гідно вшанували, назбиралося в мене, річ ясна, багато споминів, переживань, а ще більше газетних витинків із нашого щоденника, так званих „наших буднів”. Дуже яскраво, наприклад, закарбувався в мій пам’яті той незабутній день, коли я вперше шукав редакції „Свободи” в Джерзі Сіті і... не міг знайти.

Тепер мені соромно признаватися, як довго я тоді блудив чи блукав, поки попав з Нью Йорку до Джерзі Сіті, якими шляхами й якими засобами льокомоції я туди дістався. Між іншим, тоді ще вліті 1949-го року, ходила з 42-сі вулиці до Гобокену так звана „фера” чи по-нашому, пором, і хтось з допелних земляків порадив мені перейти ферою на той бік річки Гудсону, а далі...

А далі й не питаєте!

Чомусь я тоді собі уявляв, що редакція щоденника „Свобода” і головна канцелярія УНСоюзу обов’язково мусять приміщуватися в якомусь хмаросягу. Напевно в той час ні покійному головному передсідникові УНС Дмитрові Галичину, ані теж покійному д-рові Луці Мишузі і не снилось, і не мріялось про союзовий хмаросяг, а він мені вже тоді уявлявся счима души в повній своїй красі і величі!

Тож, коли я опинився під скромним, двоверховим будинком при 81 - 83 Гренд стріт, ніяк не міг повірити, що

це так виглядає наша надгудсонська твердиня. Чомусь мене завжди тягнуло туди, до води, де височіли потужні бльоки фабрики зубної пасти „Колгейт”. Відав, ці пахощі, ці фюми, що тягнулися від тієї фабрики, так забили мені памороки, що я, ані-суди, Боже, не міг попасти в двері „старого” союзового будинку. І з тяжким соромом мушу тут признатися, що я тоді „Свободи” не знайшов!

„Велл, — як сказав би мій сусід з Бібрецького повіту, пан Татух, — ні-ні-то не штука відшукати українську твердиню над Гудсоном, бо найвищим будинком, який домінує в тій цілій околиці, є наша гордість, наш 15-поверховий український хмаросяг. Це правда, що редакція „Свободи” ще далі тимчасово урядус в старому будинку, але — чи це така велика проблема взяти в одну руку машинку до писання, а в другу торбинку з сендвичами та й спацирксом, пішечки, перейти з старого хмаросягу до нового?...

Може буде трошки „омкно” цим старшим редакційним колеґам, як ред. Іван Кадрин, д-р Лука Луців чи ред. Вячеслав Давиденко, які в 1973-му році відійшли на пенсію, не діждавшись перенесення писальних машинок... Ну, що ж! На їх місце дістала бабуня „Свобода” „застрик” свіжої крові, прийшла молодша зміна редакторів, товаришів лера, і дай їм, Боже, зайняти твердо хмаросяжні, бойові позиції за редакційними столами на славу нашої „Свободи”, на пожиток Американській Україні.

УКРАЇНСЬКИЙ БУДІВНИЧИЙ АМЕРИКИ

Написав Леонід Полтава

(Н А Р И С)

Стрімкою, розмашистою вулицею Нью Йорку йде струнка, середнього віку людина. Модерна краватка, елегантний легкий плащ, гарно вирізьблене обличчя мистця або дипломата.

Ця людина впродовж 25 років перебування в Америці збудувала на понад 285 мільйонів доларів різних будов.

Архітект із надхненним обличчям — Аполінарій Осадца.

Селянський син в Америці.

Людина, що має легкий доступ до найбільших американських будівельників, архітектів, до кардиналів і епископів, співробітник славетного архітекта й письменника Вілліама Леказа — нашвидку обідає в ресторані Українського Народного Дому при 2-й авеню в Нью Йорку.

Чому? — Вареники, своя страва! І не лише тому: інж. Аполінарій Осадца має ділову зустріч із членами Ради у справах культури СКВУ (очолює Представництво цієї Ради на Америку). Наскільки понад 10 років тому він був заангажований у праці нашого репрезентативного хору

„Думка” в Нью Йорку, настільки тепер активний на іншому полі: місто Глен Спей, Н. Й., вибрало його радним до міського уряду, Американський Інститут Архітектів — своїм членом, а сам він не так давно „вибрав творчу свободу”: працює не для якоїсь, навіть найбільшої, фірми, а самостійно, вдома. Як і кожна незалежна праця, праця в архітектурі є певним ризиком. Але чи насправді ризикє опинитися без праці з родиною той, хто вже збудував величну катедру св. Йосифа в Гартфорді, Конн., що коштувала 12 мільйонів доларів, або стадіон на 55 000 місць? І перший у світі український хмародер поза межами України — будова УНСоюзу в Джерзі Ситі — це також плід розуму, знання і розмаху українських архітектів, пп. Осадци і Ястремського.

Присмню перебувати серед українського рідного гомону в УНДомі, але осягти архітекта Аполінарія Осадци варті праці, не лише товариської розмови при варениках. Домовляємося зустрітись вдома.

— Вибирайте, де зручніше, — пропо-

нує архітект: — На Форест Гілл у Нью Йорку або в затишному Глен Спей. Живемо фактично у двох домах. Дружина Таня там тепер із донечкою, Іванкою-Мотрею, поїдемо.

Вибираємо найближче — Форест Гілл. Доводиться дорожити часом.

Зелена вулиця з давнього англійського стилю домами. Спокій, затишок. Нью Йорк — тисячолікий! Жити саме в такому Нью Йорку — привілей.

У великій, просторій вітальні найперше впадають ув очі декоративні тарілки і ваз, розписані у дивному, сказати б, українсько-перському квітчастому стилі. Це праця господині дому Тетяни Осадци. Зір прикипас до невеликого розміром і великого красою оригінального Труша, із його темними струєкими тополями. А ще невідгреблюваній, „сирий” сволок: грубі бантини з-під стелі немов промовляють: „Тут живе мистець, тут живе архітект!” Помешкання прикрашене Еком, Черешньовським, чотирма соковитими, бурхливими пейзажами Мороза, а скромно збоку — три картини господаря: морські пейзажі, скелі Бар Гарбору, живий, поетичний погляд у Глен Спей.

— Я мріяв стати малярем, і вже навіть запустив сів у Бережанах, у гімназії, довге волосся, вже й на першого пензля відкладав... — згадує архітект Аполінарій Осадца, можливо, не задумуючись над тим, що він є мистцем, тільки його найвиразніша мова — це мова не пензля, а каменю, бетону й мармуру, криці і скла.

Вигідні фотелі. Чарки із золотистим „Корвуазь”. На великому столі в сусідній кімнаті згортки паперу, немов прадавні папіруси: пляни, креслення, обчислення; далі в кутку на столику — грубі книги без оправ. Довідаюся, що кожний новий будинок має свій, найбільш докладний опис. Катедра в Гартфорді, наприклад, це не лише стрімкий, божественний порив у небо височенної будови, яка наче втрачає земне притягання, а ще й книга на понад 600 сторінок. Кажу,

жартуючи, архітект повинен бути й письменником.

— Людський геній не творить законів у природі, — каже інж. Осадца. — Ми, як творчі люди, лише відкриваємо ці закони, встановлені споконвіку кимось вищим. Копернік, Ляплас чи Нютон не встановили нових законів, лише відкрили для людства правдиві закони природи.

Переходимо від теми до теми. Валентин Мороз, Олександр Солженіцин, підступна московська політика викидання поза межі імперії квіту нескорених народів, фотографія як мистецтво, найновіші кінофільми, збереження української національної культури за океаном, принцип будови єгипетських пірамід... — з архітекта Аполінарія Осадци незвичайно цікавий співрозмовець, дотепний оповідач.

— Американського туриста водить російський дядя у московському метро. Довго й докладно пояснює, що зображено на горельєфах та мозаїках. Критикує страшний ньюйоркський „собей”, про який москвич начитався в офіційній пресі, і знову вихваляє своє, московське метро, показуючи різні прикраси на станції. Нарешті американець не витримав і запитує: „Ну, добре, все це дуже гарно, а де ж поїзд?”... Розповівши найновіший анекдот з „того боку”, архітект по-молодечому сміється. Йому 56 років? Не може бути!

— Не може бути? — підхоплює він. — Це так, як у зоопарку! Прийшов якийсь обиватель, побачив уперше в житті довгошию жирафу, дивиться на неї і шепоче: „Не може бути, не може бути”... — і знову безжурний, радісний сміх.

— ● —

Є досить турбот, журби, напруження. І було їх немало. Та все перемагає рвіння, творча, будуюча натура архітекта Аполінарія Осадци. Такий уже рід, прадавній селянський рід. Правда, не цілком звичайний. Дідусь у родинному селі Волощині, Підгаєць-

кого повіту в Галичині, будучи війтом, розпочав у селі щось нечуване — прокладати водотяг, і встиг охопити ним половину села. А батько архітекта Корнило Осадца також був війтом і закінчив прокладання водотягу, збудував лазню, допомагав „Просвіті”, вчив уму-розуму з дружиною Докією своїх чотирьох дітей — трьох сестер і Аполінарія.

Брат батька нашого архітекта був священиком. Давня німецька енциклопедія подає, що він був також доктором філософії, учнем видатного чеського філолога Міклошіча, написав першу українську фонетичну граматику понад сто років тому...

Родина Осадців була провідною родиною в селі. Двоє братів Осадци-батька були священиками, і обох їх зліквідували большевики, вивізнивши їх на Сибір.

Аполінарій Осадца закінчив у селі свою першу школу, потім відому в українському шкільництві класичну гімназію в сусідніх Бережанах із її знаменитою бурсою, суворими вимогами щодо „греки й латини” та широким вахлярем знань, котрі дають людині європейське культурне „нізів” (чим наш архітект значно відрізняється від більшості своїх американських колег). За порадою старенького гімназійного професора юнак Аполінарій пішов в „малюрі”, а студіював архітектуру у Львівській Політехніці (1935-1941 рр.), де мав нагоду пізнати й основи малярства, цікавився мистецькою фотографією, — все це сприяло розвитку таланту архітекта-будівничого (автор мав нагоду оглянути надзвичайні, як на той далекий час, майстерно виконані світлини Митрополита Андрея Шептицького — унікальні оригінали, роботи тоді ще студента Аполінарія Осадци).

Здавалося, що життя текло своїм руслом. Студіював. У грудях билось українське серце, але не відривався від головного — студій. І все таки польська поліція заарештувала його і інженера Барана, який має квітарню поблизу заведення Яреми в Н. Й.,

Інж. Аполінарій Осадца

та ще й під важким замітом терору. „Абсолютно був до того непричетний”, — стверджує оповідач. Поляки заарештовували запідозрених, заарештували і його. Вийшов напередодні першого советського загарбання Галичини.

На початку тієї окупації студент Осадца перебував у рідному селі. Актор і співак Юрій Лаврівський заініціював там виставу опери — звичайно, „Запорожця за Дунаєм”. Аполінарій мав намалювати декорації. З польської в’язниці вийшов брудним, сбшарпаним, але наречена Таня приберегла в Бережанах гарне убрання. У нім, ще й при краватці, пішов до речника найновіших окупантів. „Начальник” зміряв юнака таким поглядом (мовляв, буржуазія!), що хотілося відразу ж утекти. Щоправда, таки виписав фарби й пензля, „наряд” у якіхсь крамниці. Та замість них Аполінарій сів на потяг і, відмірявши 120

кілометрів, опинився у Львові, де й продовжував студії.

— Раптом дістав телеграму з рідного села, з підписом Онуфрія Бобика — голови сільради. Ні, він не був комуністом, бідний чоловік, наш сусіда. Приїжджай, а Бобик уже на станції. Питаю, що таке, може тата заарештували? Ні, ні, — каже, — ми вас подали на кандидата в депутати! Кажу: „Онуфрію, бодай би вас! Для чого це?“ . . — „О, нє, то важна справа: там будуть голосувати під кого нам іти: під советів чи під німців! . .”

— Довелося їхати до Підгаєць, діставати большевицькі інструкції, літературу. Ту літературу я покинув на возі в Бобика, а сам поїхав знову до Львова студіювати. Коли ж прийшли так звані „вибори”, то мене таки вибрали „депутатом” на Збори. . . Отака була моя політична кар’єра, — усміхається архітект.

— Але тут вас таки вибрали радним Глен Спею . . .

— О, це щось інше! Там уже понад 200 українських родин, і ми маємо право і можемо добиватися прав, пільг, полегш, як зорганізована громада. Там мене ніхто не називас „народним депутатом”, але дещо позитивного для населення Глен Спею і для українського престижу я вже зробив.

За першої окупації одружився з Танею Жук, і в 1941 р. закінчив студії, діставши диплом архітекта.

— За Гітлера я спершу трохи заробив для родини . . . на Гітлерові! — сміється співрозмовець. — Намалював на замовлення малий портрет Гітлера, потім замовили більший, я і його продав . . . Згодом дістав працю в магістраті. За німецької окупації фактично нічого не можна було будувати. Наш архітект Нагірний спочатку очолював архітектурний відділ у магістраті, потім його німець zdeградував, бо то ж був українець, і сам очолив відділ . . . Я відповідав за направи, ремонти домів у мосму „бецїрку” Львова і намагався це зробити якнайкраще.

Фронт котився на Захід. Все таки німецький начальник замовив молодому архітектові велику парадну трибуну перед Оперовим театром. Аполінарій Осадца склав проєкт, який був відразу затверджений, і замовлення полетіло в Німеччину з усіма „гакен-кройцами”, орлами, щоглами. Через 3-4 місяці готову, розібрану на частини, велику трибуну привезли у Львів із Бременгафену. Це була підготовка до проголошення створення Дивізії „Галичина”. Небачену ще у Львові велику трибуну встановили, заграли військові оркестри, потекли по обличчях матерів сльози, а юнаки рвалися до зброї, боронити свою Україну . . . Багато з них потім боронили її не тільки під Бровами, а і в лавах УПА, проти обох окупантів.

Вимушений виїзд із Львова. Коротка праця у Тарнові при будові залізничних варстатів. Потім з родиною, із маленькою донькою Танечкою на руках — до Вадовиць і ще далі — в Тюрингію, де в Готі вдалося знайти працю за фахом в міській управі. Війна знову перервала кар’єру молодого архітекта. Тюрингію віддали союзники Сталінові, і довелося поспішно переселитись до Баварії. У Байройті Аполінарій Осадца став у таборі „мейntenенс офіцером”, дбаючи про забезпечення людей мешканнями, вчасною їх направою тощо. Доводилося з малими засобами переробляти казарми на житлові будинки.

— Я впав на гадку: запрошував німецьких контракторів, давав їм напівзруйновані казарми, вони брали цеглу — а я діставав усе необхідне для будівництва, навіть умобльовання. Так мені вдалося поділити казарми на маленькі кімнатки, зручніші для людей. І так я вчився самостійно працювати й розв’язувати проблеми.

— ● —

Архітект Аполінарій Осадца прибув до Америки навесні 1949 р., 25 років тому. Як і всі, спершу примістився з двома донечками Танею і Христинкою

Українська католицька церква св. Володимира в Гленс Спей, Н. Й. у ЗСА, за проєктом інж. А. Осадци

(перша тепер журналістка, друга — співачка) та дружиною у малій кімнатчині на „давнтавні” Нью Йорку, на 4-й вулиці, між авеню „Бі” й „Сі”. За два тижні перед тим приїхав їх батько, винайняв мешкання з двох кімнат і кухоньки. І ось у тому мешканні спершу поселилися 10 осіб! На 10 осіб спочатку було... одно ліжко.

Батько помер 8 років тому. Мати, дуже старенька, живе. У Нью Йорку в панства Осадців народилась третя дитина, Іванна-Мотря. Малою довелось оперувати, лікувати. Змінили мишкання на вигідніше. Треба було наново, не знаючи ще англійської мови, розпочинати кар'єру, як і більшості новоприбулих.

— Перший тиждень був безнадійний, — згадує господар дому. — У „Нью Йорк Таймс” я знайшов кілька адрес бюро праці, пішов, і всюди

скептичні погляди, мовляв, навіть англійської мови не знає!...

Але було щось одно, яке дуже добре, досконало знав молодий український архітект Аполінарій Осадца: його фах. Це й перемогло. Він відносно швидко знайшов працю в архітекта Юліяна Ястремського, який народився в Канаді. Через три місяці там забракло праці, але інж. А. Осадца нарешті вже мав папірчик, який свідчив про його американський „експірієнс”. Прийняли на працю до великої американської фірми „Еггерс енд Гітгінс”, і там він працював 16 років, дійшовши до позиції керівника проєктувального відділу. Скільки великих заль, бібліотек, гуртожитків для студентів запроєктував український архітект у тій фірмі! Ним раділи, його вітали, але фірма все таки не запрошувала

до партнерства, не давала також ім'я — вся праця йшла під ім'ям фірми!

Зрозумівши, що на старому місці вище не дадуть піднятися, що там українські міцні плечі вже вперлись у стелю, архітект А. Осадца перейшов на працю до видатного американського архітекта Вілліама Лесказа, родом із Швейцарії, автора багатьох праць, у тому числі й теоретичних, одного з носіїв модерної архітектури в Америці. За 3-4 місяці архітект Лесказ зробив свого молодого українського колегу співником, і трактував його, як свого партнера.

Вийдіть (якщо не боїтеся ходити ввечорі!) у Нью Йорк десь після праці й подивіться в Мангеттені на саму долишню частину, за славнозвісною Воллстріт: там виструнчуються перед вами будинки-красені, осяяний над самим океаном на „Нью Йорк Плаза” вогнями 50 поверхів! Той великий дім — це виплід знання, таланту й праці селянського сина з України, архітекта Аполінарія Осадца. А навпроти нього, через Гудсон, у легкому тумані зводиться в небо перший хмарочос українців у світі — дім УНСоюзу, запроєктований Ястремським-Осадцю.

**
*

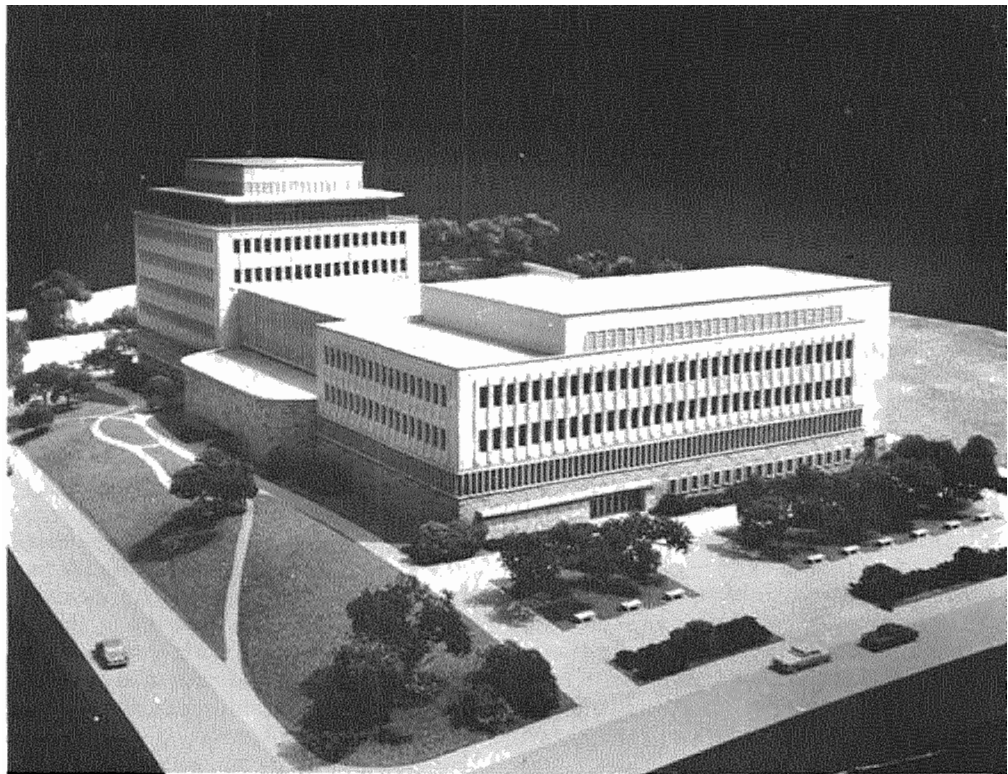
По смерті арх. В. Лесказа інж. Аполінарій Осадца вже не пішов працювати до якоїсь фірми. Він відчув, що після всіх будов прийшов час сказати: „Я сам собі фірма”.

Звертаючи увагу на проєкт церкви св. Юра в Нью Йорку, що виросте з каменю, металу, скла і ще головніше — з мозку і серця архітекта, із душ і праці вірних тієї церкви. Яка це буде гарна будова і як легко окремими рисами вона пов'язана з давньою візантійською традицією в будівництві! І одночасно — яка вона українська!

— Нас намагаються викоренити на рідних землях, — каже архітект. Ми повинні закоренитися тут, навіть ось у таких будовах, у нашій архітек-

турі. Можливо колись Україна, після всіх терпінь і плюндрувань, братиме звідси, з Америки, найкращі зразки українського житлового й церковного будівництва.

Прохаю господаря показати альбому із світлинами будов, споруджених за його проєктами. Гортаю картку за карткою. На багатьох спиняється зір, зачудований красою і елеганцією ліній, якоюсь особливою теплотою, сказати б — українською гуманністю. Переглядаю і на гадку приходить ім'я іншого талановитого архітекта Жука з Канади. Він — нестримний у пошуках архітект-модерніст. Як добре, що маємо такого, що ламає зачнені форми, перекреслює давніші поняття. Але Валентин Мороз, шестидесятники, семидесятники показують, що українська нація — в небезпеці. І тому хотілося б, щоб наші архітекти утверджували нас в архітектурі, навіть за океаном! У цьому розумінні архітект Аполінарій Осадца — неоціненна людина. Він насправді не плакає у будівництві ні колись накинених Україні візантійських форм, ані навіть козацького барокко, хоч і як воно перетоплене в українському горнилі. Він бере найчистіші приклади нашого народного будівництва, десь із карпатських полонин, його розвиває і плакає. Зразком такої будови може послужити піонерська праця архітекта Аполінарія Осадца у Глен Спей, Н. Й.: його триповерхова дерев'яна, обшита деревом знутри і ззовні, українська католицька церква св. Володимира є не лише об'єктом любови парохіян, а й сотень американських туристів. Чужі люди тут бачать частинку самобутньої України. Так утверджують свою, українську Україну, Петро Андрусів у історичному малярстві, Михайло Черешньовський — у скульптурі, Юрій Фіяла — в п'ятичастинній „Українській сюїті”, Іванна Драгінда фон Кулчицька — в балеті...

Будинок адміністрації Університету Індіани, за проектом інж. А. Осадци

З 1969 р. архітект Аполінарій Осадца працює самостійно, незалежно від фірм. „Фірма дає багато нагод, але там треба працювати безіменно, там за гроші купують і талант, і ім'я”, — розповідає майстер. Довідаюсь, що першою великою працею в найновішому періоді творчого життя архітекта саме й була церква св. Юра на 7-ій вулиці в Нью Йорку, яка вже існує до найменших — і таких гарно-величких — деталей у планах і кресленнях.

Архітект має так званий „нешенел реджістрейшн”, себто може дістати дозвіл на будівництво в усіх стейтах Америки, за виїмком Каліфорнії. Щоб одержати такий дозвіл, треба було складати додаткові іспити.

— Я не збираюся будувати там, де

часто трапляються землетруси, і тому не дуже турбуюся каліфорнійським дозволом, — каже, усміхаючись, співрозмовець.

— Ви збудували за 25 років у Америці різних будов майже на 300 мільйонів доларів. Які з них є для вас найближчими, найдорожчими?

— Крім наших трьох дітей з дружиною, я маю ще двох: церковцю в Глен Спей, у яку вклав багато серця, бажаючи перецепити оту карпатську сосонку на американський ґрунт, і — хоч яка це відмінна будова — римо-католицьку катедру св. Йосифа в Гартфорді. Маю великий сантимент до наших карпатських церков, бо вони — унікальний виплід українського генія, українського селянина, нашого гуцула.

Архітект підтверджує, що церкву св. Володимира в Глен Спей він про-

скульптур, як і все її внутрішнє оформлення, без оплати — на славу Божу і на добро вірним. А про вислід великої, напруженої праці над проєктом катедрі в Гартфорді не може говорити без хвилювання:

— На відкритті були кардинали, єпископи, маса народу. Все сяло світлами: на стелі — зорі, над вітарем підіймається постать Христа у славі, барвисті вітражі розповідають про життєвий шлях Спасителя... Як і всі, я був схвилюваний. Та найбільше схвилювала мене репліка однієї черниці, яка, оглянувши катедру св. Йосифа, сказала: „Тут ми найближче до небес”.

У журналі „СВМ” — „Католицьке Будівництво і Утримання” з грудня 1962 р. репродуковано багато світлин із катедрі, в тому числі й кольорових — образ за образом незвичайної краси. На стор. 54-ій там, між іншим, сказано: „Аполінарій Осадца консультувався з офіційними чинниками Архидієцезії й представив план модерної версії катедрі, не подібної до жадної катедрі у світі, яка, однак, зберігає щось із традиційности церковного будівництва у деяких своїх вертикальних лініях”...

— Чув, що ви багато попрацювали для Індійського університету у Блумінгтоні, у стейті Індіана?

— Так, я там поставив яких двадцять будівель, зокрема стадіон на 60 000 глядачів, спортову арену для баскетболу на 17 000 людей, кілька студентських гуртожитків на 1 000 мешканців кожний, велику бібліотеку...

Переглядаю світлин: елегантні, горді, гарні будови, модерні лінії ХХ віку, пристосовані творцем-архітектором для найкращої обслуги людини. У стейті Індіана популярний будівельний матеріал „леймстон”-пісковик, світлий, тривкий, і його повністю використав український архітект. Але не тільки використав, а й сказав своє нове слово: стіни великої центральної бібліотеки (університет має 30 000 студентів) викладено у блоках, які творять неначе рами, кілько-

ма тисячами штук невеликого, подовгастої форми каменю „леймстону”.

Ті камінні „плянки” розміщені рівнобіжно із землею, але на різних висотах і різної довжини. Архітект Аполінарій Осадца добився таким чином незвичайного світляного ефекту, а одночасно зміцнив стіни бібліотеки, що вміщає два з половиною мільйони томів книжок у двох вежах на 3 і на 9 поверхів. Будівництву в Індійському університеті та особливому успіху нашого архітекта — описові світляних ефектів, присвячено багато місця в журналі „Стон” з травня 1970 р.

Прохаю дозволу глянути на ділове листування. Багато чого не розумію: мова цифр така, що дійсно треба мати не поетичну, а компютерну голову... Та ось звичайний лист, написаний англійською мовою в жовтні 1967 р. Пише президент коледжу св. Хреста у Ворчестері, Масс., рев. Р. Сворд: „Дорогий Пол, хоча я дякував вам особисто у п’ятницю, хочу ще й на письмі особливо подякувати й висловити захоплення запроєктованим вами прекрасним Кемпусовим Центром... Я дуже задоволений з місця, яке ви вибрали. Коли ви спершу його запропонували, я був досить скептичний, але тепер ви мене цілковито переконали”...

Для потреб української людини в Америці архітект Аполінарій Осадца створив: прегарний монастир Сестер Василіянок в Асторії, Н. Й., українські католицькі школи в Брукліні й Джерзі Ситі, Н. Дж., УНДім у Гартфорді, Конн., церкву св. Ніколая в Пассейку, Н. Дж., каплицю на „Союзівці”, церкву св. Володимира в Глен Спей на спілку з арх. інж. Юліаном Ястремським — прегарний хмаросяг УНСоюзу в Джерзі Ситі та інші будови.

На українському католицькому цвинтарі св. Духа коло Гошен, Гемптонбург, Н. Й., піднесеться на 40 стіп у небо велична структура золотого хреста на мармуровому постументі

Церква св. Юра в Нью Йорку — проект інж. А. Осадци

проекту Аполінарія Осадци (бронзові барельєфи у виконанні Миколи Голодика). Там архітект дійсно оспівує Бога і Україну. На долішній базі зображені великий Тризуб та головні сцени з української історії: охрищення України, коронація короля Данила, в'їзд гетьмана Богдана Хмельницького до Києва, проголошення IV Універсалу у Києві; вище розташовані 12 медальйонів: на 6-ох зображені найвищі релігійно-церковні достойники, на інших — портрети Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, а з державних діячів — кн. Ярослава Мудрого, гетьмана Івана Мазепи, Головного Отамана Симона Петлюри: ще вище — сцени з історії Української Католицької Церкви. Закарбована

для історії під тим величним хрестом також історія української еміграції в Америці: на тлі статуї „Свободи” проходять маси українських людей, а далеко ген за ними маячить Україна... Над усім домінує чотирираменний хрест на 20 стіп заввишки. Його незабаром відкриють на славу Богові й українській людині, гнаний, переслідуваний — і живучий, невтомний творчий.

- Чи ви мали невдачі у праці? — запитую нескромно, взуруючись на американських журналістах.

— Фактично ні, — замислився архітект, — а практично — так.

— Як це розуміти?

— Я спроектував деякі будови, які потім ніколи не були зреалізовані. Щоправда, не з моєї вини. Наприклад, спроектував великий муніципальний будинок для Нью Йорку, який мав стати навпроти теперішнього, того, що має таку велику браму. На те місто витратило близько 300 000 доларів, обраховували вартість, площу, пляни будови були готові, — а потім вони змінили гадку!

У Нью Йорку, Гартфорді, Рочестері, Джерзі Сіті, Блумінгтоні, Голіокі, Фармінгдейлі й ін. містах позначив свій творчий шлях більшими й меншими будовами архітект, дідусь якого не лише „тактував”, себто керував сільським хором, а й прокладав водотяг у селі, а батько закінчував ту працю.

Тепер їх нащадок будує Америку, не забуваючи про Рідний Край.

**

Нахил до суспільно-громадського життя інж. Аполінарій Осадца успадкував від свого роду, що належить до селянської аристократії.

Ще в 6-й гімназійній у Бережанах написав трактат про Україну під назвою „Ой, горе тій чайці”. Поляки заарештували групу гімназистів, і в одного з заарештованих знайшли не підписаний трактат пера Аполінарія. Гімназиста обвинуватили як автора, але графолог помилився — і так випустили заарештованого після того, як Аполінарій присягнув, що він був автором. Боронив його тоді адвокат Бемко.

На Політехніці у Львові був членом т-ва „Основа”, що гуртувало техніків-українців і мало свою головну квартиру в будовах св. Юра. З друзів і знайомих із тих часів у Америці є кілька старших віком колег: пп. Гладкий, Німців, з молодших — п. Сумик.

За советської окупації довелося короткий час бути „депутатом”, але — стверджує архітект, — „мені з ними було не по дорозі”. Навіть на проф-

спільковому ґрунті в Політехніці за большевиків „не зійшлися характером”! Напередодні німецько-більшевицької війни хотіли послати на практику до Дніпропетровського, але вдалося практикувати таки у Львові.

В ЗСА став членом Товариства Українських Інженерів Америки, ТУІА, від самого початку, був заступником голови, також членом управи.

Був співзасновником і з 5 років головою хору „Думка” (тепер — почесний член управи), також української симфонічної оркестри, спільно з Л. Крушельницьким.

Був у Мистецькій Комісії побудови пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні та членом Жюрі.

Час від часу архітект А. Осадца пише до преси. Цінними були його практичні поради для наших людей „Якщо купете дім” („Свобода” з 23. 2. 1973 р.) та інші.

У Глен Спей, Н. Й., де панство Осадци також мають будинок, зібралось вже з 300-400 українців. І хоча там рядила справами вже четверта генерація з однієї родини, — українці вирішили змінити становище, особливо у справі підвищених податків на наших людей. Вся управа місцевости складається з війта й чотирьох радних. Одним із них є тепер інж. А. Осадца, після завзятих виборчих змагань. Українська громадка дістала свого речника. Вона становить 25% всього населення Глен Спей, а при такій кількості вже можна впливати на розв'язку практичних проблем. До речі, інж. А. Осадца пригадав там американцям про потребу заснувати Комітет для відзначення 200-річчя Американської Держави.

— Українці відпливають тепер із „давнтавну”, з долішньої частини Нью Йорку. Даремно! Треба здобувати, а не віддавати, — каже співрозмовець. — У районі 14-4 вулиць і 1-3 авеню концентруються українські банки, У-НДім, домівки Пласту, СУМА, школа і церква св. Юра, книгарні, крамниці, тепер УККА придбав власний дім. Саме той район Нью Йорку тре-

ба українізувати. Наша велика громада в одному районі міста може рішуче впливати на хід багатьох справ. У Глен Спей були зареєстровані для голосування 212 українців. Взяли участь у голосуванні 206! Ми перемогли і маємо там змогу покращувати наше становище. Чому не старатися добитися такого успіху в Нью Йорку, де українці — сконцентровані в тому районі, — можуть рішуче впливати на вибори, висоту податків і т. п. До речі наша громада в Глен Спей задумує будувати дім для українських емеритів...

Вечірню розмову перервав телефон. Задзвонила донька Таня, журналістка, випускниця Колумбійського Університету, тепер з родиною в Орландо, у Каліфорнії. Питає про здоров'я недужої наймолодшої сестрички, розповідає про свої нові репортажі для „Орландо Сентіnell“. Це вона колись тиждень працювала служницею, щоб написати зразковий репортаж, працювала між медичними сестрами у шпиталях, навіть в закладі для „відтовщення жінок“. Передає родичам привіт, бажає успіхів Христині — ви-

пускниці Джуліярду в Нью Йорку, молодій співачці, що має чоловіка та-кож архітекта.

Непомітно промайнули понад п'ять годин. Є про що говорити з господарем, є що оглядати в цім домі, є чого повчитись і чим погордитись. На закінчення запитує:

— Пане архітекте, а якими шляхами, на вашу думку, піде розвиток будівництва? Які будуть матеріяли?

— Скромні зовнішні форми і зручність та вигідність всередині. Матеріал майбутнього — пластик. Забудуємо про скло. Вікна потрібні не для освітлення у великій будові, а лише для того, щоб глянути — яка погода. Я вірю, що хеміки знайдуть способи підвищити вогнетривкість пластикових матеріалів.

— Чи тоді будови не будуть бездушними?

— Ні, не будуть, якщо їх творитиме людина з душею.

— З душею...

— Так. Бо, знаєте, Бог дає людині душу, але вдосконалює її сама людина.

ВЕРТЕП

ВОЗВЕСЕЛИМСЯ ВСІ КУПНО НИНИ

Пані Марії Гарасевич — присвячую.

*Просім в Різдво, щоб милостивий Спас
Засів між нас до щедрої тарілки,
І сохранив на візні віки нас
Од крепких баб і немощной горілки.*

Із спудейських віршів.

Счепа: український різдвяний пейзаж із демографічними впливами Ковжуна й Бутовича. На синьому небі — за С. Гординським — зорі грають в теніс. Загальний настрій: Ніч яка, Господи, місячна, ясна, видно, хоч голки збирай... Висить ясен місяць, як млинове коло — а далі і ставок, і млинок, і вишневий садок. У снігах блимають віконця. Сцену окутус рожевий серпанок коляди.

ЗАПОВІДАЧ (*входить на сцену*).

Веселі ситизени і все смутні діписти,
У це Різдво Христове, в надії світлу мить,
Дозвольте нашим мріям на дереву мислі сісти
Та вдарити у струни про те, що нас болить.

У час гризні народів, женев і вотергейтів,
Коли усі дороги ведуть тепер не в Рим,
В народів вольних коло ми колом мусим вийти
І стати для нього, як Правди жерувим.

То нам у антифоні дзвенів митуса Божий
І ніс на срібних хвилях йордан Дніпрових вод,
Що „сильно будет сім'я на земли его же
І благословиться правих правий род”...

І нині, як три царі спішать Христу со дари,
Душа, немов зигзиця, нашіптус моя,
Щоб ми крізь шторм імпічів, брак гіту і доларів
Послали до вертепу четвертого царя.

Хай мчить відважний лицар, незламний, наче криця,
Нечулий на арабів і кремлівську грозу,
І зложить від народу, що б'ється й не здається,
Месії шаравари, вишиванку й кобзу...

НАРОДНИЙ МАЛАХІЙ (Входить.
Бриль, вишивана сорогка, сопілка
й Рильського сина далезінь).

Христос родився! Славіте,
Славіте Його у вишніх!
Думки розквітають, мов квіти,
Серця паленіють, як вишні.

Сто зірок на небі чужому,
Сім зірок — душі зірниця...
І спогади рвуться додому
Та місяць над стріхою сниться...

І сниться щаслива рідина,
(Ні болю, ні смутку тіні!)
І в кожного Божя Дитина
Сміється на радості сні...

Та знаю: свічка не блимне
Сьогодні крізь сніг і морок,
Тільки посвистом зимним
Прошиє груди ворог.

Тільки з погару рідної хати
Зірвуться сови і круки
І пуста стане ридати
І підносити чорні руки.

Тільки вітер, вітер крилатий
Ударить у смутку ліру...
І принесе голос сестри і брата
З Сибіру...

Христос родився! Славіте!
Славіте на дальніх дорогах
Ви всі, що незнайому світі
Ждете народження Бога.

Що очі, де висохли сльози,
Що душі, де жовч і гіркість,
Підносите, як жовклі рожі,
На небо, шукаючи зірки...

Дивіться, зглядайтесь на диво!
О, кара вам, варвари, кара вам!
Встає над погореним Києвом
Завіту Господнього заграва.

Виходять вже волхви багаті,
Встають і безвусі, і літні,
Читають покровлені мапи,
Мов книги старозавітні...

Читають — і будяться села,
Потоптаний тане в журбі сніг...
Серця — не серця, а джерела,
А потоки забутої пісні...

Месія у яслах у лісі,
У лісі Пречиста Неня.
Клячить карпатський місяць
І хлопці з фінками в жменях...

І завтра вже сонце засвітить,
Всміхнуться фіялки і вишні...
Христос вже приходить... Славіте,
Славіте Його у вишніх!

ЗАПОВІДАЧ:

Шановний друже дорогий
І соціальний брате,
Які несуть вас береги й
Яким вас ім'ям звати?

Про рідного царя з-під Крут
У нас іде нарада,
А ви ввігналися отут,
Немов на СКВУ УНРада...

НАРОДНИЙ МАЛАХІЙ:

Магістре, докторе без прав,
Священнику без Бога!
Я — син козацького Дніпра,
Внук Лади і Сварога...

Я є — Народний Малахій,
Живий все та упертий,
Якому драми чародій
Казав з розпуки вмерти.

Червона ржа мені чужа
І ім буржуйську піцу,
Хоч в гробі в Вінниці лежав
І в газах був Авшвіцу...

Лишивши там Шевченків рай,
Беру брехню на питель,
Шукаючи із краю в край,
Де Спас є наш і Вчитель...

ЗАПОВІДАЧ:

Належавсь би для вас бунчук
І ви б гетьман в Припонті...

Ви тнете балак, як Вовчук
У Визвольному Фронті.

Та думка ваша і моя
Стягас з Правди кресу,
Що свого мусимо царя
Післати до вертепу.

НАРОДНИЙ МАЛАХІЙ:

Ол райт! Хай скаже там тверде
Слівце у врем'я люте.
Прорік поет: Месія йде
І сандали вже чути...

МАМАЙ. (Входить. Оселедець, кинь і бандура).

Незнана і чужа,
Без імени і хати,
Лиш зранена душа
Горить надземським змістом...
Так нині Ти стоїш,
Свята Страдальна Мати,
Із сином на руках
В бараці, що за містом...

Ти ніжна, мов любов,
Хоч іскряться морози
І вис вихор з тайг
Холодний і сердитий,
На вищитий рукав
Не впали з болю сльози,
Що в бурю навісну
Прийшлося дитя родити.

Ти знаєш, що колись,
Як закують зозулі,
Його покличуть в даль
Далекі води й суші,
І, як воскресний дзвін,
Як перший стріл патрулі,
Любов'ю і вогнем
Він збудить мертві душі.

Ти знаєш, що колись,
У північну годину,
Юрба заллє майдан
І судове подвір'я,
І він повисне вніч,
Щоб кликати до чину
І тих, що при яслах,
І тих, що ждуть і вірять.

Стоїш свята й ясна
І повна насолоди
І давиш туги біль
За рідним теплим домом...
І віриш: його смерть
Нове життя народить
І він на арфах душ
Дзвенітиме псаломом.

Стоїш, як зміст краси
В добі, як ніч понурій,
Вп'яливши в синь майбуття
Свої журливі очі,
Готова, як і він,
Повиснути на шнурі,
Щоб сповнилося те все,
Що від життя дорожче.

ЗАПОВІДАЧ:

Залишіть балакання своє,
Бо віршів маєм досить,
І розкажіть нам, хто ви є
Та що вас тут приносить...
В добу щербатого меча --
Потрібна інша тема...

НАРОДНИЙ МАЛАХІЙ:

Другий Шевченко в нас -- Рубчак,
А друга Леся -- Емма...

ЗАПОВІДАЧ:

Ви — божевільний. Як ваш брат
Раджу вам не створяти
Із сиру визвольних гармат,
А з мул лосерів хати...

МАМАЙ:

Я є — Мамай. Душа палка
І предок Симоненка...

ЗАПОВІДАЧ:

Приходить з рамена Гришка...

НАРОДНИЙ МАЛАХІЙ:

Ні, з пальця Степаненка...

МАМАЙ:

Не є я ваших україн,
Хоч досі їм кулешу...
На сполох громом б'ю у дзвін
І жартом правду чешу.

ЗАПОВІДАЧ:

Скажіть, якщо одна зоря
В Совєтах є і в ЗСА,
Кого, як рідного царя,
Послати до Ісуса?

Я думаю — імен святих
У нас ціла палітра,
І хтось з таких повинен йти,
В кого висока мітра.

НАРОДНИЙ МАЛАХІЙ:

Особу знаю не нову,
Але є заковуха...

МАМАЙ:

Його при яслах, як на СКВУ,
Не стане часу слухать...

НАРОДНИЙ МАЛАХІЙ:

Аби дійшли ми до мети
Крізь темний світ поганський,
Гадаю, що повинен йти
Професор Лев Добрянський.

МАМАЙ:

У Вифлеєм він не дійде,
Хоч з роду хлоп моторний,
Якщо не бачить в ясний день,
Де білий дім, де чорний...

ЗАПОВІДАЧ:

Тому, що в мене від років
Із Гнатом спільна лавка,
Вважаю, що з бойовиків
Послати б треба Славка.

МАМАЙ:

Стецькові Славу признаєм,
Та все ж є небезпека,

Що, замість йти у Вифлеєм,
Чкурне до Чан-кай-шека...

НАРОДНИЙ МАЛАХІЙ:

Хоч збандерований я ем,
Та хочеться збагнути,
Чи Штуль Жданович ще живе,
Бо щось го ніц ни чути...

МАМАЙ:

Живе, як всі, на спосіб сьій
Та з краєм є духово,
Бо важче вести вдома бій,
Як у Парижі слово.

НАРОДНИЙ МАЛАХІЙ:

І стрепенувся б древній Львів,
Була б і в Джерзі втіха,
Якщо на віа Тель-Авів
Лівицький би поїхав...

МАМАЙ:

Не вбити атом кулаком,
Не вродять яблук лози.
Микольця вислав вже Стецько
На скріплення Формози.

ЗАПОВІДАЧ:

У мене думка є така,
Згромаджені сусіди,
Коли не хочете Стецька,
То Лисогір хай їде.

НАРОДНИЙ МАЛАХІЙ:

Він любчик теж розумних муз
І є без плями досі...

МАМАЙ:

І вийдемо, немов Союз
На власнім хмарочосі...

ЗАПОВІДАЧ:

Аби вдоволені були
Коза і вовк та Гася,
То пострижім в свої послі
Степана Куропася.

НАРОДНИЙ МАЛАХІЙ:

Хоч покоління він тверде
І воїн „Заповіту”,

МАМАЙ:

То Спаса в яслах не знайде,
Як у советах гніту. . .

ЗАПОВІДАЧ:

Та ось не буде небезпек,
І твердження це слушне.
У нас ще є Маруся

НАРОДНИЙ МАЛАХІЙ:

Бек?

ЗАПОВІДАЧ:

О,ні. Маруся Душник.
Ім'я її щодня росте
І творить дивні речі. . .

НАРОДНИЙ МАЛАХІЙ:

Покаже людям. . .

МАМАЙ:

декольте,
Або округлі плечі. . .

ЗАПОВІДАЧ:

Є ще редактор в нас Драган,
Усім відома птичка. . .

МАМАЙ:

Як виїде за океан,
То „Слободі” капличка.

На сцену входять із залі люди.

1-ий ГОЛОС:

Гей, містер, стап! На тім візку
Ви їдете не в пору,
І з вас такий же балакун,
Як сатирист гумору...

2-ий ГОЛОС:

Та це ж над істиною глум,
Щоб слухати Курпіту. . .

1-ий ГОЛОС:

І виглядаєте, як кум
З Бібрецького повіту.

2-ий ГОЛОС:

Не ті часи і світ не той
І брак вам анімушу. . .

1-ий ГОЛОС:

Ви — Понеділковий герой
З „Рятуйте мою душу” . . .

2-ий ГОЛОС:

В народі нашим від віків
Не є так, як пристало.

НАРОДНИЙ МАЛАХІЙ:

Бо вдосталь маєм мірчуків,
А кушнірів замало . . .

1-ий ГОЛОС:

Щоб не сміялись з нас чужі
З надійного початку,
Ви вдома листу уложіть
І ждіть на СКВУ печатку.

ЗАПОВІДАЧ:

Щоб правда сяла все своя,
А з нею рідна каса,
Обрати треба на царя
Стерча . . .

МАМАЙ:

Найкраще Кваса.

*Усі виходять. На сцені з'являється
хор із концертом коляд.*

ЧУДО НА ВОСЬМІЙ ВУЛИЦІ

Написала Іванна Савицька

Був тихий зимовий вечір. Тихий своєю безлюдністю, безшумністю авт безгомінністю метушні великого й дикого Нью Йорку.

Повертатись одинцем додому — небезпечно, проте — необхідно часами, і біда в тому, що ця необхідність трапляється доволі часто.

Піднявши проти вітру ковнір, я бігла вуличками, цупко обгорнувшись плащем.

Місто, здавалося, дрімало, хоч може ще й не спало. Була дев'ята вечора.

На розі Сьомої і Першої евеню я зупинилася на момент і стала приглядатись картині: Високий худий молодий мужчина в дрантявих, обідраних штанях і в синій пошарпаній сорочці, без плаща, порпався у мішку, що поряд з бляшаними смітьярками лежав на краю вулиці.

Біля нього — двоє дітей. Старшеньке, мов той комарик, на худеньких, високих ніжках крутилось веретеном біля батька, чекаючи нетерпляче на знахідку. Менше, загорнене в ковдру, сиділо у візку й дивилось на мене двома очима-жаринками. Usta дитини ховались за хустиною, що багрянела кров'ю.

Мужчина раптово підвівся від сміття і глянув на мене. Він був блідий, без жадного сумніву хворий, з виразним обличчям наркомана.

Ми хвилину стояли без розмови.

Дівча - комарик припало довірливо до батька, шукаючи захисту, а те крихітне світило своїми „ліхтариками” й тихо, тихо квиліло. — Здорові були, чого у смітті шукаєте? — спитала я незнайомого.

— Чого шукаю? Всього! Одягу, їжі, дрібниць. Тут, в цих мішках все щось можна знайти. Вчора натрапив на доброго зовсім банана. А ось і ця лялька! Правда, без рук, та все ще гарна. У нас на евеню Сі такого знайти не можна.

Щось тепле й гірке підповзло мені до горла й стало невимовно душити. Це був біль і грижа совісті і плач душі і моя цілковита безпорадність в скрутній, як ця, ситуації.

— А де ж дружина, де мати ваших дітей?

— Вона в шпиталі, вона хвора, а я сам ледве встигаю з роботою. Менше розбило губи, впало з візочка і рана ще й досі кривавить, а старше не хоче їсти, не росте. . .

— Ви згадали про евеню Сі. Яке число хати, скажіть!

Мужчина зам'явся і не дав мені жадної відповіді. . .

Кинувшись зразу до торбинки, я стала шукати гаманця, та він був майже порожній, і тільки в листві від плаща ховалось (від злодіїв) десять доларів „про всяке”.

Мала хвилина вагання, і я сказала:

— Киньте шукати в смітнику. Ось вам гроші на хліб, на м'ясо, на банани. Та дайте руку, дайте мені ваше слово, що гроші підуть на харчі, на ніщо інше...

Мужчина стояв, тремтів, і м'яв у руці мій дарунок, гейби вагався прийняти.

— Та що ви, беріть, ховайте гроші в кишеню. Це дрібниця, така маленька дрібниця. Мені приємно, що хоч грошіми я можу вам допомогти.

Дитя - комарик підступило нагло до мене й вхопило за руку. Мужчина, обнявши по-синівськи, з довір'ям наблизився до мене, і так у чвірку, попихаючи возик, ми йшли безлюдною вулицею, йшли — і мовчали.

Дрібними, мінливими сніжинками сипалися зорі на нас... і було тепло, і було тихо, і було добре на душі, так добре...

Я спитала: — А як же ж так? Помочі із Велфару ви не маєте?

— Уже не маю, відібрали. Казали йти до праці. А я, як бачите, безсилий... У мене слабкість і вже немає вороття...

— А числа хати не дасте?

— Ні, не дам, не гнівайтесь, пані, не дам!

На розі Восьмої я нагло зупинилась і востаннє повторила: — Ви обіцяли, ви дали мені слово, овочі, масло, молоко... Я вже відходжу, прощайте, пильнуйте себе і дітей.

Ми подали одне одному руки, я ніжно погладила двійко нещасних діточок і скорим кроком стала віддалятися.

— Пані, верніться! — пролунало нагло за мною. Я йшла далі. — Верніться, пані! Я маю вам щось сказати.

Я завернула нерадо і знову зрівнялась з громадкою.

— У мене дарунок і для вас, маленький, дрібний дарунок, почекайте.

Мужчина гребався по кишенях, шукав чогось у візочку і врешті з дитя-

чого плащика вийняв святий образець з обличчям Ісуса Христа.

— Це для вас подарунок від мене, ні, — від дітей. Цей образець незвичайний, він робить чудеса, він святий. А хіба ж це не чудо, що я зустрів вас, що в мене аж десять доларів, хоч ще недавно не було ані цента. І ви не шкодуйте десятки, прошу, благаю, не шкодуйте. Вона вам повернеться швидко, може й завтра.

Я нерадо взяла образець і скорим кроком подалася Восьмою до хати. Була десята.

Дрібними, мінливими сніжинками сипалися, стелилися зорі, і було тепло, і було тихо, і було добре на душі, так добре...

Вранці постукали до дверей. Був це поручений лист комерційної фірми із зовсім незнайомим надавцем. Я розкрила нервово коверту й стала читати:

„Нам приємно повідомити вас, що надплатений вами два роки тому рахунок врешті-решт віднайшовся. В залученні — зворот надплатеної суми — \$185.” Слідували ім'я і адреса.

Це було чудо, справжнє, несподіване чудо, зворот грошей, які я вважала пропавшими.

Вдягнувшись я побігла шукати наркомана. Надаремно поблукавши по евеноу Сі, я завершила на Восьму, потім на Першу, слідами вчорашньої зустрічі.

На Сьомій вулиці все ще стояли наповнені сміттям мішки з високими білими кучугурами. Дитячі крихітні сліди завів вітер, замів і сліди від візочка. В вітринах жовтів свіжий хліб, гейби чекав на голодних, та їх не було...

А там, із висот, дрібними, мінливими сніжинками сипалися, стелилися зорі...

І було зимно, і було сумно, і було тяжко на душі, так тяжко...

БОЖИЙ ЧОЛОВІК

Написала Любов Коленська

Автобус гнався по шосе поміж горами Пенсильвенії. Наближались до шахтарського містечка Шамокину. З кожним черговим закрутом дороги Анна чимраз менше завважувала зелені і квітів. Тепер вже тільки тут і там просмикувались низькі кущі, росла, немов вчепившись у землю, якась деревина. Назустріч немовби пливли чорні вугільні насипи. На однім з пагорбів замаячів залізний хрест. Тут, як пізніше розказали Анні, згинуло колись в копальні багато українців, що приїхали з рідної землі шукати щастя.

Містечко Шамокин було геть внизу і його будівлі з червоної цегли нагадували картки в імпресіоністичному стилі. Вийшовши на головну вулицю, побачили церкву, ратуш, кілька крамниць і скрутили на вузьку дорогу, де обабіч, на чорних скелях скаржились майже висохлі струмочки води. Тут колись гомонів, розливався водоспад.

І ось автобусова станція. Вийшовши з автобуса, Анна розглянулася і зразу завважила двох чоловіків і зразу, що видимо когось чекали.

Підійшовши до них, вона поспита-

ла: — Чи ви, може, чекаєте на Анну Паливодій? Жінка відповіла: — Так. А це ви? Ми побачили вас ще здалеку, але ніяк нам не приходило на думку, що ви це та вчителька, яка сьогодні має приїхати. Ви такі молоденькі, а ми думали, що це буде хтось старший... З діворою нині важко собі давати раду і... — раптово замовкла.

— А де ваш багаж — поспитав один з чоловіків.

— А ось він, — і Анна показала на невеличку валізу і течку.

Здвигнули плечима і запросили Анну до авта.

В'їхали в бічну вуличку і зашились наче гай. Довкола кущі, дерева, квіти і — дімки.

Авто зупинилось. Жінка взяла Анну за руку і сказала, вказуючи на невеликий дімок, зарослий диким виноградом: А це ваша садиба. Тут ви будете жити.

— Увесь дімок для мене?

— Вам тільки здається, що він великий, там лише чотири кімнати і веранда. Його залишила після смерті одна жінка з нашої громади, що тут увесь час самотньо жила. Вмира-

ючи, вона записала дімок тим українським вчителям, що приїздитимуть сюди. В її тестаменті сказано: „Хай учителі тут живуть і навчають українських дітей, щоб вони своєї мови не забували та й не цурались її...”

— І сусідство коло вас добре, зараз в другій хаті живе Божий чоловік.

Анна в здивуванні зпела брови: — Божий чоловік?..

Так його звуть віддавна. А по правді він Захар Несторук, колишній шахтар. Народжений вже тут, а його батьки приїхали з-поза океану. А Божим чоловіком його назвали тому, що він ліпший від усіх інших. Він аби кому добре було, а про себе ані гадки. Він і в церкві і в хорі й до людей завжди з добрим словом. А потім додала: Він піклується квітами і любить їх, але не так, як усі люди, бо для нього квіти — живі істоти. Він нікого не повчас, як треба жити, бо каже, оте вміння кожен повинен собі сам здобути й тоді в такої людини більша сила...

Анна задумалася і м'яка усмішка сковзнулася по її обличчю.

— А от, послушайте. Тільки приїхали нові поселенці в Америку, а він зразу побіг до них. Розпитував їх і просив: „Розкажіть про нашу рідну землю, бож ви недавно звідтіля приїхали, там народилися і виростили. А до мови моєї надто не прислухайтесь, бо нікому було мене її навчити. Батьки від світанку до ночі були працювали, як не шахті, то у хаті. А потім, коли трапилося нещастя і мій батько окалічив, потрохи мені дещо розказував, а мати, коли я допитувався, щоб спекатися мене, казала: „Он яблуку, візьми його собі та йди поміж дітвору й грайся: „А може там хтось із старших буде і розкаже тобі, бо мені гірко пригадувати, та й невчена я”...

Аж одного разу мати моя сіла коло мене, тісно мене обійняла і так мовчки просиділи ми кілька хвилин. А потім стала розказувати:

„Що найбільше пам'ятаю, бачу не-

мов сьогодні, то цілі лани волошок і маків. Ще молоденькою дівчиною, коли йшла я в поле жати, зривала волошку і вкладала її в косу. А це бувало на світанку, і вона свіжа була від росяного холоду. Працювали ми, а вгорі нам жайворонки співали, та й ми з ними в одному хорі гомоніли лісень. А вечорами збиралися ми всі й жартували й сміялись, щасливі безжурним дівуванням. Пригадую, що моя мати вічно журилася і нарікала, що в хаті хліба немає, а я тоді про це не думала, бо було мені в журі — безжурно...”

— Божий чоловік, — розповідала далі жінка, — казав новим поселенцям: „Я завжди хотів вчитися, та грошей не було. Батьки не могли мене багато навчити, але у церкву ходили й казали, що їхня і моя батьківщина не тут, а вона поза морями. Але й цей клептик землі, на якому я народився, я також шанувати і любити повинен. Інколи, пригадую, всі підуть спати, а я беру книжку і сам вчуся читати. Але що то за наука? Тому ви мені розкажіть про нашу землю, щоб я її як на долоні бачив”.

— Часто Божий чоловік заходив до священника, подовгу з ним говорив і за його порадою скуповував різні книжки, мапи України, передплачував газети. А потім казав людям: „Бачите, я вже знаю, що на Поділлі великі лани пшениці, на південь високі гори Карпати, на Гуцульщині бистра ріка Черемош, а на Поліссі озера й води”. Коли хтось подарував йому світлини з України, зберігав їх як найбільші цінності.

Але тут чоловік встряв у розмову: — Вибачте пані, що ми вас затримали, вам уже пора відпочити. Незабаром ви самі побачите Божого чоловіка.

Анна, розпорошавшись, відімкнула переданим їй ключем двері й увійшла в дім — пдволена, що над нею дах, навколо стіни, спокій і затишок.

Меблі були простенькі, завіси з перкалю, але забагато різних фігуринок і всілякої дешевини. Проте,

Анна не думала тут нічого змінити; покійна так влаштувала кімнату й колись вона була для неї життєм, радістю та миром.

Закрався присмерк і допитливо глянув темносіримися очима на Анну. Вона підійшла до вікна, хотіла була зісунути завіси й засвітити лампу, і враз у вікні за сусідньою огорожею побачила чоловіка у флянелевій в'ясоносині смужки сорочці з рукавами, закованими по лікті. Погляд його йшов кудись у далечінь, і була в ньому туга і шукання чогось світло-осяйного...

Анна зникла і швидко запнула завіси.

Засвітивши лампу, пішла до кухні, щоб дещо собі прилагодити на вечерю, але повернула звідтіля, відчувши в кімнаті чиюсь присутність. Але в кімнаті не було нікого.

Засинаючи, думкою поверталась до Божого чоловіка, що ніколи не бачивши своєї країни, хотів якнайбільше про неї дізнатися, хотів якомога зблизитися до неї. Яким дивом, думала вона, появилось це прагнення в нього? А потім прийшов сон і дбайливо заплінував їй очі.

Вона навіть не чула, як над домом проносились громовиця, не бачила, як на темному небі зав'язувались вогняно-срібні стрічки і як дощ та вітер кидались на шиби, згинали кущі і дерева.

**
*

Коли прокинулась, кімната ясніла світлом і крізь завіси струменіло сліпуче сонце. Анна їх розгорнула, і звідтіля подивився на неї зелений світ, вогкий ще від дощу — спрагнений життя.

— „Був дощ?“ — подумала вона і здивувалася. Взяла жучка, що потойбіч вікна борюкався в малій калюжі води, і поклала його, щоб обсушився. А потім пішла одягатись. Була неділя, й в неї зродилося бажання вийти в город, оглянути все, що оточуватиме її від сьогодні. Хутко відкрила двері й вийшла, не вдяг-

нувши взуття — босоніж хотіла пройтися по траві, холодній ще від дощу.

Завважила сусіда, що, пригнувшись над кущем троянди, випростував його і підв'язував стрічкою. Наче відчувши, що хтось дивиться на нього, підвів голову. Він був невисокого росту, худощавий, з сивим волоссям, але його очі були немов два голубі озерцита із трепетом юні.

Сусід, привітливо всміхаючись Анні, сказав: — Доброго ранку! Хай Бог пошле вам гарний і погідний день. — А потім зовсім просто, немов зналися вже від років: — Заходьте, допоможіть мені підв'язати троянду. В мене сьогодні чогось руки тремтять, а ви молоді, і впорасмоє разом краще.

Анна відчинила хвіртку й підійшла до нього: — Тільки даруйте, що я босоніж, не знала, що в цій порі чогось зустріну.

— То й що ж, що босоніж, це здорово. — І вже двоє заходились приводити куш до ладу.

А потім сусід подав їй троянду ніжнорозової барви і сказав: — У вашому городі немає троянд, не було кому коло них заходитись, а так щоднини я вам даруватиму їх, щоб і ви могли милуватися їхньою красою.

В Анніних руках загойдалася, записалась троянда. — Боже, яке у вас багатство, яка розмаїтість квітів, які барви! Як певно їх дуже пильно доглядаєте.

— Не зовсім. Певно, трохи праці є коло них, але я квіти люблю і тому вони такі буйні. — А потім взяв Анну за руку і сказав: — Це ще ранок і у вас може є якесь зайняття, тому вибачте мені, коли не в пору... Хотів би, щоб ви зі мною пішли до моєї хати, ви ж людина освічена й могли б мені в дечому допомогти і порадити.

Анна погодилася, тільки пішла зодягнути взуття. А він уже чекав біля порога на неї і, взявши під руку, завів до кімнати. — Тут я працюю і здебільша пересиджую. А от від

учора в мене залишилися недокінчені паперові квіти. На престіл до церкви я звичайно несу живі, з городу, а ці продаю в крамниці й потім допомагаю кому потрібно.

Анна підійшла ближче і нахилилась над квітами: — Невже вони справді штучні? Таких я ще з роду не бачила: ромени — зовсім великі, менші й манюсенкі.

Коло стола стояла лава. — Таж вам тут невігдідно працювати, спина болітиме.

— У нас на селах в Україні так було, завжди тільки лава.

На стіні висіла велика мапа України. На ній коло кожного більшого міста були заткнені чи маленький листочок, чи колосок пшениці, чи пелюстка мальви або соняшника. А там, де були Львів і Київ, видніли мініатюрний святий Юрій, свята Софія, синьо-жовті прапорці і тризубці. Анна допитливо глянула на сусіда: — Що це все означає?

— Львів і Київ я позначив так для того, щоб кожен знав, що вони українські столиці, а інші позначки — це сліди моєї майбутньої мандрівки по Україні, це мій шлях, кудю я піду до села, до Варяжа, звідкіля мої батьки. У Карпатах сосни, тому туди хвоїнку вткнув, а в моєму селі пшеничний колосок, бо там Поділля і там великі лани пшениці. Туди я і вибираюся... А запросив я вас ще й тому, що в мене сьогодні дві радісні новини.

Божий чоловік обтер лаву хусточкою, як давній звичай велить, і запросив Анну: — Сідайте в мирі. — А відтак сам сів.

По другому боці кімнати Анна побачила полиці з книжками: — І все це ваші?

— А чиї ж би? Вправді, трохи важко було мені, шахтареві, їх скуповувати, але як без книжки жити. Та й ті, що пишуть, хочуть, щоб їх читали. — Він трохи помовчав. — А тепер я вам розкажу про свої новини. Вже дуже давно вислав був оповістку до газети, що розшукую зем-

ляків, бо вся моя родина вже на тому світі. І ще просив, коли хтось знає про моє село чи про тамошніх людей — хай напише. Минуло багато днів, рік — нічого. Махнув рукою, як завжди, коли бачу, що немає ради. А от вчора дивлюся до поштової скриньки, а там — лист. Відкриваю... Але краще ви прочитайте вголос.

— Ні. Читайте ви, я послухаю.

І він почав читати рівно, гладко, тільки його щоким жарожевілись і голос бринів хвилюванням:

„Дорогі Захаре Несторук! Ми хоча вам не земляки, а з-під Харкова, але, прочитавши вашу оповістку в газеті, подумали, що нам цікаво було б довідатись про ваше село, а ви розповіли б про своє. Тож і порішили відгукнутись. Рідні в нас тут немає, приятелів теж, в містечку тільки горстка українців, але й ті живуть окремо. І моя жінка та й я хотіли б дуже з вами переписуватись. А, зокрема, прочитавши Вашу адресу, ми завважили, що живемо недалеко від Вас, то й зустрітись змогли б колись, щоб поговорити. Моя жінка і я будемо дуже радіти, коли до нас напишете. Українські люди — Вадим і Рая”.

— Бачите, Анно, в мене подвійна радість, бо цей лист тільки підтвердив, що моя віра в людей не нікудишня. Я вірю, що коли в когось є тільки крихітка бажання — кожен годин один одного зрозуміти...

Анна, зідхнувши, сказала: — Добре було б, щоб усі люди були такі, як ви...

— Бачу, що про себе мені вже даремно, вам Анно розказувати, бо напевно вже поспішили всячини наговорити вам ті, що вчора вас привезли. Проте, найважливішого ще не могли вони сказати, бо не знали — це вперше я заховався від усіх, зі своєю радістю... — і після тих слів здавалось ожила вся кімната, аж хрестики, що бігли полтавським взором на завісах, спалахнули радістю.

Побачивши, що Анна задивилася на вишивані завіски, усміхнувся: —

Кажуть, що то жіноча робота, а це ж я сам їх вишивав. Боже, як я над ними напружувався, не раз і до пізньої ночі, а викінчував на світанку. — А тоді вже вголос розсміявся: — Та, що з вами, Анно, ви дивитесь на мене як на якесь чудо. А в мене в шухляді і серветки, вишивані таким же взором як завіски, та й бачите біля святого образу вишиваний рушник моєї роботи. Так треба, щоб українські звичаї не перевелися.

— А в мене, — Анна зам'ялася, — лише кілька вишиваних робіток і взір не такий як ваш. Не дуже вмію я вишивати.

— Нічого, Анно. Як тільки схочете, приходьте і будемо разом вишивати. Ви мені будете розказувати про те, що в школі було, що в газетах пишуть, а хрестини самі кластимуться на полотенце... Проте, не про це, я, Анно, хотів говорити. Це було вже давненько. Прийшло якось мені на гадку: „А що, як би мені поїхати на Україну і побачити ту землю, що по ній ходила мати моя ще молодою дівчиною, щоб пізнати тамошніх людей"... Від цього часу призибував я гроші на подорож, і ось, уже маю документи. — Висунув шухляду і показав закордонний паспорт і візу.

— Гляньте на мою світлину, я тут вправді як генгстер, але кому це шкодить. Повезу ще з собою і дарунки тим людям, що їх ніколи не бачив. Ось гляньте, що я накупив.

Пішов з Анною до сусідньої кімнати, відчинив шафу й виймив валізу. А там і хустки у барвисті квіти й намиста і костюми та сукні. — Це дівчатам і хлопцям подарую, щоб ще більше вродливі були. І платівки беру, щоб знали, що й тут співаємо ми своєю рідною мовою. — Променів від щастя.

Коли прощалися Божий чоловік сказав: — Як ви думаете — поїду в Україну? Важко було б мені тепер вмерти, не бачивши її... Провів Анну до її хати. Там стояв гурт дівчат, хлопців і кілька старших людей. Побачивши Анну, переглянулись поміж

собою й почали співати. І почувла Анна в пісні своє ім'я і слова привітання. Розгубилася, не сподіваючись такої зустрічі.

Вийшло наперед мале дівча, подало Анні китицю яскравожовтих півоній і сказало: — Ми до вас, щоб ви знали, що тишімося, що пані хочуть нас вчити. Бо ми живемо далеко від міста і ніхто до нас не хоче приїхати. — Стало навшпиньки і поцілувало Анну.

Хотіла була Анна запросити до себе в хату, щоб пригостити, але вони відмовилися, мовляв, у них проба церковного хору, і священик чекає.

Вони відійшли, а Божий чоловік сказав: — Працьовиті ті наші дівчата, спочатку знали лише кілька українських слів, а тепер уже потрохи й говорять. А найбільше вчаться нашої мови співаючи, бо люблять пісню. І горілка їх не чіпляється, і не курять, і про наркотики хіба те знають, що з газет чи з телевізорів. Добрі вони й скромні, це місто не торкнулося їх лихою рукою...

**
*

Анні в школі не було важко. Учні були слухняні, хотіли вчитися і коли мали свої дитячі проблеми, то йшли до неї по пораду. А пополуднями вона сідала на кам'яній лавочці з Божим чоловіком під шумливо-говірливу липу і там вони говорили й читали.

Частенько заходив до неї Божий чоловік — то миску слив приносив, то яблук, бо в нього невеликий сад був, а інколи просто зелену гілочку клав на столі, приговорюючи: — Щоб майла вашу хату, Анно, і радувала її...

А раз відчинилися двері, і він мовчки став на порозі, обережно притримуючи біля грудей невеликий букет. Розгорнув, а там смарагдова хустина у золотогарячі квіти — такі чарівні і розкішні, начебто їх щойно зірвано: — Нате, Анно і не гнівайтеся що з таким подарунком прийшов

до вас. Але ця хустина — найкраща в мене, і я думав її повезти дівчині, що перша привітас мене в Україні. Цю дівчину я вимріяв собі таку, як Оксана в Шевченка... А ви ж такі чарівні й милі, хоча коси у вас немає, але нікому іншому як тільки вам вона належить. — Побачив, що Анна не бере хустини, стоїть мовчки край стола, і спитав: — Щось не так я зробив? Анно, серце моє, та ж ви як дочка мені.

**

Ще тільки один день залишився до від'їзду Анниного сусіда. Він прийшов попросити її, щоб доглядала його городу. І виправдувався: — Багато клопоту тепер уже не будете мати, бо там уже в мене самі чорнобривці та хризантеми, а решта сама деревина й куші. Хіба що приморозки прийшли б, тоді троянди треба обгорнути, щоб не змерзли. Я вам покажу, як це зробити. І ще одне: напевно приходитимуть листи від Вадима і Раї, прочитайте їх і відпишіть їм.

Надійшов кінець листопада. Земля ствердла від холоду і стала неласкава. Із самого ранку злетіли з неба кілька сніжинок, прогулялись по садах і зeszли.

Вранці Анні до школи приніс листноша телеграму, щоб негайно їхала додому, бо захворів батько. Метнулася відвідати свого сусіда. Обійняла його на прощання і пішла.

Довелось перебути їй коло батька кілька тижнів, аж поки він поволі видужав.

**

Коли в'їздила в містечко, була та сама пора дня — пополудне, як і тоді, коли вперше сюди приїхала. Тільки що на кушах сріблився іній і гілки тремтіли від холоду. В сусідньому городі хризантеми ще жили, але були вже дуже нещасні. Зчорнілий барвінок безпорадно горнувся до огорожі. „А як же Божий чоловік? Він напевно вже поїхав”, — майнуло думкою в неї.

Не входила до своєї хати, пошукала в торбинці ключика, що їй залишив Божий чоловік, щоб могла увійти, коли їй буде потрібно, і відкрила двері. Перейшла сіни, відкрила другі двері і... спинилась. Там, коло вікна стояв він, не ворухився і наче б став менший, ледве тінь...

— Доброго пополудня вам, сусідо! Вибачте, що не постукала, думала, що ви вже далеко, в Україні...

Але він не повернувся, стояв, немов би було байдуже, що вона приїхала. І враз завважила вона його праву руку, що безсило звисала вздовж стану.

Тоді поволі обернувся віз до неї, наче якийсь переважний тягар волік за собою. В ліву руку взяв ціпок, що був припертий до вікна...

Кинула оком на мапу України, де він позначав свою майбутню мандрівку, а там вже нічого, сухі листочки, прапорці та хвоїнки в безладді лежали на столі...

Підійшов до неї. І вона побачила, що його праве око менше від лівого, і в ньому не видно й сліду життя. І обличчя з правого боку скривилося в жалісливу гримасу, коли він почав говорити, плутаючи слова:

— Бачите, Анно, параліч прийшов... Сьогодні я зі шпиталю... — Похилив голову, немов на щось чекав.

Анна торкнулась його плеча, шукаючи слів, проте вони всі були бліді, ніби виполоскані з життя... Він злегка підвів руку: — Не треба, Анно, нічого говорити. Такий я вже в Україну не поїду. Бо хто мене схоже, хто привітас.

Анна витерла хусточкою лаву, взяла його під руку, і вони обоє сіли.

— Ви ще видужаєте. Будемо чекати і вірити.

Чимраз дужче сутеніло. Спроквола, наче білий благословенний сон, на землю, на дерева густим квітом злітали сніжинки.

Божий чоловік з трудом підвівся, підійшов до столу і сперся на нього рукою.

— Будемо вірити, Анно, й чекати,

В ГІМАЛАЯХ

Написав д-р Ю. Шумовський

1951 року 18 лютого в горах Гімалаях пролунала пісня волі і незалежності новоутвореної держави Непалю, яка перед тим перебувала в руках феодалної родини Рана. В цей

Бог милостивий... І коли не я, тоді ви туди поїдете, а коли повернетеся, розказуватимете про мою країну, про моє село...

Анна ще трохи посиділа і вийшла, тихенько примикаючи за собою двері.

Бринів перлистою ясністю сніг, брався мороз. — Як там в Україні тепер? — зідхнула й повільною ходю пішла додому. А ще ж так недавно вона йшла цією стежкою босоніж...

Ірвінгтон, 12-го жовтня 1974 року

день була проголошена конституція непальської незалежної монархії, що задекларувала нові права її громадян.

З того часу минуло 23 роки. Переведення всіх реформ і оформлення нового державного устрою взяв на свою відповідальність Непальський Конгрес, який з 1959 р. розпочав свою діяльність. Однак, у зв'язку з недотягненнями Конгресу в соціальних та економічних справах, а також внаслідок різних конфліктів, 15-го грудня 1960 року король Непалю Махендра перебрав всю владу в свої руки і розв'язав усі політичні партії.

В 1962 році проголошено нову, вже третю конституцію. В 20-му пункті цієї конституції сказано: „вся влада в державі виконавчого та судового характеру належить королеві і здійснюється королем через створену ним Раду Міністрів, яку очолює сам король і до якої особисто призначає віце-президента”.

В поміч державному правлінню створено Всенепальський Панчайт (виконавчий орган міських, сільських, округових та зональних рад), що начислює 125 членів. 14 квітня

1963 року відбулось офіційне відкриття Всенепальського Панчаяту. На його відкритті король Махендра виголосив промову, в якій з'ясував свою зовнішню та внутрішню політику. Він підкреслив, що Непаль має тиско триматись неутралітету та добросусідських відносин з іншими державами, зберігати мир і спокій, а головною засадою його політики повинно бути збереження та забезпечення незалежності і суверенітету Непалю. Щодо внутрішньої політики, то король звернув головну увагу на розбудову національної промисловости та вдосконалення сільського господарства. Створений трирічний план мав зреорганізувати адміністративний апарат, поширити транспорт та зв'язок, впровадити систему соціального забезпечення. Крім того заборонено ранні шлюби та будь-які форми примусової праці.

Непаль, як і кожна молода держава, потребує економічної допомоги, яку він отримує від Америки, західних держав та від ССРСР. Москва, ніби виявляючи волю „доброго сусіда“, веде в Непалі широку комуністичну пропаганду, хоч в 1963 році збудувала великий шпиталь в столиці Непалю — Катманду, гідроелектривню в м. Панаті, сигаретну фабрику в м. Віргандже тощо. Рівночасно вона підготовляє з непальської молоді свої кадри, вивозячи до ССРСР молодих непальців, де вони вивчають медицину, інженерно - технічні науки та педагогіку. Широко розвинена тор-

гівля ССРСР з Непалем і часті взаємні відвідини представників обох держав підсилюють політику Москви, розраховану на опанування цієї новоствореної держави.

Про совєтський вплив на Непаль свідчать слова його короля, який одного разу сказав: „Поміч, що дає нам ССРСР в економічному розвитку країни, дуже корисна для непальського народу. Будову промислових підприємств з поміччю ССРСР здійснюється дуже швидким темпом, і ми сподіваємось, що завершимо будівництво найголовніших об'єктів у найближчому часі. . . ” (Журнал „Азия и Африка сегодня,” стаття І. Редька, ст. 11-18 з 2 лютого 1964 р. — „Журнал Інститута Народов Азії и Інститута Африки Академії Наук ССРСР”).

Як видно з згаданого вище, Москва, борючись за свої впливи в Азії з червоним Китаєм і Америкою, хоче захопити під свої впливи також маленький Непаль. Ця конкурентна діяльність коштує величезних грошей, які витягається з кишень совєтських громадян, що самі живуть у злиднях.

Як сказано, Непаль базується на матеріальній допомозі не тільки ССРСР, а й інших великих держав світу, зокрема Америки. Різниця в тому, що ССРСР за свою поміч вимагає велику ціну — незалежності Непалю, а Америка і західні держави роблять це з чисто гуманних мотивів.

ВИДАТНІ МУЗИКИ ЗБЛИЗЬКА

Зібрав і опрацював Роман Савицький, мол.

Композитор Ігор Стравінський сказав: „В сучасному музичному вихованні забагато вчать шанувати музику тоді, коли треба б учити музику любити.” Хід цієї думки можна продовжити. Щоб музику полюбити, треба пізнати, зрозуміти її творців. І не тільки з аспекту мистецького. Великі музики це часто геніяльні мистці, але не забуваймо, що як люди вони такі ж, як ми. Геніяльний музикант це лише рід людини, для якої велике музичне мистецтво — життєва konieczність, але у якої, так, як у нас — ціла скаля слабостей, чимало таких до смішності дрібних навичок чи великих амбіцій. Але пам'ятаймо теж, що людські прикмети психологічно нерозривні з самою істотою людини як мистця. Отже, пізнати, так би мовити, зовсім людське обличчя великого композитора чи виконавця уможливилося іноді краще розуміти якусь рису його мистецького профілю.

БЕТГОВЕН

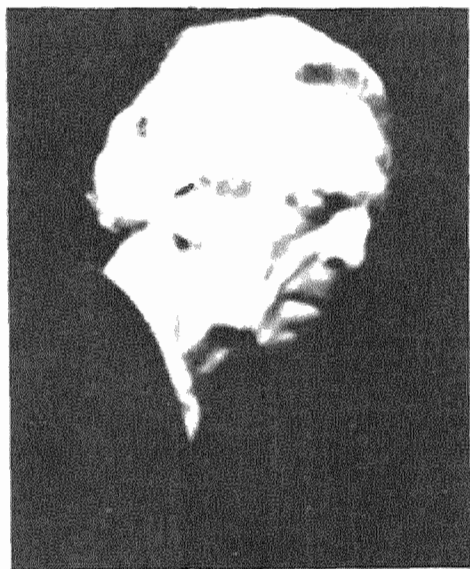
Одною з наймаркантніших постатей у музиці був німецький композитор Бетговен. Про нього писали й роз-

Станіслав Людкевич

казували чимало цікавого. Спробуймо поглянути на цього генія зблизька.

Перебуваючи в Тепліці, Бетговен походжав собі якоюсь алеєю в товаристві поета Гете. Несподівано перед ними з'явилась князівська родина.

Василь Барвінський

Гете зняв капелюх, вступився з дороги, низько кланяючись. Натомість Бетговен, натягнувши капелюх на голову, ішов далі, не звертаючи ні на кого уваги. Князь Рудольф сердечно поздоровив Бетговена, а Гете навіть не замітив.

Бетговен був глибоко переконаний, що розум, талант і працездатність стоять вище від усіх титулів та багатств. Під час одного концерту для королівської родини король почав розмову з маршалком. Бетговен перервав гру і заявив, що не виступатиме перед тими, хто нехтує його музикою. Ображений король скипів: „Я король, а ви лише музика!“ Бетговен на це відповів: „Так, але королів багато, а Бетговен лише один.“

Одного разу Бетговен сів за стіл в улюбленому ресторані й постукав, закликаючи кельнера. Коли ніхто не з'явився, композитор постукав вдруге, але знову без вислідку. Вирішивши подождати, він витягнув ногес і почав компонувати. Коли нарешті Бетговен підвів очі і побачив кельнера, то спитав його: „Перепрошую, скільки я винен?“ (Ця подія мала місце

в році 1819, тоді, коли Бетговен опрацював українську пісню „Їхав козак за Дунай“ для фортепіана із флейтою або скрипкою).

Музиці деяких композиторів приписують лікувальну силу. До такої лікувальної творчости зачисляють деякі композиції Баха, Бетговена й Брамса. (Сучасна медицина не відкидає музичної терапії, радше навпаки, знаходить щораз нові варіанти цієї методи). Занотовано чимало випадків, коли Бетговен виконував ролі душевного лікаря - психіатра. Ось подія із баронесою фон Ертман, яка після трагічної втрати своїх дітей не могла прийти до рівноваги. Одного дня завуальована й похилена в жалобі баронеса увійшла в дім композитора. Бетговен взяв її за руку, повів до крісла, що стояло недалеко фортепіана, мовчки сів за інструмент і почав грати. Грав більше як годину. Дивне почуття огорнуло баронесу. Її обличчя поступово прояснювалося, на серце надходили спокій і зрівноваження. Було видно, що в душі цієї жінки наступала переміна. Кілька років опісля згадала вона цей інцидент: „Свою музикою Бетговен сказав мені все. Він оздоровив мене.“

Г А Й Д Н

Родинне життя австрійського композитора Франца Й. Гайдна не було надто щасливе. Довший час великий музикант жив окремо від дружини. Одного дня хтось із друзів відвідав Гайдна і побачив на столі копицю нерозпечатаних листів. „Вони від дружини, — пояснив Гайдн. — Вона пише мені щомісяця, і кожного місяця я відписую їй. Її листів не відкриваю зовсім, бо цілком певно вона не відкриває моїх...“

Занотовано, що Гайднова дружина, не розуміючи свого чоловіка, кроїла його рукописи собі на папілоти. Ще гірше обходилися з творами Баха. Його рукописам початково не надавали жодної ціни і ними завивали на

базарах рибу. Щойно в половині XIX століття відкрито повністю Бахового музичного генія.

РОССІНІ

У Парижі йшов „Севільський циркульник” італійця Россіні. Заля була переповнена за винятком двох місць у першому ряді. Публіка старалась відгадати, для яких достойників призначені ці два місця. Перед піднесенням завіси ввійшли два елегантно вбрані панове і, чемно кланяючись направо і наліво, зійшли до першого ряду і зайняли два вільні місця. За чверть години після початку опери з першого ряду рознеслось голосне хропіння. Ці два елегантні панове твердо поснули. І аж по закінченні першої дії вони пробудились, протерли очі і, видимо змуджені, залишили залю.

Це диво повторювалось і далі на операх Россіні. Загомонів Париж, і виявилось, що тих двох панів найняв німецький композитор Месрбер, який заздрив Россіні його успіхів. Та Россіні зумів помститись. Він вислав Месрберові два квитки на виставу своєї опери „Семіраміда” з такою допискою: „Прошу ласкаво прийняти ці квитки. Вашу льожу можна буде бачити з усіх боків театру, а фотелі там дуже вигідні. За хвилину перед закінченням опери я звелю Вас розбудити. З пошаною Россіні.”

Россіні був лінивий. Одного ранку, коли він, як звичайно, komponував у ліжку, одна сторінка рукопису зсунулась на підлогу та так далеко, що композитор не міг з ліжка досягнути її. Замість встати і піднести ноти, Россіні взяв свіжу картку нотного паперу і з пам'яті наново записав цю сторінку нотами.

Россіні за звичкою значив помилки в нотах своїх учнів хрестиками. Одного разу його слабший учень з приємністю завважив, що в його виправлених нотах видніє всього кілька хрестиків. „Я такий щасливий, що зробив поступ!” — промовив хлопець. Россіні подивився на свого усмішеного учня і промовив: „Якби я зазначив

Роман Савицький

всі помилки у твоїй партитурі, вона виглядала б мов цвинтар”.

Приятелі Россіні хотіли збудувати йому статую за його життя. Россіні зацікавився проєктом і одного разу спитав друзів про кошти пам'ятника. „Двадцять тисяч лір,” — була відповідь. Композитор подумав хвилину і сказав: „Знаєте що, дайте мені десять тисяч, а я сам стану на п'єдесталь”.

ВЕРДІ

Італієць Верді викінчував нову оперу „Трубадур,” коли в дверях його кабінету появився один відомий критик. „Ах як мені приємно, — сказав Верді, саджаючи гостя, — якраз у мене майже готова опера. Може хочете дещо послухати?” — „Дуже радо!” — відповів критик, вмошуючись вигідно у фотель. Композитор надхненно проспівав кілька місць, акомпанюючи собі на фортепіані. Та критик покрутив головою: „Це ж сміття — більш нічого. Цим разем, маестро, у

Мирослав Антонович

вас невдача." Лице Верді зяєніло: „Мій приятелю, який я щасливий. Постановив я написати популярну оперу, яка б подобалась усім, лише не критикам. Те, що ви сказали, запевняє мені успіх. Я вам дуже вдячний!" — „Трубадур" донині не сходить зі сцени.

БРАМС

Німецький композитор Брамс часто говорив, що на 50-му році життя надхнення його покине і він перестане творити. Про це він навіть повідомив свого видавця Сімрока. І дійсно, 7 травня 1883 року на свої 50-ті уродини Брамс відчув повну відсутність надхнення. В розпочатій симфонії композитор надармо старався пов'язати розкинені мотиви. „Ум Готтес віллен!" — зітхнув Брамс і викинув шкідливі симфонії до коша. — Видно, що я вже не маю нічого нового світові сказати."

Він забажав пройтись і вийняв із шафи нове убрання — дійсна рідкість у такого кавалера як Брамс. Кравець добре не відмірив, штани були задовгі і волочились по землі. Не довго думаючи, Брамс вхопив великі ножиці, якими обрізував нотний папір, і доволі нерівно скоротив штани. Вбравши їх, він зразу запримітив, що втяв зависоко.

Але навіть турбуватись модою! Надворі було вже загаряче на грубу бляску кавового кольору в якій Брамс часто ходив, отже вбрав він прямо на сорочку великий краткований шаль, запнувши його великою аграфкою. Вхопив ще парасоллю, з якою ніколи не розлучався, і подався в природу. Він дуже любив довгі проходи вздовж Пратеру і по лісі. І коли задуманий походжав понад Дунаєм в його голові почали зарисовуватись музичні мотиви. Вони ставали чимраз сильнішими, виразнішими, мов виринали з ріки. Брамс не знав, що з ним діється. Вихопив нотес і нашвидку почав записувати музику, яка тиснулася на папір. Так почав він 3-тю Симфонію „Ероїку", яку, як і ряд пізніших творів щасливого Брамса, видрукував його не менш щасливий видавець.

Разом із приятелем Брамс грав віольончелеву сонату Бетговена. Брамс виконував партію фортепіана. „Трохи тихше, — попросив челист, — я не чую свого інструменту." Брамс відповів рішучо: „Ти — щасливий!"

Брамс був знаний із шорсткої поведінки, але також з почуття гумору. Після одного прийняття, відходячи, Брамс сказав: „Якщо через небережність я когось із присутніх не образив, прошу вибачити."

ЛІСТ

Часто запитують, чому угорський віртуоз Ліст, який відомий був замолоду з любовних пригод, а на схилі віку прийняв духовний стан, не висвятився на священника. Паризький журнал „Л'Опіньон" за 1886 рік пи-

ше: „Знання загально із фізичної краси, Ліст фактично вже готовився до висвячення в Римі. Після однієї Літургії в Сикстинській Каплиці монахині попросили його заграги на фортепіані. Ледве встиг Ліст скінчити, як монахині кинулись до нього і вкрили його лице поцілунками. Папа Пій IX вирішив, що Лістові дорога до висвячення — закрита.”

ДЕБЮССІ і БАРТОК

Француз Дебюссі щойно переглянув нову книжку Р. Ролянда „Музики сучасності”, де один розділ був присвячений йому. „Ну, що ж, добре написав Ролянд?” — питали приятелі. Композитор хмурился. „Так, добре, — відповів він, — проте, я не повинен у тій книжці фігурувати. Я ж музика не сучасності, а майбутнього.”

Коли молодий угорський композитор Бела Барток приїхав уперше до Парижу, голова фортепіанового відділу Консерваторії Ізидор Філіп висловив готовість познайомити його з відомими композиторами Франції. „Можете хочете познайомитися з Сен-Сансом? Що дали б молоді музики за таку нагоду!” — „Ні, — байдуже відмовив Барток. — „А може представити вас органістові Шарлеві Відору?” — Барток знову відмовив. „А Массне?” — пробував ще Філіп. Знову відмова. Та Філіп настоював: „Все таки вам добре було б використати побут у Парижі і пізнати музичне життя. Може є хтось, кого я не назвав?” — Очі Бартока засвітилися. „Так, є. Клод Дебюссі.” — „Дебюссі!? — аж скрикнув Філіп. — Ну як бажаєте, я з вами піду, але... він дуже неприступний і взагалі неприємна людина. Дебюссі не любить людей і може з вами шорстко поведетися. Чи ж хочете, щоб вас образив Дебюссі?” — „Так,” — відповів Барток набожно.

ЕНЕСКО

Коли румунському композиторові-піаністові Жоржові Енеско було п'ять

Микола Фоменко

років, його привели на науку до відомого майстра скрипки. „Ну, малий чоловіче, — промовив скрипак до „вундеркінда,” — покажи, що вмієш.” — „Перше покажіть, що ви вмієте!” — відрубав бистрий хлопець і доти відмовився грати, доки не переконався, що його сподіваний вчитель дійсно високо кваліфікований.

ТОСКАНІНІ

Одного вечора геніальний італійський диригент Тосканіні шукав у радіо якоїсь доброї передачі. Одна станція надавала 7-му Симфонію Бетговена. „Цікаво хто диригує, — сказав Тосканіні до дружини, — звучить досить добре.” Чим далі продовжувалася передача, тим більше Тосканіні захоплювався. Наприкінці симфонії маестро був змушений заявити, що сам не зміг би краще виконати твір. В той момент диктор радіо заповів,

що симфонію грала Ньюйоркська Філармонія під керівництвом ... Артура Тосканіні.

Тосканіні переводив пробу у Ньюйоркській Метрополітальній Опері. Йому здалося, що провідна співачка, Жеральдіна Фаррер, помилилася, і він зробив їй зауваження у не надто тонкій формі. Фаррер образилася: „Сер, не забувайте, що я — зірка!” — Диригент відповів сухо: „В такому разі мерехтять у такт.”

Тосканіні та італійського композитора Масканьї запрошено диригувати на великому фестивалі в Міляно. Масканьї дуже заздрив славі свого колеги і поставив умову, щоб йому виплатили гонорар більший, як Тосканіні. „Хоч на одну ліру, але більше!” — вимагав він. Дирекція фестивалю погодилася і, коли настав час виплати, Масканьї одержав ... одну ліру. Тосканіні диригував безплатно.

Тосканіні завжди переводив проби сильно зосередившись і напружуючи всі свої і своїх виконавців сили. „Кожна проба є для мене концертом, — говорив він, — а кожний концерт — це дебют.” — Він іноді в захваті музики, не пам'ятаючи, співав разом з оркестрою своїм захриплим голосом.

Раз в Зальцбурзі під час генеральної проби його голос заглушив цілу оркестру Зачудований Тосканіні перервав гру. „Ради Бога, — крикнув він, — хто тут співає!?”

ЛЮДКЕВИЧ

Кажуть, що Станислав Людкевич любив компонувати, обсервуючи рух більйардових куль (подібно творив і Моцарт). Дійсно, іноді складається враження, що поодинокі голоси його складних хорів творів розсипаються в різні сторони, не втрачаючи при тому доцільного звучання.

Людкевич часто компонував на ходу, в глибокій задумі (так, як Бетговен), не помічав довкілля, хібащо затримувався на хвилину, щоб записати якусь музичну думку. Оповідають, що одного разу вертався він до-

дому, несучи в одній торбинці свіжопкуплені шлейки до штанів, а в другій ковбасу. Зненацька з-за плоту наскочив на нього великий пес. Щоб позбутися небезпеки, а головніше голосного гавкоту, який перешкоджав його думкам, композитор кинув торбинку з шлейками псові і, вдоволений, що звір заспокоїться несподіваною вечерею, подався далі. Яке ж було його здивування вдома, коли в торбі знайшов він зовсім цілу ковбасу.

Ось ще один приклад розсіяності цього великого музики. Ідучи до Перемишля на іспити, Людкевич узяв із собою часопис „Діло”, сів на львівському дворі до поїзду і став читати часопис. Поїзд — старим звичаєм — шибував: виїздив і повертався на двірці кілька разів, і „Сясю” (так називали Людкевича його колеги) встиг прочитати майже все „Діло”. Раптово він скопився з лавки, забрав течку, висів і, сівши в найближчий трамвай, опинився на львівському ринку. Щойно тут спам'ятався, що він не в Перемишлі. Річ ясна, іспити в перемиському Музичному Інституті відбулися без Станислава Людкевича.

ВАСИЛЬ БАРВІНСЬКИЙ

Перебуваючи у Відні, Барвінський часто ходив до костелів слухати органову музику. Вона захоплювала молодого тоді композитора й давала надхнення для його творчості. Одного вечора Барвінський, заслухавшись в органи, сидів у костелі і творив в уяві. Люди, помолившись, вийшли з костелу. Паламар позачиняв двері й пішов. Спам'ятавшись, що відправа скінчилася, Барвінський подався до виходу, але даремно. Костел був замкнений, а дім пароха був на кінці подвір'я. Просидівши до ранку в костелі, Барвінський творив і творив в уяві, і з того часу нотусом деякі прегарні його твори, як, наприклад, Прелюдію „Хорал”, чи Фортепілянову Сонату, що в музично-мистецькому пляні дуже зближені до церковної музики.

Студіюючи в Празі, Роман Савицький та Богдан Пюрко дружили. Разом ходили на концерти, користуючись звичайно студентськими даровими квитками або й різними штучками, щоб безплатно дістатись на залю. (Їхні фінансові можливості на той час були більше ніж скромні.) Пюрко одного разу, щоб не платити „шпири” (оплата сторожеві за те, що відчиняє браму після 10-ої години вечора), вийшов з концерту скоріше, забравши з кишені Савицького гардеробний квиток. Була зима. В роздягальні подали Пюркові довгий плащ Савицького, і в ньому пішов молодий Пюрко додому, не переймаючись своїм виглядом. Романові Савицькому трапився куценький плащик Пюрка.

МИРОСЛАВ АНТОНОВИЧ

У чужих джерелах іноді подибуємо відомості про українських музик. В таких виданнях часто називають українських композиторів та виконавців росіянами та поляками, звичайно не через злобу, а просто із-за браку відповідної інформації. У справі спростовування таких невірних відомостей писав свого часу до українських музикознавців піяніст Роман Савицький, і від Мирослава Антоновича, диригента „Візантійського Хору” в Утрехті одержав таке повідомлення: „Одне європейське видання інформувало про виступ хору Антоновича і при тому назвало Д. Бортнянського росіянином. М. Антонович вислав до цього видання відповідне спростування. Редакція видрукувала інформацію без змін, а на кінці підписала автора: д-р М. Антонович, російський музиколог.”

МИКОЛА ФОМЕНКО

Філадельфія, кінець 1950-их років. Мав початися концерт Українського Музичного Інституту з участю компо-

Зіновій Лисько

зитор М. Фоменка, як акомпаньйора однієї співачки. За дві хвилини перед початком програми при ще невідкритій завісі виявилось, що одна пісня звучить зависоко для щойно-прибулої з далекої віддалі солістки. Вона знала цю пісню напам'ять, але у тонації на два цілі тони нижче від нот, які привіз із собою проф. Фоменко і з яких приготувався грати. Міняти деякі такти чи взагалі програму було запізно. Учні УМІ приглядалися збоку і були раді, що ніхто з них не був на місці М. Фоменка. Концерт почався, коли учні, непевні за долю свого професора, сиділи вже на залі.

Ось уже й друга частина концерту. Мабуть, багато з учнів не помічали успіху піяністів, скрипалів; вони раді були б зібрати всі оплески вечора в одну велику овацію і віддати її своєму професорові, щоб тільки щасливо пройшов клопітний сольоспів.

Нарешті виконавці на сцені. Виконали гарно дві пісні, але не ту, на яку учні чекали. Коли почали третю, але

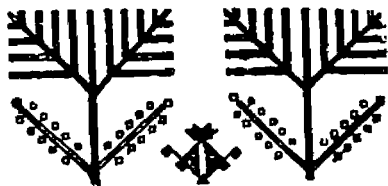
все ще не ту, всі зрозуміли, що проблематичну пісню пропущено. Не буде зайвої муки. Учні відітхнули і після третьої пісні сильно зааплодували. Та мов на прохання публіки виконавці ці сцени не сходили. М. Фоменко впевнено почав вступ до нової, вже четвертої пісні, і нитку мелодії легко повела співачка. Учні остовпіли. Виконавці ж взялися саме за цю проблематичну точку. Невже розспівана співачка заризикувала, відважилась? Всі були приготівані на катастрофу... Та якось сольоспів пройшов гладко, без технічних недоліків, навіть з належним чуттям. Чи аплодували тоді більше, ніж при попередніх точках? Хто тоді між публікою знав, що був свідком немалогу музичного чуда, на яке навіть великим піяністам нелегко спромогтися? Співачка вдоволено усміхалась але рідким успіхом втішався акомпаньйатор. Як виявилось, М. Фоменко без проби виконав складний супровід пісні на два тони нижче від тонації у своїх нотах.

ЗІНОВІЙ ЛИСЬКО

Після приїзду музиколога З. Лиська до Америки почалася посиленна

підготовка до видання його великого збірника „Українських народних мелодій.” До Ньюйоркської Публічної Бібліотеки, відомого центру славістики, вислано листа з інформацією про працю З. Лиська. У листі було прохання до довідкового відділу бібліотеки подати список відомих інституцій (на думці малося, очевидно, американські, заможні товариства меценатства), які могли б бути зацікавлені цим корпусом народної музики. Бібліотека відповіла швидко і коротко, подаючи назви та точні адреси двох товариств: НТШ і УВАН.

Музикознавець З. Лисько радо говорив на тему народної музики, але через скромність рідко згадував власні музичні твори. Одного разу в пресі появилось оголошення про його „Золоте весілля” (дитяча опера у виконанні учнів Українського Музичного Інституту). Композитор з усміхом згадував наслідки цього оголошення, яке читачі прочитали дослівно так: „Золоте весілля З. Лиська.” Наслідки були непередбачені: багато знайомих gratулювало тоді панству Лиськам з приводу їхнього, як вони думали, золотого ювілею.

КОЛИ ВОСКРЕСАЛА КОБЗАРСЬКА СЛАВА

Написав Василь Семець

Давно колись, ще за царських часів, будиши гімназистом, мені трапилося почути гру чотирьох сліпих кобзарів, що впрост полонила мене. І коли я вже сам грав у бандуру — не „на бандурі“, як тепер кажуть і пишуть, нехтуючи ту нашу мовну прикмету, що заховувалася не лише на наших козацьких степах, а навіть у Карпатських горах серед гуцулів, що „в цимбалоньки тнули“, — в мене зродилося бажання здійснити саме ту спільну гру кількох бандур. Та минали роки... Я вже був по гімназійній науці, а ще пізніше й по університетській... Вже й учителював у гімназії, але те бажання далі лишалося бажанням...

Аж ось, здійснилася палка мрія Тараса Шевченка і на Україні „блиснула булава“, цебто постала новітня Гетьманщина. Мене прийнято до Міністерства Народної Освіти на посаду виконуючого секретарські обов'язки і за кілька тижнів я довідався, що в

даринах Києва не бракує кобзарів. Як стій, зачав про них розпитувати, але довідувався лише про те, що кобзарів справді не бракує, але ніхто не знав їхніх адрес...

Ось так, змарнувавши трохи часу, я дав оголошення до „Робітничої Газети“ та „Народної Воли“, як і до державного пресового органу — щоденника „Відродження“. В тих оголошеннях закликав усіх кобзарів на збори в справі створення Хору Кобзарів.

Оголошення дали добрі наслідки, бо на збори, що відбулися десь у травні 1918 року, зійшлося з десятків кобзарів. Межи ними були урядовці, робітники, був і фаховий музикант — козак з Кубані, Діброва, що в оркестрі Українського Народного Театру, славного Миколи Садовського, грав у мисливський ріг; був і другий кубанський козак — Михайло Теліга, що тоді, либонь, учився на лікарського помічника; Андрій Слідюк, дуже добрий бас — козак Українського Вільного Козацтва, а з фаху — поштовий урядовець.

І ось розпочав я переслухувати кожного кобзаря, як хто грає та спі-

Кобзар Остап Вересай (1803-1890)

Василь Ємець, кобзар і автор статті

вас, щоб уявити не лише інструментові, але й вокальні спроможності нашого майбутнього музично - вокального товариства. Придивлявся й до того, як хто тримає бандуру та якої саме дотримується школи гри: легшої чернігівської, коли пальці лівої руки вживається лише для бунтів (басів), чи труднішої, коли пальці лівої руки вживається і для бунтів, і для приструнків. Цей триб грання є прикметою тяжкої, але зате багатшої на музичні можливості — слобідської, чи харківської школи.

Зауважив я, що в час гри і бандури тримали по-різному. Отож, одні тримали на грудях, що було прикметою слобідської школи, інші — під деяким схилом до грудей, і було це ознакою чернігівської школи; а був один кобзар, що тримав бандуру між ногами. Це свідчило про його приналежність до полтавської школи, талановитим представником якої в мої часи був сліпий кобзар Микола Кравченко, що походив з Миргородського повіту, либонь, зі села Великих Со-

рочинців і якого неоднораз слухав я зворушливе виконання думи „Про трьох братів озівських”.

Беручи під увагу, що переважаюча більшість кобзарів, які прийшли на збори, грала „по-чернігівському”, ухвалено дотримуватися чернігівської школи, хоча дехто був з того й невдоволений. Пролунали й песимістичні голоси, мовляв, „невідомо, чи що з того вийде, а я мав би перенавчатися...”

Не подобалося й мені, що моя багатиша слобідська школа мала бути заступлена біднішою чернігівською. Та що мав робити? Бо все ж краще будь-яка школа й створена капеля бандуристів, ніж жадної...

Первісною назвою того першого в історії новітньої України кобзарсько-музичного творива, що постало десь у червні 1918 року в Києві, була „Кобзарський Хор”. Вживали й назви „Хор Кобзарів”, але зовсім не вживали „Хор Бандуристів” чи „Капеля Бандуристів”, бо вважали, що слово „кобзарь” старіше як слово „бандурист”. Та й Шевченко свій немертельний збірник поетичних творів назвав „Кобзарем”, а не „Бандуристом” чи „Бандуристою”. Бо тоді наша мова більше відокремлювалася від московської ще й такими словами, як „канцеляриста”, „танцюриста”, „басиста”, „тенориста”, „артиста”, „соліста”, якими тепер Київська Академія Наук, чинячи волю Московії, повністю нехтує, щоб поєднати нашу мову з великим „руським язиком”.

Це не порожні слова, бо ось кілька років тому приїхали з Москви до Києва її літератори, яких наші київські літератори вітали такими словами:

Мир вам, дорогі братове,
Найчільніше місце за столом,
Де сплелася рідна мова
Із великим руським язиком!

Що й казати — сплелася та ще й як!

Та вертаюся до справи могого Першого Київського Хору Кобзарів.

Перша група угнів Василя Ємця в Катеринодарі 1913 року

Розпочав я працю з яким десятком кобзарів. Кількість невеличка, якщо брати під увагу, що то було на Рідній Землі та ще й в столиці України. Бо навіть на чужині, в Чехо-Словаччині, створив я другу капелю, що мала вдвоє більше кобзарів. Але бутафорних членів вона не мала. Зате мала навіть одну чехиню — студентського Празького університету, що грала першу партію. Отож, можливо, саме тому, що й в моїй Київській Капелі бутафорних кобзарів, що лише тримали бандуру, а не грали в неї — не було. Можливо, що саме цьому й треба було завдячувати урівноваженість інструментових первнів з вокальними. А знову ж у чисто інструментових виконах, порівнюючи з невеликою кількістю кобзарів, капеля гучніла так, немовби була невеличкою оркестрою.

Наші проби спершу відбувалися в помешканні одного з її членів, а саме — поштового урядовця Андрія

Слідюка, що був козаком Київського Українського Вільного Козацтва. Мав він доброго баса та й сам виглядав чудово, хоч бери й малюй!

Дещо пізніше проби зачали відбуватися в однім з покоїв Міністерства Народної Освіти.

У моїй праці з капелею найгірше було те, що і мої капеляни, і я приходили на вправи вже змучені працею на утримання життя, а особливо ті з них, що працювали фізично, а до того ще й мали родини. Однак, проби відбувалися регулярно й зачиналися в призначеній годині.

Може за який місяць в Києві зачали кружляти чутки, що постала Кобзарська Капеля.

Мої кобзарі відчували, що грають добре, і так ухвалено влаштувати наш перший концертний виступ. На одній із проб зачали ми обмірковувати ту важливу справу. Запала ухвала: зробити наш дебют в одному з кращих київських театрів, а саме в Те-

атрі Бергоньє, що містився на Фунду-клеївській вулиці, неподалік Хрещатика, де тоді виступала якась московська опереткова група.

Був і я за те місце нашого першого виступу, але де ж взяти гроші? А що як буде дефіцит, хто його мав би покрити? Такі, а може й інші думки всіх нас турбували. Аж ось один кобзар і каже, що треба через полковника Волощина звернутись до Гетьмана. Всі погодилися з тією пропозицією...

І сталося те, що сталося, а саме: не зважаючи на протести дирекції тієї трупи й обурення артистів, той театр був реквірований та ще й, коли мене тям не зраджує, для нашого безплатного концертного виступу. Тож ми оплатили лише оголошення в двох наших столичних часописах — „Народній Волі”, „Українській Робітничій Газеті” та офіційному державному щоденнику „Відродження”.

І так, того для мене пріснопам'ятного 3-го листопада 1918 року по півдні й відбувся виступ моєї Першої Капелі Кобзарів при вщерть переповненім публікою театрі. Помежи гуртовими виконами були й сольові, як і чисто інструментові, отже без співу. З гуртових виконів треба згадати „Козацький похід” („Гей, нум, хлопці, до зброї”), який виконували зі співом. Пригадую ще й такі пісні: „Та літа орел”, „Ой, нагорі та женці жнуть”, „Гей, не дивуйтесь, добрі люди”, „Ми гайдамаки”, „Ой, за гаєм, гаєм”, „Гопак”, „Гречаники”, „Виклик”, „Дума про смерть козака-бандурника”, „Ой, Морозе, Морозенку”, „Горлиця”, „Я сьогодні щось дуже сумую” (це, либонь, було сольо в супроводі цілої капелі), „Козачок”, „Тарасова Ніч”, здається були ще й „Дошик” та „Метелиця” в чисто інструментовому виконанні. А останнім виконком був наш славень „Ще не вмерла Україна”, який тоді ми співали, як „Вже воскресла Україна”.

Переповнений вщерть публікою театр оваційно вітав нас, але на тому не закінчилося. Бо ще ми не встигли

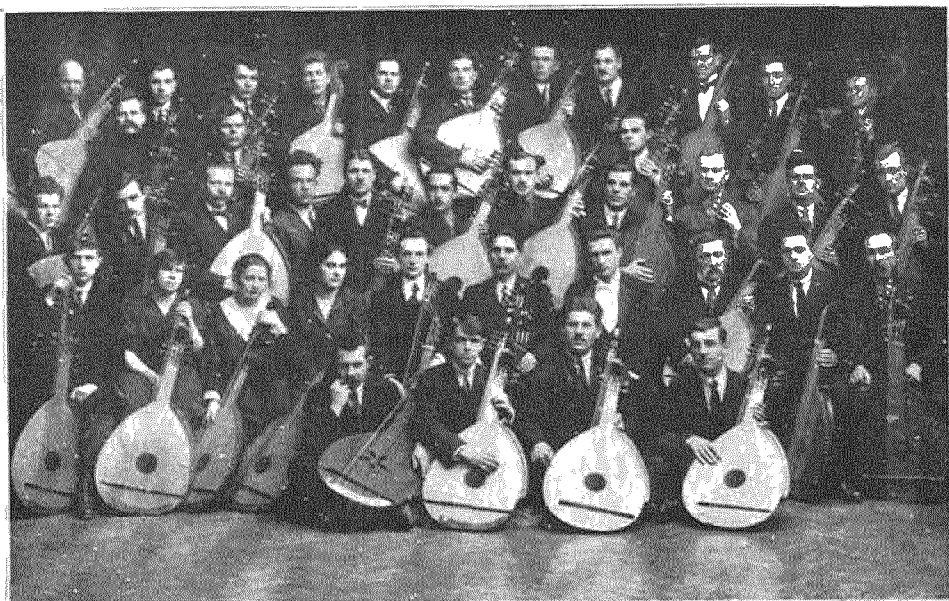
зійти з кону, як нас зачали обкидати хризантемами, та й мені була піднесена велика китиця хризантем. А під час овацій де не взявся на кону якийсь пристійного вигляду чоловік й зачав вітати нашу капелю. Це був професор Олекса Приходько, що своєю палкою промовою захопив і публіку, яка вже виходила. Був він тоді заступником диригента й композитора Українського Державного Національного Хору, що пізніше став зародком славної Капелі геніяльного Олександра Кошиця.

Проф. Олекса Приходько висловив бажання, щоб усенька Україна зародилася капелями бандуристів і щоб цей наш козацький музичний інструмент раз і наповіч усунув з України московську балалайку!

Також вітали кобзарів та мене й інші люди, але вже поза лаштунками. Були то різні українські діячі, відомі й невідомі. Їх чимало перейшло, стискаючи мою руку та гратуюючи. Межи ними були козацькі старшини в чудових жупанах. Це були передвісники відновлюваного гетьманом Скоропадським Українського Козацтва, Універсал про яке, був проголошений дещо пізніше, а саме 16-го жовтня. Ті козацькі старшини виглядали чудово! Коли пишу ці рядки, вони, як живі, стоять перед моїми очима!

Але було ще одне вітання, що глибоко мене зворушило, а саме — артистки Італійської опери, яка тоді співала в Київській опері, що вже була в дорозі до удержавлення. Прізвище тієї артистки — Муріні, а була вона польського походження й народилася на Україні. Говорила до мене досить доброю українською мовою.

Законопроект про удержавлення нашої Капелі Кобзарів не лише вже був у посіданні Музичного Відділу Головного Управління в справах Мистецтва й Культури, на чолі якого стояв славний диригент Олександр Кошиць, але вже й був ухвалений, як... вибухнуло протигетьманське повстання...

Учні кобзарської школи Василя Ємця у Празі 1924 року

Але капеля й далі існувала й виступала з власними концертами. Виступали в Робітничому Домі на Шулявці, на Лук'янівці. Дали концерт і для Січових Стрільців та кілька концертів для інших військових формацій. Мали концерт і в „Молодому Театрі” артиста Леся Курбаса, виступали й на бенкеті в честь Директорії УНР, перед Головним Отаманом Симоном Петлюрою. Не пригадую, де саме відбувся той бенкет. Там зустрів я нашого геніяльного диригента Олександра Кошиця... І не зчувся, як був у його палких обіймах, а на устах відчув його чоломкання. А відірвавшись від мене, той великий син України перечоломкав і решту моїх кобзарів!!!

Невдовзі по тім виступі поширилися тривожні поголоски про те, що червоні вже посунули на Україну. Багато людей зачало тікати зі столиці України. Тому скликано збори моєї Капелі Кобзарів і ухвалено зорганізовано залишити місто. Я продовжував ходити на працю до Міністерства Народної Освіти. Підвладні мені

співробітники здебільша балакали про всілякі справи, що не мали жадного стосунку до міністерської праці. Чимало співробітників зовсім не приходило на працю. Однієї днини в рахунок нашої платні нам замість грошей, видали трохи шкіри на підшви для черевиків та брезентової матерії на їх горішню частину. Крім того ми отримали шпитальні халати.

Отож, далі приходити на працю вже було б повним безглуздом. Та й по вулицях вже було небезпечно ходити, особливо, як тьмавіло. До того увечорі, а особливо вночі, лунала стрілянина.

Я заскочив до друкарні й забрав коректу моєї книжечки „Кобза та Кобзарі”, бандуру, рушник й, замовивши візника, чкурнув до залізничного двірця. А приїхавши до нього, певна річ, квитка не купував, бо вже квитків не продавали й траплялося бачити, що люди діставались до вагонів через вікна. Був випадок, що трапилося й мені дістатися до потягу через вікно. Але на цей раз потяг був уже напакований військом так, що

Капеля бандуристів ім. Тараса Шевченка у ЗСА

годі було дістатися до середини, навіть через вікно... Ситуацію врятувала моя бандура, бо нараз почулись голоси: „Пускай, пускай, то ж бандурист!”

Коли я ввійшов у вагон, знову почулись вигуки: „Кобзар, кобзар! Ану заграй нам, нам, козакам! Заспівай!” І хоч повітря було важке й насичене тютюновим димом, я не лише грав, але й співав може з яку годину. Це був несподіваний для мене самого мій перший „концерт” для нашого козацтва, яких пізніше було багато по багатьох містах, залізничних станціях і, як кажуть, „на полі, при чистій дорозі”, коли доводилося грати та співати на козацькій возі...

Так я опинився вже далеко від нашої столиці-красуні. А що ж сталося з рештою кобзарів з тієї моєї першої капелі? Вже пізніше, як закінчилася моя мандрівка з козацтвом та виступи з концертами по більших й менших містах Правобережжя і я був у Кам'янці, де вже були наші „союзники” поляки, що зачали арештовувати

українських патріотів та коли було арештовано й мене довідався, що відійшло з Кисва з військом ще двоє кобзарів з моєї капелі, а саме Андрій Слідюк та козак з Кубані, Михайло Теліга. А ще пізніше прийшла болюча вістка, що кобзар Слідюк, попавши коло Житомира в полон, був розстріляний червоними.

Вже бувши на еміграції в Чехо-Словаччині, я довідався, що кобзар Теліга також перебуває в ній, і коли я створив з моїх учнів, що вчилися у високих школах Праги й Подебрад Другу Капелю Кобзарів, він став її солістом. Та, на жаль, і його, але вже значно пізніше, не стало... Бо не лише його, але і його дружину Олену, талановиту поетку й патріотку було розстріляно в Києві десь у 1942 році.

Щодо інших членів капелі, як ось кобзаря Копача та Цюбенка, які у 1922 чи 1923 році в час так званої „українізації”, коли зачала пропагуватися українська культура, ба навіть творилася Українська Автокефальна Православна Церква, через

мою сестру Зіну, що жила тоді в Києві, я дістав від одного члена тієї моєї першої капелі, п. Копана листа, в якому сповіщалося, що на Україні наша капеля може вільно діяти і щоб я вертався на Рідну Землю.

Що й казати, те запрошення було мені великою спокусою, та, видко, Боже Провидіння стримало мене від того кроку. Бо коли б повернувся, то, либонь, уже давно не було б мене на цім світі і цілком певне не було б і моєї другої Капелі Бандуристів, що постала на чужині. Бо хоча вона недовго існувала, але все ж нагадала про себе музичному суспільству Чехо-Словаччини, що вельми приязно до неї поставилося, й знайшла признан-

ня такого світового музичного авторитету, як проф. Отокар Шевчик, лист якого заховується в моєму архіві.

Мені не судилося переїхати світом ні з моєю Київською, ані з Празькою Капелею Кобзарів, і по державах Європи та Америки концертував я одним. Але цього великого діла для прослави нашої Козацької Матері України славно dokonala під високомистецьким проводом диригента й талановитого артиста - кобзаря й композитора Григорія Китастого; рівнож талановитого кобзаря - соліста з чудовим голосом й адміністратора тієї Капелі Петра Гончаренка й визначного співака - соліста Михайла Мінського.

Кобзар під час козацького походу

АНДРЕЇВСЬКІ ЗВИЧАЇ

(ЗІ СПОМИНІВ, ЯКІ ПІДГОТОВЛЯЮТЬСЯ ДО ДРУКУ)

Написав Іван Мартинюк

Андреївський вечір в селі Ценеві Бережанського повіту. В кожній місцевості влаштовували Андреївські вечори на свій спосіб. Ще задовго перед Андреївським вечором дівчата умовлялись, де саме вони хочуть його справляти, звичайно вибирали хату, до якої сходились на зимові вечерниці. Коли власники хати дали свою згоду, дівчата просили своїх батьків про дозвіл „справляти Андрея”. Всякі молодечі розваги, прийняття й забави дівчата чи хлопці ніколи не влаштовували без відома й дозволу батьків.

Батьківський авторитет ставлено так високо, що уважалось за гріх, коли дівчата чи хлопці влаштовували щось без їх відома і дозволу. Коли котрийсь хлопець чи дівчина переступали волю батьків, то їх називали пустогонами і не вартими імення своїх батьків. Після одержання від батьків дозволу дівчата просили матерів дати їм продукти для приготування печива: балабушків, паляниці, піріжків. Матері давали борошно, мед, цукор,

олію, цибулю тощо. Це все докладно обчислялось, щоб „Боже сохрани” чогось не забракло.

Опісля дівчата запрошували хлопців, які ходили до одної хати на вечерниці. Без запрошення хлопець на Андреївський вечір не йшов.

Вже напередодні Андреївського вечора дівчата починали ворожбу. Носили воду на розчин для „чарівної паляниці”, до якої хлопці підстрибували, щоб її вкусити під час Андреївської церемонії. В деяких місцевостях цю паляницю звали „калитою”. Воду для „чарівної паляниці” дівчата носили в роті з усіх кінців села і в такий час, щоб ніхто не бачив. „Парубки” вживали всяких способів, щоб перешкодити дівчатам у їхньому ділі, зокрема наставляли сільця на перелазях, щоб дівчата падали і випускали чи проковтували воду.

Принесену воду випускали з рота до одної посудини, до якої насипали борошна, ллючи мед і насипаючи всякого роду корінчики. Це все вимішували, співаючи:

*Як ми тісто місили,
З усіх керниць в роті
воду носили,
Щоб паляницю спекти,
Треба ся добре звенті.*

*Як балабушки місили,
Наперстком воду носили,
Щоб балабушок був щасливий,
Як наперсток правдивий.*

З цього тіста пекли паляницю, яка мала б причарувати хлопця до дівчини, коли він її вкусить. На цю „чарівну паляницю” було багато нарікань збоку матерів, мовляв, дизить-ся, дівка причарувала мого сина.

Перед Андреем дівчата робили так звану „драпаку”. Вони ходили вчорами в садки та біля плотів тих господарств, де були хлопці, яких хотіли мати за своїх чоловіків. Виламували галузки з овочевих дерев чи з плота і робили „драпаку”, на якій хлопці їхали немов на лошаку для кусання паляниці. Випікаючи пампушки, так звані „балабушки”, дівчата виймали їх з печі й зазначували, котрий балабушок відноситься до котроїсь дівчини. Ставили їх в нецїта, а тоді впускали до хати голодного собаку, і пильно гляділи, котрої дівчини перший балабушок попав до її рота. Ця дівчина на їхню думку була першою, що вийде заміж. Якщо собака поз’їдав усі балабушки, дівчата дуже раділи, коли ж він, наївшись, залишив один чи кілька балабушків, то це було ознакою, що дівчатам, яким належали ті балабушки, прийдеться ще довго дівувати.

Бувало й так, що собака лише бавився котримсь балабушком, як кіт мишею. Це означало, що дівчині, якій той балабушок належав, її хлопець не каже правди, говорить одне, а думає щось інше, бавиться з нею, як кіт з мишею. На Андреївському вечорі час проминав весело й скоро, і про нього з приємністю згадували, хоч не раз залишені псом балабушки викидали у декотрих дівчат пригно-

блений настрій. Був ще й такий звичай — забава: дівчата виходили надвір і розбігались на всі сторони, чияччи в плоті стовпчики, і при тому приказуючи „вдівець чи молодець”. Коли останнім стовпчиком виходив „удівець”, то це означало, що та дівчина вийде заміж за вдівця, коли ж вийшов „молодець”, а вона почала на „вдівець”, жених міг бути молодцем або вдівцем.

Парубки, бувало, намазували стовпчики чорною сажею або жовтою глиною.

Дівчата торкались стовпчиків і обмазували собі руки, парубки з того весело сміялись.

Відгадуючи на терлиці, дівчата виходили з хати, ставили терлицю біля воріт і порушували її мечиком. Кожна порушувала дев’ять разів. З котрої сторони села почувся гавкіт голос собаки, з тієї сторони мають прийти старости. Хоч звичайно в селі заборонялося вночі порушувати тишу, в Андреївську ніч дозволялось стукати на терлеці.

Після того приходила черга на паляницю-„калиту”. Зачіпляли її на шнурочок, а другий кінець шнурка перекидали через сволок. „Парубок”, якому дівчата довіряли, тримаючи шнурок, спускав або підносив паляницю. Хлопці „під’їжджали” до цієї паляниці на мітлі-„драпаці” із заложеними позад себе руками і підстрибували, щоб вкусити паляницю. Але той, що тримав паляницю на шнурку, враз тягнув її вгору. Однак, бували такі стрибуні, яким щастило вкусити паляницю. Ця церемонія тривала доти, аж поки всі хлопці переходили цю веселу пробу. І скільки було при тому дотепних жартів та реготу.

Після того всього дівчата знімали паляницю й частували нею всіх хлопців. Вони ж таки гостили хлопців і вечерею, яку самі приготували. Така вечера складалась з декількох страв. Хлопці, йдучи на Андрея, брали з собою вино, гарак, вишняк чи черешняк.

Але не всі дівчата ходили на зимо-

ві вечерниці, були й такі, що сиділи вдома й прями кужелі разом з батьками. Вони не бували також і на Андрейвським вечорі, а на Андрея самі вгадували свою долю.

При вгадуванні на рубаних полінах дівчина вносила до хати в'язку дров і числила їх. Коли паристе число, це означало, що вона скоро вийде заміж.

„Розв'язка з коноплями сім'ям” — це коли дівчина йшла до комори, набирала лівою рукою три жмені сім'я, викидала його в кишеню й відходила з ним туди на роздоріжжя. Там розсівала сім'я позад себе, промовляючи:

*Андрію, Андрію,
Я коноплі сію,
Димкою вологу,
Віддаватися хочу.*

Після того ставала на одну ногу і оберталась на ній тричі, кажучи:

*А Ти, святий Андрію,
Опикуне дівогий,
Дай мені знати,
З ким я буду
До шлюбу ставати.*

Іноді дівчата топили бджільний віск і виливали його на холодну воду, вгадуючи свою долю. Якщо поставала вогняна фігура схожа на вінець, то це вказувало, що дівчина вийде скоро заміж, якщо появлялось щось схоже на монету, тоді це означало, що вийде заміж за багача.

Були й такі дівчата, що не один рік марно викликали свою долю на Андрейвських вечорах. Тоді вони витягали зі стріхи декілька стеблин і шукали в колосках невимолочених зерняток. Якщо знаходили, то це давало їм надію на заміжнє життя. Однак, у Ценеві дуже рідко бувало, щоб дівчина не виходила заміж хоч може не за молодця, то за вдівця.

З бігом часу ці гарні та веселі дівочі вечерниці, а з ними й Андрейвські вечери занепадали, а в останніх роках перед Другою світовою війною

майже зовсім перестали цікавитися тими старими звичаями.

Після Андрейвського вечора наближалось рокове свято — св. Миколая, яке виховувало дітей на принципі милосердя. Бідні, неграмотні чи малограмотні селяни, самі не мавши достатньої освіти, давали своїм дітям подивугідне виховання, яке віддзеркалювало християнську етику та християнські чесноти.

МИКОЛАЇВСЬКИЙ ЗВИЧАЙ

19-го грудня за старим календарем український народ відзначає свято Миколая Чудотворця. В нашому східньому обряді відзначали його як рокове свято. Наші селяни твердо вірили, що св. Миколай опікується їхніми дітьми, господарством і худобою.

Причильна стіна хати звичайно була застелена святими образами, але образ св. Миколая виднів на почесному місці. До нього заносили ранком і ввечері свої щирі молитви та просьби. Батьки молились за своє здоров'я, а також за здоров'я й добру долю своїх дітей. Вони виховували дітей на культі св. Миколая, говорили дітям, що св. Миколай є їхнім добрим опікуном, він бачить усі їхні добрі й погані вчинки і має милосердне серце. Зате не любить нечемних і неслухняних дітей і не приносить для них дарунків. Ці батьківські слова доходили до глибини серця дитини. Батьки ставали щовечора на коліна разом з дітьми і щиро молились, а в день празника Миколая співали Миколаївські пісеньки:

*О хто, хто Николая любить,
О хто, хто Николаю служить,
Тому святий Николай
На всякий гас помагає, Николає!*

*О хто, хто к Нему прибігає,
На поміз Його призиває,
Той все з горя вийде ціло,
Ожоронить душу, тіло, Николає!*

В зимі біля печі на дерев'яній лавочці сиділа мати, лівою рукою ви-

смикувала з кужеля тоненькі волоконця, розтягала їх у нитку, правою рукою покручувала веретеном і мотала на нього починок, з якого вироблялось туге полотно. Біля неї пустували по долівці, немов весняні метелики, її діточки, веселі й галасливі пустунчики. Вона спостерігала ті всі пустощі, що їх витворяла дівтора. Вона їх не карала прутом чи кочергою, лише звертала увагу на образ св. Миколая, кажучи, „Видиш, нечемнику, що святий Миколай гнівається на тебе за те, що ти нечемний, не слухаш батька й матері. Він не принесе тобі нічого, бо не любить неслухняних дітей”. Засоромлені діти переставали пустувати.

Увечорі діти клякали перед образом св. Миколая і молилися. Селяни учили своїх дітей молитися з дуже ранніх літ. Коли вже починала пізнавати, котре батько, а котре матір, їй показували образ і говорили, що це „бозя”... А далі вчили проказувати „Отче наш”, „Богородице діво радуйся” та інші молитви. Діти шанували своїх батьків і не звертались до них через „ти” навіть коли вже були дорослими людьми.

Для чесного й морального виховання селяни вживали ще й інших засобів, заснованих на християнських чеснотах, зокрема на милосердю. Батьки не спускали ока зі своїх дітей аж до їх одруження.

Вночі перед днем св. Миколая батьки підкладали під подушки дітей дарунки від їх опікуна: цукорки, медівники, булочки, чоколяду, забавки.

Побіч дарунків звичайно клали образочки св. Миколая.

Вранці дівтора перевертала подушки і знаходила ці дарунки, якими безмежно тішилась. Коли засновано при читальні „Просвіти” театральний гурток, учасники його підготовляли щороку миколаївську виставу. Тоді матері несли дарунки для своїх дітей до „Просвіти”. На сцені виступав актор в ролі св. Миколая з сивою й довгою бородою, а біля нього двоє чи троє малих дітей в ролях янголів. Дівтора з захопленням дивилась на св. Миколая, а він по одному викликав їх на сцену й давав дарунки. Інколи ще й казав: „Якщо будеш чемний, то на другий рік принесу тобі ще більше”. Коли св. Миколай роздавав дарунки, з-поза куліс вибігав чорний ріжкатий з хвостом чортик-дідько і простягав дитині якийсь приманливий кольоровий папірчик чи різочку. Діти від нього втікали, а батьки їм пояснювали: „Видиш, як до тебе підлизувався дідько? Він хотів тебе намовити, щоб ти був нечемний, а тоді св. Миколай не дав би тобі свого дарунка. Отож уважай, щоб не попасти йому в руки”.

В Америці, в країні нашого поселення, звичай вшановування дня св. Миколая звичайно практикується, однак тут, часто навіть в українських родин, його називають „Санта Клосом”, і він не наділяється ніякою святістю та пошаною, не має нічого спільного з вихованням дитини. Це опудало, немов цирковий кльовн, не вщеплює в серце дитини християнських чеснот...

ЕЛЕКТРИЧНІ ВОГНІ

Масмо на увазі не електричні вогні взагалі, які завдячуємо геніальному Т. Едісонові, а ті, що прикрашають у наш час мільйони ялинок: червоні, блакитні, жовті, зелені...

Ще в кінці минулого сторіччя на ялинках під час Різдва горіли свічки. Чарівне видовище і, як багато чарівних видовищ — дуже небезпечне. Досить було одній свічці перекинутись набік, щоб за кілька годин набік перекинувся цілий будинок або й уся вулиця, без огляду на героїзм пожежників.

У 1907 році мешканець Маттепену, Масс., Ралф Морріс заледве встиг погасити пожежу в своєму домі. У Різдвяну ніч вся родина любилася ялинкою, що стояла серед вітальні, обвішана „санта-клосами”, ляльками, паперовими барвистими кульками тощо. Зненацька чотирирічний Лівіт смикнув цукерку, що звисала з гілки, і одночасно важка свічка перевернулася, а вогонь миттю шугнув по гілці, обпаливши частину волосся на голівці дитини. Ралф Морріс встиг погасити пожежу й так відвернути нещастя, хлопчину підлікували і, здавалося, можна було б забути про прикру пригоду. Однак, господар був не з тих, що скоро забувають. Він вирішив за всяку ціну встановити наступ-

ного року на ялинці не свічки, а щось інше.

Нічого не кажучи родині, Морріс купив у Нью Йорку чималу коробку малесеньких жарівок, що їх тоді вживали в телефонних перемикачах. Пофарбувавши жарівочки на різні кольори, він обгорнув їх різнокольоровим папером і приєднав до дроту, на віддалі чотирьох цалів кожну. Потім добре ізолював дріт і для більшої безпеки обгорнув гнізда лампочок ізоляційною стрічкою.

Наступного року у вітальні знову з'явилася велика ялинка з багатьма прикрасами, але господар не дозволив прикріплювати до її гілок свічок. Діти готові були розплакатися: ялинка — без освітлення! На прохання батька, вся родина вийшла в іншу кімнату й чекала сигналу за зачиненими дверима. Коли ж двері нарешті відчинилися — всі ахнули з дива: ялинка сяяла різнокольоровими вогнями. Такої ще ніколи не було! Казкова, чудова ялинка, на вершку якої світилася склянна золота зірка! Як колись над Вифлеємом...

З 1908 року малесенькі різнокольорові лампочки почали оповивати сотні тисяч, а там і мільйони різдвяних ялинок.

Л.П.

„ОПИСИ УКРАЇНИ” БОПЛЯНА ПОЛЬСЬКОЮ МОВОЮ

Написав К. Крупський

Польський Державний Видавничий Інститут у Варшаві в 1972 р. опублікував книжку „Ерика Лясоти і Вільгельма Бопляна описи України” в перекладі Зофії Стасевської і Стефана Меллера під редакцією, зі вступом і коментарями Збігнєва Вуйціка. Наклад 2,500, плюс 290 примірників.

Напевно, що серед українців знайдеться чимало таких, які від юних літ з цікавістю вичитували в українській пресі згадки і коментарі про Ерика Лясоту і Гійом-Левассер Бопляна, однак не мали можливості читати навіть в перекладі щоденник Ерика Лясоти, який записав свої враження з дипломатичної поїздки на Запорозьку Січ, чи перечитати книжку, яку написав французький інженер і картограф Гійом-Левассер Боп-

лян, який прожив в Україні близько 17 років, будучи на службі польського королівства.

Нагода прочитати опис України названими чужинцями трапилася мені недавно, коли збігом обставин дісталось мені варшавське видання, в якому денник Лясоти і описи Бопляна видано в одній книжці.

Вже самий гарний вигляд книжки оправленої в полотно приваблює читача, а 50-сторінковий вступ вміло впроваджує його в атмосферу і ситуацію, в якій текст її писався. У 80-ох примітках до вступу подані джерела до історії Козаччини, а також додаткові пояснення. В першій примітці сказано, що серед пребагатої літератури, присвяченої Козаччині, треба передусім згадати монументальну працю М. Грушевського „Історія України-Руси”, тт. УІІ-ІХ, Київ-Відень 1909-1931, яка охоплює Козаччину від початків її існування до смерті Богдана Хмельницького (1657).

Серед наведених праць істориків інших країн мовами польською, англійською, німецькою, російською, румунською і французькою імена українських істориків та назви їхніх праць подані українською мовою. Тут бачимо: Борщака, Дорошенка, Доманицького, Крип'якевича, Січинського та інших. Поданий Х том „Записок Наукового Т-ва ім. Шевченка” (Львів, 1896 р.).

У примітці ч. 70 читаємо: „На тему зацікавлення Україною з часу Великої північної війни див. цікаву студію Т. Мацькова п. н. „Prince Mazepa Hetman of Ukraine in contemporary English Publications 1687-1709, Chicago 1967, *passim*.”

У примітці ч. 75 Вуйцік згадує американське видання „Опису України” Бопляна, зроблене офсетом з 3-го англійського видання з 1744 р. Він відмічує, що це видання зроблене без

пояснень в опрацюванні Й. Петришина та зі вступом Богдана Кравцева.

На початку першої частини вступу п. н. „Погляд на історію України” Вуйцик пише: „Коли б ми шукали країни, історія та доля якої найсильніше і найдовше спрягнена з історією і долею нашого народу та держави, то будемо найближчі правди вказавши на Україну. Цікава річ, що ми про нашого південно - східного сусіда назагал знаємо небагато і рішуче менше, як повинні, знаємо про його історичну минувшину. Тому вважаємо, що всякі польські публікації, які можуть улегшити пізнання, а тим самим зрозуміння історії України, повинні прийняти із заінтересуванням наші читачі. Також числимо й на те, що в такий же спосіб будуть прийняті дві цінні реляції про ту велику наддніпрянську країну, які вийшли з-під пера чужинців Ерика Лясоти фон Штебляв і Гійома Лявассера де Бопляна”.

Але поки перейдемо до обговорення їхніх реляцій, пише Вуйцик, мусимо подати нарис історії тієї країни від кінця ХУІ до половини наступного століття, а тоді ширше займемось історичними подіями, безпосередньо пов'язаними з побутом Лясоти і Бопляна над Дніпром.

В цьому місці Вуйцик робить ствердження, яке йде по лінії совєтської української історіографії. Він пише: „Україна, колискою якої, подібно як і Росії, була велика фєвдальна слов'янська держава у Східній Європі, а саме Київська Русь, що відіграла спеціальну роль в історії Польщі ХУІ і ХУІІ століть”.

І далі Вуйцик продовжує: „Вже сама назва „Україна”, як могло б виглядати, була проблемою не тільки мовною і географічною, але й політичною. Ворожі Україні та українцям деякі російські середовища відмовляли, і то не тільки в ХІХ ст., але також у ХХ ст., права народів, що замешкує великий простір на північ і захід від Чорного моря, назива-

ти себе українцями, а свою батьківщину — Україною”.

Наприклад, каже Вуйцик, так званим Емським актом з 1876 р. Олександр ІІ заборонив українську мову в письмі і слові, а назва Україна була викреслена з урядової мови Росії.

Почавши від ХУІ ст., пише Вуйцик, назва Україна починає заступати старовинну назву Русь, а в ХVІІ ст. ця назва набирає ширшого вжитку.

Автор вступу, також схематично, подає генезу і розвиток Козаччини. При чому згадує дійсні чинники, які привели до зародку і розвитку Козаччини. У примітці він відсилає читача до історії Грушевського.

Як знаємо, українські совєтські історики якщо й згадують Грушевського, то тільки з лайкою.

Вуйцик характеризує козаків як дуже хоробрих воїнів. Для ілюстрації їх хоробрости він наводить цілий ряд козацьких відплатних нападів на турецькі міста та морські порти, а в 1615 р. про напад навіть на Стамбул, де козаки спалили передмістя, світаючи загравами пожеж в очі самому султанові. Ця відвага, каже він, була рівнозначною з вкладанням голови в левину пащу, бо Туреччина була тоді наймогутнішою державою.

Вуйцик наводить уривки із записів турецького історика Наїма про те, як козаки знищили Синоп, як в 1616 р. напали на Каффу. Під проводом Сагайдачного виправились вони на Москву і навесні та вліті 1618 р. тяжко далися взнаки росіянам. Українські козаки відплачувались татарам і туркам за напади на українські землі.

На сторінці 14 вступу сказано: „Коли в наступному році (1621) дійшло до польсько - турецької війни та облоги польської армії під Хотином, козаки, які не з'явилися під Цецорою, цим разом поспішили на поміч полякам. В той час вони записали одну з гарних сторінок в свою пребагату, лицарську історію. Значення козацької участі в хотинському бою не підлягає найменшому сумнівові. Вірмен-

Вирізка із генеральної карти Бопляна, що була видана В. Гондіюсом у Гданську 1648-1651 рр. (орієнтована півнем угору)

ський хронікар з Кам'янця Подільського, наочний свідок походу 1621 р., писав: „Якби не козаки, то Бог знає, що поляки були б переможеними на протязі 3-4 днів”.

Нічого дивного, продовжує автор, що коли в мирових переговорах турки забажали видачі зненавиджених козаків, то польські представники відповіли: „Ми взяли їх (козаків) на нашу віру і якщо б ми ту віру зламали, то як тоді могли б нам турки вірити”.

Хоч усі ці згадувані Вуйціком історичні факти українцям відомі, повторюємо ми їх тут тільки тому, що нам приємним є те, що хоч дехто з наших сусідів-поляків в доброму замірі звертає на них увагу.

В іншому місці свого цінного вступу Вуйцік уважає, що Польща не

вела реальної політики супроти запоріжців. На сторінці 15-ій він пише, що катастрофа 1648 р., без сумніву, буда одною з причин, що довела до катастрофи польської держави в 1795 р. Під цією датою автор має на увазі третій розбір Польщі.

Другу частину вступу п. н. „Козаччина на переломі ХУІ ст. та її зв'язки з Габсбургами” автор розпочинає накресленням політичної ситуації в Європі, яка в той час була під загрозою потужної Туреччини. В 1590 р. Туреччина закінчила дванадцятилітню війну з Персією і, звільнивши значну частину своєї військової сили з перського фронту, звернула свою увагу на Захід, головню проти римського німецького цесарства.

Австрійський цесар Рудольф II (1576-1612) почав шукати союзни-

ків проти Туреччини і в цій цілі 1594 р. вислав до запорізьких козаків свого посла Ерика Лясоту. Міжнародне політичне положення того часу було таке, що цісар не міг розраховувати на Західну Європу. Іспанія тоді була зайнята власними клопотами і хоч її морська флотія в 1571 р. здобула блискучу перемогу над турецькою флотією, тепер та перемога була притемнена програю Великої Армади у війні з Англією в 1588 р.

В інтересі Англії та Франції не лежала допомога цісареві, і тому він мусів звернутись до Сходу Європи, хоч тут справа також не виглядала рожево. Велике московське князівство після смерті Івана Грізного в 1584 р. і невдачі війни з Польщею переживало внутрішню кризу і тому не квапилось до війни з Туреччиною.

Цікавим описом тодішньої ситуації на міжнародній арені Європи Вуйцик підготовляє читача до денника Лясоти, фрагменти якого надруковані в тексті книжки. І далі він пише, що нічого дивного в тому не було, коли очі німецького цісаря звернулись на Запоріжжя, де перебувало лицарське козацьке військо, напади якого на турецькі посілости на північному побережжі Чорного моря і в Молдавії були голосними на цілу Європу.

Ерик Лясота народився десь біля 1550 р. на Шлезьку в одній із тамошніх визначних шляхетських родин. Закінчивши університет, опинився на цісарському дворі. Його життя повне цікавих епізодів. В роках 1580-1584 бачимо його в рядах еспанської армії, що воювала проти Португалії на Азорах. В 1587 р. Лясота доходить до великої пошести, коли разом з цісарським маршалом Криштофом фон Тойфенбахом виїздить на варшавські вибори, щоб репрезентувати архикнязя Максиміліяна, який зазнав невдачі в здобуванні польської корони, що спричинило збройний зудар. Після того він зі своїм військовим відділом вирушив під Краків, що в той час був обложений військом Максиміліяна. Лясота брав участь в штурмі міста,

але столиці тоді не вдалось взяти, і цю невдачу він занотував лаконічним реченням „але наших побили”.

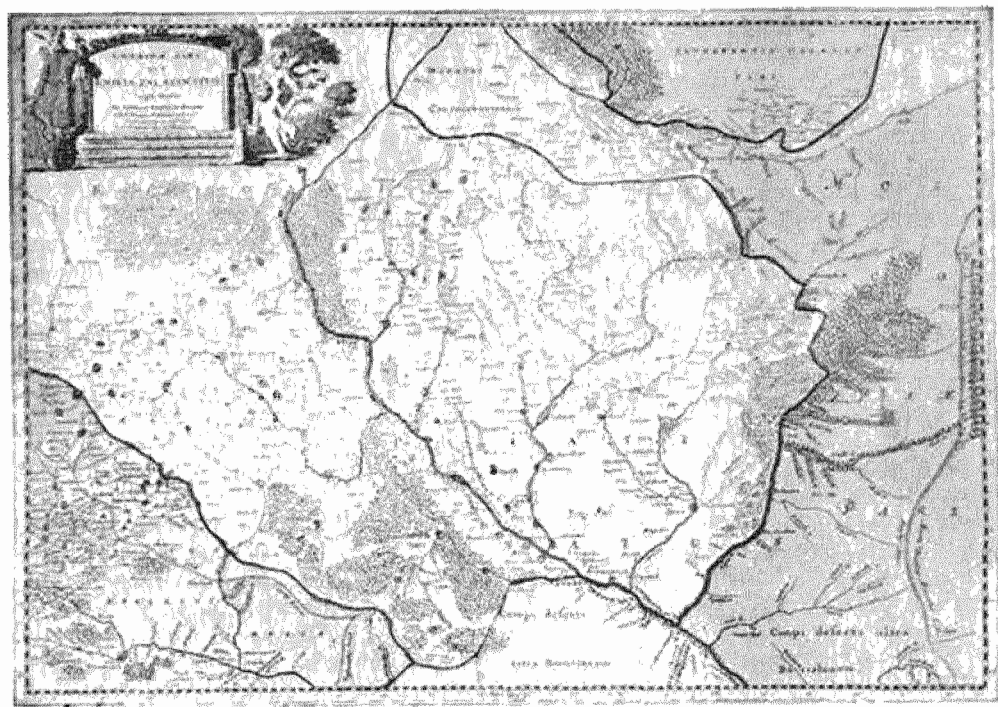
У висліді тієї невдалої кампанії Максиміліян опинився невільником переможця канцлера Замойського, який перевіз невдалого претендента до Красноставу і в часі кількालітньої неволі трактував його з належними йому почестями. В квітні наступного року Лясота приїздить до Красноставу і там з власної волі товаришує своєму панові в його неволі.

Подані факти свідчать про те, що висланець цісаря до козаків не був другорядним дипломатом. Крім цього Лясота брав участь в цісарських дипломатичних місіях до Чехії, Польщі і Росії. В морській подорожі до Москви з метою нав'язати контакти проти шведів і поляків у 1590 р. був переловлений шведами і опинився в шведській неволі, звідки на особисте старання німецького цісаря був звільнений в квітні 1593 р.

Вже в наступному році Лясота очолив цісарську місію до запорізьких козаків. Виходить, що Лясота вже тоді був досвідченим дипломатом.

Четвертий розділ вступу п. н. „Україна в четвертім і п'ятім десятилітті ХVII ст.” автор розпочинає описом перебування в Україні французького інженера і картографа Вільгельма Бопляна. Ці роки (1630-1647), пише автор, були відносно спокійні, а на ділі то була тиша перед бурею, якої невміла польська політика не в силі була відвернути. Вбивання клина поміж реєстровими і „виписаними” козаками не давало бажаних наслідків. Відрубання голів та саджання на палі провідників козацьких повстань і жорстокі репресії викликали гнів козаків, а панщизняна політика польських магнатів в Україні насичували ненавистю до поляків увесь український нарід.

На цьому місці варто підкреслити, що Збігнєв Вуйцик є автором декількох наукових праць про Козаччину. Вже 1947 р. він написав магістерську

Боплянова карта „Частина України --- Воеводство Київщина“

працю п. н. „Політика Рудольфа II супроти Козаччини в роках 1593-1595“. Крім цього Вуйцик є автором праці „Дикі поля у вогні“, а також автором 31-сторінкової статті п. н. „Зміна в укладі політичних сил у Середній і Східній Європі в другій половині ХУІ ст.“, що була надрукована в „Історичному Квартальнику“ за 1960 рік.

На 32-ій сторінці вступу Вуйцик висловлює жаль, що проєкт Гадяцької угоди 1658 р. був проведений з щонайменше 20-літнім запізненням. Згідно з тим проєктом мала постати тричленна Річ Посполита, зложена з Польщі, Великого Литовського Князівства і Князівства Руського, як рівних партнерів.

Від себе зауважимо, що це партнерство інакше розумів Виговський, а інакше поляки, яким тяжко було

зректися з верховодства в Україні. Мабуть, ці різниці в інтенціях сторін Гадяцької угоди добре відомі автору вступу, і він тільки не хоче в драстичній формі освідомляти читача про короткозорість польської політики в Україні.

Вуйцик не затаює кривд, заподіяних українському народові захланністю польських магнатів. В іншому місці вступу він вказує на те, що в одній польській праці, опублікованій 1966 р. (Вроцлав-Варшава-Краків) наведена частина тексту Бопляна різнилась від французького видання. Іншими словами її зфальшовано.

Дуже цінним вкладом Вуйцика в популяризацію цінної праці Бопляна є й те, що він хронологічно подає дотеперішні видання „Описів України“ мовами французькою, англійською, німецькою, російською і

польською. При цьому вказує на позитивні й негативні сторони цих видань. За найгірше з них він вважає перше польське видання у Варшаві 1822 р. Довільність перекладу Немцевича посунулася, пише він, так далеко, що подекуди зміст речень зовсім змінений, а деякі речення зовсім усунуто. „Ніякий інший переклад праці Бопляна на іншу мову не є в такій мірі недбалій, як, на жаль, цей перший і досі єдиний польський переклад” (ст. 44).

За вірні переклади він вважає німецький і всі три дотеперішні російські: німецьке видання Вільгельма Готліба в Бреслав у 1780 р., російські переклади: 1) Санкт-Петербург, 1832 р. 2 і 3) Київ 1896 і 1901 р.

В перекладі „Описів України” є важливими не тільки самий переклад з тогочасного норманського говору французької мови, який тепер мало-хто знає, але пояснення історичного часу, коли доводилось Боплянові писати.

У примітці число 76 автор пише: „Український історик Дорошенко подає (*Die Ukraine und ihre Geschichte im Lichte der westeuropaischen Literatur des XVIII und der ersten Haelfte des XIX Jahrhunderts, w: Abhandlungen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes in Berlin, t. I, Berlin - Leipzig 1927 s. 4*), що латинський переклад Бопляна появилася вже 1662 р. у збірці *Geographia Blaviana*, однак жадна бібліотека і жадне опрацювання не відмічають того видання, і нам не вдалось його знайти. Тому в нашому виданні тільки ретруємо твердження Дорошенка, яке може бути і помилковим”.

Для доказу того, що Дорошенко не є єдиним в твердженні про час перекладу „Описів України” Бопляна на латинську мову, наведемо уривок з Української Радянської Енциклопедії, т. 2, ст. 39:

„Повернувшись у Францію, склав „Опис України або областей королівства Польського, розташованих між кордоном Московії й Трансильванії”,

виданий 1650 в Руані, а потім перекладений англійською, німецькою, латинською, польською і російською (вперше опублікований 1832) мовами. Твір Б. є цінним джерелом для вивчення історії, географії, культури, етнографії України. В ньому, поряд з деякими тенденційними твердженнями, містяться дані про заняття (ремесла, промисли, торгівлю), звичаї, побут українського народу, про військове мистецтво козаків та про їхню боротьбу проти польсько-шляхетського гніту, про тяжке становище селян на Наддніпрянщині, необмежені права і привілеї та розбещене життя шляхти, про природу, фавну, флору й клімат України, про кримських татар та ін. Б. склав також карти України, для яких використав власні виміри”.

Річ ясна, що як на бібліографічні джерела Укр. Рад. Енциклопедія вказує тільки на російські переклади. Як же ж сумно робиться, що досі „Українська суверенна республіка” не спромоглась на видання цієї цінної праці Бопляна українською мовою.

Про Бопляна Вуйцік пише: „Цей пересічно здібний француз здобув славу серед сучасників, а головню серед наступних поколінь, не тільки як картограф та військовий інженер, але також як автор „Опису України”, польський переклад якого публікуємо в цій книжці. Не підлягає сумнівам, що цей опис у замірах автора мав бути тільки додатком-коментарем до його основної праці — карти України, щось ніби її складовою частиною, яка ніколи не була закінченою. Це, однак, ні в чому не збнижує вартости праці, яка без огляду на ті чи інші недотягнення, є дійсно перлиною в літературі українки ХVII ст. і, без сумніву, найкращою працею, яку написано про цю країну до половини ХVII ст. По нинішній день „Описи України” залишились неоціненою копальною знання про людей, природу і географію наддніпрянської країни, неоці-

ненням джерелом для істориків. Їхня опінія щодо вартості цієї невеликої книжки є згідною. В своїй праці Боплян презентував себе як непересічно бистрий та інтелігентний спостерігач. Хоч деякі подані ним відомості мажуть бути заквествіоновані. Це в більшості, які зачерпнув з оповідань інших, а не з власних спостережень і досвіду. Однак, до всіх оповідань він стосував своє рішення. До всіх праць можна було б у значній мірі взяти його слова з приводу опрацювання карти України: „Не подаю вам (тобто читачам) карти, яка хоч би в дечому була сперта на чужих оповіданнях чи розшуках”.

„Книжка Бопляна починається цікавим описом Києва і дас барвисті, а місцями чудові й проникливі описи звичаїв українського народу, природи і географії країни. Найслабшими місцями є ті, що присвячені далекій минувшині, головню з часів Київської Руси. В історії Боплян сильним не був, однак, як на француза та ще й інженера, що прибув до тієї екзотичної для нього країни, і так зле не випало”.

Не маймо заміру ближче розглядати денник Лясоти, що відноситься до його подорожі на Січ. Хочемо тільки відмітити, що в часі від'їзду Лясоти на Січ на цісарському дворі вже був Станислав Хлапівський, який подавав себе за козацького посланця. Хлопівський супроводив Лясоту на Січ. Лясота привіз козакам в подарунок від цісаря хоругви, труби і 8 тисяч дукатів. Не зважаючи на це, Лясоті важко було намовити козаків на якусь поважну акцію проти турків, які в силі 80 тисяч війська вирушили на Австрію через Мадярщину.

В той час серед козаків не було єдності. На Січі було тільки три тисячі козаків, і їм бракувало коней для походу. Козаки, захочені подарунками, вислали з Лясотою своїх представників до цісаря, щоб укласти угоду про винайм на цісарську службу, і після того ужили деяких дивер-

сійних заходів, щоб перешкодити туркам в їхньому наступі. Але козаки були обережними і з огляду на малу кількість мусіли обмежуватись у своїй стратегії.

Козаки справили на Лясоту враження хоробрих воїнів, які успішно протиставились переважаючим чисельно ворогам.

Про місію Лясоти і тодішній політичний стан в Україні писав в „Історії України-Руси” М. Грушевський (т. 7, ст. 55, 198, 200, 281-291), а також в „Нарисі історії України” Д. Дорошенко.

Ми не мали можливості перевірити переклад частини денника Лясоти з німецької на польську мову, але перевірили переклад „Описів України” Бопляна, порівнюючи польський переклад хоч і не з оригінальною французькою мовою, а з виданням англійським, а радше з американським, яке заходом ООЧСУ (Організації Оборони Чотирьох Свобід України) було перевидане 1954 р. офсетним способом з 3-го англійського видання в Лондоні 1944 р. Автор цих рядків прочитав обидва видання „Описів України”, тобто польське і англійське, і ствердив, що польський переклад зроблений вірно.

„Описи України” Бопляна дуже цікаві. В них маємо щирі, без ніякого упередження враження та погляд чужинця на наш нарід того часу. Боплян із захопленням пише про природні багатства України, про гарний вигляд українських жінок, про бравурність і лицарськість козаків. Позитивні гадки про Україну і українців є основною лінією описів Бопляна. Це, однак, не означає того, що Боплян не допустився в своєму описі деяких помилок. Він не знав української мови і тому до відомостей про наш нарід, які збирав за посередництвом поляків в загальному неприхильних українцям, дісталось чимало неправдивих тверджень про звичаї та обичаї нашого народу.

Наприклад, пишучи про великодні звичаї українців, Боплян пише, що

у великодню суботу люди йдуть до церкви і, після церемонії зложення до гробу плащаниці, приступають до єпископа, якого називають „владикою”, стають на коліна, вручають йому яйце, помальоване на червоно або жовто, і кажуть „Христос воскрес!” Владика бере яйце зі словами „Воистину воскрес” і цілує жінок та дівчат. Єпископ на протязі двох годин збирає „від 5 до 6 тисяч яєць і має примісність поцілувати зайгарніших жінок і панні присутніх у церкві. Правда, йому довелося б цілувати і старушок, але він, побачивши особу, яка йому не до вподоби, дає їй поцілувати руку. Митрополит, який називається Могила і є зверхником усіх єпископів, робив це в Києві так, як я розповів.” (Польське видання ст. 149, англійське вид. ст. 468-69).

Подібну вигадку подає Боплян і про український весільний звичай, якого наводити не будемо, а тільки скажемо, що ні один український етнограф не занотував подібного звичаю, який нагадує більше звичай африканських диких племен, як звичай цивілізованого народу.

Тож Збігнєву Вуйцікові належить признання за те, що він у своїх коментарях подає відповідні пояснення до наведених місць. Наприклад, у примітці число 181 (про великодній звичай) пише: „Цей опис Бопляна повний почуття гумору і свідчить про те, що француз не визнавався на звичаях та обичаях, що панують в Православній Церкві, і тому не придержався відповідної віддалі в описі. Великодній звичай цілування в церкві (христосування) має поважне символічне значення серед святочних звичаїв у Православній Церкві. Устрялов в 1-му російському виданні („Описание Украйны... с. 156-157), а Мельник і Антонович в 2-му („Мемуары"... вип. II с. 355) у зв'язку з цим вміщують повні згіршення та обурення коментарі.”

Добре вияснення подав Вуйцік і на „український весільний звичай”,

кажучи, що такий звичай якщо й траплявся серед українців чи інших східноєвропейських народів, то він був радше виїмком як правилом.

Описуючи, як козаки приготувались до походу на турків, Боплян із захопленням описує, як то вони за короткий час зуміли виробити із сотню човнів, кожний з яких вміщав біля 60 козаків.

В іншому місці, описуючи козацькі напади і грабування турецьких галер, Боплян пише: „З цього тільки й живуть вони і такі їхні прибутки, бо коли йдеться про якусь роботу, то нічого не потрапляють, тільки п'ють та гуляють.”

У примітці під числом 158 Вуйцік пише: „Тут Боплян зовсім непослідовний, бо в іншому місці пише про козаків, як про дуже зручних ремісників, які вміють добре працювати.”

Описуючи татар, Боплян пише, що татари при народженні, так само як пєсята та інші звірятка, родяться із склеєними повіками і щойно по якомусь часі їхні очі відкриваються.

Боплян до невпізнання перекручував українські імена та назви місцевостей, а в його кількох цитатах українською мовою, таких, як наприклад, „Помагай біг” чи „Христос воскрес” і т.п. більше помилок, як слів.

Шкода, що згаданих недотягнень не взяли під увагу ті, що з рамени ООЧСУ перевидали лондонське видання „Описів України” Бопляна з 1744 р. Автор вступу до цього видання Й. Петришин, між іншим, пише: „Зайвим є подавати читачеві опис козаків, бо Боплян зробив це блискучо та об'єктивно.” Цими словами немов акцентується все те, що Боплян написав про козаків та Україну. З цього виходило б, що правдою є й те, що митрополит Петро Могила вицілював на Великдень у церкві гарних жінок, що козаки вміли тільки пити та гуляти, а українські весільні звичаї мали в собі сильні елементи із звичаїв примітивних народів. Боплянкові „Описи України” з відповідними поясненнями робитимуть нам

кращу прислугу, а його недотягнення легко пояснити, тим більше, що він їх зумисне не поповнив. Як піонер в накресненні карти України і в описі України, не знаючи мови того народу, міг він у дечому помилитись.

Вкінці варто згадати й те, що обгворезе польське видання має додаткову вкладку копії Боплянкової карти України, а для легшої орієнтації читача є друга вкладка з накресленням цієї ж географічної території, але з поданням географічних назв польською мовою. Крім цього книжка включає 16 карток, на обидвох сторонах яких вміщені ілюстрації історичних картин та рисунків Запорозької Січі, Києва, українських ікон Печерської Лаври і т.п. Є рисунки козацької зброї і човнів, а також козацьких старшин та козаків і характеристичних типів українців.

В тексті „Опису України” є накреслені Бопляном шкідливі, які є також в згаданому англійському виданні тільки в меншому розмірі, бо англійське видання має великий формат: 10 з половиною на 14 з половиною

цалів. Боплян накреслив: дві старовинні мідяні монети, знайдені в руїнах якогось міста в Україні, дуже цікаву схему татарської стратегії в нападах на Україну, переправу татар через ріку, шкід козацького намета і татарського воза.

На цьому місці складаю найщирішу подяку панові Маріянові Штика з Торонта в Канаді за випозичення польського видання „Описів України”, а панові д-рові Павлові Баб'якові з Колорадського університету в Боулдер за випозичення згаданого англійського видання.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

Eryka Lasoty i Wilhelma Beauplana, *Opisy Ukrainy* — Państwowy Instytut Wydawniczy.

A Description of Ukraine, by Guillaume le Vasseur Sieur de Beauplan.

Історія України-Руси, М. Грушевський, т. 7 і 9.

Нарис Історії України, Д. Дорошенко.

Енциклопедія Українознавства.

Українська Мала Енциклопедія, Є. Онацький.

Українська Радянська Енциклопедія.

СОВЕТСЬКІ ДИВОГЛЯДИ

(ст.) Для поборювання численних „болячок”, спричинюваних пляновиками, київська „Літературна Газета” звернулася до читачів із проханням присилати зразки поганого плянування, найрадіше з фотографіями. Деякі з тих фотографій привіз недавно на Захід співробітник згаданої газети Вагрич Багчаніян, вірменин, якого дозволили емігрувати.

Одна фотографія показує сходи, що ведуть до великої крамниці, починаючись на чотири стопи понад рівнем

вулиці. Одно з дев'яти будівельних управлінь мусіло б підвищити рівень вулиці. Та, як досі, передбачливі покупці мусять приносити із собою драбинку або шукати іншого входу до крамниці.

Інша фотографія показує три великі металеві балкони, прикріплені до стіни дому, але в стіні нема в тому місці ні вікон, ні дверей. Отож ті балкони служать лише для птахів, а люди, що живуть у тому домі, не можуть користуватися ними.

НІЧ В УНІВЕРСИТЕТІ

Написав Ол. Рань

Професор української літератури пан Маренко сидів у своїй кімнаті і писав працю „Лицарство в українській народній творчості”. Раптом він спинився, не знаючи чому. Перед ним лежав плян цілого твору, де були зазначені підрозділи, окремі деталі, цитати. Допоміжні джерела праці з мистецтва, з історії літератури були під руками. Вся бібліотека, як безмовна мудрість, була до його послуг. Звернись тільки до книжки, як вона промовить до тебе чистою мудрістю, без гордості, зарозумілості.

А все таки далі не міг писати. Спочатку це його злостило, а потім він став шукати причини цього стану. У глибині душі в нього почали зростати сумніви. Може він не має вправності у самій техніці праці, не має того вдосконалення, що його мають досвідчені працівники всіх професій.

— „А може я стомлений?” — думалось йому.

Щоб заспокоїти себе, професор Маренко почав гойдати олив'яну фігурку усміхеного вояка на гойдалці. Воячок міцно тримався руками за мотузку, рушниця була за плечима. Він гойдався і вдаряв ногами у брамку, зроблену з дикту. Він був

такий смішний, що професор хогів засміятись, але сміх відразу завмер, немов хтось наставив багнета йому до грудей.

Він перестав гойдати воячка. Раптом куля пробила шибку, ударилась в стіну і впала на підлогу. Професор Маренко схопився, перейнятий жахом. Ця куля нагадала йому ті події, що часто траплялися в Києві. Большевики, відступаючи, замінували всі будинки на Хрещатику і на сусідніх вулицях житлові будинки, установи, оперовий театр імени Шевченка, театр імени Франка, музей. Оперовий театр і інші будинки вдалося розмінувати, а Хрещатик був висаджений в повітря. Бувало так: торкнувся хтось за ручку дверей — і увесь будинок в повітрі.

Маренко глянув на квіти, що стояли на столі. Одна жоржина була підкошена кулею. Якби пролетіла трошки правіше, влучила б йому в голову.

— „Хтось, мабуть, береже ще мене”, — подумав він.

П'ятдесят днів уже Київ в руках німців. Деякі вулиці обернулись на пустирі, де вночі блукають тіні, мов привиди. Місто принишкло, мов ніхто тут і не мешкає. То дика орда на-

дягла свій шолом на голову степового сонцеюкого велетня. Закрила очі, примусила серце стихитись, наклавши камінь на нього. І чути, як хтось невидимий журиться, ридаючи над містом. Може то тіні лицарів минулого або янголи?

Професор Маренко ходить неспокоїно по кімнаті. Якесь думка свердлить йому мозок, хоче окреслитись у чітке виразне поняття, але їй тяжко це зробити. Така всепоглинаюча довколишність, такі дикі й незрозумілі події.

Боязко сідає ворон на дерево. Професор дивиться на нього. Замріявся-задумався. Стук у двері сполохав його.

— Зайдіть! — гунув.

Дівчина прохилила двері.

— Пане професоре, до вас цієї ночі прибудуть гестапівці. Вживайте заходів, якщо вам дороге життя.

Маренко хотів був щось спитати, але дівчина зникла, як марииво. Діяти, діяти! — стукало його серце.

— „Нарід, що не прийме як володаря свого пророка, прийме чужого кесаря“, — згадав він. Тяжко, коли душа й тіло роздвоєні. Душа орлом літає в небі, героєм ходить у прийдешності, а за тілом, як за звіром, полюють на землі вороги.

Те, що не можна було залишати, вклав у портфель. Замкнув двері зсередини і вийшов бічними дверима. Через сад перелетів, як птах.

Ішов швидко. Дерев шуміли йому вслід: „Тікай, тікай!“ А він, ніби насперекір, притишив крок і пішов поволі. Але безлюдність лякала його. І тоді він прискорював свій крок, обминаючи ті місця, де могли бути військові.

Обміркувавши з усіх боків місце схову, він вибрав університет. Там, серед книжок, він спокійно пересидить. Бо університет був розмінований. Школи, церкви, бібліотеки залишаються довго порожніми після прибуття ворожого війська.

До університету було близько, коли б він ішов звичайною дорогою.

Але прийшлося обходити глухими місцями.

Зустрів якусь дівчину і — злякався. Вона була істотою з потойбіччя, а не людиною з цього грішного світу. Він так любив зустрічати дівчат. Йому здавалось, що вся земля краса втілена в дівчині. Та тепер він старався пройти непоміченим.

Але дівчина, мов сміливий посланець з іншої країни, наблизилась до нього. І, немов розгадавши його тасмницю, засміялась.

Він минув її і оглянувся. Вона теж оглянулась і — знов засміялась.

— „Що б це могло означати? — подумав він. — Що це? Життя послало мені сміх в образі її, чи може то сміх моєї країни?“

Нарешті дійшов до університету. Спинився. Став у тіні під деревом. Стояв хвилин зо дві. Прислухався ніби вояк - розвідувач. Навколо була мертва тиша. У цій тиші було щось тасмниче і страшне.

Десь далеко пролунав постріл. І знову тиша. І чим довше стояв Маренко, тим тиша здавалось зростала. Треба було стримувати дихання, щоб зловити якийсь шелест життя. Але тоді удари серця ставали дужчими і перешкоджали слухати.

Пересвідчившись, що нікого нема біля університету, професор Маренко підбів і відімкнув двері. В храмі науки, в якому він учився і працював, панувала мовчанка.

Коридорами він ішов до бібліотеки, як до наміченої цілі. Якись колічки проймали його тіло, від яких усе терпло. Йому здавалось, що по обидва боки в коридорі стоять лицарі-тіні зі зброяю. Спереду також стояла якась постать. Але з наближенням його віддалилась.

Професор іде, не зважаючи ні на що, бо йому треба йти, він мусить це робити. Як би добре було засвітити світло! А може не добре? Хто знає, але так всі роблять — світлом розвіюють нічний морок. Але він не сміє так зробити, бо може привернути чиясь увагу, може виявити себе воро-

гові. Іди, іди! — стукає хтось в уші. І він іде.

Зайшов у бібліотеку. Галерія мудрости зустріла його суворістю і мовчанкою. Заходячи удень сюди, він був господарем, тепер чомусь, не задумуючись, зняв капелюх і схилив голову. Перед ким, перед чим? Перед Мудрістю, перед Красою, що служили Щастю Людства, взявшись за руки, як сестри.

Говорять, що добродушним людям властиво віддаватися впливові і настроям того середовища, в яке вони потрапляють. Інші говорять, що це — слабкість волі. Хто знає, де правда.

Професор Маренко вступив у царство Мрії. Неначе летить він через незміряні простори, потім перелітає віки і потрапляє в Минуле.

У небі рай, на землі дикість і незайманість. Ось, він бачить маленьке озерце, над яким росте високе-високе дерево. Легковій грається з його великим листям. Під деревом сидить сивий дід із довгою бородою. Він дивиться, як колишеться листя, потім сягає поглядом в небо, вслухаючись у спів пташки.

Несподіваний стук у вікно протвержує його. Він здригається. Хто там? — А то гілка акації, поворушена вітром! Та він почує ще стук всередині бібліотеки. А може то тільки вчувається? Притаївши дихання, Марченко чує виразніший ритмічний стук об підлогу і човгання черевиків: шрр, шрр, шрр. Хтось іде. Хто ж то може бути, сторож? А може гестапівці посадили свого чоловіка, переслідуючи якусь ціль? Невідомий підходив ближче.

Маренко інстинктивно торкає правою рукою кишеню. Схоплюється і починає шукати чогось навколо себе. Дивиться на книжки, ніби там був рятуюнок. Побіг в кінець бібліотеки. Там була маленька комірчина, де лежали старі речі, між ними старовинна козацька шабля.

Маренко схопив її, ніби талісман, і вернувся на попереднє місце, чекаючи на незнайомого. На прохід між полицями з книжками, довгий і ву-

зький, падало місячне проміння. Невідомий зійшов на місце, де відблискувало місячне проміння. І кого ж Маренко побачив? Григорія Пилиповича Глинського, свого професора, вчителя, якого замучили у в'язниці за національну справу. Те, що Глинський помер, було безсумнівне. Бо його випустили на волю, коли він був безнадійно хворий, з умовою, що жадного слова він не скаже про пережите і бачене в тюрмі. Глинський підписав обіцянку, а через два тижні помер, залишивши зажурену, як чайку, вбиту горем дружину і єдину доньку. Сам же Маренко кидав землю на труну Глинського і вів під руку його дружину додому.

Що ж це могло бути? Воскресіння мертвого? А може сон?

Глинський повільно прямував до Маренка. Таке ж обличчя, як і в житті. Воно чарувало всіх своєю лагідною умішкою, хоч в його очах глибоко ворухився смуток.

Глинський ішов, підвівши голову, дивлячись у правий бік. У чорній киреї, опираючись на срібну шаблю. Його обличчя було ясне. Ішов спокійно, поважно.

Коли Глинський був уже за кілька кроків від Маренка, його опанувало дивне почуття. Він пробував був закричати, але уста не розкривались. А розум шепотів: „Ти ж чоловік!“ Маренко сперся на свою заржавілу шаблю.

Раптом пролунав сміх Глинського. Маренкові цей сміх видався зухвалим і образливим, бо за життя ніколи він від нього такого сміху не чув.

— Злякався? — почулось Маренкові. — А ми ж ще недавно були друзями. Не бійсь, я лишивсь таким, яким і був, — промовив Глинський.

Маренко хотів був замахнутися шаблею, але Глинський мовчки і спокійно відібрав її.

Маренко тремтів і відчував, що безсилля дедалі більше опановує його.

— Ви, може думаєте, що я виступаю у ролі героя? — продовжував

Глинський. — Так, я герой, але мертвий.

Маренко відчував, що ці слова Глинського шматують його нерви. Він хотів щось сказати, але не міг і мовчки слухав Глинського:

— Мій учитель і виховник, покійний доктор Гулай, написав працю „Українська нація”, в якій давав поради, що мусить робити нація, що прямує до визволення.

„Час іде. Люди зростають у своєму думанні, — продовжував Глинський після кількахвилинної мовчанки. — Я, вирішивши на праці доктора Гулая та на інших теоретичних працях, написав „Майбутнє нації” і за

це, як знаєте, опинився на тому світі. Вам, як своєму учневі, я давав завдання. Ви виконували їх. І, побачивши, що ви вирости, стали серйозною людиною, дав грандіозне завдання. Ви обіцяли. Але... і до цього часу нічого не написали, щоб продовжити мою працю. Я вмер. Ще не багато часу пройшло відтоді, але... ви мусите виконати це завдання!

Щось постукало в вікно. Маренко озирнувся. Гілка акації доторкнулася до шибки.

Маренко подивився знову убік Глинського. Але там нікого не було.

Жовтень 1946

Авгсбург

Василь ОНУФРІЄНКО

НЕПОВТОРНА МИТЬ

*Не кожному умерти, як герою,
Судилося в нерівному бою
Під скрегіт куль в бадиллі сухостою
Чи навесні в зеленому гаю.*

*Могил забутих нам не полізити,
Як зір, що зникли в безвість голубу:
Лице землі, дощами й вітром мите,
Їх береже в холодному глибу.*

*Та що було б, коли б неznана сила
У ніг одну весняну, гарівну
Вогні на всіх могилах запалила —
На всіх, хто вмер у визвольну війну?!*

*О, земле славна! Масвом вогненным
Ти б зацвіла в притишеній імлі!
Ти б стала всім героям безіменним
Вінком гарячим рідної землі!*

*Цвіла б ти вся, палала б далиною,
І, може, в цю, у неповторну мить
Побажили б, якою нам ціною
За право жити довелось платити!..*

УКРАЇНСЬКИЙ КОНГРЕСОВИЙ КОМІТЕТ АМЕРИКИ

ВІТАЄ

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

**НАЙСТАРШУ БРАТСЬКУ ОРГАНІЗАЦІЮ
АМЕРИКАСЬКИХ УКРАЇНЦІВ, ЙОГО
ГОЛОВНИЙ УРЯД ТА ВСЕ ЙОГО
ЧЛЕНСТВО.**

•

**РІВНОЧАСНО СКЛАДАЄ ПОДЯКУ ЗА ВСЕБІЧНУ МО-
РАЛЬНУ І МАТЕРІАЛЬНУ ПІДДЕРЖКУ ЯК ЦЕНТ-
РАЛІ, ТАК І ВІДДІЛАМ УНІОЮЗУ ТА ПРЕСОВИМ
ОРГАНАМ УНІОЮЗУ: ЩОДЕННИКОВІ „СВОБОДІ”
І “UKRAINIAN WEEKLY”**

•

**UKRAINIAN CONGRESS COMMITTEE
OF AMERICA**

302 West 13th Street

New York, N.Y. 10014

Tel.: WA 4-5617

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА

ПЕРША УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК

ВІДЗНАЧИЛА В 1973 РОЦІ

СТОЛІТТЯ СВОЄЇ ПРАЦІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ
НЕЗАЛЕЖНОЇ НАУКИ І НАЦІЇ

Управа Наукового Товариства ім. Шевченка в ЗСА повідомляє, що з нагоди сторіччя НТШ видано історію НТШ п. н. „Ото років праці для науки й нації” українською та англійською мовами, англійською історію української державності 1917-19 рр. п. н. „Україна та європейський заколот” в 2 томах, вибраний твір Івана Франка англійською мовою п. н. „Мойсей і інші поеми” з ілюстраціями і ін. У підготовці є видання Записок НТШ, Прісідінгс Секцій та видання Української Літературної Бібліотеки та Українського Архіву.

На протязі століття НТШ плекало перш-за-все студії української мови, літератури, історії, етнографії і українознавства взагалі. У висліді цієї столітньої праці досягнуто НТШ величезний науковий дорібок, а саме понад 750 томів наукових і літературних праць. Тепер приступило НТШ до видання 10-томової Історії України-Руси М. Грушевського англійською мовою, щоб зазнакомити англійськомовний світ з нашою історією і нашим минулим — у правдивому нефальшованому світлі.

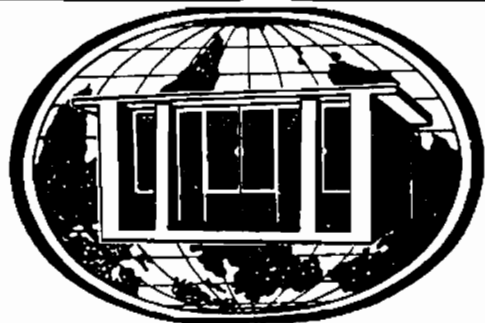
При цій нагоді просимо про Вашу моральну і матеріальну підтримку нашої праці, пересилаючи пожертви на адресу:

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, INC.

302-304 West 13th Street

New York, N.Y. 10014

ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ ІСТОРИЧНИЙ ЗВІРНИК З НАГОДИ 50-ЛІТТЯ ЗБРОЙНОГО ВІСТУПУ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ 688 сторінок, понад 500 світлих. Ціна 12.00 доларів в твердій обкладинці. Тепер 10.00 дол.	Ген. ОЛЕКСАНДЕР УДОВИЧЕНКО: ТРЕТЯ ЗАЛІЗНА ДІВІЗІЯ МАТЕРІАЛИ ДО ІСТОРІЇ ВІЙСЬКА УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕПУБЛІКИ Матеріали упорядкував і до друку підготував ген. О. ВІСНІВСЬКИЙ Ціна 7.00 доларів
Д-р МЕХАЙЛО ЛОЗНИСЬКИЙ: ГАЛИЧИНА В Р.Р. 1918-22 240 сторінок, тверда обкладинка. Ціна 5.00 дол.	Д-р ВОЛОДИМИР ГАЛАН: БАТЕРІЯ СМЕРТІ 240 сторінок. Ціна 5.00 дол.
РОМАН КУТЧЕНСЬКИЙ: СНОРОПАД — ПОЕМА Обкладинка, 90 ціло- і півсторінкових ілюстрацій і оформлення Едварда Козака. 128 сторінок. Ціна 5.00 доларів. Тепер 3.50 дол.	СТЕПАН РИПЕЦЬКИЙ: УКРАЇНСЬКЕ СІЧОВЕ СТРЕЛЬЦТВО: ВИЗВОЛЬНА ІДЕЯ І ЗБРОЙНИЙ ЧИН 360 сторінок. Ціна 6.00 дол. в твердій обкладинці. Тепер 3.00 дол.
Ген.-хор. д-р РОМАН ДАШКЕВИЧ: АРТИЛЕРІЯ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ В БОРІТБІ ЗА ЗОЛОТІ КИЇВСЬКІ ВОРОТА 208 сторінок. Ціна 3.00 доларів. Тепер 2.00 дол.	ОЛЕКСА КУЗЬМА: ЛИСТОПАДОВІ ДНІ 1918 РОКУ 448 сторінок, із шкільцями. Ціна 5.00 доларів. Тепер 2.50 дол.
ІВАН КЕДРИН: ПАРАЛЕЛІ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ З НАГОДИ 50-РІЧЧЯ РИЗЬКОГО МИРУ Ціна 3.00 дол.	МИРОН ЗАКЛІНСЬКИЙ: ДМИТРО ВІТОВСЬКИЙ 128 сторінок. Ціна 1.50 дол. Тепер 1.00 дол.
ЕДВАРД КОЗАК: АЛЬБОМ КАРТОН З НАГОДИ 50-ЛІТТЯ УСС 16 кольорових карток. Ціна 2.00 дол. Тепер 1.00 дол.	ОРЕСТ ГОРОДИНСЬКИЙ: ГЕН. ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ ТУРЧИН Особистий приятель Президента Лшкольни. (Причинник до історії українського поселення). Ціна: 1:00 долар
ВАЛЕНТИН СЕМЯНЦІВ: СПОГАДИ БОГДАНІВЦЯ 124 сторінок. Ціна 1.50. Тепер 1.00 дол.	СТЕПАН РИПЕЦЬКИЙ: БІБЛІОГРАФІЯ ДО ДЖЕРЕЛ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ 116 сторінок. Ціна 2.00 доларів. Тепер 1.00 дол.
НАШ ЛЬВІВ ЮВІЛЕЙНИЙ ЗВІРНИК ПІД РЕДАКЦІЄЮ ЛЕВА ЛЕПКОГО 216 сторінок. Ціна 3.00 доларів. Тепер 1.00 дол.	ЛУКА ЛУЦІВ: СЛІДАМИ СТРЕЛЬЦЬКОЇ СЛАВИ 32 сторінок. Ціна 1.00 долар. Тепер 60 центів.
СТЕПАН РИПЕЦЬКИЙ: ЛИСТОПАД 1918 50 сторінок. Ціна 1.00 долар. Тепер 50 центів.	ІВАН КЕДРИН: ВИКРИВЛЕНА ПРАВДА 36 сторінок. Ціна 60 центів. Тепер 30 центів.
Замовлення на книжки і валютність (чеків чи money order-ами) платити: "CHERVONA KALYNA" UKRAINIAN PUBLICATIONS COOPERATIVE, INC. P.O. BOX 507, CHURCH STREET STATION NEW YORK, N.Y. 10068	

„САМОПОМІЧ“

ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА

2351 W. Chicago Avenue

CHICAGO, Ill. 60622

Tel.: HU 9-0520

З нагоди 80-ліття Українського Народного Союзу, Дирекція Української Кредитової Кооперативи „Самопоміч“ в Чикаго сердечно вітає Провід цієї славної й одної з найбільш заслужених в діаспорі українських організацій та бажає Йому й всім Союзовцям в щасті й здоров'ї дальшої успішної служби українському суспільству.

Український кооперативний рух скріплює націю, плекаючи єдність і співпрацю зі всіма українськими організаціями!

Наша Кредитова Кооператива „Самопоміч“ в Чикаго причинюється до розбудови українського громадського життя, беручи активну участь у всіх починаннях громади та ухвалюючи рік-річно десятки тисяч доларів на різні народні цілі.

А ось її головні фінансові услуги своїй Громаді:

- Виплачує дивіденду від усіх ощадностей квартално у висоті 5%.
- Кожне щадниче Konto є безплатно заасекуроване Державою до висоти 40 тисяч доларів.
- Крім того оплачуємо життєве обезпечення на:
 - а) щадничих контах до висоти 2 тисяч дол., а
 - б) на консумційних позичках до висоти 10 тисяч дол. на випадок смерті, або постійної непрацездатності.
- Видаємо позички на всі Ваші потреби.
- Відкритий Кредит на всі Ваші потреби до висоти 2,400 дол. видаємо на один Ваш підпис, без ручителів!
- Видаємо студентські позички, за які проценти платить Держава, а які треба сплачувати щойно після закінчення студій та одержання праці.
- Маємо вогнетривалі скриньки для переховування ваших вартісних річей.
- В стіні нашої Каси маємо НІЧНУ ДЕПОЗИТОВУ СКРИНЬКУ, з якої може користати в кожній порі дня й ночі.
- Приймаємо оплати за електрику, газ, воду та телефон.
- Видаємо грошові перекази та подорожні чеки.
- Служимо безплатними фінансовими порадами для всіх у Громаді.

НАШІ ФІЛІЇ:

На півдні Чикаго
1923 West 51st Street
Chicago, Ill. 60609. Tel. 476-9435
(в Домі СУМА)

На північному заході Чикаго
5000 Cumberland Road
Chicago, Ill. 60656. Tel. 625-9830
(в приміщенні Парохії св. Іосифа)

ЗАКЛИКАЄМО ВСІХ В КООПЕРАТИВНІ РЯДИ! В КООПЕРАЦІЇ — ЕКОНОМІЧНА СИЛА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ!

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! • ЧИТАЙТЕ! • ПОШИРЮЙТЕ!

ВИДАЮТЬ ОО. ВАСИЛІЯНИ

ВИХОДИТЬ ЩО МІСЯЦЯ У ВИГІДНІМ ДО
ЧИТАННЯ ФОРМАТІ З ГАРНОЮ, МИСТЕЦЬ-
КОЮ ОБГОРТКОЮ.

ПЕРЕДПЛАТА ТІЛЬКИ 5.00 ДОЛ. РІЧНО.

А д р е с а :

The Basilian Press

286 Lisgar Street ■ Toronto, Ont., Canada M6J 3G9 ■ Tel.: 535-6483

Ваші знайомі чи рідні будуть Вам вдячні весь
рік, коли як Різдвяний Дарунок замовите для
них „СВІТЛО”.

• ■ •

ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛІЯН

ІЗ ВЛАСНОЮ ПЕРЕПЛЕТНЕЮ

виконує сумлінно й за умірковані ціни всякі
друкарські роботи: ЧАСОПИСИ, ЖУРНАЛИ,
КНИЖКИ, ВІДОЗВИ, АФШІ, ЛЕТЮЧКИ,
КАНЦЕЛЯРІЙНІ ДРУКИ, КОВЕРТИ, ВІЗИ-
ТІВКИ, ВЕСІЛЬНІ ЗАПРОШЕННЯ, ДРУКИ
У ДВОХ АБО Й БІЛЬШЕ БАРВАХ, ТОЩО.

The Basilian Press

286 Lisgar Street ■ Toronto, Ont., Canada M6J 3G9 ■ Tel.: 535-6483

СВІЙ ДО СВОГО!

В ЄДНОСТІ СИЛА!

ЩАДІТЬ СЬОГОДНІ ДІЯ КРАЩОГО ЗАВТРА!

**УКРАЇНСЬКА
ЩАДНИЧО-ПОЗИЧКОВА СПІЛКА
„ПЕВНІСТЬ”
в Чикаго, Ілл.**

Спілка „Певність” приймє ошадності особисто та поштою
і виплачує такі дивіденди:

ЗВИЧАЙНІ КОНТА	-----	5 ¼ %
СЕРТИФІКАТИ 1,000 дол. і вище на 1 рік	-----	6 ¼ %
СЕРТИФІКАТИ 5,000 дол. і вище на 2 роки	-----	6 ½ %
СЕРТИФІКАТИ 5,000 дол. і вище на 3 роки	-----	6 ¾ %
СЕРТИФІКАТИ 5,000 дол. і вище на 4 роки	-----	7 %
СЕРТИФІКАТИ 10,000 дол. і вище на 4 роки	-----	7 ½ %

Дивіденди виплачуємо КВАРТАЛЬНО.

Кожна родина може мати кілька щадничих конт!

Кожне щадничє Konto є обезпеченє

ФЕДЕРАЛЬНОЮ УРЯДОВОЮ
АГЕНЦІЄЮ

до суми \$20,000.00

— ВОГНЕТРИВАЛІ ДЕПОЗИТОВІ СЕРИНЬКИ ДО ВИНАЙМУ —

Урядові години:

Понеділок: 9 – 3 по полудні
Вівторок: 9 – 3 і 6 – 8 увечері
Середа: закрито

Четвер: 9 – 3 по полудні
П'ятниця: 11 – 8 увечері
Субота: 9 – 1 опівдні

**ЗВЕРТАЙТЕСЯ ДО НАС З ДОВІР'ЯМ У ВСІХ
ФІНАНСОВИХ СПРАВАХ**

SECURITY SAVINGS & LOAN ASSOCIATION

932-936 N. WESTERN AVENUE

Tel.: 772-4500

CHICAGO, ILLINOIS 60622

ДАРУНКИ СВОЇМ КРЕВНИМ ДО СССР

**МОТОЦИКЛИ, ХОЛОДІЛЬНИКИ, МАШИНИ ДО ПРАННЯ,
ТЕЛЕВІЗИ, ФОТОКАМЕРИ, МЕБЛІ, МАШИНИ ДО ШИТТЯ.**

Також одяг, матерії, футра, годинники, харчові продукти.

НОВІ МОДЕЛІ АВТОМОБІЛІВ:

**Moskvitch 408 – ІЕ
Moskvitch 412 – ІЕ
Moskvitch 426 – ІЕ
Station Wagon
Moskvitch 427 – ІЕ
Station Wagon
Zhiguli VAZ – 2101
Zhiguli VAZ – 2102
Station Wagon
Zhiguli VAZ – 2103
Zaporozhets ZAZ – 968**

● **PODAROGIFTS, INC.**

**це ОДИНОКА фірма в ЗСА, яка висилає СЕРТИФІКАТИ
ДАРУНКІВ через Внешпосилторг, без жадного посеред-
ництва, банків і т. д.**

●
**PODAROGIFTS, INC. це одинока фірма в ЗСА, яка виставляє
посвідки доставки, згідно з договором
з ВНЕШПОСИЛТОРГОМ.**

**ВИСИЛАЙТЕ ЗАМОВЛЕННЯ ПРЯМО ДО НАШОГО
ГОЛОВНОГО БЮРА**

PODAROGIFTS, INC.

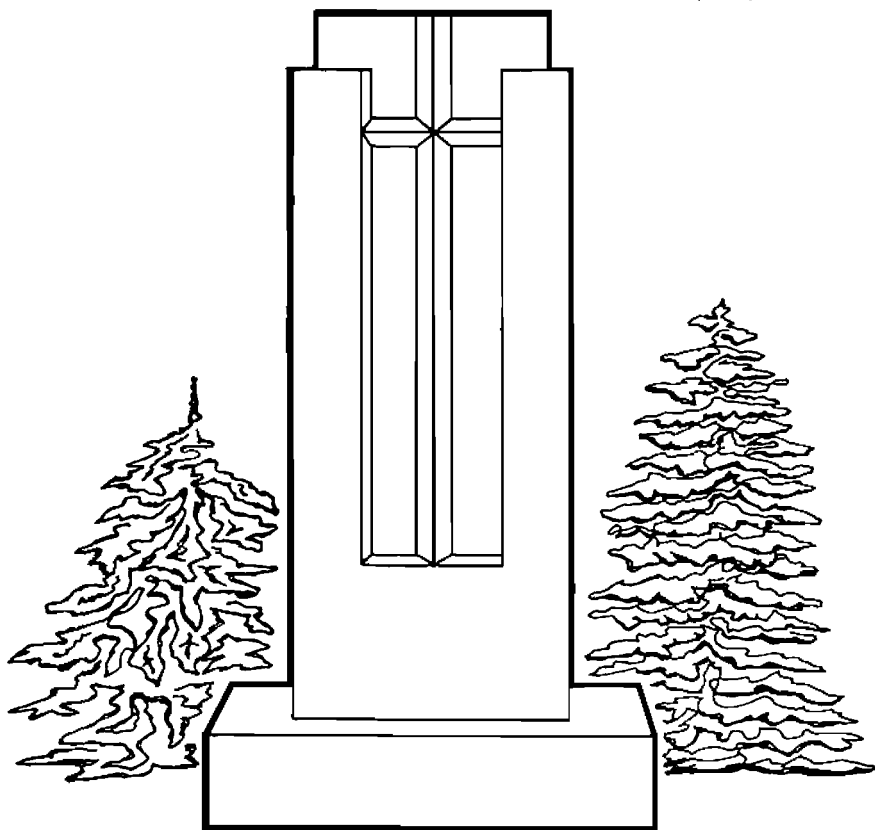
**240 Fifth Avenue (Between 27th and 28th Sts.)
NEW YORK, N.Y. 10001**

Tel.: (212) 685-4537

ВІДКРИТО В СУБОТИ ДО 5-ОЇ ГОД. ПО ПОЛ.

Tel.: (201) 246-0549

Tel.: (201) 469-6288

SOUTH BOUND BROOK MONUMENT CO.

Власник Ю. БЕЗСОНІВ

- Авторизовані репрезентанти виконавців гранітних робіт пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні.
- Приймаємо замовлення й ставимо гранітні й мармурові пам'ятники мавзолеї, статуї, рівнож у бронзі, огорожі й лави на всіх цвинтарях.

Office and Residence:

Box 445 A, Cedar Grove Rd., Somerset, N.J. 08873

(напроти „Українського Села”, у віддалі 3-ох хвилин від Церкви-Пам'ятника)

Mailing Address:

P.O. Box 316, So. Bound Brook, N.J. 08880

Displays:

127 Main Street, So. Bound Brook, N.J. 08880

УКРАЇНСЬКИЙ ПОГРЕБНИК

ПЕТРО ЯРЕМА

ЗАЙМАЄТЬСЯ ПОХОРОНАМИ

В

**BRONX — BROOKLYN — NEW YORK
і ОКОЛИЦЯХ**

**КОНТРОЛЬОВАНА ТЕМПЕРАТУРА
МОДЕРНА КАПЛИЦЯ ДО УЖИТКУ**

Phone OR 4-2568

Established 1908

PETER JAREMA FUNERAL HOME, INC.

AIR CONDITIONED CHAPELS

CHAPELS AVAILABLE IN ALL LOCATION

129 East 7th Street

New York City, N.Y. 10009

Д-Р МИХАЙЛО ДАНИЛЮК

НА МЕДИЧНІ ТЕМИ ЛІКАРСЬКИЙ ДОВІДНИК

Вступне слово

I. Щоденне життя

II. Здоров'я і харчування

III. Отруйні речовини

IV. Алергія

V. Про пістряк

VI. Інфекційні хвороби

VII. Хвороби крові

VIII. Хвороби серця і судин

IX. Хвороби органів дихання

X. Хвороби органів травлення

XI. Хвороби сечових органів

XII. Хвороби залоз внутрішньої
секреції

XIII. Хвороби нервової системи

XIV. Деякі хвороби органів
чуття

XV. Хвороби кістяка, м'язів
і споріднених тканин

XVI. Хвороби шкіри і зовнішніх
залоз

XVII. Домашня аптечка
Англо-український медичний
словник

Ціна 7.00 доларів з пересилкою

Добрий папір — тверда обкладинка.

Замовлення і належність ТІЛЬКИ ЧЕКАМИ або ПОШТОВИМИ
ПЕРЕКАЗАМИ (М.О.) слати:

SVOBODA

81-83 GRAND STREET

JERSEY CITY, N.J. 07303

Наш клиз:
за дешеву ціну – найкраще виконання!

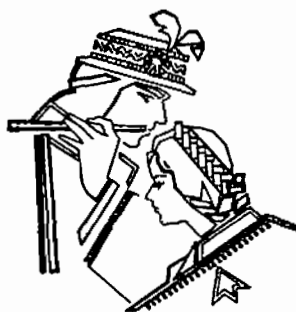
Our Motto is: The Best Performance for less Money!

ДРУКАРНЯ ЛУНА

ВИКОНУЄМО В УСІХ МОВАХ УСЯКІ

ДРУКАРСЬКІ РОБОТИ:

- ЖУРНАЛИ
- КНИЖКИ
- ВІДОЗВИ
- АФІШИ
- ЛЕГЮЧКИ
- КАНЦЕЛЯРИЙНІ ДРУКИ
- КОВЕРТИ
- ДРУКИ У ДВОХ
АБО П БІЛЬШЕ БАРВАХ

Наша спеціальність — весільні запрошення з українськими узорами, які можна замовляти також і поштою

LUNA PRINTING COMPANY

77 St. Marks Place ● New York, N.Y. 10003

Tel.: (212) 475-7860

Українська Православна Федеральна Кредитівка

304 Іст 9-та вул. Нью Йорк, Н. Й. 10003
Тел.: (212) 533-2980

УРЯДОВІ ГОДИНИ:

Понеділок, четвер і субота: 10-ої перед пол. до 3-ої по полудні.
Вівторок і п'ятниця від 6-ої по пол. до 8-ої вечором.

- Приймає ошадности, які крім 2.000.— дол. життєвого безкоштовного забезпечення є гарантоване державою до висоти 20,000.00 долярів.
- Даємо різного роду позички усім членам Кредитівки.
- Позички до 10.000 дол. безкоштовно забезпечені.

УПРАВА У.П.Ф.К.

53 YEARS OF SERVICE!

NASEVICH FUNERAL HOMES **Philadelphia, Penna.**

Conscientious service since 1919.

Air conditioned ● Parking area

Cascet display on premises

Personal Service At Any Hour

Center City
Franklin & Brown Sts.
(N.E. Corner)
MA 7-1320

North Philadelphia
109 E. Tabor Road
(540 N. Front St.)
DA 9-1844

SZONK-RUSYCH MUSEUM OF ENAMEL ART AND NORM ENAMEL ART GALLERY

13 East 7th Street New York, N.Y. 10003
(bet. 2 & 3 Aves.) Phone: 982-1600

Це лише скромний початок такого роду
МУЗЕЮ ЕМАЛІ, який буде поступово
збагачуватися як новотворами та репро-
дукцією із старої емалі.

У виконанні: **К. ШОНК-РУСИЧЕМ**

- Кляжа Емаль (Перегородиста емаль)
- Живописна емаль
- Емаль в конструкції
- Емаль в скульптурі

У виконанні: **ОЛЬГА ШОНК**

- Прикладне мистецтво в емалі

- Багатющий вибір для подарунків, а також і для прикрас Ваших домів.
- **ОРГАНІЗАЦІЯМ**, які влаштовують виставки, фестивалі, базари — мистецького порядку, ми радо випозичуємо, даємо в коміс вже готові емальові твори.

ОДИНОКА ФЕДЕРАЛЬНА

УКРАЇНСЬКА ЩАДНИЦЯ UKRAINIAN SAVINGS & LOAN ASSOCIATION

УРЯДОВІ ГОДИНИ:

Від понеділка до четверга від год. 9-ої рано до 3-ої по пол.

В п'ятниці від год. 9-ої рано до 7-ої вечора.

OUR SERVICES:

Insured Savings Accounts — Home Mortgage Loans — FHA Insured
Loans — Savings Passbook Loans — Money Orders — Travelers
Checks — U.S. Saving Bonds — Financial Advice.

UKRAINIAN SAVINGS & LOAN ASSOCIATION

1321-1323 W. Lindley Avenue

Phone DA 9-7080 — 81 — 82

Philadelphia, Pa. 19141

TRIDENT SAVINGS

Р
И
З
У
Б

760 Clinton Avenue, Newark, N.J. 07108

Тел.: (201) 371-1120

Філія: 700 Sanford Avenue, Newark, N. J. 07106

Тел.: (201) 372-0303

**Всестороння
фінансова
обслуга**

ЩАДІТЬ І ПОЗИЧАЙТЕ У СВОЇЙ УСТАНОВІ

(212) 254-8779

Established 1920

KOBASNIUK TRAVEL INC.

157 SECOND AVENUE, NEW YORK, N.Y. 10003

WORLDWIDE AIR & SHIP TICKETS ■ CRUISES ■ HOTELS
FOREIGN and DOMESTIC TOURS ■ CAR RENTALS
IMMIGRATION and VISITOR DOCUMENTATION

Authorized parcel & foreign remittances agents for:
PEKAO, TUZEX, AMERICAN EXPRESS,
INTERNATIONAL REMITTANCES, Inc.

Send for our 1975 Ukraine Group Tour Brochures

Notary Public
Vera Kowbasniuk Shumeyko

General Insurance
Anthony Shumeyko

ДОБРЕ ВІДОМА ФІРМА

COSMOS PARCELS EXPRESS CORPORATION

(ЛІЦЕНЗІЯ В/О „ВНЕШПОСИЛТОРГ“)

ПРОТЯГОМ БАГАТЬОХ ЛІТ СКОРО І АКУРАТНО
ОБСЛУГОВУЄ СВОЇХ КЛІЄНТІВ ПРИ ОФОРМ-
ЛЕННІ ПОСИЛОК-ПОДАРУНКІВ В УСІ ЧАСТИНИ
СССР, А ТАКОЖ ПРИЙМАЄ ЗАМОВЛЕННЯ НА
ТОВАРИ І ВИРОБИ СОВЕТСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ.

ЗА ДОКЛАДНІШИМИ ІНФОРМАЦІЯМИ ЗВЕРТАЙТЕСЬ
ДО ГОЛОВНОЇ КОНТОРИ

488 Madison Ave., New York, N.Y. 10022

Tel.: 758-1150/51

АБО ДО ВСІХ НАШИХ ВІДДІЛІВ НА ТЕРИТОРІЇ США.

STEFANIA & TEODORE LESHKO

ВЛАСНИКИ УКРАЇНСЬКОГО РЕСТОРАНУ

- КАВА
- ДОМАШНЯ КУХНЯ
- РІЗНОГО РОДУ — ПИРОГИ, ГОЛУБЦІ

ВИДАЄМО ЗАМОВЛЕННЯ ДОМІВ • ЩОДЕННА ОБСЛУГА

111 Avenue "A" (Corner 7th Street)

NEW YORK, N.Y. 10009

Тел.: GR 3-9208

SP 7-9637

HOLIDAY LOUNGE

BAR

75 ST. MARK'S PLACE
(8th Street)

JAROSLAVA — STEVE LUTAK

NEW YORK CITY

EUGENE S. ROHACH ASSOCIATES

FIRE — CASUALTY — LIFE INSURANCE

1325 West Lindley Ave., Philadelphia, Pa. 19141

GL 7-2654

"The House of Complete Lithographic Facilities"

NOBLE OFFSET PRINTERS, INC.

Specialists in book lithography for leading publishers

**Books, Covers, Jackets and Varnishing
Presses up to 52½ x 77, single and 2-color**

We stock large quantities of book paper. Also jacket & cover papers, all finishes, bulks, grains, colors and sizes.

MANHATTAN LOCATION MEANS
BETTER SERVICE AND CONTROL ON JOBS

NOBLE OFFSET PRINTERS, INC.

419 Lafayette Street, New York, N.Y. 10003

(212) 777-1300

Lexington — (518) 989-6622

„Карпатія“

- ЧУДОВА ПРИРОДА! Серед Кетскільських гір, соснових лісів, у холодочку під кленами, або на соняшній поляні над чудового гірського річкою пригожою до купелі і плавання лежить відпочинкова оаза.
- Прекрасна місцевість для полювання і риболовлі.
- На замовлення дзвонити К. Ланчик - Шевчук — (212) OR 4-2151.
- СМАЧНІ ТА ЗДОРОВІ ДОМАШНІ ХАРЧІ. ЦІНИ НИЗЬКІ. ДІТЯМ ТА СТАРИМ ВЕЛИКА ЗНИЖКА.

P.O. Box 126 — Lexington - Hunter, N.Y. 12452

- EARN THE HIGHEST DIVIDENDS ON REGULAR SAVINGS.
 - 5¼% per yr. Will earn Annual Yield of 5.47%
 - SAVING CERTIFICATES EARN MORE (depending on term and amount).
 - THE UKRAINIAN language spoken here.
- See Adrian Hawryliw at 208 N. Broad Street.

Liberty Federal Savings and Loan Association PHILADELPHIA, Pa.

202 N. Broad
Stenton & Duval
1625 Wadsworth

128 W. Chelton
7928 Bustleton
Peg Lane, Dresher

НАЙКРАЩА ДОПОМОГА РІДНИМ В КРАЮ
ЦЕ ПОСИЛКА ВІД:

MERCURY GIFT SHOP, INC.

101 First Avenue
NEW YORK, N.Y. 10003

Tel.: ALgonquin 4-8675

LENA PROC

HAIR STYLIST AND COSMETOLOGIST
SPECIALIZING IN THE INDIVIDUALIZED
PERMANENT WAVING, TINTING,
BLEACHING

95 Second Avenue

New York, N.Y. 10003

Office: (201) 257-0099

Julianna Lautz, Res. 257-2946

East Brunswick Monument Co., Inc.

Granite - Bronze - Cemetery Lettering

Солідне виконання. Досі найбільше пам'ятників на цвинтарі
в С. Вавнд Брук, Н. Дж., виконано нашою фірмою.

555 Highway 18 & Cranbury Road

East Brunswick, N.J.

GROUP OR INDIVIDUAL TRAVELS BY PLANES to Poland, West Europe,
Russia and to any other country. Tours — Hotels — Visas.

AIR TICKETS TO VARIOUS CITIES IN AMERICA AND CANADA. Short
trips by motorcoach in United States.

STEAMSHIP TICKETS TO ANY PORT OF THE WORLD. Cruises. Documents
for immigrants or visitors from Poland, Ukraine, Latvia, Russia.

PEKAO PARCELS TO POLAND. Food, medicines, many other merchandises.
cars, co-apartments. Money Orders.

YOU MAY SEND YOUR ORDER BY MAIL ADDRESSING

Twardowski Travel Agency Inc.

18 Saint Marks Place, New York, N.Y. 10003
(East 8th Street)

Tel.: (212) 475-5588

Please write for the price list and travel folders.

ОДИНОКЕ УКРАЊСЬКЕ БЮРО В ЙОНКЕРС:
ПОЛАГОДЖУЄМО УСІ СПРАВИ ІНШУРАНСОВІ І ПОРОДОЖУЮЧІ.

DUNWOODIE TRAVEL BUREAU

AIR - SEA - TOURS - CRUISES

WALTER KOZICKY
Managing Director

771 A Yonkers Avenue
YONKERS, N.Y. 10704
Tel.: (914) YO 9-4200

Phone Area Code 914 — 856-6104

GLEN-SPA MOTEL

CONTINENTAL RESTAURANT • COCKTAIL LOUNGE

Kitty & Joe Lachowicz

GLEN SPEY, N.Y. 12737

GRamercy 5-5052
(Area Code 212)

BRODY MEAT PRODUCTS, INC.

CHOICE MEATS, POULTRY AND PROVISIONS
HOME MADE BOLOGNAS AND SAUSAGES

96 Second Avenue

New York, N.Y. 10003

Phone CA 8-5590

Julian Baczynsky

EAST VILLAGE MEAT MARKET & DELICATESSEN

Bet. 8th & 9th Sts.

139 — 2nd Avenue
New York City

Tel.: (212) 677-0370

УКРАЇНСЬКА ПЕРЕПЛЕТНЯ

BIBLOS, CO.

752 Broadway

New York, N.Y. 10003

**ВИСИЛКОВЕ БЮРО ПАЧОК В УКРАЇНУ
ТА ВСІ ІНШІ РЕСПУБЛІКИ ССРСР**

Cosmos Parcels Express Corp.

45 Second Avenue, New York, N.Y. 10003

Tel.: AL 4-4556

Власники: ВОЛОДИМИР СУШКІВ та ОСИП ДИБА

Полагоджує сумлінно і скоро пересилки пачок-дарунків Вашим Рідним у краю. Приймає замовлення на автомашини, доларові сертифікати та приймає посилки до пересилки до краю з-поза Нью Йорку. Стало має на складі великий вибір товарів по уміркованих цінах. Бюро відкрите від понеділка до п'ятниці від год. 9 ранку до 6-ої вечора. Субота: від 9 ран. до 4 по пол. Неділя: від 9-ої ранку до 2-ої год. дня.

НАЙСТАРШЕ УКРАЇНСЬКЕ ВИСИЛКОВЕ БЮРО В НЬЮ ЙОРКУ

ROMAN PARCELS SERVICE

141 Second Avenue — New York, N.Y. 10003 — Tel.: 475-7430
(Між 8-ою і 9-ою вулицями)

Відчинене щоденно від 8:30 рано до 6:00 вечором; в суботу — 8:30 до 5:00,
а в неділі від 10:00 рано до 2:00 по полудні.

- Посилки упаковуємо і висилаємо прямо з нашого бюро.
 - Приймаємо замовлення на машини до прання, телевізії, ровери і машини до шиття виробу ССРСР, авто і мотоцикли.
 - Рівнож приймаємо поштові замовлення з-поза Нью Йорку та інших стейтів. Просимо заглянути до нас, а ми обслуажимо Вас скоро і солідно.
- Властители висилкового бюро: С. Секрета, З. Корчинський, Л. Ганкевич

Tel. ORegon 7-1210

B & C MEAT MARKET

**"WE SPECIALIZE IN ALL TYPES OF HOME MADE KOLBASSY"
PRIME MEATS AND ALL KINDS OF COLD CUTS**

111 First Avenue (Bet. 6 & 7th Sts.)

New York, N.Y. 10003

A. & S. PHARMACY, INC.

**116 Second Avenue
New York, N.Y. 10003**

Tel. 473-3318

**See Us Before You Buy and Save
GRamercy 3-5875**

**KARS JEWELRS &
APPLIANCE, INC.**

**Watches — Jewelry — Diamonds
Antiques — Fine Watch & Jewelry
Repairs — Electric Appliances —
Imported Hi-Fi Radios**

**218 East 14th Street
Near Jefferson Theatre
Bet. 2nd & 3rd Ave's
New York, N.Y. 10003,**

TU 6-0611

TU 6-0612

BENSON FUEL OIL CO.

**530 West Mount Carmel Avenue
Glenside, Pa. 19038**

BINCAROUSKY BROS.

For reservations

Tel. (914) 856-3713

**DELAWARE
RESTAURANT, INC.**

BAR & RESTAURANT - MOTELS

Nick & Erna Bohdan

Pond Eddy, N.Y. 12770

**Business:
OR 7-2850**

**Residence:
(516) 627-3653**

HLADUN FAMILY

**Catering For All Occasions
Home Cooked Foods
Pirogi - Stuffed Cabbage - Salads
JOHN HORBETH, Prop.**

**120 East 7th Street
New York, N.Y. 10009**

NEW 1st AVE. BAKERY, INC.

**Specializing in
ITALIAN & FRENCH
BREA and ROLLS**

**121 First Avenue
Bet. St. Marks Pl. & 7th St.
New York, N.Y. 10003**

Call OR 4-5699 for prompt delivery

SING YAT, Manager or KINSLEY

**92 HOLLYWOOD BAR, INC.
FINE CHINESE FOOD**

**92 Second Avenue
(Bet. 5th and 6th Sts)
New York, N.Y. 10003
(212) 777-9879**

**HUDSON CAMERA
CORPORATION**

**122 Newark Avenue
JERSEY CITY, N.J. 07302
(201) 332-7834-5**

**WE WERE HERE BEFORE
YOU WERE BORN**

**McSORLEY'S OLD ALE
HOUSE**

"A Landmark of Old New York"

**15 East 7th Street
Just East of Third Ave.
New York, N.Y. 10003**

Привіт від

EUROPA

Meat & Provision

**527 Jersey Avenue
JERSEY CITY, N.J. 07302
HE 5-2221**

**As a Member of Self Reliance Credit
Union in New York City, we are
pleased to do business with
Ukrainian Customers.**

**EAST SIDE BUSINESS
MACHINES**

**IBM Specialists
Repairs — Sales — Rentals**

**92 Second Avenue
982-2490 New York, N.Y. 10003**

Tel.: GR 7-9939

**ORCHIDIA RESTAURANT
COCKTAIL LOUNGE**

**145 Second Avenue
NEW YORK, N.Y. 10003**

M. PIDHORODECKY

"GLORIA"

- Finest Incense
- Supreme Quality
- Special Blend

**Famed for its composition and out-
standing in its field. It is the in-
cense which serves its purpose best.**

"GLORIA" makes good scents...

**G. BOZYK MFG., CO.
126 St. Marks Place
New York, N.Y. 10009**

DELTO SPORTSWEAR CO.

**136 First Ave. (bet. 8th & 9th Sts)
New York, N.Y. 10009 228-2266**

**має на складі різного рода това-
рі до висилки на УКРАЇНУ. Та-
кож в нас є великий вибір: кера-
міки, друкованих обрусів
і серветок.**

Власник: Роман Іваницький

S. Bardygula

S. Bodnar

**NIKOLAS
CAFETERIA and BAR, Inc.**

**Tel. 29 Cooper Square
GR 3-7180 New York, N.Y. 10003**

GR 3-8725

Res. GR 5-2804

BLUE & GOLD TAVERN

— BAR and GRILL —

**M. Roscishewsky — C. Liszczyński
79 East 7th Street
New York, N.Y. 10003**

БЕСЕЛКА

144 Друга Евею, Нью Йорк, Н. Й.

Тел. 228-9682

Відкрита від вчасного ранку
до пізньої ночі.

475-1351

JOHN HALAWAJ

Licensed Real
Estate Broker

Real Estate Sales

- Income houses
- Family homes
- Commercials
- Apt. rentals

324 East 9th Street
New York, N.Y. 10003

Saveon Stationery Co., Inc.

MACO OFFICE SUPPLIES

Commercial Stationers
Printers — Office Furniture

1000 Kennedy Boulevard
Union City, N.J. 07087

GL 7-0300

GL 7-0300

KARBINYK REAL ESTATE

153 W. Wyoming Avenue
Philadelphia, Pa. 19140

575-7540

Air Conditioned

SING WU RESTAURANT

FOR THE FINEST CHINESE
FOODS IN THE TRUE
SHANGHAI MANNER

Orders for Parties 123 2nd Ave.
Orders to Bet. 7-8 Sts
Take Out New York, N.Y. 10003

DElaware 3-8973

L. MIGDOLL CO. ELECTRICAL CONTRACTOR RETAIL STORE

License No. & Business
Permitt No. 2637

219 Monticello Avenue
Cor. Fairview Avenue

JERSEY CITY, N.J. 07304

LONGacre 5-2768

UNION 7-3281

BELL PHOTOENGRAVING CO.

QUALITY & SERVICE

2814 Jeannette Street
Union City, N.J.

Тел. GL 5-1400

ІВАН ГАСИН

Найстарший Український
Погребник у Філадельфії
й околицях.

"Air Conditioned Parlors"

HASYN FUNERAL HOME
4244-48 Old York Rd.
Philadelphia, Pa.

GARBIS PHOTO STUDIO
ВИКОНУЄМО ПРОФЕСІЙНО
ВСЯКОГО РОДА ЗНІМКИ

109 First Avenue
New York, N.Y. 10003
Tel. 726-6960

Pizzas — Bagels — Blintzes

**FRESKEETO FROZEN
FOODS, INC.**

Route 209, Ellenville, N.Y. 12428
A Complete Line of Frozen Foods.
Groceries, Syrups, Coffee etc.
Delivered in Our Own Zero
Temperature Trucks.
Telephone Ellenville 914-647-5111
Fruit Provisions Pies &
Syrups Kraft Cheese Cakes

Енциклопедія України

В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

UKRAINE: A CONCISE ENCYCLOPAEDIA

Том 1-ий \$45.00 ← **ЦІНА** → Том 2-ий \$60.00

Хто замовить ОБА ТОМИ платить \$94.50

Тут віддати і разом з чеком або поштовим переказом
(М.О.) вислати на адресу:

To: **UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.**
30 Montgomery Street, Jersey City, N.J. 07303

Прошу вислати:

- ☐ Том 1. — \$45.00
☐ Том 2. — \$60.00
☐ Оба томи — \$94.50

В долученню пересилаю (чек, М.О.) дол. _____
і прошу вислати на адресу:

Name:

No. Street

City

State

Zip Code

ЗМІСТ

	Ст.
Державні гімни	5
Календар — місяці	6
Що таке календар?	30
Порівняння годин	32
Виказ слов'янських святих	33
Гімн американських українців	34
Лука Луцiv: За волю України	35
Василь Онуфрієнко: Слово про героїв (вірш)	46
М. Сосновський: Рух опору в Україні	47
Святослав Караванський: Вічні, безсмертні шляхетні пориви (вірш)	62
Іван Кедрин: Торг українцями	63
А. Драган: В дорозі до „обіцяної землі”	73
Володимир Янів: Філософічні елементи в творчості Шевченка	77
Богдан Кравців: Українська книжка в діаспорі	85
М. Михалевич: Олег Кандиба Ольжич	93
Ярослав Падох: Інвестиція в молодь	101
Ікер: Як я шукав „Свободи”	108
Леонід Полтава: Український будівничий Америки	109
Теодор Курпіта: Вертеп	120
Іванна Савицька: Чудо на Восьмій вулиці	125
Любов Коленська: Божий чоловік	127
Д-р Ю. Шумовський: В Гімалаях	133
Роман Савицький: Видатні музики зблизька	135
Василь Смець: Коли воскресала кобзарська слава	143
Іван Мартинюк: Андріївські звичаї	150
Електричні вогні	154
К. Крупський: „Описи України” Бошня польською мовою	155
Ол. Рань: Ніч в Університеті	164
Василь Онуфрієнко: Неповторна мить (вірш)	167
Оголошення	168
Зміст	192

Керівник друкарні: Анатоль Домарацький
 Складачі: Євген Гарасимчук, Ярослав Сидоряк, Степан Чума
 Друк: Роман Падковський
 Наклад: 20 000 прим.

Друковано в друкарні „Свобода”
 81-83 Гренд вул., Джерзі Сіті, Н.Дж. 1974 р.

Енциклопедія — НЕОБХІДНА КНИЖКА ДОМА І В ШКОЛІ!

- Подбайте, щоби в кожній публічній бібліотеці була повна і стисла двотомова

Енциклопедія України

В АНГЛІСЬКІЙ МОВІ

UKRAINE: A CONCISE ENCYCLOPAEDIA

Том 1-ий \$45.00 ← ЦІНА → Том 2-ий \$60.00

Хто замовить ОБА ТОМИ платить \$94.50

Замовлення і належність ТІЛЬКИ ЧЕКАМИ або ПОШТОВИМИ
ПЕРЕКАЗАМИ (M.O.) слати:

**To: UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.
30 Montgomery Street, Jersey City, N.J. 07303**